

**T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ERZURUM VE KARS İLLERİ HALKEVİ DERGİLERİ:
YAYLA VE DOĞUŞ**

NAZİK MÜGE TEKİN

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN**

YOZGAT-2012

T.C.
BOZOK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Edebiyatı Bilim Dalı 80110510011 numaralı öğrencisi Nazik Müge TEKİN' in hazırladığı "Erzurum ve Kars İleri Halkevi Dergileri: Yayla ve Doğuş" İsimli YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili savunma sınavı, Lisans üstü Eğitim-Öğretim Sınav Yönetmeliği uyarınca 24.05.2012 tarihinde saat 13:00'da yapılmış tezin onayına OY BİRLİĞİ/ÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Murat KACIROĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN (Danışman)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yunus ÖZGER

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu'nun 05.../06.../2012 tarih ve 13. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

05.../06/2012...
Enstitü Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Eyyup ECEVİT

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: TÜRKİYE'DE HALKEVLERİ.....	7
1.1. Türk Ocaklarının Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kapatılışı.....	7
1.1.1. Türk Ocaklarının Kuruluşu, Faaliyetleri.....	7
1.1.2. Türk Ocaklarının Kapatılışı.....	10
1.2. Halkevleri Fikrinin Ortaya Çıkması.....	13
1.3. Halkevlerinin Kuruluşu.....	16
1.4. Halkevlerinin Kuruluş Amaçları.....	21
1.5. Halkevi Şubeleri.....	25
1.5.1. Dil, Edebiyat ve Tarih Şubesi.....	27
1.5.2. Güzel Sanatlar Şubesi.....	29
1.5.3. Temsil Şubesi.....	30
1.5.4. Spor Şubesi.....	31
1.5.5. Sosyal Yardım Şubesi.....	32
1.5.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi.....	34
1.5.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi.....	35
1.5.8. Köycülük Şubesi.....	36
1.5.9. Tarih ve Müze Şubesi.....	37
1.6. Halkevlerinin Kapatılması.....	38

2. BÖLÜM: ERZURUM VE KARS HALKEVLERİ.....	41
2.1. Erzurum Halkevi.....	41
2.1.1. Erzurum Halkevinin Açılışı.....	41
2.1.2. Erzurum Halkevinin Çalışmaları.....	42
2.1.3. Erzurum Halkevi İdare Heyeti ve Şube Çalışmaları.....	43
2.2. Kars Halkevi.....	47
2.2.1. Kars Halkevinin Kuruluşu.....	48
2.2.2. Kars Halkevinin Çalışmaları.....	49
3. BÖLÜM: YAYLA DERGİSİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	53
3.1. Yayla Dergisinin Kuruluşu ve Amacı.....	53
3.2. Türk İnkılabı İle İlgili Yazılar ve Dergide Yer Alan Nutuklar.....	55
3.2.1. İsmet İnönü ile İlgili Yazılar.....	55
3.2.2. Milli Günler ve Yıldönümleri ile İlgili Yazılar.....	58
3.2.3. Halkevleriyle İlgili Yazılar.....	62
3.2.4. Nutuklar.....	63
3.3. Erzurum, Erzurum'daki Eserler ve Kişilerle İlgili Yazılar.....	65
3.3.1. Erzurum ile İlgili Yazılar.....	65
3.3.2. Erzurum'da Bulunan Eserler.....	67
3.3.3. Erzurum Ekonomisi İle İlgili Yazılar.....	70
3.3.4. Kişilerle İlgili Yazılar.....	71
3.4. Edebiyat, Halk Bilimi ve Ürünleri İle İlgili Yazılar.....	77
3.4.1. Edebiyatla İlgili Yazılar.....	78
3.4.2. Edebiyat Ürünleri.....	86
3.4.2.1. Hikâye ve Çeviri.....	86
3.4.2.2. Makale.....	87

3.4.2.3. Piyes.....	87
3.4.2.4. Mektup.....	89
3.4.3. Halk Bilimi İle İlgili Yazılar.....	89
3.4.4. Halkbilimi Ürünleri.....	96
3.4.4.1. Yerel Dans.....	97
3.4.4.2. İnançlar.....	98
3.4.4.3. Sözlü Kültür Ürünleri.....	99
3.4.4.4. Dil, Ağız ve Sözlük Çalışmaları ile İlgili Yazılar.....	100
3.4.4.5. Halk Hikâyesi.....	103
3.4.4.6. Fıkra.....	103
3.4.5. Halk Şairleri ile İlgili Yazılar.....	104
3.5. Dergide Bulunan Haber ve İlânlar.....	108
4. BÖLÜM: DOĞUŞ DERGİSİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ.....	109
4.1. Doğuş Dergisinin Çıkarılması, Amacı, Yazı Kadrosu ve Kapatılışı.....	109
4.2. Doğuş Dergisindeki Türk İnkılâbı ile İlgili Yazılar ve Dergide Yer Alan Nutuklar	112
4.2.1. Atatürk ile İlgili Yazılar.....	112
4.2.2. Önemli Günler.....	114
4.2.3. Nutuklar.....	119
4.2.4. İnkılâplarla İlgili Yazılar.....	123
4.3. Kars, Kars'taki Eserler, Tarih ve Kişilerle İlgili Yazılar.....	128
4.3.1. Kars ile İlgili Yazılar.....	128
4.3.2. Eserler ile İlgili Yazılar.....	131
4.3.3. Tarih ile İlgili Yazılar.....	133
4.3.4. Ekonomi ile İlgili Yazılar.....	136
4.4. Bilim-Teknoloji, Sanat, Eğitim ve Sosyal Hayat ile İlgili Yazılar.....	139
4.4.1. Bilim ve Teknoloji ile İlgili Yazılar.....	139

4.4.2. Kùltür-Sanat ile İlgili Yazılar.....	141
4.4.3. Eğitim ve Sosyal Hayat ile İlgili Yazılar.....	143
4.5. Spor, Sağlık ve Kişiler ile İlgili Yazılar.....	146
4.5.1. Spor ile ilgili Yazılar.....	146
4.5.2. Sağlık ile İlgili Yazılar.....	148
4.5.3. Kişilerle ilgili Yazılar.....	149
4.6. Edebiyat, Halk Bilimi ve Ürünleri ile İlgili Yazılar.....	152
4.6.1. Edebiyat ile İlgili Yazılar.....	152
4.6.2. Edebiyat Ürünleri ile İlgili Yazılar.....	155
4.6.2.1. Hikâye.....	155
4.6.2.2. Özdeyiş.....	157
4.6.2.3. Mektup.....	158
4.6.2.4. Nesir.....	158
4.6.2.5. Anı-Gezi Yazısı.....	160
4.6.2.6. Piyes.....	160
4.6.2.7. Çeviri.....	160
4.6.3. Halk Bilimi ile İlgili Yazılar.....	161
4.6.4. Halk Bilimi Ürünleri.....	167
4.6.4.1. Halk Şiiri.....	167
4.6.4.2. Destan.....	171
4.6.4.3. Mani.....	173
4.6.4.4. Fıkra.....	175
4.6.4.5. Bilmece.....	176
4.6.4.6. Atasözleri.....	176
4.6.4.7. Dil ve Ağız.....	176
4.6.4.8. Masal.....	178
4.7. Haberler ve İlanlar.....	178

SONUÇ	180
KAYNAKÇA	187
EKLER	192
ÖZGEÇMİŞ	212

ÖNSÖZ

Yeni kurulmuş, tek parti iktidarı ile yönetilen genç bir devletin, eğilimlerini destekleyen ve bu eğilimleri halka benimsetme görevini üstlendiği görülen Halkevlerinin yapısının, çeşitli alanlardaki çalışmalarının incelenmesinin, Cumhuriyetin ve inkılâpların getirdiği yeniliklerin neler olduğunu gözlemede, bu yeniliklerin toplum hayatındaki yansımalarını daha iyi anlamada yararlı ve gerekli olduğu düşünülmüştür.

Mustafa Kemal Atatürk'ün isteği üzerine açılan ve onun ilke ve inkılâplarını halka yaymak, benimsetmek, halkı toplumsal ve kültürel açıdan yetiştirmek amacıyla kurulan Halkevlerinin ve onun yayın organı olan Halkevi Dergileri üzerinde çalışmanın, Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi düşünce temelleri üzerine kurulduğunu kavramada faydalı olacağı düşünülmüştür. “Erzurum ve Kars İlleri Halkevi Dergileri: Yayla ve Doğuş” adlı bu çalışma da, belirtilen tüm bu düşünceleri gerçekleştirmeye yardımcı olmak amacıyla yapılmıştır.

Erzurum ve Kars Halkevi Dergileri olan Yayla (Erzurum) ve Doğuş'un genel yayın politikasını, yazılarında işlediği konuları, yayınlarına bakarak ülkedeki siyasi iktidarla etkileşimini, buldukları bölgelere katkılarını inceleyerek, yayımlandıkları dönem dâhilinde, Cumhuriyetin ilk yıllarında izlenen politikalar hakkında bilgi sahibi olunabileceği düşünülmüştür.

Bu çalışmam sırasında hoşgörüsü ve sabrıyla bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım, Yrd. Doç. Dr. Seyfullah TÜRKMEN başta olmak üzere, çalışma konumu belirlememde yardımcı olan, Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ' a, hep yanımda olan, her türlü desteği benden esirgemeyen babam, Yaşar TEKİN' e ve bugünlere gelmemde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Erzurum ve Kars İlleri Halkevi Dergileri: Yayla ve Doğuş

Nazik Müge Tekin

Bozok Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

2012: 212 Sayfa

Çalışmada, yayımlandıkları dönemde buldukları şehirlerin kültürel, sosyal ve eğitimsel gelişimlerine destek olan, Erzurum ve Kars Halkevlerinin faaliyetleri, şube çalışmaları üzerinde durulmuş, yayın organları olan, Yayla (Erzurum) ve Doğuş Dergileri ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Yayla Dergisi 19 Şubat 1944 tarihinde çıkmaya başlamış, çok kısa bir yayın hayatından sonra ismini “Erzurum” olarak değiştirmek zorunda kalmıştır. Doğuş Dergisi ise, 29 Ekim 1933 tarihinde ilk sayısını çıkarmış, 1947 yılına kadar 61 sayı çıkarılabilmektedir.

Çalışma, giriş bölümü haricinde dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın bütünlüğünü sağlamak ve genel bir çerçeve çizmek amacıyla, Halkevlerinden önce, Türk kültürünü yaymak amacıyla kurulmuş Türk Ocakları hakkında genel bilgiler verilmiş, Halkevleri fikrinin nasıl oluştuğu, Halkevlerinin kuruluşu, amaçları, şube çalışmaları ve kapanışı hakkında açıklamalarda bulunulmuştur.

İkinci bölümde, çalışmada yayınladıkları dergiler incelenecek olan Erzurum ve Kars Halkevleri hakkında genel bilgiler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, Yayla (Erzurum) Dergisi'nin yayın hayatına başlaması, amaçları, önemi, içeriği hakkında bilgiler verildikten sonra, Dergide yayınlanan yazılar, konularına göre ayrı ayrı incelenmiş, yazıların içerikleri anlatılarak, açıklamalı bilgi vermek amacıyla gereken yerlerde yazılardan alıntılar yapılmıştır. Yazılar içerisinde verilen edebiyat ürünlerinden örnekler de sunulmuştur.

Dördüncü bölümde, Doğu Dergisi hakkında genel bilgiler verilmiş, yayın hayatına başlaması, amaçları, yazılarının içerdiği konulara değinilmiştir. Daha sonra Doğu Dergisi'nde yer alan yazılar konularına göre ayrı ayrı incelenmiş, içerikleri anlatılmış, gerekli alıntılar yapılmıştır. Dergilerdeki yazıların incelenmeleri sırasında, hangi konuda yarar sağladıkları belirtilmiş, yazılarda belirtilen düşünceler yorumlanmış, bazı bölümlerde dönemin siyasi iktidarıyla ilişkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halkevi Dergileri, Erzurum, Kars, Yayla, Doğu

ABSTRACT

Msc. Thesis

The Provinces of Erzurum and Kars Journal Community Center:

Yayla and Dogus

Nazik Müge Tekin

Bozok University

Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

2012: 212 Pages

In this study, the activities of the Erzurum and Kars Community Centres which support the cultural, social and educational development their cities with their publications along with their branch activities were focused and their media organs, namely Yayla and Doğuş Journals were examined in detail. The Yayla Journal started to be published on 19th February 1944 and its name had to be changed as “Erzurum” after a short while. On the other hand, the Dogus Journal was first issued on 29th October 1933 and had 61 issues until 1947.

The study is comprised of four sections other than the introduction part. In the first section, in order to adopt a holistic approach and follow an overall perspective, a general overview is provided about the Turkish Hearths which were established in order to make the Turkish culture more widespread and then, more detailed explanations are made with regard to how the idea of Community Centres occurred and how these centres were established, their aims, their activities conducted by their branches and how they were shut down.

In the second section, overall information is provided about the Erzurum and Kars Community Centres whose publications are examined in this study.

In the third section, how Yayla (Erzurum) Journal started to be published, its aims, its significance and contents are explained; and the articles published in the journal are thoroughly examined one by one; their contents are explained and some extractions are made from the articles in order to give a more detailed perspective. Some examples of literary works are also provided.

In the fourth section, how Dogus Journal started to be published, its aims, and contents are explained. Then the articles published in the journal are individually examined in detail; their contents are explained and some extractions are made from the articles. While the articles in the issues are examined, how they make contributions are explained; comments are made on the ideas that are put forward in such articles; and their relations with the political will at the time are also evaluated in the study.

Key Words: Journals of community center, Erzurum, Kars, Yayla, Dogus

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Halkevi Üyelerinin Mesleklere Göre Dağılımı.....	20
Tablo 2: 20 Şubat 1949 Tarihinde Halkevi ve Halkodalarının Sayısı.....	20
Tablo 3: Dil ve Edebiyat Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	29
Tablo 4: Güzel Sanatlar Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	30
Tablo 5: Spor Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	32
Tablo 6: Sosyal Yardım Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	34
Tablo 7: Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi Üye Dağılımı.....	35
Tablo 8: Bazı Şehirlerin Halkevi Kitap ve Okur Sayıları	36
Tablo 9: Kütüphane ve Yayın Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	36
Tablo 10: Köycülük Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı	37
Tablo: 11 Tarih ve Müze Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı.....	38
Tablo 12: Erzurum'da Yapılan Çeşmeler ve Çeşmeleri Yaptıran Kişiler.....	70

KISALTMALAR

- Vb. : Ve benzeri
- C.H.F. : Cumhuriyet Halk Fırkası
- CHP : Cumhuriyet Halk Partisi
- DP : Demokrat Parti
- TDK : Türk Dil Kurumu
- TTK : Türk Tarih Kurumu
- Y.y: : Yüzyıl
- Mah. : Mahalle
- s. : Sayfa

GİRİŞ

Halk ve halkçılık temeli üzerine kurulduğu iddia edilen Halkevleriyle ilgili bir bilimsel çalışmada, halk ve halkçılık kavramının ne olduğunun belirtilmesi, irdelenmesi gerektiği düşünülmüştür.

Halk ve halkçılık terimleri tüm dünyada sık kullanılan terimlerdenidir. Bu kadar geniş bir alanda kullanılmasına paralel olarak terimler birçok anlamda kullanılmış ve bir o kadar da bakış açısı ortaya çıkmıştır.

“Halk sözcüğünün kesin, ortak bir tanımı yapılamamıştır. Dolayısıyla kullanılan yerlere göre geniş olarak ele almakta fayda vardır. Halk sözcüğü aynı ülkede yaşayan ve aynı uyrukta bulunan insan topluluğuna verilen genel bir addir. Halk sözcüğü, sözcük ve kavram olarak Arapçadan dilimize geçmiştir. Öz anlamı yaratmadır. Tanrı dünyayı yedi günde halk etti tümcesi, bu kavramın gerçek anlamını yansıtmaktadır. Halk ile beraber, halik ve mahlûk sözcükleri de yaratma anlamındaki bu kökten türetilmiştir. Halk sözcüğü zamanla genişleyerek Tanrının yarattıkları olarak insanlar anlamında kullanılmaya başlanmıştır.” (Çeçen, 2000: 22)

“Halk kavramı, “Fransızca’da *Peuple*, Almanca’da *Volk*, İngilizce’de *People*, İtalyanca’da *Popolazione*, Osmanlıca’da *Avam*, *Nas*, *Eshas*, *Amme*, *Millet* anlamında kullanılmıştır. ‘Halk’, Arapça *El-Halk* kelimesinden gelen yaratma anlamında bir kelimedir. Çeşitli sözlüklerde, ‘yaratılmış olanlar’, ‘insanlar’, insanlardan bir bölük, aynı yerde toplanmış insanlar aydın ve memur topluluğu dışında kalanlar’ gibi karşılıkları olan bu kavram ilimden nasibini almamış ve toplumda mevkii aşağı olanlar anlamında da kullanılmıştır.” (İlgazi, 2002: 2)

Halkçılık kavramı, değişik ideolojilere açıklanmış, genel anlamda emek vererek hayatını sürdüren, geçiren halk kitlelerinin haklarını savunan siyasi bir hareket olarak tanımlanmıştır (Çeçen, 2002: 26). Halkçılık, toplumsal yönden incelendiğinde, onun modern kültür ile geleneksel kültürün çatışmasının bir sonucu olduğu görülmektedir. Yoksulluk, ezilme, dışlanmışlık, toplum içindeki insanlar arası uçurumlar, halkçılığı beslemiş kaynaklardır. Günümüzde artık halkçılık

demokrasinin ilerlemesinin sonucu olarak kendi başına bir akım değil, farklı akımlar içinde bir görüş ve ilkedir (Çeçen, 2000: 33).

“Türk Dil Kurumu uzmanlarından Ferit Devellioğlu ve Neval Kılıçkan tarafından hazırlanan, En Yeni Büyük Türkçe Sözlük’te halkçılık: “Bireyler arasında hiçbir hak ayrılığı görmemek, topluluk içinde belli bir zümre, cemaat, aile ve ekonomik güç için ayrıcalık tanımamak”. Bir başka kaynakta ise halkçılık, “halk bireyleri arasında hak ayrılığı kabul etmeme, halkçı olma(halk yararı için çalışma)” olarak açıklanmaktadır.” (İlgazi, 2002: ?)

Halkçılığın, siyasal bir akım olarak 19. y.y.’nin ikinci yarısında, bir köycülük hareketi olarak ortaya çıktığı görülmektedir. İlk olarak Rusya’da ortaya çıkan, Narodnik hareketi adı verilen ve öncülüğünü, Alexander Herzen’in yaptığı bu akıma göre, devlete hâkim olması gereken sınıf köylülerdir. Narodnik hareketin iki önemli özelliği, köylülüğü fazla önemsemeleri ve kahramanlara önem vermeleridir (Çeçen, 2002: 31-33).

Türk tarihinde halkçılık düşüncesinin ilk olarak Meşrutiyet aydınlarının ideolojisi olarak ortaya çıktığı, kaynağını 1870’li yıllardan itibaren geliştiği anlaşılan Narodnik hareketten aldığı görülmektedir (Haspolat, 2011: 560). “Rusya’daki halkçılık akımının Türk aydınlarına üç ayrı yol üzerinden etki ettiği bilinmektedir. Bunlardan ilki, Balkan ve özellikle Bulgar aydınları iken; ikincisi, Rusya’dan gelen Türklerdir. Dolaylı yolu oluşturan üçüncü yol ise, Ermeni aydınlarının başlattığı ve nasyonalist Taşnak hareketinden ayrı olan sosyalist Hınçak hareketidir. (Haspolat, 2011: 561)

Meşrutiyetle birlikte, ufak bir aydın grubu ortaya çıkmış, bunlar ilk defa halktan ve toplumdan bahsetmeye; toplumun önemini kavramaya başlamışlardır. Aydınlar, yapılacak değişikliklerin dayanağının halk olması gerektiğini savunmuşlar, değişimlerin sadece hükümetin değil, halkında inançları olduğunun farkına varmışlardır (Berkes, 1965: 93).

Daha önce bahsedilen Rus halkçılık hareketi, Rusya’daki aydın ve halk ilişkilerinin çeşitli yönlerini yansıtmaktadır. Hareket, önceleri aydınların halka gidip onu aydınlatması düşüncesi ile başlamış, daha sonra aydının halka kendini tanıtmayı,

halktan toplumun meselelerini, sorunları öğrenmesi halini almıştır. Son olarak, Rus toplumunun olması gereken şeklin esasının, halkın geleneksel müesseselerine; özellikle köy kömünü olacağı şekline girmiştir (Berkes, 1965: 94-95).

Belirtilen tüm bu dolaylı yollardan yayılan Rus Halkçılığı'ndan etkilenen bir grup Türk aydını, "...kurtuluşun ancak halk ile birlikte ve ona ulaşarak mümkün olabileceği düşüncesi ile farklı kanallardan ve farklı 'yollarla' "halka gitme"ye başlamış ve böylece Türk halkçılığının temeline ilk harcı koymuşlardır. Bu bağlamda Türk Halkçıları, Türk Ocağı ve Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti çevresinde toplanmış, Köylü, Türk Yurdu ve Halka Doğru gibi dergileri çıkarmıştır. Bu anlamda "halka doğru gitme" hareketi öncelikle dergiler ve gazeteler aracılığı ile basın-yayın alanından başlatılmıştır." (Haspolat, 2011: 563)

Görüldüğü üzere, Rus Narodnik akımı, Osmanlı aydınları arasında, II. Meşrutiyetle beraber yayılmış, ilk örneklerini de bu dönemde vermiştir. Belirtilen bu ilk atılımlar, gelecekte oluşturulacak Cumhuriyet Halkçılığına temel oluşturmuştur. Bu dönemdeki halkçılık akımının, "Ziya Gökalp Halkçılığı", "Halka Doğru Cemiyeti Halkçılığı" ve "Yusuf Akçura Halkçılığı" olmak üzere üç şekilde görüldüğü söylenebilir (Haspolat, 2011: 564-565).

"Ziya Gökalp, o dönemin önde gelen düşünürü olarak halkçılık konusunda da etkili oluyordu. Aydınların halka doğru gitmesi düşüncesini sürekli olarak işliyordu. Ona göre, aydınlar halka doğru onu yalnızca aydınlatmak için gitmeyecekler, aynı zamanda ondan alacaklarıyla ülkenin kendine özgü sentezini oluşturarak gelişmeyi sağlayacaklardır. Halktan kültür alacak olan aydınlar kitlelere uygarlığı götürecekler ve böylece uygarlık ile kültür kaynaşmasını gerçekleştirerek toplumun ilerlemesine katkıda bulunacaklardır." (Çeçen, 2000: 43)

Halkçılık akımının ikinci şekli, Halka Doğru Cemiyeti'nin halktan anladığı, İttihat ve Terakki'nin Anadolu eşrafiyla bütünleşmesi anlamında, orta sınıflardır. Cemiyet, orta sınıfa millî benlik kazandırmak amacıyla ve görüşlerini yaymak amacıyla, 1 Şubat 1919'da, Celâl Bey'in sorumlu müdürlüğünü yaptığı "*Halka Doğru Dergisi*"ni çıkarmaya başlamıştır (Haspolat, 2011: 571).

Yusuf Akçura ise, “1904 yılında o gün için gündemde olan ‘devleti kurtarma’ yolları olarak Osmanlıcılığı ve İslamcılığı eleştirmiş ve “duygudan çok mantığa seslenerek” her ikisinin de geçersizliğini ortaya koymak suretiyle Osmanlıları “yeni bir politika seçimine ikna etmek” istemiştir. ...Akçura Üç Tarz-ı Siyaset ile “bir tercih belirtmese de, Türkçülüğün de bir siyaset olabileceğini” dile getirmiştir. ...Akçura “Türkçülüğü devleti kurtarma yollarından birisi olarak sistemli bir şekilde ortaya koymuştur.” (Haspolat, 2011: 572)

Daha önce de belirtildiği gibi, II. Meşrutiyet dönemindeki halkçılık akımı, Cumhuriyet halkçılığına temel oluşturmuştur. Bu etkinin daha iyi görülmesi için Mustafa Kemal’in millî mücadele döneminde ve sonrasındaki tutumuna, halkçılık anlayışına değinmek yararlı olacaktır.

“Mustafa Kemal Paşa’nın 19 Mayıs 1919’da sarayın kendisine vermiş olduğu mevki ve rütbeleri terk edip İstanbul’dan Anadolu’ya geçişi, halkçı bir liderin halka kavuşması, halkla buluşmasıydı. ...Anadolu halkı kendilerinden olanlarla olmayanları tanıdıkça İstanbul Hükümeti’ne karşı geldi ve Mustafa Kemal’in yanında yer aldı. Merkezi Ankara’da olmak üzere Mustafa Kemal’in önderliğinde başlayan bu örgütlenme, kısa zamanda Anadolu’ya yayıldı ve bilinçli bir halk devletine gidiş özelliğine büründü.” (İlgazi, 2002: ?)

Atatürk, halkçılık tanımını şöyle yapmaktadır: “ *Halkçılık, toplumsal düzenini emeğe (sa’ye) dayandıran bir toplumsal öğretilerdir. O’nun kendi deyişiyle: “Halkçılık, nizamı içtimaisini sa’ye istinat ettiren bir mesleki içtimaîdir.”* (İnan, 1988: 871)

Mustafa Kemal’in belirttiği halk devletini kurmak için ilk adım olarak, 24 Nisan 1920’de verilen önergeyle hükümet kurulması kabul edilmiştir. Atatürk’ün konu ile ilgili sözleri şöyledir: “...*Efendiler, bu esaslara müsteni olan bir hükümeti mahiyeti, sühuletle anlaşılabilir. Böyle bir hükümet, hâkimiyeti milliye esasına müstenit halk hükümetidir.*” (Arar, 1963: 8-9)

Atatürk, halkçılığın demokratik bir düzeni zorunlu saydığı ve dikta rejimlerine ve özellikle Rusya’daki Bolşevik uygulamalarıyla karıştırılmaması gerektiğini de su sözleri ile açıklamaktaydı:

“Biz memleket ve milletimizin mevcudiyetini ve istiklalini kurtarmak için karar verdiğimiz zaman kendi noktai nazarlarımıza istinad ediyorduk. Hiçbir kimseden ders almadık, hiç kimsenin mutil mevoidine aldanarak ise girişmedik. Bizim noktai nazarlarımız, bizim prensiplerimiz cümlece malumdur ki bolşevik prensipleri değildir ve bolşevik prensiplerini milletimize kabul ettirmek için de şimdiye kadar hiç düşünmedik ve teşebbüste bulunmadık. Bizim iktisadımıza göre, milletimizin temini hayal ve noktai nazarımız ki halkçılıktır, kuvvetin, kudretin hakimiyetin, idarenin doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulundurulmasıdır. Yine şüphe yoktur ki bu, dünyanın en kuvvetli bir esası, bir prensiptir, elbette böyle bir prensip bolşevik prensipleriyle tearuz etmez...”(İlgazi, 2002: ?)

Mustafa Kemal, halk idaresi ve halkçılık ifadelerini öncelikle “Cumhuriyet” kelimesi yerine kullanmıştır. Toplumun içinde bulunduğu şartlar ve alışkanlıkları göz önüne alındığında, tepki çekmemek amacıyla kademe kademe yürümekte, milletin fikrini alıştırmak için Cumhuriyet kelimesi yerine halk idaresi, halk hükümeti, halkçılık deyimlerini kullanmayı tercih etmiştir. Bunun yanında, halkçılık ifadesi, sadece milleti cumhuriyet fikrine alıştırmak için değil, Atatürk’ün Türk toplumuna vermek istediği yeni sosyal ve ekonomik düzeni ifade etmek için de kullanılmıştır (Arar, 1963: 11-12).

Sait Dinç, “Atatürk Düşünce Sistemine Göre Halkçılık İlkesi” başlıklı makalesinde,

“Atatürk, halkçılığa daha çok siyasal bir anlam vermektedir. Ona göre halkçılık; ulusu oluşturan bireylerin, siyasal bakımdan eşit olmaları yani herkesin seçme ve seçilebilme haklarına sahip olmaları demektir. Halkçılık, bireylerin hukuk önünde eşit olmaları ve hiçbir sınıfın, bireyin veya grubun ayrıcalığının olmaması demektir. Atatürk’ün halkçılık anlayışı, Osmanlı toplumsal yapısına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü Osmanlı sisteminde, nüfusun çoğunluğunu meydana getiren halk, askere gider, vergi öder ve istenilen her şeyi yapardı. Ayrıca imparatorlukta meslek ve hiyerarşi içinde önemli ayrıcalıklı gruplar oluşmuş ve bu gruplar değişik sanlarla bu ayrıcalıklı konumlarını kullanmakta idiler. Atatürk bu nedenle, daha önceki düzende aynı zamanda ayrıcalık ve soyluluk belirtisi olan her türlü sanların kullanılmasının yasaklanmasını, herkesin bir soyadı almasını, daha doğru bulmuştur. Türk inkılâbının genel amacı da halkçılık felsefesine dayandırılmıştır. Bu inkılâpta halkın çıkarları temel alınmıştır. Bundan dolayıdır ki; Cumhuriyet’in kuruluşuna kadar uygulanan yönetim biçimine Halk Yönetimi, daha sonra kurulan siyasi partinin adına bile Halk Partisi” (Dinç, 2008: 2) demiştir.

Türkiye Cumhuriyeti, Mustafa Kemal'in halkçılık anlayışına dayanan bir ulus devlet olarak kurulmuştur. Türk devletinin ulusal yapısı maddi anlamda halk temeline dayanmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye halkçılık ve milliyetçilik kaynaşması ile ortaya çıkan bir devlet yapısına sahiptir. Türkiye Cumhuriyeti'nin dayandığı temel ilke olan Atatürk milliyetçiliği, tümüyle halkçı öze sahip olan bir kavramdır. Atatürk halkçılığı bu yönüyle ulusal devletin özüdür (Çeçen, 2000: 71).

“Mustafa Kemal Atatürk ve Türk devriminin öncü kadrosu halkevlerini oluşturmakla halkçılığı bir iktidar modeline dönüştürmek istemişlerdir. Mustafa Kemal Atatürk'e göre halkçılık yalnızca halkı sevmek değil tersine halkın devleti sevebilmesidir. Bu sebeple halkın devleti sevmesi ve ona sahip çıkabilmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Bunu sağlayabilmenin yolu ise halkevlerinin kurulmasıyla bulunmuştur. Halkevlerinin kurulması ile devlet ve halk bütünleşmiş, Türk Devrimi geniş kitlelere anlatılma ve yayılma olanağına kavuşmuştur.” (Durak, 2006: 274)

İnkılâpları halka yaymayı amaçlayan CHP'nin o dönemdeki durumuna kısaca göz atmak da faydalı olacaktır. Celal Bozkurt, burjuvazi parti sınıfına soktuğu, CHP'nin, toplumda sınıflaşmanın gelişmemiş olması nedeniyle orta sınıfa yöneldiğini belirtmiş, partiyle halk arasındaki kaynaşmanın oldukça güç şartlar altında gelişmekte olduğunu ifade etmiştir. Halkla kaynaşmak, inkılâpları halka indirmek için girişimlerde bulunan CHP'nin bazı kuruluşlara girdiği ve bu kuruluşları etkisi altına aldığı da söylenmiştir. Bu kuruluşlardan birinin de Halkevleri olduğunu dile getiren Bozkurt, ilk dönemler Halkevlerinin, parti ile halk arasındaki iletişimi kurmaya çalıştığını daha sonra, Atatürk'ün vefatı ve Halkevi yöneticilerinin tutumu nedeniyle parti ile halk arasındaki kopuşun hızlandığı görüşünü ifade etmiştir (Bozkurt, 1968: 139-140).

1. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE HALKEVLERİ

Çalışmanın bu bölümünde, incelenecek olan Halkevi dergileri “*Yayla*” ve “*Doğuş*”a temel oluşturmak düşüncesiyle, Türk Ocakları’nın kuruluşu, faaliyetleri ve kapatılışından bahsedilecek, ardından Türkiye’de Halkevlerinin kuruması fikrinin ortaya çıkışı, kuruluşu, Halkevlerinde yürütülen şube faaliyetleri ve Halkevlerinin kapatılışı hakkında bilgi verilecektir.

1.1. Türk Ocaklarının Kuruluşu, Faaliyetleri ve Kapatılışı

Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde toplum içinde ulusal bilincin doğup yayılması, halk kitlelerini birleştirici işlevi olan Türk Ocakları, birçok akademisyen, araştırmacı tarafından Halkevlerinin temeli olarak sayılmakta, mevcut yapısını koruyamaması nedeniyle halkevlerinin kurulduğu aksi halde halkevlerinin görevlerini yerine getirebileceği belirtilmektedir. Bu bakımdan Halkevleriyle ilgili bir bilimsel çalışmada Türk Ocaklarını genel olarak ele alma ihtiyacı duyulmuştur. Bu bölümde Türk Ocaklarının Kuruluşu ve kapatılışı hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Türk Ocaklarının Kuruluşu, Faaliyetleri

II. Meşrutiyetin ilânından sonra Osmanlı Devleti, iç ve dış bunalımlar içine düşmüş, yenilgiyle sonuçlanmış Balkan Savaşları ve Rumeli’nin kaybedilmesi bölgedeki Türklerin göç ve katledilmesi sonucunu doğurtmuştur. Bu sıkıntılı dönemde yaşanan gelişmeler Osmanlıcılık ideolojisinin iflasını hazırlamış, Türkler dışında tüm unsurlar arasında milliyetçilik akımının egemen olmasına ve bağımsızlık hareketlerinin başlamasına neden olmuştur (Toksoy, 2007: 19).

“Batıdaki gelişmelere paralel olarak Türk münevverlerinde de, eski Türklerin tarihine ve Osmanlı Devleti dışında yaşayan Türklere olan ilgi artmıştır. Osmanlı Devleti’nde Türk milliyetçiliğinin ilk kıpırdanmaları 19.yüzyılda görülmeye başlanmış, ilk Osmanlı meclisi başkanı olan Ahmet Vefik Paşa, Türklerin ve dillerinin Osmanlı’dan ibaret olmadığını, Pasifik’ten bütün Asya’ya kadar uzanan büyük ve eski bir familyanın Batı kolu olduğunu ifade etmiştir. Süleyman Paşa,

Şemsettin Sami, Necip Asım, Şinasi, Ziya Paşa, Mustafa Celalettin Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Şeyh Cemalettin Efgani, Veled Çelebi, Emrullah Efendi, Bursalı Mehmet Tahir, Raif Paşazade Mehmet Fuat Bey'in çalışmaları, Türkçülük düşüncesine büyük katkılar sağlamıştır.

Avrupalıların Türk sanatkârlığına olan hayranlığı ve Lamartine, Pierre Loti ve diğer Avrupalı yazarların Türk gelenek ve göreneklerinden övgü ile söz etmesi, Max Müller gibi Batılı dilcilerin Türk dilinin gramerine ve uyumlu yapısına olan hayranlığı, Türk aydınlarının milli sanatlara ve Türkçeye bakışlarını değiştirmiştir. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nde başlayan ilk Türkçülük hareketi, daha ziyade ilmi sevide kalmış, dil ve tarih çalışmalarıyla Osmanlı Devleti'ndeki Türk münevverleri arasında Türklük bilincinin uyanmasını sağlamıştır." (Akçiçek, Karayaman, 2007: 9)

"Bütün bu iç ve dış gaileler içinde ülkede millî birlik ve beraberliği sağlamanın sancılarını çeken Türk unsuru vardı. Çünkü Türkler bütün bu gelişmelere rağmen hâlâ daha millî şuur ve milliyetçilikten mahrum bulunuyorlardı. Bu sebeple II. Meşrutiyet'e paralel olarak çeşitli, cemiyet ve dergiler etrafında toplanmaya başlayan Türkçü aydınlar millî mefkûreden ve şuurdan mahrum olarak yaşayan Türkleri bir arada, millet denilen bir bütün halinde toplama lüzumu üzerinde durmaktaydılar. İşte Türk Ocakları, millî varlığı tehlikede görerek Türkleri kurtarmak gerektiğine inanan Türk gençleri ve aydınlarının bir hayat hamlesi yaparak ortaya koydukları cemiyet şeklinde kurulmuştur." (Toksoy, 2007: 1-2)

Türkiye'nin yakın tarihinde önemli bir kilometre taşı olan ve Askeri Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulan Türk Ocaklarının, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli din ve milliyetlerden meydana gelen kozmopolit yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak şekillenen Türk milliyetçiliğinin gelişerek teşkilatlanması ile ortaya çıkmış bir cemiyet olduğu söylenmektedir (Kaş, 2007: 6).

Türk Ocağı, II. Meşrutiyet döneminde kurulan, Türk Derneği (Kasım 1908) ve Türk Yurdu (Ağustos 1911) isimli, milliyetçi, aynı görüşleri savunan derneklerden üçüncüsüdür (Akyüz, 1986: 201). Türk Ocakları fiilen 3 Temmuz 1911'de, resmen Tanin gazetesinde 12 Mart 1912 tarihinde ilan edilmesiyle kurulmuştur. "Türk Ocakları'nın ilk yönetim kurulu; Reis: Ahmet Ferit, II. Reis: Yusuf Akçura, Umumî

Kâtip: Mehmet Ali Tevfik, Veznedar: Dr. Fuat Sabit'ten" oluşmaktaydı. 1912'de yayımlanan "Türk Ocağı Esas Nizamnamesi'nde", cemiyetin amacı şu şekilde belirtilmiştir:

"2. Madde: Cemiyetin maksadı, Akvam-ı İslamiyenin bir rükn-i mühimi olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimaî, iktisadî seviyelerinin terakki ve i'lâsıyla Türk ırk ve dilinin kemâline çalışmaktır.

3. Madde: Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşrederek, mektepler açmağa çalışacaktır(...)

4. Madde: Ocak maksadını tahsile çalışırken, sırf millî ve içtimaî bir vaziyette kalacak, asla siyaset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasî firkalara hadim bulunmayacaktır." (Toksoy, 2007: 22).

"Türk Ocaklarının kuruluş amacı; Türklerin ilmi, içtimai, iktisadi seviyelerinin yükseltilmesi, Türk dilinin geliştirilmesi ve genel olarak Türk milletini kalkındırması olarak özetlenebilir. Türk Ocaklarının savunduğu düşüncenin temelinde; Türkleri, kendi milli kültürleri çerçevesinde bağımsız, gelişmiş ve güçlü bir millet olma yolunda teşkilâtlandırmak fikri yatmaktadır." (Küçükuğurlu, Okur, 2007: 9-10)

Türk Ocağı başkanlığına 1912'de Hamdullah Suphi'nin gelmesiyle, çalışmaların hız kazandığı görülmektedir. 1912'de Suphi'nin, Ocağa 776. üye olarak girdiği, 1917'de İsmet İnönü'nün 2320. üye olarak kaydedildiği göz önünde bulundurulursa, kayıt numaraları arasındaki farkın, üye sayısındaki artışı yansıttığı görülebilir. Türk Ocaklarının şube sayısı ile bilgilere ise 1923 yılından itibaren ulaşılabilir. Şube sayılarındaki artış da üye sayılarıyla paralel gitmiş, şubeler Türkiye'nin belli başlı noktalarına yayılmıştır. Ocak sayısı, 1923'te 37, 1924'te 72, 1925'te 135, 1928'de 260'dır. Şubeler arasında en etkin olanlar, İstanbul, İzmir, Adana ve Ankara'da bulunanlardır (Akyüz, 1986: 203).

Türk Yurdu Derneği ile aynı amaç için çalışan Türk Ocağı, bu derneğin çıkardığı "Türk Yurdu" adlı dergiyi kendi yayın organı olarak benimsemiş, devam ettirmiştir. II. Meşrutiyet sonrası kurulan milliyetçi derneklerden en uzun

ömürlüsünün Türk Ocağı, milliyetçi dergiler içinde en uzun süre çıkan derginin de “*Türk Yurdu Dergisi*” olduğu anlaşılmaktadır (Akyüz, 1986: 204).

“Türk Ocaklarının çalışmaları, Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılâplara zemin hazırladığı gibi, geliştirilmeye çalışılan milliyetçilik fikri de yeni Türk devletine ideolojik bir temel oluşturmuştur.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 10)

Atatürk’ün, Millî Mücadele sırasında Türk Ocakları tarafından yetiştirilen kuşak tarafından desteklendiği, o dönemde aynı zamanda Türk Ocaklarının, Türk kültürünü incelediği ve Türk şuurunu ayakta tutmaya çalıştığı ileri sürülmektedir (Toksoy, 2007: 23).

1.1.2. Türk Ocaklarının Kapatılışı

Türk Ocaklarının, İttihat ve Terakki hareketinin bir parçası olarak kurulduğunu söyleyen Çeçen, kuruluşunda Ahmet Ağaoğlu, Yusuf Akçura, Fuat Köprülü, Mehmet Emin Yurdakul, Halide Edip Adıvar, Hüseyin Cahit Yalçın, Akil Muhtar ve Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi önde gelen sanat ve düşün adamlarının görev aldığını ve bu ocaklar aracılığı ile Türk ulusçuluğunu örgütleyerek Osmanlı İmparatorluğu içindeki Türkleri diğer azınlıkların dışında bir araya getirerek örgütlerini, İkinci Meşrutiyet’e kadar yayılma ve kurulma dönemi geçiren Türk Ocaklarının bu tarihten sonra ülke çapında etkili hale geldiklerini ifade etmiştir (Çeçen, 2000: 85).

Büyük bir devletin parçalanma sürecinde ulusal bilicin yayılmasında olumlu bir işlevi olan ve amacı, “Ulusal bilincin kuvvetlenmesi, uygar, sağlıklı ilerleme ve ulusal ekonominin gelişmesini sağlamak” (Turan, 1999: 72) olarak saptanan Türk Ocaklarının, cumhuriyet rejiminin kurulmasının ardından yönetimi ve inkılâpları engelleyici bir tavır sergilediği iddia edilmiştir.

Cumhuriyetin kurulduğu ilk zamanlarda Mustafa Kemal’in, Türk Ocaklarına önem vermekte olduğu ve Türk Ocağı merkezlerinde önemli konuşmalar yaptığı görülmektedir. Mustafa Kemal, Ocakların, millet üzerinde önemli etkiler yapması gerektiğini, Osmanlı içindeki milletlerin, milliyetçilik ülküsü sayesinde kendilerini koruduklarını, bunun ardından bizi küçük görmeye başladıklarını belirtmiştir. Suçumuzun kendi özelliklerimizi unutmak olduğunu, önce kendimize saygı duymayı

öğrenmemizi ve ulusal varlığımıza düşman olanlarla dost olmamız gerektiğini vurgulamıştır. Atatürk'ün, Türk Ocaklarında böyle önemli konuşmalar yaparak milletimizi gerçekçi bir milliyetçiliğe ulaştırma amacı taşımış olduğu ve kuruluşları ırkçı düşüncelerinden çekerek halkçılık ilkesi altında buluşturmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Türk Ocaklarının kapatılmasında etkili olduğu düşünülen bir neden Ocağın siyasetle uğraşmaya başlaması ve siyasete alet olması düşüncesidir. Ocak tüzüğüne 3. Maddesinde belirtilen “Ocağın siyasetle uğraşmaması ve hiçbir ocaklının siyasi örgütlere olmaması” öngörülürken, Türk Ocakları genel başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver Akşam Gazetesinde, Serbest Fırka'nın kuruluşunu mutlulukla haber eden “Bu Sesi Koruyacaksınız” adlı makalesinde şunları yazmıştır:

“...Ey Türk münevveri (aydını). Ufak ihtirasların, menfaat korkularının kulakları tıkamak isteyen gürültüsünün fevkinde sen, vatanından yükselen bu murakabe (denetim) sesini koruyacaksın. Izdırabı meydana çıkaran odur. Hakimiyeti milliyenin (ulusal egemenliğin) ilk ve son şartı odur.”

Bu yazı üzerine, Tanrıöver'in, Mustafa Kemal inkılâplarına karşı tavır sergilediği sonucuna varılmış, Türk Ocaklarının siyasete ağırlığını koymasının ilk adımını attığı savunulmuştur. (Ölçen 1988: 11).

Ocakların kapatılmasında etkili olduğu düşünülen bir başka neden, Türk Ocaklarında giderek faşist düşünceye ilgi ve yakınlık duyulmaya başlanmasının iddia edilmesidir. Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ocağın kapatılmasına yönelik bazı yorumlarında, Mustafa Kemal'in muhalefet istemediği, aydın ve genç zümreyi zamanın yönetimleri İtalya (faşizm hâkimdi), Rusya vs. gibi sadece kendine bağlama amacıyla olduğu için ocakları kapattığını belirtmiştir. Ancak Tanrıöver 12 Haziran 1925 tarihinde faşizm yanlısı olduğunu düşündüren şu cümleleri söylemiştir:

“... İtalya'ya bakınız. Orada meşruti (Millet Meclisi) bir hükümet ve hükümdar var. Fakat İtalyan milletinin iradesini temsil eden o hükümdar değil, bir halk adamı Mussolini'dir”
(Ölçen, 1988: 11)

Tanrıöver daha sonra faşizmle alâkalı olarak, Ocağın Ankara Merkez binasındaki konuşmasında şu ifadeleri kullanmıştır:

“... Faşizm namı altında tanınan milliyetperverlik hareketi, İtalya toprakları üzerinde çok buhranlı (bunalımlı) bir devirden sonra, ağır ve tehlikeli bir mücadele neticesinde muzaffer oldu. Biz bu tarikatta, mensup olduğumuz içtimai ve siyasi fikrin bazı noktalarında, müşterek olduğumuzu tespit edebiliriz. O hareket, milliyetperverdir. Biz milliyetperveriz. Sınıf mücadelesinin memleket için mutlak bir harabiyet (yıkım) meydana getireceğine tam bir kanaatimiz vardır. Orada da bu kanaat hakimdir. Faşizm bir vatan etrafında siyasi ve içtimai ahengi tesis etmeyi düşünür. Bu milliyetçiliğin farikası (göstergesi) milleti hakim ve mahkûm sınıflara ayırmak değil, her meslek erbabına umumi bir iş bölümü içinde çalışma hakkını tanımak ve onun yükselmesini temin etmektir... Biz faşizmin dünkü galeyanında hem mazimizi hem de istikbalimizi görürüz.” (Ölçen, 1988: 12)

Türk Ocaklarının Türklük tanımının da, Türkçe konuşmaya, Müslüman olmaya ve Türklük sevgisi taşımaya dayandığı söylenmiş, böyle bir tanımlamanın ulusal bütünlükle uyuşmayacağı, laiklik ilkesi ile çelişeceği ve Türkçe konuşamayan ama kendini Türk milletinden sayan vatandaşların durumunda sorunlar yaratacağı düşünülmüştür.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Mustafa Kemal’in Ocakların çalışmalarını takdir ettiği ve desteklediği inkâr edilmemektedir. Ancak, daha önce sayılan tüm nedenlerle beraber, Serbest Fırka’nın etkisi, Menemen olayı gibi gelişmeler, Atatürk’te daha sonra halkçı ve laik bir Türkiye Cumhuriyeti hedefine Türk Ocaklarıyla gidilemeyeceği düşüncesini doğurduğu, cumhuriyetçi ve milliyetçilerin ortak bir yerde toplanması tezinin haklılığını göstermeye başladığı ifade edilmektedir (Çeçen, 2000: 89). Türk Ocaklarının kapatılmasıyla ilgili olarak Mustafa Kemal, 24 Mart 1931’de şu demeci vermiştir:

“Bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır... Tesisi tarihten beri ilmî sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşrü tamime (yayıp genelleştirmeye) sadakatla ve imanla çalışan, bu yolda memnuniyeti mucip hizmetler sebkemiş (hizmetleri geçmiş) olan Türk Ocaklarının aynı esasları siyasi ve tatbikî sahada tahakkuk ettiren fırkam (Cumhuriyet Halk Fırkası) ile yek vücut olarak çalışmasını münasip gördüm...” (Ölçen, 1988: 18).

Türk Ocakları'nın çok fazla ve esnek olduğunu, bunun çoğu zaman amaçsızlığa denk düştüğünü ifade eden Sefa Şimşek, bu bakımdan, Ocakların kendini rejimin gereklerini yerine getiremedikleri nedenini ileri sürenleri kısmen haklı bulmuştur. Amaçlarının ve ideolojisinin yanı sıra, Ocak yöneticileri arasında anlaşmazlıklar olduğu ve gruplaşmaların hiç eksik olmadığı da ifade edilmiştir (Şimşek, 2002: 31).

“Esasen Türk Ocakları'nın kapatılmasında 1930'da vuku bulan bazı olaylar, Atatürk'ün Türk Ocakları ile ilgili düşüncesinin gerçekleştirilmesi ve hızlandırılmasında etkili olmuştur. Bu olaylar, Türk Ocakları yöneticilerinin kendiliğinden, bilerek veya başkalarının telkinleri ile farkına varmadan yaptıkları yahut da kontrol ve disiplin yetersizliği gibi organizasyon eksikliği yüzünden doğmuş hatalarından çıkmıştı.” (Toksoy, 2007: 26). Özellikle Kubilay Olayından sonra Atatürk, milli, çağdaş bir devletin hızla kurulup, yerleşmesini kolaylaştırmayı, aynı hedefe yürümeyi sağlamayı kaçınılmaz görmüş; bunun için yeni bir örgüt yapılması gerektiğini hissetmiştir (Akyüz, 1986: 208)

Mustafa Kemal'in, söz edilen tüm bu nedenlere dayanarak, Türk Ocaklarının, halkla kaynaşmayı sağlayacağını, çağdaş bir devletin hızla gelişmesine katkıda bulunacağını düşünmediği ileri sürülmüştür. Atatürk'ün millî sınırlar içinde herkesi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayması, halkçı tutumu ve gerçekçi görüşlerinin, Türk Ocakları'nın ırkçı sayılabilecek görüşlerini saf dışı ettiği, işlevselliğini giderek kaybettiği iddia edilen Türk Ocakları, 1932 yılında kapatılmıştır. Bu gelişmeler sonucunda halkın kaynaşmasını amaçlayan yeni bir örgütlenme gereği doğmuştur.

1.2. Halkevleri Fikrinin Ortaya Çıkması

Türkiye Cumhuriyeti'nin temel ilkelerini halk kitlelerine benimsetmek, kuruluş yıllarının ana sorunlarından biriydi (Ölçen, 1988: 7). Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin temel ilkeleri devlet yöneticilerince bilinip anlaşılıyordu fakat hızla yürürlüğe giren değişikliklerin halka aynı şekilde ulaşmadığı görülüyor, halkın da tüm bu ilkeleri anlaması ve ülkedeki gelişmelerle ilgili bilgi sahibi olması isteniyordu. Halkın değişim hareketlerindeki merakı ve ilgisi de bu isteği pekiştiriyordu.

Atatürk, bir ülkenin tam bağımsız olmadan, emperyalizmi yenmeden ülkesinin gerçekten çağdaşlaşamayacağını farkındaydı. Türk insanının yenilikçi yanına keşfetmesine öncülük yapmış, ülkenin ulusallaşması sürecinde onları insanları bilinçlendirmeye çalışmış, yaptığı gezilerinde halka cumhuriyet ve demokrasiyle ilgili ilkeleri anlatmış ve bunların hayata geçirilmesinde onların desteğini istemiştir (Çeçen, 2000: 76-77). Mustafa Kemal'in her zaman vurguladığı halk devleti olma düşüncesi kendiliğinden oluşamamakta, ortaya konulan tüm bu hedeflere ulaşılmasında yeni bir örgütlenme ihtiyacı doğmaktaydı. Bunun sonucunda diğer ülkelerdeki sistemler incelenmeye başlanmıştır (Çeçen, 2000: 78).

“Ülkenin yönetimini elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Fırkası, Türk milletini medeniyet sahasında lâyük olduğu mevkie, en yüksek dereceye çıkarmayı hedef olarak benimsemiş, milletin içinde bulunduğu durumu çok iyi bir şekilde değerlendirerek bu durumdan çıkış noktası aramıştır. Özellikle son üç asırlık siyasi ve sosyal gerileme karşısında başka milletlerin ilerleme yolunda kaydettikleri mesafe Türk milletinin çok daha fazla çalışması gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Bundan dolayı bütün memleketin yeni bir mücadele ve ilerleme ruhu ile donatılması gerekiyordu. Bu açıdan diğer ülkelerdeki durum incelenerek örnek alınacak önemli hususlar tespit edildi. Örneğin Macaristan'da 1867'den beri millî kültür cemiyetleri açılmaya başlamıştı. Çekoslovakya'da dört yüze yakın kültür yurdu mevcuttu. İtalya'da son derece iyi şartlarda çalışmalarını devam ettiren millî kültür teşkilatı ve 1586 kültür derneği mevcuttu. Yine Almanların sayılamayacak kadar çok halk kültür teşkilatı mevcuttu. Dünyanın bütün ileri ülkelerinde kültür çalışmaları bu şekilde devam ettirilirken, bu hususta diğer milletlerden çok daha fazla çalışmaya ihtiyacı olan, Türkiye Cumhuriyeti'nin bu açığı kapatması gerekiyordu.” (Toksoy, 2007: 28-29)

Batı demokrasilerine bakıldığında, çağdaş düzeye gelebilmek için yetişkin eğitime çok önem verildiği görülmektedir. Çağdaş ülkelerin, kendilerine özgü yetişkin eğitim kurumlarında, insanların parti ve inançlarına bakılmaksızın, insanlar bir ayara getirilmekte ve kaynaşmaları sağlanmaktadır. Bu kurumlarda vatandaşlık bilgilerinin yanı sıra toplumsal düzeni sağlamaya yönelik bilgilen de verildiği görülmektedir. Bazı ülkelerde, Orta Avrupa ülkelerinde olduğu gibi özel halk

okulları açılmakta, bazılarında ise kitle eğitimine yönelik benzeri halk kuruluşları açılmaktaydı. (Çeçen, 2000: 78)

Belirtilen tüm bu kurumlarda kültürel, sosyal etkinliklerin ve spor etkinliklerinin yanında, yetişkinlerin boş zamanlarını nasıl verimli değerlendireceklerini öğretmek amacıyla eğitimler veriliyordu. Böylelikle zaman kaybının önüne geçilmesi hedefleniyor daha çalışkan bireylerden oluşan bir toplum oluşturulmak isteniyordu.

Ülkemizde halk eğitiminin yetersiz olması, oturmuş bir sistem bulunmaması nedeniyle aydınların ve devlet yöneticilerinin tüm çabalarına rağmen halka istenilen düzeyde ulaştırılamamıştır. Bunun sonucunda halk eğitimi verilmesi ve bunun örgütlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Ağâh Sırrı Levend, "*Türk Ocaklarından Halkevlerine*" isimli yazısında Halkevlerinin kuruluş gerekçesini şöyle belirtmiştir:

"Cumhuriyetin ilanıyla yeni bir devir açan Türkiye, bir devrim Türkiye'si idi. Yeni bir anlayışla kurulmuş, birbirini takip eden inkılâp hamleleri ile yeni bir görünüme bürünmüştü. Bu yeni Türkiye'nin inkılâpları kökleştirmek, prensiplerini yaymak ve ülküsünü gerçekleştirmek üzere yeni kurumlara ihtiyacı vardı. İşte Halkevleri de bu ihtiyaçtan doğmuştur." (Ulus Gazetesi, 1951: 2)

Yukarıda da belirtildiği gibi, demokratik ülkelerin demokrasiyi tabana yayma doğrultusunda halk eğitimine ağırlık veren denemeleri ise Türkiye için yol gösterici oluyordu. Özellikle İsveç deneyi bu açıdan ülkemizde ilgi çekiyordu. Bu amaçla cumhuriyet yönetimi bazı gençleri ve görevlileri Avrupa ülkelerine göndererek buralardaki halk eğitimi çalışmalarını inceletiyordu. Selim Sırrı Tarcan İsveç'e giderken, Vildan Aşır Savaşır da Çekoslovakya gibi Orta Avrupa ülkelerine incelemeye gidiyordu. Onların gözlemleri ve verdikleri raporlar Ankara'da inceleniyor, böylece onların çalışmaları ile Halkevlerine giden yol açılıyordu. (Çeçen, 2000: 81-82)

Çeçen, Halkevlerinin, 1931 yılında Vildan Aşır Savaşır'ın Çekoslovakya gezisinde gördüğü yetişkin eğitim kuruluşu olan "Sokol"lar hakkında, Ankara'da verdiği bir konferans sonrası Mustafa Kemal'in Savaşır'ı çağırıldığını söylemekte, bunun üzerine Halkevlerinin açıldığını düşünmektedir. Orhan Özacun ise "*Kebikeç*

Degisi”ndeki makalesinde Savaşır’ın önerisiyle halkevlerinin kurulmadığını, Halkevinin kuruluş çalışmalarına katkıda bulunduğunu iddia etmektedir. Kalyoncugil’in tezinde belirtilen bir görüşte ise Halkevlerinin kurulmasında Sovyetlerden etkilendiğini belirtmektedir.

Halkevleri fikrinin oluşması hakkındaki diğer bir görüş de, hiçbir sistem ve modelden etkilenilmeden tamamen bize ait olduğunu savunmaktadır. İğdemir bu konuda şunları söylemiştir:

“Halkevleri kurulurken batıda buna benzer kurumlar dikkatle incelenmiş olmakla beraber teşkilata bunlardan hiçbirisi örnek alınmamıştır. Bu itibarla Halkevleri teşkilatı ve çalışma usulleri tamamen millidir, orijinaldir.” (Kalyoncugil, 2006: 14)

Ülkemizde Halkevlerinin çalışma sisteminde, yapısının oluşturulmasında tek bir modelden etkilendiği ve olduğu gibi alındığı görüşünün pek mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Mustafa Kemal’in halkçılık anlayışı konusunda doğrudan hiçbir ülkeden etkilendiği, bir görüşe saplanıp kalmadığı düşünüldüğünde, Halkevlerin oluşumu fikri süresince de aynı doğrultuda hareket ettiği; ülkenin, toplumun ihtiyaç ve yapısına uygun olarak halkevlerinin sisteminin oluşturulduğu görüşünün daha tutarlı ve anlamlı bulunduğu görülmektedir.

1.3. Halkevlerinin Kuruluşu

Halkevlerinin kurulduğu döneme kısaca bakılacak olursa, 1930 yılında başlayan dünyadaki ekonomik buhran ülkemizde de etkisini göstermiş, yüklü vergiler, hak ve özgürlüklerin kısıtlanması halk ile bürokratlar arasındaki ayrılığı fazlalaştırmıştır. Serbest Fırka başarısızlığı ve ülkede oluşturduğu olumsuz olaylar devletin rejim konusunda sertleşmesine neden olmuştur. Ekonomik sorunlar çözülemeyince ülke yöneticileri ideolojik gelişimle ortaya çıkan sorunlara çözüm bulma yoluna yöneldiler. Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren ilk defa yeni bir örgütlenme ihtiyacı gündeme gelmiştir. Tüm bu sorunlar içinde yönetim, devlet halk ilişkilerini düzeltmek, yakınlaştırmak; toplumda umut ve heyecan başlatmak amacıyla Halkevlerinin kuruluşunu gerçekleştirmişlerdir (Çeçen, 2002: 91).

Halkevlerinin ortaya çıkışındaki süreçte de ifade edildiği gibi, Vildan Aşır’ın önerisini ciddiye alan Atatürk, halkevlerinin kurulması konusunda çalışmaları

başlatmıştır (Toksoy, 2007: 30). “Bir süre sonra Millî Eğitim Bakanlığı’na getirilecek olan Dr. Reşit Galip halkevlerini kurmayı üstlenmiş ve onun çağrısıyla dönemin önde gelen aydınları Ankara Türk Ocağı binasında yapılan toplantıya katılmıştı. Toplantıya çağrılanlar arasında Şevket Süreyya Aydemir, Recep Peker, Hasan Cemil Çambel, Cevdet Nasuhi, İsmail Hüsrev, Vildan Aşir Savaşır bulunuyordu. Toplantıda Reşit Galip, kurulması tasarlanan halkevinin kuruluş hazırlıklarına başlanacağını açıklamış ve sorun geniş ölçüde tartışılmıştır. Kurulan komisyon, halkevlerinin ana tüzüğünü hazırlamakla görevlendirilmiş ve sonunda halkevlerinin kurulması kesinlik kazanmıştır.” (Toksoy, 2007: 30)

Hazırlanan taslak, Cumhuriyet Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker Bey’e sunulmuş, kendisi de taslağı partinin yetkili organlarına götürmüştür. 10-18 Mayıs 1931’de toplanan, CHF’nin üçüncü büyük kongresinde, Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiştir (Çeçen, 1988: 95).

İlk Halkevleri 19 Şubat 1932’de açılmış olup, söz konusu tarih, Halkevlerinin aynı zamanda fiilen bu tarihte çalışmaya başladıkları için kuruluş tarihi olarak da anılmıştır (CHP, 1963: 5). Meclis Başkanı, bakanlar, milletvekilleri çoğunluğun katıldığı açılış töreni eskiden Türk Ocağı binası olan artık Halkevleri genel merkezi olarak kullanılacak olan binada yapılmış, Recep Peker Halkevleri açılış konuşmasına şu şekilde başlamıştır:

“Arkadaşlar, biz Halkevlerinin samimî ve bütün Türk vatandaşlarını müsavi şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatıları altında bütün vatandaşları toplamağa ve itinalı (özenli) bir kültür çalışması içinde milli birliği yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz...” (İnan, 1988: 891)

Recep Peker’in, Halkevlerinin tüm vatandaşları toplamayı ve milli birliği sağlamayı amaçladığını belirttiği konuşmasından sonra, Milli Eğitim Bakanı Dr. Reşit Galip de açılış konuşması yapmıştır. Galip, konuşmasında Anadolu’nun her köşesinde, büyük merkezlerde olduğu gibi bilimsel çalışmalarının takip edilebilmesinin gerekliliğinden, Halkevlerinin amaçlarından, tiyatro ve spor faaliyetlerine daha çok önem verilmesi gerektiğinden, okuma-yazma seferberliği yürütüleceğinden, Halkevlerinde yapılacak kol çalışmalarından ve bu çalışmaların

hedeflerinden bahsetmiştir. Konuşmasının ikinci bölümünde, artık ulusal amaçların değiştiğini, Türklerin eskiden olduğu gibi uygarlık yarışında yürümesi gerektiğini ve bu tarihsel zorunluluğun yerine getirilmesi gerektiğini söylemiştir. Türk Devrimi'nin ilkeleri doğrultusundaki konuşmalarla açılan Halkevlerinde yapılan ilk etkinlikler Faruk Nafiz'in Akın adlı piyesi ile Behçet Kemal'in Çoban adlı oyunu sahnelenmiştir. Kuruluşun ardından çalışmalar hızla başlamıştır. (Çeçen, 2000: 97-100).

“Kültürel açlık, bilimsel çoraklık ortamının giderilmesi için Halkevleri yoğun bir çalışma dönemine doğru sürükleniyordu. Daha çalışmaların başlangıç dönemi sonuçlanmadan geleceğin kültür ve sanat çalışmalarının içinde Halkevleri kendilerini buldular. Türk toplumunun ulusal birikim ve kaynaklarının yarattığı bu yeni örgütlenme gene kendi toplumunun olanakları ile yürüyecekti. Yöneticiler bu gerçeği yerinde gördükleri için halkla ve kamuoyu ile ilişkilere öncelik veriyorlar ve dikkatli programlama ile Halkevleri olayını toplumsal tabana oturtmaya çalışıyorlardı.” (Çeçen, 1990: 101)

Halkevlerinin açılması için yürütülen çalışmalar sonucunda, ilk 14 Halkevi; Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın, Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana'da açılmış, hemen faaliyete başlamışlardır. İlk açılışla beraber büyük bir sevk ve heyecanın olması yurt genelinde kültür ve sanatla ilgili olumlu bir havanın esmesini sağlamıştır. (Çeçen, 2000: 100)

“Halkevleri 1932–1951 arasındaki ilk 15 yıllık faaliyet döneminde bağımsız bir oluşum değil, CHP'ye bağlı olarak çalışan kurumlardı. Ancak bununla beraber kendi yönetim kurullarınca idare ediliyorlardı. Halkevlerinin işleri çeşitli talimatname ve çalışma yönetmelikleriyle düzenlenmekteydi. Halkevleri'nde tüm faaliyetler hiçbir maddi çıkar beklenmeksizin gönüllü olarak yapılmakta, ancak katip, odacı ve hizmetlilere aylık verilmekte, aydınlatma ve ısıtma masrafları gibi zorunlu işlere para harcanmakta idi.” (Kunter, 1964: 7)

Türk Ocaklarının kapatılmasından on ay sonra kurulan Halkevlerinin, Ocakların tarihsel rolünü hiçbir zaman yadsımadığı; Türk Ocaklarının bilgi, birikim ve deneyimini yerli yerine oturtmaya özen gösterdiği söylenmiştir. Halkevleri

dergileri içinde önemli bir yere sahip olan “*Ün*” dergisinde çıkan bir yazıda, “*Türk Ocaklarının hatırasına daima saygıyla bağlı kalacağız.*” şeklindeki ifadenin, Halkevlerinin, Türk Ocaklarına saygı duyduğu düşüncesine örnek oluşturduğu görülmektedir. (Arıkan, 1999: 266).

“Halkevi sayısı ilk yılda 55’i, 2 yılda 80’i, 3 yılda 103’ü, 4 yılda 136’yı ve 15 yıla varmadan 478’i bulmuş; köylerde de 4332 Halkodası açılmış, böylece bu eğitim ve ekin kurumlarının sayısı beş bine (5000’e) yaklaşmıştı. Ocak 1932’de KADRO, 1933’te ÜLKÜ dergileri çıkmaya başlamış, Türk Devriminin ulusal ve evrensel temel düşüncelerini, etkilerini, anlamlarını açıklamaya, dizgelendirmeye (sistemlendirmeye), dünyanın o günkü koşulları içinde ulusal durumumuzu ve sorunlarımızı incelemeye, aydınlatmaya ve çözmeye çalışıyorlardı.” (İnan, 1988: 892)

Halkevlerinin, bir yılda 500.000 kişiye seslendiği, ondan yararlananların sayısının 8 yıl sonra 1940’ta 11.000.000’a, 9 yıllık süre içinde halkevlerinden yararlananların sayısının ise 38,5 milyonu bulduğu bilgisi verilmektedir. İlk yılda çalışan üye sayısının 31.000’i bulurken, bunun 2000’inin bayan olduğu; 1940’da bu sayının 13.500’ü bayan olmak üzere, 143.000’e çıktığı belirtilmiştir. Köylerdeki Halkodalarıyla birlikte bu kurumlarda çalışanların sayısının, 157.000’e yaklaştığı bilgisine ulaşılmıştır (İnan, 1988: 893).

Halkevlerinin 4. Yılında üye sayısının 55.000 ulaşması, kütüphanedeki kitapların 100.000’i geçmesi, halkevlerinin halk tarafından kabul gördüğünü ve ilgi ile karşılandığını göstermesi açısından önemlidir. Halkevi üyelerinin mesleklere göre dağılımı çizelgede gösterildiği gibidir.

Tablo 1: Halkevi Üyelerinin Mesleklere Göre Dağılımı

Meslek	Kişi Sayısı	% Yüzde
Avukat	631	1.15
Hekim	1068	1.95
Öğretmen	7733	14.10
Tacir	6828	12.48
İşçi	19505	35.66
Çiftçi	8429	15.41
Sanatkâr	6960	12.72
TOPLAM	54688	100

Kaynak: Ali Nejat Ölçen (1988); *Halkevlerinin Yokedilişi*, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara, s.22.

Tablo 2: 20 Şubat 1949 Tarihinde Halkevi ve Halkodalarının Sayısı

Şehirler	Halkevi	Halkodası	Şehir	Halkevi	Halkodası
Afyon	11	77	İzmir	22	174
Ağrı	4	18	Kars	7	123
Amasya	3	48	Kastamonu	12	51
Ankara	10	117	Kayseri	7	128
Antalya	10	58	Kırklareli	11	94
Aydın	15	21	Kırşehir	6	38
Balıkesir	10	141	Kocaeli	12	43
Bilecik	7	94	Konya	29	187
Bingöl	3	28	Kütahya	11	159
Bitlis	3	11	Malatya	5	544
Bolu	8	38	Manisa	15	86
Burdur	5	138	Maraş	6	61
Bursa	8	80	Mardin	7	27
Çanakkale	7	92	Muğla	7	41
Çankırı	4	44	Muş	3	31
Çoruh	4	66	Niğde	5	131
Çorum	6	24	Ordu	6	55
Denizli	20	117	Rize	3	90
Diyarbakır	6	14	Samsun	8	89
Edirne	8	35	Seyhan	4	68
Elazığ	4	62	Siirt	2	19
Erzurum	4	54	Sinop	4	10
Erzincan	5	114	Sivas	7	79
Eskişehir	5	62	Tekirdağ	3	77
Gaziantep	6	47	Tokat	6	63
Giresun	7	105	Trabzon	1	49
Gümüşhane	5	74	Tunceli	3	55
Hakkâri	1	7	Urfa	6	18
Hatay	6	26	Van	3	16
İçel	7	75	Yozgat	7	49
Isparta	11	64	Zonguldak	10	80
İstanbul	17	26	TOPLAM	478	4322

Kaynak: Haldun Ceylan (2011); *Niğde Halkevi ve Akpınar Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Niğde, s. 8.

“Siyasi görüşü ne olursa olsun, Halkevlerine ülkede isteyen herkes üye olabilmışlardır. İnsanlar ilgi alanlarına göre kollara girmişler ve faaliyetlerde bulunmuşlardır. Halkevleri buldukları bölgelerde üye sayılarını arttırmak için çeşitli kampanyalar düzenlemişlerdir. Halkevlerinin kuruluşunun başlıca büyük kentlerde tamamlanmasından sonra, artık kuruluş dönemi sona eriyor ve gelişme dönemine geçiliyordu. Az zamanda çok işler başaran cumhuriyet yönetiminin yaptığı en olumlu işler içinde, Halkevleri'nin kurulması ve kısa zamanda ülke çapında örgütlenmesi özel bir anlama sahiptir. Halkevleri'nin kuruluşu ve çalışmalarına başlaması, Atatürk'ün söylediği gibi bütün yurttaki sosyal ve kültürel bir devrim gerçekleştiriyordu. Türk toplumunda yapısal bir dönüşümün önü Halkevleri ile açılıyordu.” (Çeçen, 2000: 109)

1.4. Halkevlerinin Kuruluş Amaçları

Halkevlerinin tek bir amaca değil, birçok amaca bağlanması nedeniyle kuruluş amaçlarını belirtirken Halkevi Talimatnamelerinin, devlet yöneticilerinin konu ile ilgili sözlerinin, Halkevleri ileri gelenlerinin halkevlerinin amaçlarıyla ilgili yaptıkları açıklamalar konuya ışık tutacaktır.

“Halkevleri bir siyasal kurum olarak düşünülmemiştir. CHP'nin siyasal çalışmalarının tümüyle dışında ve yalnızca yönetim açısından parti genel merkezine bitişik bir kuruluş olarak öngörülmüştü. Halkevlerinin herkese açık olduğu, partiye kayıtlı olup olmamak koşulunun aranmadığı Halkevleri Talimatnamesi'nde (1932) açıkça dile getirilmiştir:

"Halkevi, kalplerinde ve dimağlarında memleket sevgisini mukaddes ve ileri yürüten yüksek bir heyecan halinde duyanlar için toplanma ve çalışma yeridir. Bu itibarla halkevinin kapıları fırkaya kayıtlı olan ve olmayan bütün vatandaşlara açıktır." (Arıkan, 1999: 269)

Mustafa Kemal, Halkevlerinin toplumun eğitimi, kaynaşması, ortak değerler paydasında birleşmesindeki işlevine değinmiş, kuruluş felsefesini şu şekilde ifade etmiştir:

"Gençlik istikbalin ışığıdır. Gençlik mütemadiyen gelişen ve yetişen bir çalışmanın içinde yaşmalıdır. Millet şuurulu, birbirini anlayan, birbirini seven ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlandırılmalıdır. En kuvvetli ders vasıtalarına, en yetişmiş muallim ordularına

malik olmak kâfi değildir. Halk yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir halk mesaisinin tanzimini ihmal etmeyeceğiz. Silahlı kuvvetlerden her türlü cebir ve meslek kuvvetinden daha müessir olan fikir kuvvetidir. Milletimizi bu sahada yetiştireceğiz. Bunu Halkevleri yapacaktır.” (Halkevleri, 1971: 16)

Halkevlerinin millî bütünlüğü sağlama amacına yönelik olarak Recep Bey, 20 Şubat 1932 tarihinde Hâkimiyet-i Milliye’de de yayınlanan nutkunda şu ifadeleri kullanmıştır:

“Arkadaşlar; biz Halkevlerinin samimi ve bütün Türk vatandaşlarını müsavi şeref mevkiinde gören zihniyetle kurulmuş çatuları altında bütün vatandaşları toplamaya ve itinalı bir kültür çalışması içinde milli birliğe yükseltmeye azmetmiş bulunuyoruz.” (Halkevleri, 1971: 6)

Halkevlerinin millî bütünlükle bağlantılı olarak Türklük bilincinin kuvvetlendirilmesi amacının olması gerektiğini belirten Baltacıoğlu, Halkevlerinin işlevini şu şekilde ifade etmiştir:

“Halkevleri için en doğru türe yaşamak ve yaşatmaktır. Halkevleri birer lise yahut üniversite kolu olmaktan çıkıp bir yaşama yeri olmalıdır. Orada milli kültürün bütün çeşitleri yaşanmalıdır. Sözün kısası, Halkevleri Türk kültür aşısının vurulduğu yer olmalıdır. Halkevlerinin ilk mühim vazifesi her alanda gerilikle savaşmaktır; ahlâkta, sanatta, muaşeretle, musikide, tiyatrodâ, mimaride gerilikle savaşmak. Halkevleri bütün bu Orta zaman yahut XIX’uncu asır artıklarıyla karşılaşmalı ve onları gençlik havasından atmalıdır. Bunun için iki şey gerektir: Önce milli kültür şuuru, sonra da bu milli kültürü yaymak. Halkevi milli edebiyatın evi olmalıdır. Halkevi milli tiyatronun evi olmalıdır. Halkevi milli musikinin evi olmalıdır. Halkevi milli resmin ve tezyini sanatın evi olmalıdır. Halkevi milli yaşayışın evi olmalıdır. Bütün bu milli kültür tatları Halkevinden tadılmalıdır. Bütün milli kültür hevesleri oradan yayılmalıdır. Halkevleri en milli, en orijinal, en ideal yaşayış yeri olmalıdır. Halkevleri irtica ile savaştığı kadar mukallitlik, kozmopolitlik, soysuzlukla da savaşmalıdır. Halkevi milli kültür vicdanının ocağı olmalıdır. Sıcağı bütün milli yuvalara girmelidir. Halkevi milli, bize mahsus, orijinal ahlâkın, zevkin, kültürün bekçisi olmalıdır.” (Baltacıoğlu, 1950: 33)

Şükrü Kaya’nın Halkevlerinin Türk edebiyatının, dilinin ve tarihinin anlatılması, millî şuurun kazandırılması gibi bazı amaçlarını belirttiği, Halkevlerinin açılışının altıncı yıldönümünde, Ankara Halkevinde yaptığı konuşmada şu ifadeler bulunmaktadır:

“Dillerin en ahenklisi, en zengini ve geniş olan güzel Türkçe, kelimelerini ve terimlerini, aslı ve orijinal kaynaktan alarak Halkevlerinde, halka yayılmaktadır. Güzel Türkçemizin, en güzel ve en temiz konuşulan yerleri Halkevlerimiz olacaktır. ... Dilimize ve tarihimize hakiki benliğini veren ve faaliyetine devam eden milli dil ve tarih kurumlarımızın eserlerinin halk kütüphaneleri arasında bilinmesine ve yayılmasına gene Halkevlerimiz, faal bir surette vasıta olmaktadır.

Edebiyat, musiki ve aalemum bir milletin medeniyet seviyesini ve irfanını ve milli zevkini, hülâsa hüviyet ve varlığını, yükseltecek güzel sanatların genişlemesi ve yayılması Halkevlerinin ehemmiyet verdiği vazifelerdendir.” (Kaya, 1938: 9-10)

Reşit Galip Bey de, Şükrü Bey’in belirttiği amaçlar üzerinde durmuş ve amaç olarak medeniyet yolunda ilerlemeyi göstermiştir. Reşit Galip Bey 20 Şubat 1932’de Hâkimiyet-i Milliye’de yayınlanan nutkunda bu konu hakkında şöyle demiştir:

“Önümüzde, kapısı şimdi açılmakta olan mesai sahası engindir. Davamız millet olarak medeniyet yolunda bir zamandan beri gaip ettiğimiz mesafeyi en kısa zamanda kazanmak ve medeniyet safında layık olduğumuz mertebeye, yani en ileriye varmaktır.

Halkevlerinin gayesi bu maksada bağlanacak enerjileri ve hizmet emellerini teşkilâtlandırmaktır.” (Halkevleri, 1971: 11)

Halkevlerinin temel amaçlarından birinin de Cumhuriyetin getirdiği değerlerin halka anlatılması ve benimsetilmesi olduğu savunulmuş, böylece laik ve çağdaş bir toplumun kurulmasında ve örgütlenmesinde Halkevlerine büyük görevler düştüğü söylenmiştir. Halkevlerinin kurulmasıyla, ülkede beklenenden fazla ilgi ve heyecan olduğu ifade edilmiştir (Arıkan, 1999: 270).

Atatürk dönemi derinlemesine incelemiş olan Prof. Macit Gökberk, Halkevlerinin Aydınlanma hareketi içindeki yerini şöyle özetlemektedir:

"Yine Atatürk'ün kurduğu halkevleri, Cumhuriyet'in dünya görüşünü aydınlar aracılığıyla halka kadar indirme girişimi ve denemesidir. Halkevleri pratik becerilerin kazanıldığı yerler olmaktan çok, türlü sanat dallarındaki çalışma ve gösterileriyle, yöre tarihi ve kültürü üstündeki araştırmalarıyla, çeşitli konulardaki konuşmalarıyla bilinçlenme yerleriydi; yeni çağdaş yurttaş'ı yetiştirmeye yardımcı olan odaklardı." (Arıkan, 1999: 271)

“Mehmet Fuad Köprülü de benzer bir görüşle halkevlerinin milli amaçlar doğrultusundaki öneminden bahsetmiş ve geçmişte medrese ve Tanzimat okullarının Türk aydınlarını milli kültürden daima uzaklaştırdığını, medresenin Arap ve Fars hayranlığını Tanzimat eğitiminin de batı taklitçiliğini aştığını vurgulayarak Türk milletinin Tanzimat’tan önce olduğu gibi Tanzimat’tan sonra da sosyal hayatın her alanında bu gayri milli vaziyetin ıstırabını çekmekte olduğunu vurgulamıştır. Köprülüye göre CHP bu durumu değiştirmek ve milli hale getirmek için kurulmuştur. Onun en büyük kültür organı olan Halkevleri de milli kültür sahasında aynı hedefe ulaşmak isteyen bir sosyal müessesedir.” (Özer, 2010: 143)

Zaman içinde verilen nutuklar ve yapılan açıklamalara genel olarak baktığımızda, Halkevlerinin amaçlarının maddeler halinde şunlar olduğunu söylenebilir:

- 1) Ulusu bilinçli, birbirini anlayan, birbirini seven, aynı ideale bağlı halk kütlesi halinde örgütlemek.
- 2) Kültür, ülkü, amaç ve düşünce birliğini güçlendirecek bir toplum olmayı sağlamak.
- 3) Ulusal birliği oluşturan, milli ruhu biçimlendiren ve kudretlendiren kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek.
- 4) Köylü ile kentli, köylü ile aydın zümreler arasındaki ilişkileri düzenleyip artıracak köycülük çalışmaları yapmak.
- 5) C.H.F.’nin ilkelerini ve bu ilkelerin ülke düzeyinde nasıl uygulandığını anlatmak için kullanılan bir merkez olmak (Çeçen, 2000: 104)

Halkevlerinin amaçları yorumlanırken halka sadece devlet ideolojisinin benimsetilmeye çalışıldığı, halkın tek parti yönetiminin görüşleri doğrultusunda yönlendirildiği, toplumun eleştirilerine açık olunmadığı ve farklı düşünenlerin Halkevlerinde bulunmadığına ilişkin görüşler de belirtilmiştir. Ayrıca Halkevlerinde eğitim alan insanların kendi başlarına bırakılamayacak kişiler olarak görüldüğü ve devletin kendini toplumdaki üstün görüp bir öğretmen rolüne büründüğünü ifade eden yorumlamaların da yapıldığı görülmektedir (Kalyoncugil, 2006: 23)

Halkevlerini, inkılâpları halka anlatma, yayma amacı yöneticilerin verdiği demeçlerde de belirttikleri gibi açık şekilde görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken hususun, dönemin şartlarının göz önünde bulundurulması olduğu düşünülmektedir. Savaştan çıkmış bir millet, yeni kurulmuş bir devlet ve hâlâ Türk milletinin bütünlüğü bozmaya yönelik iç ve dış girişimlerin olduğu bir ortamda, rejimin ideolojisinin halkta bütünlük, ortak düşünceler oluşturmak ve yıkıcı etkenlere karşı savaşmak amacıyla benimsetildiği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Şükrü Kaya verdiği söylevde, iç ve dış tehditlerle ilgili olarak şunları ifade etmektedir:

“Yabancı telkinlerde, behemehal o yabancı memleketin menfaati hâkimdir. Memleketimiz bu kadar esaslı, metin bir ikbal devresine girmişken istikbalimiz ve hürriyetimiz maddi ve manevi kuvvetlerle emniyet altına alınmışken büründükleri vasıflar ve gösterdikleri gayeler ne kadar aldatıcı olursa olsun hariçten gelecek telkinleri dikkat ve ihtiyatla telâkki etmek ve böyle rejimimize aykırı yabancı telkinlere ajanlık, çığırkanlık, tellallık edenlere müsamaha ve müsaade etmememiz bir vatan borcudur.” (Halkevleri, 1938: 17-18)

Ayrıca, yöneticiler, Halkevlerine faaliyetlerde bulunan halk insanının kendi başına bırakılamayacak, devletin kendisinden aşağı görüldüğü insanlar olduğu görüşünün gerçeği yansıtmadığı belirtilmiştir. Bu konuyla ilgili olarak öğrekte, *“Okuması ve bilgi derecesi ne olursa olsun bütün vatandaşlar, Halkevi bakımından aynı derecede değerli memleket çocuklarıdır.”* ifadesi bulunmaktadır (Halkevleri, 1938: 11)

1.5. Halkevi Şubeleri

Halkın ilgi duyduğu, sevdiği ve yetenekli olduğu konularla ilgilenip, bunları seçebilmesi için Halkevlerinin 9 ayrı şubesi kurulmuştur. Yalnız ne var ki her halkevinde bu kolların hepsinin bulunması şart koşulmamış, bölge durum ve özelliklere göre üçünün açılması yeterli görünmüştür (Arıkan, 1999: 272). Halkevi şubeleri şunlardır:

“1- Dil, Edebiyat,

2- Güzel Sanatlar,

3- Temsil,

4- Spor,

5- Sosyal Yardım,

6-Halk Dershaneleri ve kurslar,

7- Kütüphane ve Yayın,

8- Köycülük,

9- Tarih ve müze

Bir şubenin açılabilmesi için o şubeye en az 25 âzanın kayıtlı olması şarttır.”
(CHP, 1940: 5-8)

Halkevi Şubelerinin amaçlarını açısından, çok yönlü çalışmalarını Reşit Galip Bey bir konuşmasındaki ifade etmiştir:

“Davamız millet olarak medeniyet yolunda bir zamandan beri kaybettiğimiz mesafeyi en kısa zamanda kazandırmak ve medeniyet safında layık olduğumuz mertebeye yani en ileriye varmaktır. Halkevlerinin gayesi bu maksada bağlanacak enerjileri ve hizmet emellerini teşkilatlandırmaktır.” (Toksoy, 2007: 50)

“Halkevlerinin 1932 yılında kuruluşundan 1950 yılına gelinceye değin adı geçen bu şubelerin isimleri üzerinde gerek Türk Dilinde meydana gelen yeni değişimler gerekse de kapsadıkları alanların daralması veya genişlemesi neticesinde çeşitli değişiklikler meydana gelmiştir. 1932 yılında Kütüphane ve Neşriyat Şubesi olarak faaliyete geçen şube, 1935 yılında talimatname gereğince adını Kitapsaray ve Yayın Şubesi olarak değiştirmiş 1940 yılındaki son düzenlemeyle Kütüphane ve Yayın Şubesi haline gelmiştir. 1932 yılında Temsil Şubesi olarak kurulan şube 1935 yılında Gösterit Şubesi şeklinde bir isim değişikliğine gitmiş 1940 yılında ise ilk kurulduğu şekil olan Temsil Şubesi adını tekrar almıştır. Dil, Edebiyat Tarih Şubesi olarak 1932 tarihli halkevleri talimatnamesinde geçen bu şube kapsamı çok geniş olan edebiyat-dil çalışmaları ile tarih çalışmasının aynı çatı altında layıkıyla yerine getirilmesi ve ilgilenilmesi zor olduğundan 1940 yılında Dil Edebiyat Şubesine dönüştürülürken Tarih kısmı 1932 yılında Müze ve Sergi Şubesi olarak kurulan şubeye aktarılıp; bu şube Tarih ve Müze Şubesi haline getirildi.

1935 yılında Ar Şubesi olarak isim değişikliğine gittiyse de bu ismi çok fazla kullanmayarak 1940 yılında tekrar Güzel Sanatlar Şubesi şekline dönüştürüldü. 1932

yılında İctimai Yardım Şubesi adıyla faaliyete geçen şube 1940 yılında Sosyal Yardım Şubesi adını alacaktır. Yine öncesinde Köycüler Şubesi olarak adlandırılan şube de 1940'ta Köycülük Şubesi şeklinde ismini değiştirmiştir.” (Özer, 2010: 266)

Halkevlerinin şube çalışmalarının neler olduğu ve bu çalışmaların toplum hayatına sağladıklarını daha iyi anlatabilmek için yukarıda belirttiğimiz 9 şubenin çalışmaları hakkında ayrı ayrı bilgi vermenin yararlı olacağı düşünülmektedir. Halkevi şubelerinin çalışmaları şöyledir:

1.5.1. Dil-Edebiyat ve (Tarih) Şubesi:

Bu şube, kendi dilimizde yazılmış ve başka dillerden çevrilmiş yüksek kıymette edebî yazılar, millet ve vatan sevgisini, inkılâpçılık heyecanını kuvvetlendirecek eserler; Türk tarihinin büyük anlarını yaşatan, millî mücadelenin kahramanlıklarını anlatan, memleketin büyük şehirlerini, kasabalarını, köylerini, tabii güzelliklerini tasvir ederek ayrı ayrı her köşesini tanıtan ve sevdiren taassubun bâtil itikatların fena göreneklerin çirkinliklerini gülünçlüğünü ortaya koyan, ahlâk yüksekliğini her sahada güzel örneklerle gösteren halkçılık sevgisi aşıl原因 ve ruhları o büyük yola yönelten yazılar yayınlamıştır (Halkevleri, 1939: 1).

“Halkevlerinin en önemli şubelerinden birisi olan Dil ve Edebiyat Şubesi, Türk dili ve edebiyatı konusunda halkın bilgi ve kültür seviyesinin yükseltilmesi, inkılapların halka benimsetilmesi, yurt sevgisi ve yurttaşlık duygusunun geliştirilebilmesi gibi amaçlar taşımaktaydı. Ayrıca, Halkevlerinin kendi bölgelerine ait olan ve unutulmaya yüz tutmuş kültürel değerlerini, dil unsurlarını ve öz Türkçe kelimeleri ortaya çıkarmak ve günlük yaşama dahil etmek gibi amaçları vardı. Bu anlamda Dil ve Edebiyat Şubelerinin çalışmaları Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu gibi kuruluşların çalışmalarıyla paralellik arz etmekte ve bunlarla koordineli bir şekilde çalışmaktaydı.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 15)

Ayrıca, edebiyatımızın yabancı tesirler altında uğradığı değişimlere, halk edebiyatının güzel örnekleri; tanınmış halk şairlerine, Türk dilinin eskiliğine, zenginliğine, yaygınlığına; Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Türk dilinin uğradığı değişimlere, halk dili ile yazı dili arasındaki ayrılıklara ve bugüne kadar dili

sadeleştirme yolunda atılan adımlara dair tetkikler yaptığı anlaşılmaktadır (Halkevleri, 1939: 1).

“Dil Şubelerinin bir diğer faaliyeti konferanslardır. Halkevlerinin en önemli görevlerinden birisi de konuşmak ve konuşturmak olmuştur. En etkili telkin vasıtalarından biri olan “söz”den halkevinin her şubesinin faydalanması şarttı. Halkevlerinin bütün şubeleri çalışmalarında en ucuz telkin vasıtası olarak daima söze önem vermiş, halkla samimi tesirli konuşmayı şart saymışlardır.” (Özer, 2010: 275)

Dil-Edebiyat ve Tarih Şubesinin başlıca görevlerini maddeler halinde sıralanacak olursa:

“a) Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’ne elden geldiğince bir yayıcı, bir delil toplayıcı olarak yardımcı olmak.

b) Millî Türk Edebiyatı’ni incelemek onunla beslenen yeni eserler sunmak.

c) Türk dilini ve kültürünü anlayabilmek için araştırma ve derlemeler yapmak.

d) Türk Dili Tetkik Cemiyeti ile çalışarak dilimize yabancı dillerden girmiş sözcüklerin yerine Türkçe sözcükler bulmak ve bulunan bu sözcükleri kullanılır hale getirmek.

e) Güneş Dil Teorisi’ni geliştirmek ve yaymak.

f) Edebiyat alanında yeni buluşlara ve canlı kımıldanışlara müsait hava ve heyecan uyandırmak.

g) Edebî yazılarda Öz Türkçe sözcükler kullanmak ve yaymak.

h) Ünlü Türk edebiyatçı, tarihçi ve dilcilerini anma günleri düzenlemek.

ı) Tarih gezileri düzenleyerek yöresel tarihimizi araştırmak.

i) Halkevi dergileri çıkararak yapılan çalışmalarını halka yaymak.” (Şimşek, 2002: 80-81).

Tablo 3: Dil ve Edebiyat Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye
1932	-	-	1419
1933	242	2266	2508
1934	336	3424	3762
1935	600	3418	4018

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 47.

1.5.2. Güzel Sanatlar (Ar) Şubesi:

Bu şubenin, müzik, resim, heykeltıraşlık gibi alanlarda çalıştığı, halkın güzel sanatlara olan ilgisini artırmak ve bu alanda gelişmeyi sağlamak ve ürünlerin topluma tanıtılması, yayılması görevini yerine getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Şube, güzel sanatlarla uğraşan kişileri ilgili etkinliklere yönlendirmiş, yetenekli kişileri koruyarak onların yetişmesini sağlama amacı taşımıştır. (Çeçen, 2000: 124).

Güzel Sanatlar Kolu’nun kullandığı iletişim araçları, daha çok organizasyona yönelik etkinliklerdir. Resim, heykel, fotoğraf sergileri ve oluşturulan koro, orkestra ve bandoların verdiği konserlerle, çalışmaların kitlelere yayılması amaçlanmıştır. 1936 yılında Halkevlerinde 75’i resim sergisi olmak üzere toplam 147 sergi açılmış, 1049 konser verilmiştir. 1938 yılında ise toplam 267 sergi açılmış, 1420 konser verilmiştir (Ergen, 2007: 39).

Şube çalışmaları sırasında, eski, yeni halk musikisine dair tetkikler yapılmış, halk musikisini derleme yollarını gösteren yazılar yazılmıştır. Türk musikisinde kullanılan aletlere örnekler verilmiş, musikimizi canlandırmak ve güzelleştirme yollarını gösteren yazılar yayınlanmıştır. Resim, heykeltıraşlık, Türk mimarlığı ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış; eski mimari eserlere ve mimarlığın bugünkü ihtiyaçlarının neler olduğuna dair bilgiler verilmiştir (Halkevleri, 1939: 2).

“Şubenin düzenledikleri resim ve fotoğraf sergileri, tabii ki diğer faaliyetlerden daha az değerli olmamıştır. Çünkü arkasında sanat eseri bırakmamış milletleri tarihin unutmuş olduğu gerçeğinden yola çıkarak, insan topluluklarının millet vasfına

liyâkat kazanabilmeleri için, bütün dünyayı ilgilendirebilecek millî bir sanata sahip olmaları şart görülmüştür. Bundan dolayı halkevleri faaliyetleri içerisinde sanat çalışmalarına önemli bir yer verilmiştir. Halkevlerinin bu çalışmaları içerisinde 1940 Mayıs'ında açılan Halkevleri Amatör Resim ve Fotoğraf Sergisi önemli bir yer tutmuş ve o zamana kadar açılmış sergilerden ayrı bir yere sahip olmuştur. Çünkü bu sergide imzalar, daha önce keşfedilmemiş, ismi duyulmamış kişilerden oluşmuştur. Yapılan bütün bu faaliyetlerde sanat anlayışını bütün ülkeye yaymak, ülkenin, herhangi bir köşesinde, şehrinde, kasabasında, köyündeki genç kabiliyetlere ve bunların keşfedilmesine sebep olmak temel amaç olarak kabul edilmiş ve sanatı halka benimsetmek, bir zümrenin malı olmaktan çıkararak halka yaymak için çalışılmıştır. Kısaca sanat bir lüks olmaktan çıkarılmıştır.” (Toksoy: 51-52)

Tablo 4: Güzel Sanatlar Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye Sayısı	Erkek Üye Sayısı	Toplam Üye
1932	-	-	1852
1933	306	2448	3244
1934	545	4231	5828

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 49.

1.5.3. Temsil Şubesi:

Halkevleri ana tüzüğünde bu şubeye iki önemli görev yüklenmiştir. Birincisi, kadın ve erkek üyelerden oluşan bir tiyatro grubu kurmak, ikinci ise, CHP Genel İdare Kurulunun belirleyip izin verdiği oyunları sergilemekti (Şimşek, 2002: 82). Halkevlerinin en büyük amaçlarından bir halk terbiyesi olduğundan bu şubede bu terbiyeyi sağlamada en önemli araçlardan biridir. Bu kol millî temsillerle halka iyi şeyle telkin etmeye çalışır, Karagöz gibi halk geleneksel oyunlardan da yararlanır (Temizhan, 2006: 75).

1940 talimatnamesine göre şubenin amaç ve görevlerini şöyle sıralanabilir:

- 1- Halkevlerinde bir hayat ve hareket uyandırmak,
- 2- Yerleşim yerlerinin tiyatro ihtiyacını gidermek,
- 3- Gençleri güzel ve serbest konuşmaya alıştırmak,
- 4- Gençlerin fikir, sanat ve dil alanında eğitimlerine destek vermek,
- 5- Tiyatrocu olabilecek kişilerin yeteneklerinin ortaya çıkmasına yardım etmek,
- 6- İyi konuşmacılar yetiştirmek,
- 7- Ülke ve toplum yararına telkinlerde bulunmak (CHP, 1940: 43).

“Sinema işleri de ayrıca temsil şubelerine bırakılmıştır. Talimatname, bu hususla ilgili özel maddeler dahi koymuştu. Halkevlerinde ve odalarında oynanacak eserlerin repertuarı hazırlanmış, yeniden dört piyes ve iki kılavuz kitap yayınlanmıştır. Halkevlerince açılan sergilere ve yayınlanan dergilere de ayrıca yardım edilmiştir. Bu şubeler tarafından genel meseleler ele alınmış, söz, yazı ve temsil ile inkılâp prensipleri halka anlatılmıştı. Sinema ve sahnenin halk eğitimindeki büyük tesiri ve rolü göz önünde bulundurularak halkevi sinemaları için düzenli bir program hazırlanmış ve 33 halkevinde yetiştirici, eğitici filmlerin gösterilmesine özen gösterilmiştir.” (Toksoy, 2007: 52-53)

1.5.4. Spor Şubesi:

CHP Halkevleri Öğreneğine göre bu şubenin görev ve amaçlarını; çeşitli spor dallarını Türk halkına tanıtmak, sporu milli düzeyde uygulanan kitlesel bir etkinlik haline getirebilmek amacıyla toplumda spora karşı bir ilgi ve sevgi uyandırmak ve beden eğitimi veren milli kuruluşlara yardımcı olmak şeklinde görmekteyiz. Ayrıca, sporun bilimsel temellere dayandırılması ve planlı biçimde yapılabilmesi için araştırmalar yapmak, spor dalları içinde jimnastiğe ayrı bir yer vermek, milli spor bayramlarıyla halkın spora olan ilgisinin artmasını sağlamak, ülkede çeşitli yerlerin tanınması ve gezilmesi için geziler düzenlemek ve spor konferansları ile halkın bilgilendirmek çalışmak da bu şubenin görevleri arasında bulunmaktaydı (C.H.P, 1960: 12-14).

“Halkevleri spor şubelerinin amacı hiçbir zaman bir yıldız veya bir rekortmen yetiştirmek olmamış millet için ve millet ölçüsünde spor hedefi güdülerek “birinci

gelen tekler değil; sağlam yapılı güzel gövdeli ve inkılâp ahlakîyatını benimsemiş yüz binler yetiştirebilme hedefine ulaşılmaya çalışılmıştır. Halkevleri daha ziyade okul, kışla ve kulüp dışında kalmış vatandaşların topluca sağlığını ve neşesini koruyacak ve çoğaltacak olan beden hareketleriyle spor oyunlarını ele alarak ve bunları ancak bir vasıta olarak kullanarak, sporun hakiki manasını kavrayan bir görüşle çalışmaktaydılar.” (Özer, 2010: 327)

Spor şubesi, o güne kadar sporun yalnızca gençler için olduğu düşüncesini yok etmiştir. Halkevinde, herkesin yaşına göre spor hareketleri olduğu anlatılmış, “Sağlam fikirler, sağlam insanların arasında olur” ilkesiyle ülke için sağlıklı, ahlâklı insan yetiştirmek için spor şubeleri önemli bir araç olarak kullanılmıştır (İğdemir, 1974: 123).

Tablo 5: Spor Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2944
1933	138	6430	6568
1934	145	9011	9156
1935	280	13087	13367

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 68.

1.5.5. Sosyal Yardım Şubesi

Bu şube Halkevlerinin hayır işlerine ayıracağı zamanın payını temsil etmiştir. Halkevleri açıldıktan sonra ülkede sosyal hayatın çehresi değişmişti. Zaman içinde halkevlerinin çalışmaları duyuldukça, sorumlulukları ve görevleri artmıştır.

Halkevleri sayesinde pek çok yardıma muhtaç insana el uzatılmış, yoksul olan öğrencilere yardım edilmiştir. İnsanların dilenciliği meslek edinmeleri önlenerek, onlara onurlu bir şekilde ihtiyaçlarını giderme imkânı sunulmuştur. Maddi yardımın yanında, yoksul insanlara sağlık hizmeti de verilmiş, her şube kendine ait açacağı muayenehanede, kendilerine başvuran insanları parasız tedavi ettirmiştir (Toksoy, 2007: 53-54).

Sosyal yardım şubesinin amaçları, yapacağı çalışmalar “*Halkevi Çalışma Talimatnamesi*”nde şu şekilde belirtilmiştir:

1- Hayır kuruluşlarının daha verimli çalışmasını sağlamak üzere ilişkilerde bulunur. Kimsesizler yurdu, bakım evleri, işçi tedavi ve öğrenci yurtları gibi çeşitli sosyal yardım kuruluşlarının açılmasını teşvik eder.

2- Kimsesiz, yoksul öğrencilerin giyecek, yiyecek ve barınma ihtiyaçlarıyla ilgilenir.

3- Tedavi gerçekleştirilen kurumlarda, yatarak bakılmaları gereken muhtaç hastaların hastanelere kabulünü ve tedavi olmaları sağlar.

4- Evlerinde yatan muhtaç ve yalnız hastalara ve doğum yapmış muhtaç kadınlara yardımlar yapar.

5- Köylerden tedavi için gelen çiftçi ve ailelerinin şehir ve kasabalarda barındırılmasını ve tedavi edilmesine yardım eder.

6- İşsizlere iş bulmada yol gösterir, maddi sıkıntı çeken vatandaşlara yardımcı olur.

7- Çocukların dilenmemeleri için gereken önlemleri alır, yardımları yapar.

8- Halkın sağlık bilgisini artırmaya yönelik, konferanslar düzenler, filmler gösterir.

9. Halkevlerinde muayeneler açarak parasız muayene imkânı sunar, bu mümkün değilse devlet hastanelerinde belli günlerde, ihtiyacı olan hastaların muayene edilmesini organize eder. Köye gezilerinde doktorlarında bulunmasını sağlayarak gidilen köylerdeki sağlık sorunlarının saptanmasına yardım eder (CHP, 1940: 67).

Halkevlerinin sosyal yardım şubesi, halka sosyal yardım ve sağlık hizmeti götürerek onların hayatlarını kolaylaştırmaya, insanların başkalarına muhtaç olmadan, onurlu bir şekilde ihtiyaçlarını gidermeye; vatandaşların devletle olan bağlarını güçlendirmeye çalıştığı görülmektedir.

Tablo 6: Sosyal Yardım Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2533
1933	536	4521	5057
1934	880	5760	6640
1935	1103	6741	7844

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 70.

1.5.6. Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi

Bu şubenin en önemli amaçlarından biri, halka okuma ve yazma öğretmek onların bilgi düzeylerini yükseltmektir. Bunun yanında çeşitli alanlarda kurslar açıp, bu kursları başarıyla tamamlayanlara mezuniyet ve diploma törenleri düzenlenirdi. Belirttiğimiz bu kursları şu başlıklar altında gruplamak mümkündür:

- a- Türkçe okuma-yazma
- b- Pozitif bilimler ve el sanatları
- c- Yabancı dil vb. (Şimşek, 2002: 84-85).

1939 yılında çeşitli alanlarda açılan kurslara 34672 yetişkin katılmış, bunların 11430’unu Türkçe okuma yazma kursuna katılanlar oluşturmuştur. 1939-1940 yılında 41 çeşit dershane ve kurs varken, bu sayı 1941 yılında 22’ye, 1942 yılının ilk altı ayında 16’ya indiği görülmektedir (CHP, 1942: 16). Doğu illerinde, bütün giderleri merkezden sağlanan 211 tane Türkçe okuyup yazma kursu açılmıştır. MEB tarafından, doğu illerinde açılan “Köy kadınları Gezici Biçki ve Dikiş Kursları”ndan 15 tanesinin öğretmenlerine teşvik primi verilmiştir. 1946 yılı yaz aylarında çoğu Halkevi “Yabancı Diller Okulu” haline getirilmiş ve İngilizceyi yanı sıra Fransızca ve Almanca dersler de verilmeye başlanmıştır (Toksoy, 2007: 55)

Tablo 7: Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi Üye Dağılımı

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2509
1933	488	3158	3646
1934	603	3916	4519
1935	403	2936	3399

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 71.

1.5.7. Kütüphane ve Yayın Şubesi

Bir il merkezinde, ilçede veya kasabada halkevi açılabilmesi için bulunması zorunlu olan üç şubeden birisi kütüphane ve yayın şubesidir. Bu durum göz önüne alındığında, CHP’nin hangi şubelere daha fazla sorumluluk yükledikleri net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. (Özer, 2010: 302)

Halkevleri Çalışma Talimatnamesinin 89. maddesinde “Kütüphaneler, halk bilgisinin ilerlemesinde başlıca âmildir. Bu sebeple her Halkevinde bir kütüphane ve okuma odasının bulunması Halkevinin ilk kurulma şartlarından sayılır” denilmekte, Kütüphane ve Yayın Kolunun bir başka ödevi de Halkevlerinin yayımlayacağı kitapların basım ve yayın işlerini düzenlemek olarak belirtilmektedir. Bu kolların aynı zamanda gençler arasında kitap özetleme yarışmaları düzenlemek, gezici kütüphaneler kurmak, kitap sergileri açmak, okuma odaları kurmak gibi aynı amaca yöneltilmiş türlü çalışmalarla görevli bulunduğu da ifade edilmektedir (CHP, 1940: 24-27).

Halkevi kütüphanelerinde halkevi amaçlarına uygun kitaplara yer verilmeye dikkat edilmiştir. Yayın faaliyetleri ayrı bir önem teşkil etmiş, ülke kalkınmasının ve kültürel faaliyetlerin önemli kısmını yayın çalışmaları oluşturmuştur. Halkevlerinin kitap yayınları 500’e yakın olup, bunlara yayınlanan konferanslar eklendiğinde bu sayının 800’ü bulduğu görülmektedir (Toksoy, 2007: 55).

Tablo 8: Bazı Şehirlerin Halkevi Kitap ve Okur Sayıları

Şehir/İlçe	Kitap Sayısı	Okur Sayısı	Kitap Başına Okur
Adana	2377	37558	15.8
Afyon	5339	10990	2.0
Ankara	18953	16539	0.9
Bitlis	400	11700	29.3
İstanbul	4624	26111	5.6
Kars	168	2365	14.0
Kayseri	3110	27730	8.9

Kaynak: Ali Nejat Ölçen (1988); *Halkevlerinin Yokedilişi*, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara, s. 24.

Tablo 9: Kütüphane ve Yayın Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	1199
1933	151	2187	2338
1934	231	3123	3354
1935	382	2592	3334

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1931-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 81.

1.5.8. Köycülük Şubesi

“Bu şubenin kökeni Türk Ocakları ve Halka Doğru hareketi bünyesinde kurulan Köycüler Cemiyeti’ne kadar geriye götürülebilir. Bu şubenin başlıca amacı köylülere desteklemek, kalkındırmak, eğitmek ve aydınlarla kaynaştırmaktı. Bu amaca ulaşabilmek için şube köylere çeşitli geziler düzenlemek, köylülere devletle ilgili işlerinde ve sorunlarında yardımcı olmak, gezici sergiler yoluyla yerli mallarını halka tanıtmak, Temsil Şubesiyle işbirliğine giderek köylere tiyatro turneleri düzenlemek gibi faaliyetler gerçekleştirmeye çalışırdı.” (Şimşek, 2002: 85-86)

“Köylülerin maddi seviyelerini yaşayış tarzlarını Türk Milletinin layık olduğu mertebeye çıkarmak Mustafa Kemal Atatürk’ün de vurguladığı hem milli bir borç hem de milli emniyetin temeli olarak değerlendiriliyordu. Zira Cumhuriyet liderleri için medeni ve milliyetçi yurttaş topluluğunun inşası önünde duran sorunların başında nüfusun en geniş kısmını oluşturan köylülüğün eğitimsizliği gelmekteydi.

Nüfusun büyük bölümünün kırsal ekonominin de tarımsal özellik gösterdiği bir yapıda köylü-yurttaşların yeni rejimin gerekleri doğrultusunda dönüştürülmesi gerektiği gibi aydınlarla halkın kaynaştırılmasıyla sağlanabileceği da gerekmektedir. CHP'nin meseleye bakışı tek taraflı bir aydınlatma, öğretme ve yetiştirme iddiası olmayıp aydınların da köyden çok şeyler alacağına ve öğreneceği milli birliğin aydınlarla halkın bu kaynaşmasından doğacağı şeklindeydi.” (Özer, 2010: 335)

Köycülük Şubesi, vatanın yarınını düşünme ve yükseltme bakımından köycülüğün önemini göstermeye, gençlere köylere gidip çalışarak millî medeniyetin değerli bir üyesi olmalarını anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca köylerden şehirlere doğru göç etmesinin, gelecek için oluşturabileceği tehlikeleri anlatıp, köylerde yaşama şartlarının düzeltilerek insanların buralarda refaha erdirilmesi ve kültürlenilmesi çarelerini aramıştır (Halkevleri, 1939: 6).

Tablo 10: Köycülük Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	2908
1933	110	5923	6033
1934	407	8928	9335
1935	348	10206	10594

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 83.

1.5.9. Tarih ve Müze Şubesi

Tarih çalışmalarının daha önce, Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi tarafından yürütüldüğü, 1932 yılında Türk Tarih Kurumu açılınca bu tür çalışmaların büyük çoğunluğunun, yeni kurumun tasarrufu ve denetimi altında yapılmaya başlandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Ayrıca tarihi eserlerle ilgili arkeolojik araştırmaların da Tarih ve Müze Şubesinin sorumluluğuna bırakıldığı görülmektedir. Böylelikle, Dil Tarih Edebiyat Şubesi, Dil Edebiyat Şubesine ve dokuzuncu şube de Müze ve Sergi Şubesinden Tarih ve Müze Şubesine dönüştürülmüştür. (Şimşek, 2002: 86)

“Tarih ve müze kolunun amaçları zengin bir tarihsel birikimi olan yurdumuzun tarihini araştırmak, tarihi anıtları halka tanıtmak sevdirmek, bunların bilgisiz ve duygusuz insanlar tarafından tahrip edilmesinin önüne geçmek, halka tarih kültürü ve tarih terbiyesi vermek, güzel ve nadir Türk eserleri ile Etnografik kıymeti olan eşyayı toplamak, saklamak ve korumaktır. Tarih olgusu, Atatürk’ün yeni ulusal kültürü biçimlendirirken yararlandığı öğelerden biridir. Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni devletin ideolojisini oluşturmak üzere kurulan ilk kurum Türk Dil Kurumu olmuştur. Türk Tarih Kurumu bilimsel çalışmalar yaparak Türklerin Osmanlı öncesi dönemlerini araştırmak ve ortaya çıkarmak amacıyla kurulmuştur. Topluma kendisini ait hissedebileceği yeni bir ulusal tarih tezi sunarak milliyetçilik ideolojisini pekiştirmeyi hedefleyen Türk Tarih Kurumu, Halkevleri ile de işbirliği yapmıştır.” (Ergen, 2007: 49)

Tablo: 11 Tarih ve Müze Şubesi Üye Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Yıl	Kadın Üye	Erkek Üye	Toplam
1932	-	-	1133
1933	84	1115	1199
1934	90	1210	1300
1935	133	1257	1390

Kaynak: Şerafettin Zeyrek (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara, s. 84.

1.6. Halkevlerinin Kapatılması

İkinci Dünya Savaşının bitmesi birçok devleti etkilemiş, Türkiye de etrafındaki komşu devletlerin etkisiyle gelişmelerin tesirini hissetmiştir. Mustafa Kemal daha önce demokrasinin ve cumhuriyetin tam olarak sağlanabilmesi için iki defa çok partili hayata geçme girişiminde bulunmuş ancak; cumhuriyet karşıtlarının bir araya gelerek rejime karşı yıpratıcı çalışmalar içine girmeleri karşısında cumhuriyeti korumak amacıyla denemeleri sonlandırmak durumunda kalmıştır. Daha sonra benzer yıkıcı girişimlerin, Atatürk’ün kültür kurumu olarak faaliyet gösteren Halkevlerine karşı devam ettiği görülmektedir (Çeçen, 2000: 195)

Halkevlerinin, siyasi bir partiye bağılı kuruluşlar olması tek parti döneminde sorun yaratmazken, çok partili demokrasiye geçiş ile beraber büyük bir sorun olarak ortaya çıktığı görülmekte, iktidara bir başka siyasi partinin de gelebileceği düşüncesi, halkın önemli bir kesiminin Halkevlerinden uzaklaşmasına yol açtığı iddia edilmektedir (Çeçen, 2000: 196).

“Devlet yönetimi de yavaş yavaş halkevlerinden uzaklaşmış ve halkevlerinin konumu eleştiri noktasına vardırılmış ve öncekinden daha değişik bir çalışma dönemine gelinmiştir. Bu durum genelde bütün halkevleri üzerinde açıkça kendisini göstermiş ve halkevlerinin hukuksal yapısına, ana statüsüne yeni bir kapı kazandırmak gereği ortaya çıkmış ve bağımsız statüde çalışması gereği ön plana çıkmıştır. Böylece gelişen olaylarla birlikte halkevleri değişen siyasî şartlara ayak uydurma çabası içine girmiş ve CHP’den ayrılması veya bağımsız bir tesis haline getirilmesi düşünülmüştür. İsmet İnönü’nün böyle bir değişim fikrini ileri sürmesindeki amaç, halkevlerini siyasî partilerin ortak olarak kabullenebilecekleri ve ortak olarak faydalanabilecekleri bir kurum haline getirmektir. Bunun için o dönemdeki yapının yeni ihtiyaçlara vermemesi meselesi ön plana getirilerek tartışılmış ve ileri sürülen en önemli sorun, halkevlerinin ayrı bir tüzel kişiliğe sahip olmaması konusu olmuştur.” (Toksoy, 2007: 110-111)

Çok partili yaşama geçildikten sonra Halkevlerinin konumu giderek tartışma yarattığı, yeni kurulan Demokrat Parti’nin ve başka partilerin Halkevlerinden yararlanmak istemelerine tüzüğün elvermediği gerekçe gösterilerek olumsuz yanıt verildiği söylenmektedir. CHP'nin Halkevlerini partiler dışı bir kuruluşa dönüştürme konusunda da yavaş davrandığı, iktidar değiştikten sonra CHP ile DP arasında yapılan görüşmelerde, Halkevlerinin geleceği konusunda kesin bir sonuca ulaşamadığı ifade edilmektedir (Arıkan, 1999: 278).

“Adnan Menderes Muazzam Halkevleri yapılarıyla bunlara benzer birçok binaların daha ucuza mal edilmeleri veyahut daha münasip zamanlara bırakılmaları elbette daha doğru olurdu” diyerek bir anlamda halkevlerinin varlığını da tartışmaya açmış oluyordu. 1946 yılında bu konu en azından meclis gündeminde fazla yer almadıysa da 1947 yılında bütçe görüşmeleri esnasında halkevleri konusu üzerinden CHP ile DP arasında önemli tartışmalar meydana geldi.” (Özer, 2010: 665)

Halkevleriyle ilgili olarak iki siyasi parti arasındaki en büyük itilâfın, devlet hazinesinden ve yerel yönetimlerin bütçelerinden transfer edilen paralar konusunda yaşandığı söylenmektedir. DP üyeleri, Halkevlerine aktarılan paraların, CHP üyesi olup olmadıklarına bakılmaksızın bütün Türk vatandaşlarından toplanan vergilerden kesildiğini ileri sürerek, bu kuruluşlardan en az CHP kadar kendi partilerinin de istifade edebilmesi gerektiğini savundukları anlaşılmaktadır (Şimşek, 2002: 206).

CHP ise bu eleştiriler karşısında suskunluğunu 28 Aralıkta bozacak ve kürsüye gelen Konya Milletvekili Muhsin Adil Binal, 463 Halkevi ve 4170 Halkodası'nın ülkenin kültür ihtiyacını karşılamak için seferber olduğunu anlatarak halkevi şubelerinin hizmetlerini yapabilmeleri için elbette ki maddi desteğe ihtiyacı olduğunu söyleyerek CHP'nin hesabına yatan para eleştirisine ise şöyle cevap vermiştir:

“CHP kendisine herhangi bir vazife için verilen paranın aynı vazife için sarf edilmesinde gayet titiz ve millete hesap verecek vaziyettedir” Karşılıklı tartışmalar esnasında Demokrat Parti milletvekili Suphi Batur'un “Halkevleri CHP'den ayrı olsun kabul ediyoruz” demesine rağmen CHP adına konuşan Muhsin Adil Binal bu konuya hiç değinmemiştir. Ardından yapılan oylamada ise DP Milletvekili Hasan Dinçer'in “tahsisatın tenzili” için verdiği önergede reddedilmiştir.” (Özer, 2010: 666)

“Neticede 14 Mayıs 1950 genel seçiminde ezici bir çoğunlukla iktidara gelen Demokrat Partili milletvekilleri, iktidara gelmenin verdiği heyecanla Halkevleri'nin bağlı bulunduğu hukuki yapının boşluğundan yararlanarak, gerçekte ise muhalefeti susturmak, C.H.P.'nin elinden birçok malı alarak onu olanaksız bırakmak ve köklerini koparmak amacıyla Halkevleri'nin kapatılmasının yolunu açan bir kanun teklifi hazırlamışlar ve 11 Ağustos 1951 günü Resmi Gazete'de yayımlanan 5830 sayılı kanun gereğince C.H.P.'nin mallarına el koydukları gibi ülke genelinde bulunan 478 Halkevi ve 4322 Halkodası'nı kapatmışlardır.” (Zeyrek, 2006: 119-129).

2. BÖLÜM: ERZURUM VE KARS HALKEVLERİ

Bu bölümde, çalışmada dergileri incelenecek olan Erzurum ve Kars Halkevlerinin kuruluşları, yönetimleri, çalışmaları hakkında bilgiler verilecektir.

2.1. Erzurum Halkevi

Bu bölümde, Erzurum Halkevinin açılışı, şube çalışmaları, yönetim yapısı hakkında genel bilgiler verilecektir. Erzurum Halkevi ile ilgili bilgiler verilmesinin, daha sonra incelenecek olan Erzurum Halkevi dergisi “*Yayla*”nın çalışmalarını ve önemini anlamada faydalı olacağı düşünülmüştür.

2.1.1. Erzurum Halkevinin Açılışı

Halkevlerinin açılmasıyla ilgili düzenleme, 1931’de yapılan CHP kurultayında parti nizamnamesine dâhil edilmiş, 19 Şubat 1932’de 14 il merkezinde Halkevleri açılmıştır. Bu tarihin üzerinden uzun süre geçmesine rağmen, Erzurum’da Halkevi açma konusunda hiçbir çalışma yapılmadığı görülmektedir (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 43).

Erzurum Halkevi’nin açılması konusunda yaşanan bu sıkıntının temel nedeni, şehirdeki CHP teşkilatının içinde bulunduğu durumdur. Denilebilir ki, CHP’nin kuruluşunda, Erzurum Kongresi’nde alınan kararların bir sonucu olarak ve dolaylı bir şekilde etkili olan Erzurum, partinin kuruluşu üzerinden 10 yıl gibi uzun bir zaman geçmesine rağmen, parti teşkilatını istenilen seviyeye getirememiştir. Erzurum şehir merkezindeki CHP teşkilatı ancak 1933 yılında, eski idarecilerin tamamen parti idare heyetinden istifaları sonucunda yeni bir şekil almış ve çalışmalara adeta yeniden başlamıştır. İşte parti teşkilatlanması konusunda yaşanan, bu ve benzeri sıkıntıların etkisiyle Erzurum’da bir Halkevi’nin açılması yolundaki düşünceler de ancak 1933 yılı ortalarında ortaya çıkmıştır” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 43).

Çeşitli girişimler sonucunda Erzurum Halkevi ilk olarak 23 Şubat 1934 senesinde açılmış, bir müsamere ile bu açılış kutlandıktan sonra Nurlu Şükrü’nün evinde faaliyete geçmiştir. 1935 Mayıs ayının sonunda Çakmıroğlu’nun evine

nakledilmiş, 1939'da Erzurum demir yolunun açılış gününde, Halkevi de yeni binasında taşınmıştır (Doğuş, 1944: 47).

“Erzurum Halkevi'nin açılışıyla ilgili törende, Vali Necati Bey'in konu ile ilgili konuşmasından sonra, Gazi'nin parti ve Halkevine hediye ettiği kendi imzasını taşıyan fotoğrafı, parti ve Halkevinin ortak salonuna asılmıştır. Gazi'nin fotoğrafını başının üzerinde tutarak hitabet kürsüsüne çıkan Belediye Başkanı Durak (Sakarya) Bey, Gazi'nin Erzurum ve bütün Türkiye için taşıdığı önemi anlatan bir konuşma yaptıktan sonra, fotoğrafı salonun başköşesine asmıştır. Daha sonra bütün halkın katılımıyla Lala Paşa Camii yanındaki Askeri Sinema Salonunda bir müsamere düzenlenmiş ve bu müsamereye Erzurum bar oyunuyla son verilmiştir.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 45)

2.1.2. Erzurum Halkevinin Çalışmaları

Erzurum Halkevinin açılışından sonraki birkaç yıllık dönem, Halkevi çalışmaları sönük geçmiş, bu durum Erzurum halkının tepkisini çektiği gibi CHP merkezinin ve Erzurum milletvekillerinin ikazlarına neden olmuştur (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 49).

Halkevinin geçen yıllarda faaliyetleriyle Erzurum için önemli bir yer edindiği söylenmektedir. “*Yayla*” Dergisinde, temelini halkın öz varlığı üzerine kurduğu, hızını Türk milletinin ruhundan alan, Halkevi ve odalarının yurdun her tarafında olduğu gibi, Erzurum il sınırları içinde de memnurluk uyandırıcı, gönül ferahlığı ve emniyet verici çalışmaları olduğu ifade edilmiştir (İmzasız, 1945: 3).

“Erzurum Halkevi'nin ilk yıllardaki bu durgunluğunun nedenlerini iki temel başlık altında incelemek mümkündür. Bu temel nedenlerden birisi Halkevi yöneticilerinin tutumu ise, daha da önemli olanı, incelenen dönemde Erzurum şehrinin ve halkın içinde bulunduğu durumdur. Bu dönemde şehirde yaşanan ekonomik sıkıntı, şehrin kültürlü ailelerine mensup gençlerin önemli bir kısmının geleceklerini devlet kapısında arayarak şehirden ayrılmış olmaları, bazılarının yüksek öğrenimleri için Ankara ve İstanbul'da bulunmaları ve son olarak da I. Dünya Savaşı sonrasında şehirdeki ticaret ve para hakimiyetinin sosyokültürel meselelere uzak bir sınıfın eline geçmesi, Erzurum Halkevi'nin özellikle ilk yıllarında büyük sıkıntılar

yaşamaya neden olmuştur. Ayrıca, günümüzden farklı olarak, şehir halkının her yıl Haziran başlarından Ekim dönemine kadar geçen süreyi genellikle yaylalarda geçirmeleri, şehirde elektrik tesisatının olmaması ve karanlık çöktükten sonra şehir hayatının tamamen durması da Halkevi çalışmalarını etkileyen olumsuz etkenler arasında sayılabilir.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 49-50)

Küçükuşurlu ve Okurun Erzurum Halkevi ile ilgili eserinde belirtildiği gibi, Erzurum Halkevi başkanlığı konusunda 1942 yılına kadar sorunlar yaşandığı, bu sebeple çalışmalar yeterli ve verimli çalışmaların yapılamadığı görülmektedir. Çoğu kez başkanlığı yapabilecek yeterliliğe sahip kişiler bulunamamış ya da başkanlar Halkevine gereken önemi vermemiştir. Ömer Olgun’un ardından 1942’de, “Üçüncü Genel Müfettişlik Maarif Müşaviri ve parti idare heyeti üyesi Murat Uraz” Erzurum Halkevi Başkanı olarak seçilmiştir.

Erzurum Halkevi, Dil-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Köycülük, Kütüphane ve Yayın, Tarih-Müzedden ibaret olmak üzere teşekkül etmiş 9 kolda çalışmalarını yürütmüştür (İmzasız, 1944: 57). Belirtilen Erzurum Halkevi şubelerinin çalışmalarından ve idare heyetinden kısa da olsa bahsedilmesi yararlı olacaktır.

2.1.3. Erzurum Halkevi İdare Heyeti ve Şube Çalışmaları

Halkevi İdare Heyeti

Murat Uraz başkanlığındaki, 9 üyeden oluşan Halkevi İdare Heyeti şu isimlerden oluşmaktadır:

“Başkan: Maarif Müşaviri Murat Uraz,

Üyeler:

Erzurum Lisesi edebiyat öğretmeni Sıtkı Dursunoğlu, hukuk mezunu Reşat Budak, İlk Tedrisat Müfettişi Bahri Tekiner, Erzurum Lisesi Müdürü Reşat Özbayoğlu, Numune Hastanesi Başhekimi Sabri Sidal, Maarif Müdürü Hurşit Nazlı, ilkokul öğretmeni Salim Turfan, İlk Tedrisat Müfettişi Ahmet Yeşil, Öğretmen Okulu Müdürü Ali Oğuzman.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 84)

Erzurum Halkevi daha öncede belirttiğimiz gibi 9 şubeden oluşmaktadır. Her şubenin bir başkanı olmakla beraber, şubelerdeki toplam üye sayısı 37 olarak tespit edilmiştir. Murat Uraz dönemindeki Halkevi şube başkanları, üyeleri ve çalışmaları şöyledir:

Dil-Edebiyat Şubesi:

“Başkan: Erzurum Lisesi edebiyat öğretmeni Sıtkı Dursunoğlu,

Üyeler: Erzurum Lisesi edebiyat öğretmeni İzzet Deliçay, Türkçe Öğretmeni Sami Özerdim, Avukat Süreyya Şarman, Hukuk mezunlarında Ertuğrul Erverdi.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 84)

Dil-Edebiyat şubesi, çeşitli konularda konferanslar düzenlemiş, okuma yazma müsabakaları düzenlemiş, Yayla Dergisinin yazı işlerini yürütmüş, milli bayramlar, törenler, devlet büyüklerini anma günleri için çalışmalar yapmış ve bu günler için programlar hazırlamıştır (Yayla, 1944: 49).

Güzel Sanatlar Şubesi

“Başkan: Hukuk mezunlarından Reşat Budak,

Üyeler: Öğretmen Okulu öğretmeni Adalet Nazlı, Tefik Bindal, ilkokul öğretmeni Faruk Kaleli, İhsan Özden.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 85)

Güzel Sanatlar şubesi, şehirde bulunan Bar ekibini çalıştırmış, diğer halk oyunlarını öğretmekle törenlerde oynamış, nakış, keman, piyano, mandolin dersleri vererek halka hizmet etmiştir. Ayrıca şube tarafından, halk türküleri korusu ve bir caz ekibi kurulmuş, piyesler sahnelenmiştir (İmzasız, 1944: 50).

Temsil Şubesi

“Başkan: İlköğretim Müfettişi Bahri Tekiner,

Üyeler: Erzurum Lisesi öğretmenlerinden Semiha Özbayoğlu, İzzet Emek, Varidat Müdürü Cemil Ersoy, Halk Partisi Kâtibi İhsan Gözüm.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 85)

Temsil şubesi, birçok piyes temsilini gerçekleştirmiş, halk gecelerinde ve aile toplantılarında, milli oyunların icrasını sağlamış, okullar arasında ve Halkevi

salonunda yapılan veli toplantısı müsamerelerini düzenlemiştir. Bunların yanında, genel sekreterlikten gelen filmlerin gösterilmesini sağlamış, gerekli dekor ve kıyafetlerin temini için çalışmıştır (İmzasız, 1944: 50).

Spor Şubesi

“Başkan: Erzurum Lisesi Müdürü Reşat Özbayoğlu,

Üyeler: Yapı Usta Okulu Müdürü Tahsin Tağmaç, Devlet Demiryolları memurlarından Vehbi Aksakal, hukuk mezunlarından Lütfü Uraz, jimnastik öğretmeni Mehçure Sezer.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 85)

Spor şubesi, kayakçıları çalıştırıp ihtiyaçları olan malzemeleri temin etmiş, güreş eki kurmuş, haftada bir yapılan halk gecelerinde güreş müsabakaları ve gösterileri düzenlemiştir. Kadınlara, öğretmenler tarafından beden eğitimi çalışmaları yaptırılmış, masa tenisinin gençler arasında yayılması için gerekli girişimlerde bulunmuştur (İmzasız, 1944: 50).

Sosyal Yardım Şubesi

“Başkan: Numune Hastanesi Başhekimisi Sabri Sidal,

Üyeler: Sıhhiye Müdürü Ali Rıza Baykal, İnönü İlkokulu Başöğretmeni Fikri Saygın, belediye doktoru Tevfik Gezmiş, tüccar Remzi Temelli.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 85)

Sosyal Yardım şubesi, şehirdeki fakir insanlara ücretsiz muayene için muayenehane açmış, onlara ücretsiz ilaç temin etmiştir. Fakir ve kimsesiz öğrencilere her ay mali destekte bulunmuş, giyecek ve yiyecek yardımlarında bulunmuştur (İmzasız, 1944: 50).

Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi

“Başkan: Maarif Müdürü Hurşit Nazlı,

Üyeler: Başöğretmen Servet Eren, Behice Orhon, ilkokul öğretmenlerinden Eşref Gürsel, Erzurum Lisesi tabiiye öğretmeni Nabi Erverdi.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 85)

Halk Dersaneleri ve Kurslar şubesi, Halk Dersaneleri açmış burada kadın ve erkeklere okuma yazma öğretmemiş, onlara okuryazar olduklarında dair belge vermiştir. İngilizce ve Fransızca kurslar açılmış, isteyenlere burada dil eğitimi verilmiştir (İmzasız, 1944: 51).

Köycülük Şubesi

Başkan: İlköğretim müfettişi Ahmet Yeşiloğlu

Üyeler: Sıhhat müşaviri Salim Cimilli, Tüccardan İbrahim Kuzulugil, Erkek Orta Okulu Müdürü Osman Güney, Öğretmen Necati Yalçın (İmzasız, 1944: 51).

Köycülük şubesi, sağlıkla ilgili broşürleri Halkevlerine ve Odalarına dağıtmış, halkın bilinçlenmesine katkı sağlamıştır. Her hafta halk geceleri düzenletip gecelerce milli türküler söylenmiş, milli oyunlar oynanmıştır. Diğer şubelerle işbirliği içinde çalışarak fakir öğrencilere çeşitli yardımlarda bulunmuştur (İmzasız, 1944: 51).

Kütüphane ve Yayın Şubesi

“Başkan: İlkokul öğretmenlerinden Salim Turfan,

Üyeler: Üçüncü Genel Müfettişlik Sıyyiye Müşaviri Salim Cimilli, tüccardan İbrahim Kuzulugil, Erkek Ortaokulu Müdürü Osman Güney, ilkokul öğretmeni Necati Yalçın.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 86)

Kütüphane ve Yayın şubesi, ilçelerde okuma odaları açarak buralara kitap göndermiş, Halkevi binasında gazete ve dergi okuma salonu oluşturmuştur. Kitap sergileri düzenleyip halkın okumaya ilgisini artırmaya çalışan şube, Yayla Dergisinin yazın ve yazım işlerinde de görev almış, Halkevi gecelerinin programlarının düzenlenmesiyle de ilgilenmiştir (İmzasız, 1944: 51).

Tarih ve Müze Şubesi

“Başkan: Öğretmen Okulu Müdürü Ali Oğuzman,

Üyeler: Niyazi Kürdemir, Erzurum Lisesi Öğretmenlerinden tarih öğretmeni Abdurrahim Şerif Beygu, tarih öğretmeni Nail Gökbudak, ilkokul öğretmeni Necati Yalçın.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 85)

Tarih ve Müze şubesi, Erzurum’da bulunan Türk eserlerinden oluşan bir müze açmış, eski giysiler, yazılar, tekke eşyaları ve Erzurum’daki tarihi eserlerin fotoğraflarını bu müzede sergilemişlerdir (İmzasız, 1944: 52).

“Görüldüğü üzere, 1942’den 1945 yılının sonuna kadar iki dönem Halkevi Başkanlığına seçilmiş olan Murat Uraz, bu süre içinde birçok faydalı çalışmanın altına imza atmıştır.

Erzurum Mebusu Salim Altuğ’un belirttiği gibi Erzurum Halkevi, 1940’ların ortalarında “yüksek bir inkılâp müessesesi ve halk üniversitesi” halinde, Erzurum’a önemli hizmetlerde bulunmuştur.” (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 95)

Murat Uraz’ın İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğüne atanması üzerine, CHP İl İdare Kurulu 24 Aralık 1945 tarihli kararıyla Halkevi başkanlığına, uzun süre Erzurum Lisesi’nde Edebiyat Öğretmeni yapan Sıtkı Dursunoğlu’nu getirmiştir. Dursunoğlu döneminde bazı olumsuzluklar yaşansa da, kendisinin Halkevi çalışmalarına ve şehir kültürünün gelişmesine önemli katkıları olmuştur (Küçükuşurlu, Okur, 2007: 96).

Halkevleri, ”Osmanlı’dan Cumhuriyet’e geçiş süreci içerisinde, Türk milletinin daha çağdaş ve daha müreffeh bir düzeye ulaştırma gayretleri içerisinde cehaletle ve bilgisizlikle savaşılarak çağdaşlaşma yolundaki engellerin aşılmasına çalışılmıştı. 1930’larda teşkil edilen Halkevleri, çağdaşlaşma amacıyla atılan en önemli adımlardandı. Netice itibarıyla 1934’te Erzurum’da faaliyete geçen Halkevi ve Halkodaları 1951 yılına kadar 17 senelik süre içinde Erzurum’un çehresini değiştirmiş, yörenin okuma yazma oranının artmasına büyük katkı sağlamış ve folklorik değerlerin disiplinli, düzenli bir şekilde gün ışığına çıkmasında üstün hizmetlerde bulunmuştu. Erzurum Halkevi, şehrin geçmiş tarihine ait izleri gündeme getirdiği gibi, 1944’te yayın hayatına geçen “*Yayla - Erzurum Halkevi Dergisi*” ile de muhtelif çalışmalara yön vermişti.” (Pamuk, 2005: 642)

2.2 Kars Halkevi

Bu bölümde, Kars Halkevinin kuruluşu, şube çalışmaları, idare heyeti, üye sayısı hakkında bilgi verilecek, çalışmalarının şehir insanının hayatına getirdiği yenilikler ve topluma katkıları açıklanmaya çalışılacaktır.

2.2.1. Kars Halkevinin Kuruluşu

Türk milletini geleceğe hazırlanmak amacıyla oluşturulmuş, bir kültür kuruluşu olarak nitelendirilen Halkevleri, bütün ülkede örgütlenme çabası içinde olmuş, adeta bütün ülkede seferberlik ilân edilmiştir. Bu çalışmalara paralel olarak Kars ilinde de Cumhuriyet Halk Partisi'nin çabalarıyla 1933 yılında, Milli Emniyet Müfettişi olan Eyüp Saygın'ın başkanlığında "Kars Halkevi" açılmıştır. (Aydoğan, 2006: 102)

Kars'ta pek çok Halkevi ve halkodası açılmıştır. "Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nin ve Vilayet Heyeti'nin Kars merkez, ilçe ve köylerinde bu kadar çok halkevi ve halkodası açılmasına izin vermesinin temel sebebi, bölgenin uzun seneler emperyalist devletlerin, özellikle de Rusya Devleti'nin, egemenliği altında kalmasından dolayı buralarda emperyalist politikalara katlanmak zorunda kalındığından yaşanan acıların izlerini silmektir. Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 12 Mayıs 1934 tarihli bir yazısında bu beklentiler şöyle izah edilmiştir:

"Kars Halkevi'nin daha ziyade gayret sarf etmesi için halkevinde çalışan arkadaşların dikkatlerini çektiğinizi bildiren yazınızı memnuniyetle okuduk. Sınır boyunda olan bu şehrimizde Türkcülük cereyanlarının kuvvetlendirilmesi çok zaruridir. Bu uğurda usanmadan çalışmak borcumuzdur. Diğer taraftan da genç devletin siyasi ve kültürel politikalarının bölge halkınca daha iyi bir şekilde özümsemesi ve bu çabaların bir kültür meselesi olarak algulamasını teşvik etmek maksadını taşıdığını söylemek mümkündür." (Aydoğan, 2006: 106)

Kars Halkevi kuruluşundan bir süre sonra, Başkan Eyüp Saygın, aydınların Halkevine ilgilerinin az olmasından yakınmış ve bir yazısında konu ile ilgili şunları söylemiştir:

"... Kars vilâyeti ana vatanından epey bir zaman ayrılmış ve bu yüzden diğer vilâyetlerimize nazaran her cihetten çok geride kalmıştır. Binaanaleyh Kars münevverleri bunları nazarı itibare alarak bilhassa herkesten daha fazla ve ciddiyetle çalışıp geride kalmış vatandaşların seviyelerin yükseltmek, millî vazifesini üzerlerine almış oluyorlar. Münevverler bu vazifelerini yapmazlarsa; muhitini ve meslekdaşlarını artırmazlarsa kendileride bu yokluğun içinde boğulup gide. Evimizin açılışından bugüne kadar maatteessüf bir kısım münevverlerimiz Halkevine her nedense insitap etmemişler ve evimizle hiç alâkadar olmamışlardır. Bu gibi

arkadaşlar evimizde çalışmak için ne gibi bir mazhur görüyorlarsa bunları hiç olmazsa bize mektupla bildirmelerini rica ederim.” (Eyyup, 1933: 1)

“Eyüp Saygın'ın başkanlığında kurulan "Halkevi İdare Heyeti"nde şu isimler görev almıştı: "Neşriyat Komitesi Reisi, Ahmet Cevat Gobi (Adalar Ortaokulu Müdürü),Tarih Komitesi Reisi, İsmail Yener(Vefa Lisesi Tarih Öğretmeni), Spor Komitesi Reisi, Ziya Halim Çilingiroğlu (Müteahhit), Güzel Sanatlar Komitesi Reisi, Feyzi Sacid Aktagel (Foto Ar Sahibi), Kurslar Komitesi Reisi, Nusret Feridun Alaydın (Ankara Ticaret Odasında Memur)" (Aydoğan, 2006: 102)

2.2.2. Kars Halkevi'nin Çalışmaları

Kars Halkevi, halka millî değerleri, Türk inkılâbını benimsetme yolunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Halkevi kültür dergisi *Doğuş*'ta yayınlanan yazılarla, halkçılığa, halk bilimine, edebiyata ve sosyal konulara değinerek, halkı bilgilendirdiği görülmektedir. Halkevleri ile ilgili bir yazıda söylenenlerin, Kars Halkevi'nin çalışma düzeni ve amacı hakkında fikir vereceği düşünülmektedir.

“Halkevi çalışmaları, halka yönelik olarak yapıldığından bir halkevi mensubu veya gönül vereni halktan çok şeyler öğrenebildiği gibi halkada çok faydalı olabilecek işlere öncelik verirdi. Bunun için halkın yaşadığı ve yaşattığı dil derlemeleri, türküleri, yerel oyunlarını, yani milli kültür unsurlarını alabilir, çağdaş uygarlığın gerektirdiği bilgiyi ve metodu verebilirdi. Halkevleri, bu yöndeki çalışmalarını dokuz kol üzerinden yapmıştır. Genellikle kültürel alanlarda olan çalışmalarla da halkın milletleşmesi hedeflenmişti.” (Aydoğan, 2006: 106-107)

“*Doğuş Dergisi*”nde, ülkenin birçok köşesinde açılan Halkevlerinin; bize inkılâbımızla beraber bu uğurda verilen yüksek değeri gösterdiği ifade edilmiştir. Halkevlerinin, ilerleme yolunda koşan, hız almış değerli topluluğumuza bu koşmada, yükselmede yol hazırlayan, aynı duygu aynı mefkûre tohumları saçan bir kültür evleri olduğu belirtilmiştir (Doğuş, 1933: 4).

Kars Halkevi şube çalışmaları hakkında kısa da olsa bilgi verilmesinin, Halkevin Kars'a ne gibi yararlar sağladığının anlaşılması açısından uygun olacağını düşünülmektedir. Kars Halkevi şube faaliyetleri şöyledir:

Dil, Tarih, Edebiyat Şubesi:

“Derleme komisyonu ile birleşerek derlediği 5000 kelimeyi dil derleme merkezine göndermiş, birçok mahalli bilmeceler, 4-5 yüz kadar mazbut olmıyan ata sözleri, halk şarkıları, oyunları maniler toplamış ve kısmen neşredilmiştir. Kars tarihini aydınlatacak mulumatın cemine başlanmış, Kars kurtuluş gününde bu maksatla neşr düşünölen kars adlı mecmuanın intişarı önümüzdeki seneye kalmıştır. Ani harabelerinde bilgin bir heyet tarafından her iki yılda tetkikat yapılmış müşahidata istinaden yazılar yazılmıştır, arslan armalı bir taş halk evine getirilmiştir.” (Talınlı, 1935: 7)

Kütüphane-Yayın Şubesi:

“Tesis edilen kütüphane ile halkımızın okuma ihtiyaçlarına cevap verilmiş, gün geçtikçe kitap mecmua ve gazete adedi artırılmıştır. Ayda bir çıkarılan “Doğuş” mecmuası ile genç istidatlar teşvik edilmiş ve muhite faydalı olmak yolunda bir adım atılmıştır. Zehirli gazlar ve maskeler, kumarın mazarratları, Sporun iyilikleri, Türklük, Ergani madenleri, Türk dili hakkında mutaaddit konferansla verilerek halkımız tenvir ve irşat edilmiştir.”(Talınlı, 1935: 7)

Temsil Şubesi:

“Birçok vesaitsizlik ve mahrumiyetlere rağmen bu şubemiz üzerine aldığı vazifeyi başarmağa çalışmış ve iki yılda 12 temsil vererek bu yolda halkımızın irşat ve tenvirine hizmet etmiştir.” (Talınlı, 1935: 7)

Spor Şubesi:

“Karsta gençliğin spor sahasında inkişaf ve terekkisi için manen ve maddeten teşvikler ve yardımlar yapılmış, bilahere teşkil edilen kars sporda dahil olmak üzere her iki kulüp spor komitesine raptedilmiştir, halk evi civarındaki arsada voleybol sahası tesis edilmiş İnönü sahası temizlenip düzeltilmiş ve tribün inşası için teşebbüsata girişilmiştir icabeden mecmualar ve eserlerde celbedilerek gençlerimizin istifadesine arzedilmiştir.” (Talınlı, 1935: 7)

Güzel Sanatlar Şubesi:

“Resim kolu- müstait gençlerine ve toplanmasına çalışılmış bir çok güzel tablolar yapılarak evimiz süslenmiş ve bu genç istidatların yükselmesi hususunda yardımlar esirgenmemiştir.

Müzik Kolu:

Musiki inkılabını muhitimizde tanıtmak ve ulusal Türk musikisini yaymak için evmizde uhdesine düşen vazifede çalışmaya başlamıştır. Keman derslerine kuvvet verilmekte ve ayrıca plaklardan da istifade yolu aranmaktadır, radyonunda faaliyete sokulması için de mesaiden geri durulmamıştır.” (Talınlı, 1935: 8)

Kars Halkevi'nin şube çalışmaları “Halkevlerinin 1934 Hülâsası” kaynağında ise şöyle sıralanmıştır;

1- "Dil-Tarih-Edebiyat Şubesi: Kars'ı canlandıran tarihi bilgileri toplamağa çalışmış, Eti harabelerinde tetkikatta bulunmuş, çevrede buldukları atasözlerini, manileri, halk şarkılarını toplamış ve bunları Doğuş Mecmuası'nda neşretmiştir.

2- Güzel Sanatlar Şubesi: Resim ve Musiki üzerinde çalışmaktadırlar.

3- Temsil Şubeleri: Üç temsil vermiştir.

4- Spor Şubesi: Futbol, voleybol sporlarının muhitte yayılmasına çalışmaktadır.

5- Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Rusça, Fransızca, Almanca, İngilizce dil kursları ile bir halk okuma kursu açmış ve muntazaman devam etmektedir.

6- Kütüphane ve Neşriyat Şubesi: Kütüphanesini zenginleştirmek için çalışmış, Doğuş Mecmuası'nı muntazaman çıkarmıştır.

7- Köycüler Şubesi: Kıtık yüzünden açlığa maruz köylere elden gelen yardımcı yapmış, köylüye tohumluk zahire dağıtmış, sağlık meseleleri hakkında değerli öğütler vermiş ve iyi neticeler almıştır.” (Halkevleri, 1935: 65)

Kars Halkevi şubelerinin yaptığı tüm çalışmalardan anladığımız kadarıyla, Halkevi'nin Kars şehrinin sosyal, kültürel gelişimine olumlu katkıları olmuştur. Şehrin tarihi üzerine araştırmalar yapılmış, insanlara yaşadıkları toprakların önemi benimsetilmeye çalışılmıştır. Halkevinin, halkın eğitimine yardımcı olduğu ve

yardıma muhtaç kişilere destek olduğu gör÷lmektedir. Kars Halkevinin, şehre ve Kars halkının yaşamına birçok yenilik kattığını ve amacına uygun faaliyetler içinde bulunduğu gözlenmektedir.

3. BÖLÜM: YAYLA DERGİSİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Bu bölümde, Erzurum Halkevi Dergisi “*Yayla*”nın kuruluş süreci, derginin isminin “*Erzurum*” olarak değiştirilmesi, amaçları, önemi ve içeriği üzerinde kısa bilgiler verilecektir. Bu bölümün, dergide bulunan yazıların incelenmesini yapmadan önce verilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür.

3.1. Yayla Dergisinin Kuruluşu ve Amacı

Erzurum Halkevi tarafından, 19 Şubat 1944 tarihinde “*Yayla*” ismiyle daha çok Erzurum ve çevresini kapsayan yazıların yayınlanacağı bir kültür dergisi çıkarılmaya başlamıştır. Erzurum Doğu Anadolu’nun gözde ili ve merkezi olmasına rağmen, resmi basın yayın hayatına tek bir vilayet matbaasına bağımlı kalması ve özel bir matbaa kurma imkânının oluşmaması nedeniyle “*Yayla Dergisi*” iki ayda bir ve forma olarak çıkarılabilmmiştir (İmzasız, 1944: 1-2).

“*Yayla Dergisi*’nin imtiyaz sahibi Halkevi Başkanı Murat Uraz, Yazı İşleri Müdürü ise Fazıl Nalbantoğlu’dur. Derginin iki ayda bir 32 sayfa çıkarılması kararı alınmıştır.” (Küçükkuşurlu, Okur, 2007: 111) Derginin yayınladığı bazı yazılarda, 1908 inkılâbı sonrasında üç dört dergi yayınlamaya uygun bir ortamı olan Erzurum’un, o günlerde yaşadığı kısırlığın nedenleri üzerinde durulduğu görülmektedir.

Dergi, Atatürk inkılâplarına ve Cumhuriyet yönetimine bağılı olduğunu mümkün olduğunca dile getirmiş, derginin çıkış amacını; inceleme ve araştırmalar üzerine yayınlanacak yazılarla gençlerin yetenek ve gelişimlerini desteklemek, bölgenin ihtiyaçlarına cevap vermek, bölgedeki faaliyetleri duyurmak olarak belirtmiştir (Yayla, 1944: 2). Dergide inkılâpların bir yansıması olarak millî konulara büyük önem verildiği görülmektedir. Fazıl Nalbandoğlu, bu düşüncüyü destekleyen, “19 Şubat” başlığını taşıyan Halkevlerinin açılış yıl dönümü üzerine yazdığı yazısında Halkevleriyle Türklüğün pekiştirildiğini ifade etmiş ve şunları söylemiştir:

“Halkevlerinin işlevini ve önemini şöyle belirtmiştir: “İşte on üç sene evvel bugün, halka, halk için açılan bu ocaklardır ki; kanlarımızı pahasına kazanılan tarihî istiklâlimizi, hürriyetimizi, emniyetimizi ve haklarımızı kanun üstünlüğü ile sağlayan Cumhuriyetimizin, iş, fikir ve sanat

hareket ve hamlelerini doğuran ve milli verimleri artıran inkılaplarımızın bütün özellikleri daha canlılaşmış olarak halka yayınlanmakta ve kuvvetleşmektedir.” (Nalbandoğlu, 1945: 1-2)

“Yayın hayatı çok kısa süren Yayla Dergisi’nde çıkan yazılar, Erzurum Halkevi’nin yayın politikasının ciddiyetini ortaya koymasından önemlidir. Nitekim bu dergide yayınlanan; Halkevi Başkanı Murat Uraz’ın “Halk Şairlerine Göre Bade”, Sıtkı Dursunoğlu’nun “Mehmed Emin Yurdakul” ve Fethi Dizdaroğlu’nun “Emrah ve Sevilcan Hikayesi” gibi edebi içerikli çalışmalarının yanı sıra, İzzet Deliçay’ın “Türk’e Doğru” isimli kültür içerikli makalesi, Muvaffak Sami Onat’ın “Bergson” adlı felsefi çalışması, Fahreddin Kırzioğlu’nun “Erzurum ve Kars’ın Osmanlı Ülkesine Katılışı” isimli tarihi incelemesi ve İbrahim Budak’ın Erzurum’da soğuktan kaynaklanan hastalıklar hakkındaki halk sağlığını ilgilendiren yazısı, Erzurum Halkevi’nin ilgi alanlarını gösteren örneklerdir.” (Küçükuşulu, Okur, 2007: 111)

Yayla (Erzurum) Dergisi’nin geneline bakıldığında, milli bayramlar, tarih, edebiyat, Türk kültürü, Erzurum için önemli olan kişilerin anılması ve sağlık ile ilgili yazıların ağırlıklı olduğunu görülmektedir. İsmet İnönü’nün Erzurum Halkevi ziyaretleri dolayısıyla kaleme alınan yazılar; onun Erzurum için söyledikleri ve Halkevinin şube çalışmalarının anlatıldığı yazılar ve çalışmalarla ilgili fotoğrafların yayınlanması da dikkat çekmektedir.

“Erzurum Halkevi Dergisi Yayla, ismini “Erzurum” olarak değiştirmek zorunda kalmıştır. Bunun nedeni, “Sivas’ta aynı isimle başka bir derginin yayınlanmasıdır. Sivas Halkevi tarafından CHP genel Merkezi’ne gönderilen bir yazıda, Ocak 1944’te itibaren Sivas’ta Yayla Dergisi’nin çıkarılmaya başlandığı, bir süre sonra Erzurum’da aynı isimli derginin çıkmakta olduğunu haber alındığı belirtilerek, Erzurum’daki derginin isminin değiştirilmesi talep edilmiştir. Bunun üzerine CHP Genel Sekreterliği tarafından Erzurum’a bir yazı gönderilmiş ve dergiye verilen “Yayla” isminin değiştirilmesi istenmiştir. Erzurum Halkevi Başkanı Murat Uraz ise, 13 Mart 1944’te vermiş olduğu cevapta, bu ismin imtiyaz hakkının ilk önce kendileri tarafından alındığını hatırlatarak, bu isteğe itiraz etmiştir. Fakat bir

süre sonra, Erzurum'daki Yayla Dergisi'nin ismi değiştirilmek zorunda kalmıştır.” (Küçükkuşurlu, Okur, 2007: 111-112)

3.2. Türk İnkılâbı İle İlgili Yazılar ve Dergide Yer Alan Nutuklar

Bu bölümde, Yayla (Erzurum) Dergisi'nde yer alan İsmet İnönü, yıldönümleri, milli günleri konu alan yazılar, devlet adamları ve idarecilere ait nutuklar, Halkevleri ile ilgili yazılar incelenmiştir.

3.2.1. İsmet İnönü ile İlgili Yazılar:

Mustafa Kemal'in vefatıyla birlikte Halkevi Dergilerinde, İsmet İnönü'yü konu alan yazı sayısında artış görülmüştür. Atatürk, daha çok inkılâplarla ilgili yazıların içinde anılmış, tek başına bir yazıya konu olmamıştır. Artık, Atatürk için “Ebedî Şef” ifadesi kullanılırken, İsmet İnönü için “Millî Şef” ifadesi kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Dergi yazarları, kaleme aldıkları yazılarında hep mevcut rejimi desteklemiş ve İsmet İnönü'yü övmüşlerdir. Dergide İsmet İnönü'nün çeşitli nedenlerle yazdığı yazılar ve verdiği bazı nutuklar yayınlanmıştır. Daha sonra detaylı olarak bahsedilecek olan tarihle ilgili yazıların bazılarında da yine İsmet İnönü'den övgü ile bahsedildiği görülmektedir. Ayrıca dergide İnönü'nün Doğu'ya yaptığı bir gezi üzerine şahsına yazılan bir tane şiir de bulunmaktadır.

Derginin 1. sayısının, 13. sayfasında bulunan “Millî Şefimizin Halkevini Ziyaretleri” başlıklı yazıda, onuncu yılını kutlayan Halkevlerinin karşılaştığı en mutlu olayların, İsmet İnönü'nün yaptığı ziyaretler olduğu, Başbakanın 1935'te yaptığı ziyarette Erzurum Halkevi binasının uygun görmeyerek yeni bir bina yapımı için emir verdiğinden ve Halkevinin 1939 yılında yeni binada hizmete girdiğinden bahsedilmiştir. İnönü'nün bundan sonra 1941 ve 1943 yılında da Erzurum'u ziyaret ettiği, iletilen sorunlarla sürekli ilgilendiği, ziyaretlerinde tertip edilen kostümlü baloyu beğenip, millî oyunlar ve müsamereleri izlediği belirtilmiştir.

İsmet İnönü'nün kaleme aldığı “İlk Öğretim Dâvamız” adlı yazı, birleştirilen 4. ve 5. sayının 1. sayfasından başlayıp 5. sayfasında bitecek şekilde yer almıştır. İnönü bu yazısında, 1943-1944 eğitim öğretim yılının sona ermesiyle birlikte ilköğretimdeki mezun verilen öğrenci sayısı üzerinde yorumlar yapmış, kız ve erkek öğrencilerinin sayılarının daha önceki yıl ile bulunulan yıldaki sayısını vermiş, çeşitli

karşılaştırmalarda bulunmuştur. Tüm verilere baktığında beklentisinin altında sonuçlar alındığını ancak gelecek 2-3 yıl içinde daha iyi sonuçlara ulaşılabileceğini belirtmiştir.

Yazıda, 1929 ile 1944 yılları arasındaki mezun sayısı verilmiş, bir artış görüldüğü fakat yeterli olmadığını söylemiştir. İnönü, kız çocuklarının okula gönderilmediğini, gönderilenlerinin çoğunun da kısa bir süre sonra okuldan alındığını belirtmiş, İlköğretimin değerinin vatandaşlara tam olarak anlatılamadığını dile getirmiştir. İlköğretimde önemli bir sorunun da devam konusu olduğunu, devlet memurlarının buldukları vilayette fırsat bulduklarında vatandaşlara konu ile ilgili telkinlerde bulunmalarının getireceği faydalardan da bahsetmiştir. İnönü'nün sözünü ettiği bir başka sorun da şehirlerdeki okul binalarının yetersizliği meselesidir. Ayrıca köylerde çok sayıda ilkokul açma çalışmalarına başlanılacağını, bunun heyecanı içinde olduklarını belirtmiştir.

İnönü son olarak, ilköğretim davasının üç beş ayda sonuçlandırılmayacağını, senelerce sürecektir mücadele ile amaca ulaşılabileceğini söylemiş ve ilköğretimin önemini vurgulamak için şu ifadeleri kullanmıştır:

“Türk milleti ilk öğretimde göz diktiğimiz ama varduktan sonra büsbütün başka kudrette bir varlık olacaktır. İstihsalimiz, yani kazancımız bu sayede çok artacak; memleket yüksek bir teknik kabiliyet edinecek; büyük milletimizin yaradılışındaki kabiliyetleri içinde insanlığın bütün iyi vasıfları engin değerler alacaktır. Çok kuvvetli ve çok kıymetli bir millet olmanın çaresi, ilk öğretimin tamamlanması ile elde edilmeğe başlanır.” (İnönü, 1944: 5)

Derginin 4. ve 5. sayısında, yine İnönü'nün TDK genel sekterine, Dil Bayramı nedeniyle gönderdiği yazısı yayınlamıştır. Yazısında İnönü, dil inkılâbıyla oluşan gelişmelerden bahsetmiş, Türk sözlüğünün gerekliliğinden, Türkçe terimlerin çoğalması yönündeki düşüncelerini dile getirmiş; Dil Kurumuna duyduğu güveni ifade ederek yazısını bitirmiştir.

İsmet İnönü'nün 17 Nisan 1945 tarihinde Ulus Dergisi'nde yer alan ve Yayla Dergisi'nde yayınlanan bir başka yazısı da “İlköğretimin Yeni Yılı” başlığını taşımaktadır. İnönü bu yazısında ilköğretimin tüm sınıflarında ne kadar öğrenci bulunduğundan, daha önceki yıla göre öğrenci sayısında belirli bir artış görüldüğünden bahsederek yazısına başlamıştır. Kararlaştırılan programın sadece

Kars, Adana, Antalya ve Edirne illerinde tam olarak uygulanamadığını belirtmiş bunun nedenleri üzerinde durmuştur. Diğer illerdeki çalışmalar için teşekkürlerini dile getirmiş, vali ve kaymakamların görevlerindeki başarısını ümit kaynağı olarak gördüğünü, köylülerin kendi okullarını yapmak için verdiği emeği iftiharla karşıladığını söylemiştir. 1944 yılında birçok bölge okulu açıldığını ve bu konuya çok önem veren İlköğretim Genel Müdürü Hakkı Tonguç'a teşekkürlerini sunmuştur.

İnönü yazısının devamında Köy Enstitülerinin çalışmalarından, buradan çıkacak olan öğretmen ve sağlık memuru sayısı hakkında bilgi vermiş, yeni okulların, öğretmenlerinin yapılması gerektiğini, bunun için bir çalışma planının hazırlanmasının zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Enstitüden çıkanların yeni hayatlarını kurarken gereken yardımın yapılması gerektiğinin önemini vurgulamış, vali ve kaymakamları bu konuda hassas olmaları yönünde uyarmıştır. İnönü daha öncede belirttiği devam meselesinin altını yeniden çizmiş, başarının ancak devamının sağlanmasıyla olabileceğini, bunun için telkinlerin önemli olduğunu belirtmiştir.

Yazısının sonunda ilköğretimin önemini tekrar tekrar vurgulayarak kudretli bir millet olabilmenin koşulunun ilköğretim meselesinin çözümü olduğunu söylemiş ve yazısını *“İlk öğretim dâvası, insan olmak, millet olmak dâvasıdır. Hepimiz, dâva yolunda, bu gözle ve bu anlayışla yürüyüp ilerlemeliyiz.”* (İnönü, 1945: 4) ifadesi ile bitirmiştir.

Dergi'nin 10. sayısının 29. sayfasında İnönü'nün Erzurum'u ziyaretine yer verilmiş, Halkevinde iş ve dış siyaset hakkında görüşler bildirdiği, Erzurum ile ilgili ilerlemelerden bahsedip, il ile ilgili iltifatlarda bulunduğu belirtilmiştir.

Derginin yine 10. sayısının 23. sayfasında Doğu Anadolu'ya yaptığı son gezi nedeniyle İnönü için yazılan “İnönü'ye” başlıklı bir şiir yayınlanmıştır:

“İsmin yine ümmetleşiyor bir zaferinle

Tekrar geliyor sun İnönünden neferinle

Milyonla başın, sanki dirilmiş de ümidi

Bir devri yıkıp yepyeni bir devrine girdi.

Yurdumdaki her merhale her kamle senindir

Hâr gövdeli hür başlı bu toprak eserindir.

Bir ay gibi arkanda yanan meş'alesiyle

Minnetleşerek göğsünün üstünde sesiyle.

Sensin diye bir haz yaşıyor hatıralarında

Sendin o hâlas yüzlü Dumlupınarda.

Milyonla sesin kütleleşen bir nefesinle

Geçtin o alev başlı zafer abidesiyle,

Serhadlerin üstünde kurulmuş yere çıktın

Sen vak'aların nasiyesinde de açtın" (Kotan, 1946: 23)

Dergide İsmet İnönü'nün daha çok eğitime yönelik planlarını anlatan yazılar görülmektedir. İnönü, yaptığı birçok konuşmada ilköğretimin, eğitimdeki önemine değinmiş, şehir yöneticileri; vali ve kaymakamları eğitim faaliyetleriyle daha çok ilgilenmeleri, halka gerekli telkinleri yapmalarını söylemiştir. Ayrıca, derginin TDK ve TTK'nin Türkçe terimler üretme projesine yönelik çalışmalara yer verdiği de görülmektedir. *Yayla* ve *Erzurum* Dergisinde yayınlanan bu tür yazılar, derginin tek parti döneminin etkisi altında olduğunu ve iktidarın düşüncelerini halka benimsetme amacını taşıdığını göstermektedir.

3.2.2. Millî Günler ve Yıldönümleri ile İlgili Yazılar

Millî günlerin hatırlatılması konusunda, dergi büyük bir hassasiyet göstermiş, yerel ve yurt çapında önem arz eden günler hakkında yazılar yayınlamayı ihmâl etmemiştir. Dergide millî günleri konu alan yazıların daha çok Fazıl Nalbandoğlu'na ait olduğu görülmektedir. Yazılarında, kutlanan önemli günün ne anlam ifade

ettiğini, zaferlere ulaşılırken hangi süreçlerden geçildiğini, hangi zorluklarla karşılaşıldığını anlatan Nalbandoğlu'nun, insanlara yakın Türk tarihini unutturmamaya çalıştığı gözlenmektedir. Yazarın fırsat buldukça, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerini olumsuz şekilde eleştirdiği de dikkat çekmektedir. Nalbandoğlu, yazılarında mutlaka Atatürk'ü minnetle anmakta ve İsmet İnönü'den övgü ile bahsetmektedir. Nalbandoğlu'nun dışında, önemli günlerle ilgili yazıları, Aytekin Yakar ve Sıtkı Dursunoğlu kaleme almıştır.

“19 Mayıs” başlıklı yazısında Fazıl Nalbandoğlu, 19 Mayıs'ı şöyle tanımlamıştır: *“19 Mayıs; vatan kurtarmak, yeni devlet kurmak ve inkılaplar yaratmak iradesini tarihi bir ölçü ile şahsiyetinde toplamış bulunan Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ilk ayak bastığı gündür.”* Daha sonra tarihi süreci ele almış; Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya savaşındaki genel durumundan, alınan mağlubiyetlerden, içinde bulunulan olumsuz koşullardan, savaş sonrası imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşması'ndan bahsetmiştir. Osmanlı hükümetinin mağlubiyeti kabul ettiğini gösteren bir tutum içine girdiğini, verilen fetvalarla dinî hislere yönelerek itaat ortamı yaratmaya çalıştığını ifade etmiştir.

Yaşanılan karanlık günlerde Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak bastığı, sonrasında Anadolu halkının onun yanında yer aldığı, hep birlik içinde hareket edildiği, Kurtuluş Savaşı'nın Mustafa Kemal'in önderliğinde kazanılıp İsmet Paşa ile Lozan'da Türk istiklâlinin kabul ettirildiği belirtilmiştir (Nalbandoğlu, 1944: 1-3).

“Lozan Sulhu” başlıklı yazısında Fazıl Nalbandoğlu, Lozan'ın önemini şu sözlerle belirtmiştir:

“19 uncu asır boyunca, Osmanlı İmparatorluğunda, Avrupa Devletlerinin mütemadi tazyik ve müdahalelerine ait karışık mes'ele ve hadiselerden sonra, millî varlığımıza siyasî ve iktisadî tam bir istiklâl getiren Lozan sulhu Cumhuriyetimizin ve enternasyonal medeniyet kadrosundaki haklı ve saygılı mekiimizin siyasî temeli ve garantisidir.”

Lozan'ın önemi anlatıldıktan sonra sürecin daha iyi anlaşılabilmesi için tarihi dönemlerin ana konularına bakılması gerektiği belirtilmiş, 17. y.y.'nin yarısına kadar çok güçlü olan Osmanlı İmparatorluğunun 18. ve 19. y.y.'de birçok olumsuz madde içeren Antlaşma imzalaması, pek çok devlete kapitülasyonlar verilmesi, sanayi faaliyetlerine geçilememesinden dolayı gerilediği, Balkan devletlerinin teker teker

bağımsızlıklarını ilân ettiği ve imparatorluğun dağılma sürecine girdiği anlatılmıştır. Nalbandoğlu, Mondros ile Avrupa devletlerinin topraklarımızı kendi aralarında paylaşmaya başladıklarını da sözlerine eklemiştir.

Mustafa Kemal öncülüğünde, Anadolu halkıyla birlikte verilen mücadele sonucunda Mudanya Ateşkes Antlaşması sürecine gelindiği, daha sonra Lozan Barış Konferansında İsmet İnönü başkanlığındaki heyet ile temsil edildiğimiz belirtilmiş ve Avrupa devletleri ile bizim beklentilerimizin örtüşmediği ifade edilmiştir. 1923 yılında yapılan ikinci görüşmeler sonucu Lozan maddelerinin belirlenerek, milletimize uzun zaman ağır zararlar veren kapitülasyonların sona erdirildiği söylenmiştir (Nalbandoğlu, 1944: 1-5).

Dil Bayramı dolayısıyla, İsmet İnönü ve Başvekil Ş. Saraçoğlu'nun Türk Dil Kurumu Genel Sekreteri İbrahim Necmi Dilmen'e gönderdikleri öneri, teşekkür ve kutlama içeren yazıları da dergide yayınlanmıştır (İnönü, Saraçoğlu, 1944: 6-7).

“İkinci İnönü Zaferi” başlıklı yazısında Fazıl Nalbandoğlu, 1 Nisan 1945 tarihinin İkinci İnönü Zaferinin 24. yıldönümü olduğunu belirtmiş, zaferin genç Türkiye'nin kuruluşunda etkili olan en önemli olaylardan biri olduğunu söylemiştir.

Yazıda, I. Dünya Savaşının çıkma nedenleri, Osmanlı İmparatorluğunun savaşa girişi, Mondros'un ağır maddeleri, Türk topraklarının paylaşılma çalışmaları ve millî mücadele dönemindeki süreç ele alınmıştır. II. İnönü Savaşının kazanılmasını Nalbandoğlu şöyle anlatmıştır:

“İkinci İnönü'de Yunanlılar büyük Yunanistan ideali ve kapris için Türklerse ecdadının kanı ve kemikleriyle yuğurulmuş vatan topraklarında kendi hayatları istiklâlleri için dövüştüler. Zafer millî varlığına ve hakkına inanan ve tarihi şerefi için ecdâdına lâyük bir asaletle ölümü hiçe sayan Türk milletinin oldu.”

Zafer sonrasında Mustafa Kemal'in, İsmet İnönü'ye çektiği tarihî telgraftan bahsederek yazısını sona erdirmiştir. (Nalbandoğlu, 1945: 10-15)

“12 Mart ve Dadaş” başlıklı yazısında Aytekin Yakar, zor şartlarda Erzurum'un kurtuluşu için verilen mücadelede kazanılanın “iman” olduğunu söylemiş, 12 Mart ve dadaşlarla ilgili hislerini şu şekilde ifade etmiştir:

“ 28 inci 12 Mardin sabahı:

1 inci 12 Mardin rüyasını görüyorum...

Karlı bir ihtişamın ateş rüyasını

Karşımda kükremiş bir umman yanyor...

Dağ gibi, ateş gibi bir umman

O dağ, o ateş umman bir heykele benziyordu, ateşten bir heykele ortalık karma karışık, namütenai bir parlut içerisindeydi, dağılıyordu her şey, yalnız, yalnız o ateş heykel ayaktaydı.

Çarpılanlar eziliyorlar,

Dokunanlar yanyorlar,

Bakanlar eriyorlardı o heykele...

Heykel kaynıyordu için için, tıpkı bir yanar dağ gibi kaynadı yandı yaktı, önüne gelenler eridi o dağın, heykel dağın sellerinde...

Ve birden silkindi, şahlandı dağ yavaş yavaş yükseldi önümde; bir adam vardı şimdi karşımda gülen, ilahça gülen bir adam, bir heykel adamla karşı karşıyaydım şimdi

DADAŞ...

Titriyordum dadaşın karşısında, eriyordum heybetinden. Fakat birden sarıldı rüyam, paramparça oldu dağıldı bulut bulut. Yanyordu gözlerim, sanki görmüyordu artık; hayır hayır görüyor bilakis görüyor, bir tek şey görüyordum; (Turi Sinada Nurla karşılaşan Musa gibiydi). Çünkü, çünkü karşımda hakikatin, bu günün dadaşı duruyordu; titredim kapandım dadaşın gölgesine...” (Yakar, 1945: 16-17)

“23 Nisan” başlığıyla verilen, Necati Öner’in yaptığı konuşma da dergide yayınlanmıştır. Bu konuşma daha sonra “Dergide Yer alan Nutuklar” başlığı altında incelenecektir.

“Geçmişim Muhasebesi” başlığıyla Cumhuriyetin 23. yılı nedeniyle Sıtkı Dursunoğlu’nun kaleme aldığı yazının başında 1908-1922 yılları arasında yaşanan siyasi gelişmelerden bahsedilmiş, o dönemle ilgili bir çıkarım elde edilmeye çalışılmıştır. Yazının daha sonraki bölümünde ise 1922-1946 yılları arasındaki

gelişmeler değerlendirilerek öz değerlendirmeye gidildiği görülmektedir (Dursunoğlu, 1946: 1-2).

Bu bölümde yazılan yazılar, yakın tarihi anlamak ve zamanın devlet adamları hakkında bilgi sahibi olunması açısından önemlidir. Yazıların geneline bakıldığında Türk tarihine ve Erzurum halkına övgü dolu yazılarla milletin kendine olan güvenin tazelenmeye, zorlukla geçen günlerin hatırlanıp, yaşananlardan ders alınmasının sağlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

3.2.3. Halkevleriyle İlgili Yazılar

Dergide Halkevi çalışmalarından yazıların içerisinde bahsedildiği gibi Halkevlerinin önemini anlatan müstakil yazılar da yazılmıştır. Halkevleri, inkılâpların yılmaz savunucu olarak gösterilmiş, halkı eğitmesi yönünden âdeta bir okula benzetilmiştir. Halkevleriyle ilgili yazıları daha çok, Fazıl Nalbandoğlu, Sıtkı Dursunoğlu'nun kaleme aldığı görülmektedir. Yazılarda inkılâplarla önem kazan Türklük vurgulanmış, II. Dünya Savaşında Cumhuriyet yönetiminin politikasına destek verilmiştir. Halkevi çalışmalarında meslek gruplarından öğretmenlerin ayrı bir öneme sahip olduğu dile getirilmiş, onların çalışmaları takdir edilmiştir. İfade edilen tüm bu hususlar, konu ile ilgili incelenecek yazılarla desteklenmeye çalışılacaktır.

“19 Şubat” başlıklı yazısında Nalbandoğlu, Halkevlerinin açılışının yıl dönümü olan bu günün Türklüğün pekiştirildiğın ifade etmiş, o dönemin zorlu şartları altında birlik ve beraberliği korumamız gerektiğinden bahsetmiştir. Nalbandoğlu, Halkevlerinin işlevini ve önemini şöyle belirtmiştir:

“İşte on üç sene evvel bugün, halka, halk için açılan bu ocaklardır ki; kanlarımız pahasına kazanılan tarihî istiklâlimizi, hürriyetimizi, emniyetimizi ve haklarımızı kanun üstünlüğü ile sağlayan Cumhuriyetimizin, iş, fikir ve sanat hareket ve hamlelerini doğuran ve milli verimleri artıran inkılâplarımızın bütün özellikleri daha canlılaşmış olarak halka yayınlanmakta ve kuvvetleşmektedir.

Halkevlerinde ve halkodalarında millet demek olan halkın dertleri, dilekleri ve ülküleri sevgili ve saygılı bir alâkayla en başta yer almıştır.”

Bu sözlerinin ardından II. Dünya Savaşı sonrası Türk istiklâlinin sağlamlığını göstermesinden dolayı duyduğu gururu dile getirmiştir (Nalbandoğlu, 1945: 1-2).

Sıtkı Dursunoğlu, “19 Şubat” başlıklı yazısını yine Halkevlerinin açılış yıldönümü nedeniyle kaleme almıştır. Dursunoğlu, Halkevlerini bir okul olarak gördüğünü ifade etmiştir. Genel olarak halkevlerinin cemiyet ve örgüt yapısından, öğretmenlerin halkevlerine önemli katkıları olduğundan, yakın zamanda diğer mesleklerle mensup kişilerin de öğretmenler gibi çalışmalara yoğun olarak katılacağı konusundaki olumlu düşüncelerden söz etmiştir. Yazısının sonunda, gençliğin halkevlerine alışıp destek verdiği halkevlerinin asıl amacına ulaşılacağını belirtmiştir (Dursunoğlu, 1946: 1-2).

Cemil Câhit Kotan’ın halkevleriyle ilgili “19 Şubat” başlıklı şiirinde duygularını şöyle yansıtmıştır:

“Bir seldir o, akmış gidiyor yurt emelinde,

Kaynaşması var, tıpkı tabiat gibi yerden,

Kurtardı utanç yüzü o, rakamları (bir) den,

Heykelleşiyor, her taşı şarkın temelinde...

Dört nal kısıdır, oktaki ilk hız bile azdır,

Her gün, yeni bir kuvvet olup aktığı yerde,

Tarih öğündür, meşaleler yaktığı yerde...

Rakamlara sığmaz adının varsa hesabı,

Bayraklaşıyor, göksümün üstündeki namı.” (Kotan, 1946: 30)

3.2.4. Nutuklar

Dergide, İsmet İnönü’nün nutuklarına ağırlık verildiği görülmektedir. Kendisinin Erzurum’u ziyaretleri sırasında bölgenin yaptığı çalışmaları övdüğü, Halkevlerinin çalışmalarının daha da yoğunlaşmasını ve sayılarının artmasını istediği anlaşılmaktadır. Hükümetin yapmayı planladığı çalışmalar hakkında halkın tepkisini Halkevleri yayınlarıyla ölçmeye çalışması, Halkevlerine halkla iletişim kurma ve düşüncelerini onlara benimsetme aracı olarak kullandığı izlenimi oluşturmaktadır. Dergide İnönü’den başka, Halkevi Başkanı Kazım Yurdalan’ın nutkuna da yer verilmiştir. Erzurum’a yapılan hizmetlerin de anlatıldığı nutuklarda, Cumhuriyetin

kazanımlarına da değinildiği görülmektedir. Belirtilen düşüncelerin doğruluğunu gösterebilmek için dergide verilen nutuklardan örnekler incelenecektir.

“27-9-1943 Pazartesi günü saat 11’de Reiscumhurumuzun Halkevinden Erzurum Halkına İrat Buyurdıkları Hitabeleri” başlığıyla yayınlanan konuşmada İsmet İnönü, Erzurum’da gördüklerinden memnuniyet duyduğunu, Erzurum’un gelişmesi için çok çaba gösterildiğini, daha fazla ilerleme elde edilmesi için gayret gösterilmesi gerektiğini belirtmiş, Erzurum halkına teşekkürlerini sunmuştur (İnönü, 1944: 7).

“Halkevlerinin On üçüncü Yıldönümü münasebetiyle Ankara Halkevinde Başbakanımızın verdikleri söylev” başlığıyla verilen, İsmet İnönü’nün konuşması, Halkevlerinin giderek yayılmakta olduğu, bazı yerlerde çalışmalarda çok başarılı olup bazı yerlerde uygun şartlar bulunmadığından daha az gelişmeler gösterildiği, her yıl halkevi faaliyetlerinde daha fazla gelişmeler sağlanmasının amaçlandığı yönündeki bilgilerle başlamıştır.

İnönü konuşmasında daha sonra, halkevleri sayısının başlangıçta 14 olduğunu, bu sayısının 405’i bulduğunu, 32 tane daha yeni halkevinin açılacağını söylemiş ve açılacak halkevlerinin nerelerde bulunduğunu saymıştır. Daha sonra halkodalarının tarihi, halkodalarında neler yapıldığı ile ilgili bilgiler vermiş, bunların halkevine dönüştürülebilmesi için daha çok üye sayısına ulaşılabilmesi gerektiğine değinmiştir.

Konuşmada Halkevlerinin yaptığı kol çalışmaları belirtildikten sonra, köylünün Türk milleti için verdiği emeklerden bahsedilmiş, toprak kanunu ile köylülerin şartlarının düzeltilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur (İnönü, 1945: 5-9).

“23 Nisan” başlığıyla yayınlanan Necati Öner yaptığı konuşmada 23 Nisan gününü şöyle anlatmıştır:

“25 yıl önce bugün, tarih utanıyor; Türk varlığını asırlardan beri gelen bir asalet içinde parıldayan kılıcı ile bir daha ilân ediyor. 25 yıl önce bugün, 23 Nisan; söndü zannedilen bir güneşin, gözleri kamaştıran bir şuyyla inatçı zihinleri parçaladığı, karanlıkları yırttığı birgün.”

Öner, konuşmasında daha sonra Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarındaki yönetimi eleştirmiş, ülkenin işgalinden, millî mücadele döneminden, toplanan

kongrelerden, Millet Meclisinin kurulmasından ve sürecin sonunda kazanılan zaferden bahsetmiş, millî egemenlikle bayrağımızın dalgalandığını ve hep dalgalanacağını belirtmiştir (Öner, 1945: 18-19).

“Bir Konuşma” başlığı ile verilen, Erzurum Belediye Başkanı seçilen Kazım Yurdalan’ın 25.03.1945’te Halkevi salonunda yaptığı konuşma yayınlanmıştır. Yurdalan, konuşmasının başında kendisini tanıtmış, 40 yıl orduda, hükümetin verdiği işlerde ve ticaret alanında çalıştığını ve millî mücadele sırasında savaş meydanlarında yerini aldığını söylemiştir.

Belediye Başkanı daha sonra, halkın belediye kanunlarına uymasını, bu kanunların uygulanması sırasında göreceği olumsuz yönleri bildirmesini istemiştir. Kendisinden önceki Erzurum Belediye Başkanını hürmetle andığını belirttikten sonra belediyenin bütçe, su ve kanalizasyon meselesi, tahsilat işleriyle ilgili bilgiler vermiştir (Yurdalan, 1945: 22-23).

3.3. Erzurum, Erzurum’daki Eserler ve Kişilerle İlgili Yazılar

Bu bölümde, Erzurum tarihi, ekonomisi, mimarisi üzerine yazılan yazılar incelenecektir. Doğu’nun gözde şehri Erzurum’un Türk tarihindeki yerini, kişiler üzerinde bıraktığı izleri, yetiştirdiği değerli insanları konu alan yazıların, şehrin kültürünü, yapısını ve önemini anlamada faydalı olacaktır.

3.3.1. Erzurum ile İlgili Yazılar

“Kahraman Erzurum’a Nasıl Bağlandım” başlıklı yazısında General Pertev Demirhan, Erzurum’da doğup yaşamadığını, şehrin adını sadece coğrafya derslerinde duysa da Erzurum’u ne kadar çok sevdiğinden, kendini ona çok yakın hissettiğinden bahsetmiştir. Demirhan, Erzurum’a ilgisinin nasıl başladığını şöyle anlatmıştır:

“Bu asrın başında İstanbul Harbiye Mektebi erkânı harbiye son sınıflarına üç buçuk sene kadar ders okuttuğum sırada 1877 Osmanlı-Rus harbinde Anadolu darülharekâtımızda Gazi Ahmet Muhtar Paşanın Zivin ve Halyas muharebelerini genç zabitlerimize anlatmış, o vesile ile Erzurum havalisile daha ziyade alâkadar olmuş idim.”

Demirhan, 3 yaşındayken duasını aldığı Erzincanlı Şeyh Fehmi Efendi’nin daha sonra Sırbistan seferinden bozguna uğrayarak geriye çekilmeye başlayan

askerlerimizin önüne çıkıp eline sancak alıp askeri canlandırıcı sözler söyleyerek düşmana yeniden saldırmasında ve zafer kazanılmasında gösterdiği çabayı belirtmiş, böyle yüce bir insandan dua almış olmasından duyduğu şükürü dile getirmiştir.

Erzurum'a birçok kez gitmek isteğini ancak her seferinde bir başka nedenle gidemediğini söyleyen Demirhan'ın, Erzurum ile ilgili gördüğü etkisinde kaldığını belirttiği rüyası şöyledir:

“Mançurideki büyük Muskan meydan muharebesinde bulduktan sonra 1905 Nisanının dördüncü gecesi –Hiç beklemediğim halde- rüyamda Erzurum’u gördüm: Orada Müşir Çerkeş Zeki Paşa beni muhabbet ve samimiyetle karşılıyor, beni tanıyanlar ve tanımayanlar hakkımda hürmet ve itibar gösteriyorlardı.”

Çok sevdiği Erzurum'a dokuz yıl önce milletvekili seçildiğini öğrendiğinde yaşadığı mutluluğu dile getiren Demirhan, emeline kavuştuğunu belirtmiştir. Daha sonra Erzurum'un zaman içerisindeki gelişimini anlatmış, yaşanan tüm gelişmelerin önemli ancak yetersiz olduğunu, bazı sorunların bulunduğunu ve bunların çözülebilmesi için Erzurum'da neler yapılabileceği konusundaki düşüncelerini ifade etmiştir (Demirhan, 1944: 24-27).

“Ağaç ve Orman'ın Erzurum için Değeri” başlıklı yazıda Tarık Rona, ağaç ve ormanların faydalarını anlatmış, Erzurum'da ağaçlandırmanın o dönemde en önemli konulardan biri olduğunu, daha önce de ağaçlandırma çalışmaları yapıldığını ancak istenilen sonuçların alınmadığını belirtmiştir.

Rona, ağaçlandırma yapılmasının faydalarını anlatırken, ısınmada kullanılan gübrenin yerini odunun almasına, ağaçların eşya yapımında ve kereste ihtiyacını karşılamasına, ormanların iklim üzerindeki olumlu etkilerine, yazları serinlemede kullanımına ve sürü hayvanlarını barındırmasına değinmiştir (Rona, 1944: 16-17).

“(Menâzir-ul Avâlim) de Erzurum” başlıklı yazısında Murat Uraz, Trabzonlu olduğu belirtilen Mehmet Aşık tarafından bir seyahatinde kaleme aldığı “*Menâzir-ul Avâlim*” adlı eserini incelemiştir. Uraz eseri, Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine benzetmiş, ancak Mehmet Aşık'ın eserinin Evliya Çelebi doğmadan önce meydana geldiğini söylemiştir.

Mehmet Aşık'ın daha çok Arap tarih kaynaklarından yararlandığını belirttiği eserinde Erzurum'un kışı, kale ve binaları ile yakacakları hakkında bilgi verdiğini ifade etmiştir (Uraz, 1945: 57-58).

3.3.2. Erzurum'da Bulunan Eserler

“Erzurum Çeşmeleri” başlıklı yazı dizisinin birinci bölümünde Murat Uraz, Selçuklular ve İlhanlılardan kalan dinî binaların; Çifte Minare, Ahmediye, Yakutiye, Ulu Camii, Tepsi Minaresi, Kâbemescit olduğunu belirtmiş, Osmanlılar döneminden kalan ve ayakta kalan camilerin bir kısmı hakkında bilgiler vermiştir.

Uraz, yazısının birinci bölümünde şu camiler hakkında bilgiler vermiştir: “*Ayas Paşa Camii, Lala Mustafa Paşa Camii, Boyahane Camii, Murat Paşa Camii, Kemhan Camii, Kırk Çeşme Camii, Caferiye Camii*”

Yazıda camiiler hakkında verilen bilgiler içerisinde camiler üzerindeki yazılardan ve kitabelerden de örnekler verilmiştir. Caferiye Camii mihrabındaki yazının bir kısmı şöyledir:

“Ne hoş vaz oldu bu mihrab-u minber

Gören der şanına Allahu ekber

Fertten istedin tarihin anın

Dedi tarihidir asâr-ı Cafer” (Uraz, 1944: 9-14)

Murat Uraz, “Erzurum Camileri” başlığıyla verilen yazı dizisinin ikinci bölümünde şu camiiler hakkında bilgiler vermiştir:

Hacı Cuma Camii, Gürcü Mehmet Paşa Camii, Yukarı Mumca Camii, Kasım Paşa Camii, Yeğen Ağa Camii, Ali Paşa Camii, Pervizoğlu Camii, Kurşunlu (Feyziye) Camii, Vanî Efendi (Kel Hacı) Camii, İhmal (Topçuoğlu) Camii, Derviş Ağa Camii, Gümrük Camii, Şeyhler Camii, Tophaneli Camii, Ali Ağa Camii, Muit Efendi Mescidi, Mahmudiye Camii.

Camiler hakkında verilen bilgiler içerisinde verilen, yapıtlar üzerindeki yazılara örnekler arasında, Bakırcı Camisinin kapısının üzerinde bulunan yazı şu şekildedir:

“Vasiyet Eyleyüp böyle binaye sülüs malinden

Bekaya irtihal etti Bakırcı Mustafa ağa

Dilir-i mareke damadı yani Bakırcı Mustafa ağa

Bu kâr-i oldu ahar itmamında nâ berca

Açup el süy-i gerduna dedim tarihini Hazık

Heman makbul ola yarap bu mabetgâh-ı bihemta.” (Uraz, 1945: 11-14)

Uraz’ın yazısının üçüncü bölümünde bilgi verdiği camiler ise şunlardır:

İbrahim Paşa Camii, Zeynel Camii, Kadana Camii, Taşmescit, Köse Ömer Ağa Camii, Kırmacı Camii, Narmanlı Camii, Karakullukçu Camii, Mehti Efendi Camii, Cedit Camii, Abdurrahman Ağa Camii, Karacehennem Camii, Hacı İzzet Paşa Camii, Kundakçı Camii, Esat Paşa Camii.

“Erzurum Çeşmeleri” başlıklı yazısında Murat Uraz, Selçukluların, İlhanlıların, Osmanlıların Erzurum’da mimarî açıdan değeri yüksek pek çok güzel çeşme yaptırdığını ancak, bunların çoğunun tahrip edilerek yok olduğunu belirtmiştir. Yazıda Osmanlı döneminden kalmış bazı çeşmelerden bahsedilmiş, çeşmelerin üzerlerinde yazılan kitabelerden örnekler verilmiştir.

Uraz yazısında, Çeteci Abdullah Paşa’nın yaptırdığı çeşmeleri şöyle anlatmıştır:

“Erzurum’da üç defa valilik yapmış olan Çeteci Abdullah Paşa; birincisi 1751-1752 arasında bir yıl ve Yazıcızade İbrahim Paşanın bir yıl kadar süren ikinci valiliğinden sonra ikinci defa olmak üzere 1753-1755 arasında iki yıl, ağa Mustafa Paşanın da dokuz ay kadar valiliğinden sonra 1755-1756 arasında bir yıl olmak üzere Erzurum’da bulunmuş ve bu zamanda aşağıdaki vakfiyede yazıldığı üzere altı çeşme yeniden yaptırmış ve sekiz büyük çeşme de tamir ettirmiş ve (Çeşmi pinhan) denilen suyu Erzurum’a getirerek şehirdeki çeşmelerden bazılarına taksim etmiştir.”

Yazıda çeşmelere ait “Hicri 1170” tarihli vakfiyesinin bir bölümü verilmiştir. Çeteci Abdullah Paşa, Mustafa Paşa ve kethüdası, Sarı Abdullah Paşa, Çağalazâde Rüstem Paşa, Hüseyin Dizdar Ağa’nın yaptırdığı çeşmelerin yerleri belirtilmiş, çeşmelerin özellikleri, zaman içinde geçirdikleri tamirler, o günkü durumları hakkında bilgiler verilmiştir. Yaptırılan başka çeşmelerinde isimleri sıralanmıştır. Ayrıca çeşmelerin üzerinde bulunan kitabelerden örneklere de yer verilmiştir. Bu

kitabelerden Mustafa Paşa tarafından yaptırılan ve Vahit Bey tarafından tamir ettirilen çeşmenin üzerinde şu iki kitabe vardır:

“Mustafa Paşayı Âli himemi adı üfken

Yaptı bu çeşmeyi ber kaideyi müstahsen

Bir acep abı ferahbahşu hayat efzadır.

Aynı Kevser deyu meddahi olur bundan içen .

Çeşme atşaha hitp etti dedi tarihin.

Ya Hüseyin ile Hasan aşkına gel iç sudan.”

Çeşmeyi tamir ettiren Vahit Bey'in yazdırdığı kitabe ise şöyledir:

“Hıdivi kâmrân Samih Hasan Paşa ki zatini,

Sunufi Hayru berre mazhar etmiştir huda bi şek.

Mizacinde safa vu lütfu muzmer abı dilcusu,

Yenabiinden işbu çeşmenin isterdi etmek fek.

İşaratile fahrı ehli himmet yıktı hem yaptı,

Muradı ana bir tarihi zıyba dahi etmek hâk.

İsamî gördü zevkinden bu türlü yazdı tarihin,

Bina bu çeşmeyi dedi rânâ etti Vahit Bey.” (Uraz, 1944: 10-13)

Yaptırılan çeşmelerin yapım tarihleri, buldukları yerler, çeşmeleri yaptıranlar bir tablo halinde şu şekilde verilmiştir:

Tablo 12: Erzurum’da Yapılan Çeşmeler ve Çeşmeleri Yaptıran Kişiler

Tarihleri	Bulunduğu Yer	Yaptıran
1018	Ulu Cami yanında	Ali
1075	Gölbaşında	Hasan Ağa
1088	Gölbaşında	Osman
1092	Kalenin bitişiğinde	Kale Ağası Ali Ağa
1120	Mihti Efendi Cami yanında	Mehmet Habip Efendi
1147	Narmanlı Cami karşısında	Sekban Mustafa Ağa
1159	Gölbaşı	İsmail Ağa
1159	Murat Paşa Mah. (Dört güllü)	Yazıcızade İbrahim Paşa
1163	Murat Paşa Mah. (Yazıcı)	Yazıcızade İbrahim Paşa
1194	Ayas Paşa Cami yanında	İbrahim Hıfzı Paşa
1210	Hapishane karşısında	Hacı Bekir Ağa
1218	Derviş Ağa Mah.	Cafer Efendi
1220	Yukarı Mumcu Mah.	Mehmet Emin Ağa
1223	Mihti Efendi Mah.	Hacı Mahmut
1229	Dere Mah.	Emin Paşa
1239	Yukarı Habip Efendi	Hüseyin Ağa
1277	Yakutiye Kışlası dışında	Abdülkerim Paşa

Kaynak: ..., (1944); *Erzurum*, Erzurum Halkevi, Erzurum, Sayı 3, s. 13

3.3.3. Erzurum Ekonomisi İle İlgili Yazılar

“Erzurumlular Arasında” başlıklı yazısında Cemal Dinç, Erzurum’u coğrafya derslerinde hocalarından dinlediğini ve hep aklında tuttuğunu ifade etmiş, şehrin insanların mert olduklarını ve Erzurum’a özel bir ilgi duyduğunu belirtmiştir.

Erzurum’a yıllar sonra vali olarak hizmet etmek için görevlendirildiğini, burada hükümetin üstün çalışmalarını gördüğünü, yapıların ve yapılacakların ilgiye layık olduğunu, Erzurumluların da bu hizmetlere minnet duyduklarını ve çalışmalara katkıda bulunmak için çaba gösterdiklerini belirtmiştir (Dinç, 1946:3).

“Ticaret Tarihimizde Erzurum” başlıklı yazısında Fındıkoğlu, Erzurum ticaret hayatının tarihi süreçlerde nasıl olduğunu anlatmış, bu konuda eserlerinde farklı bilgilerin bulunduğu kişilerin görüşlerine yer vererek gerçeğe ulaşmaya çalışmıştır.

Yazıda, “Cuniet”in coğrafya eserinde Erzurum’daki Türklerin ticaretle çok az uğraştığı Ermeni ve Rumların ticaretle ileri olduğu görüşüne karşılık Türklerin de ticaretle yakından ilgilendiğini, Ermenilerin etkisinin Tanzimat döneminde arttığının, Rumlardan bahsedilmesinin anlamsız olduğu düşüncesi savunulmuştur.

Erzurum’un Türklerin eline geçmeden önce ve sonra önemli bir ticaret merkezi olduğunu ifade etmiş, “Evliya Çelebi”, “Hammer” ve “Franz Taescher”ın verdiği bu konuyu destekleyici bilgileri, görüşüne kanıt olarak sunmuştur.

Fındıkoğlu, Erzurum’un ticaret hayatına ait bilgiler üzerinde çalışacaklar için en iyi kaynakların Tanzimat öncesi ve sonrasındaki kaynaklar olduğunu belirterek yazısını sonlandırmıştır (Fındıkoğlu, 1946: 8-9).

“Erzurum’da Arıcılık” başlıklı yazısında Şevket Avcı, Erzurum’un arıcılık için çok uygun olduğunu ancak bu konuda diğer yerlerden daha geride bulunduğunu belirtmiştir. Avcı, dünyada teknik kovanlara geçildiğini ancak bizde hâlâ eski kovanlarla arıcılık yapmaya çalıştığımızı söylemiştir.

Yazıda daha sonra eski ve yeni kovanlar arasındaki ölüm farklarının neler olduğunu anlatmış, aradaki ölüm farkının neden çok fazla olduğunun sebeplerini genel olarak; açlık, güveler ve anazızlık (kovanların yetim kalması) şeklinde açıklamıştır.

3.3.4. Kişilerle İlgili Yazılar

Bu bölümde, Erzurum için yararlı çalışmalarda bulunan kişiler için, çoğunlukla vefat etmeleri nedeniyle kaleme alınmış yazılar bulunmaktadır. Ayrıca, Erzurum’da görev yapmış devlet adamları ve şehre eser bırakmış önemli kişiler hakkında da yazılar mevcuttur. Kişilerle ilgili yazılar Murat Uraz, Sıtkı Dursunoğlu, Cemaleddin Server Üstünbaşoğlu tarafından yazılmıştır. İmzasız yayınlanan yazıların olduğu da görülmüştür. Yayınlar, Erzurum’un kişisel değerlerinin anılarak tanıtılması ve unutulmalarını önlemek açısından önemlidir.

“Halkevimiz Bir Değer Kaybetti: Sadi Akatay” başlıklı yazısında Sıtkı Dursunoğlu, Erzurum Halkevi temsil şubesinde önemli çalışmaları olan Sadi Akatay’ın ölümü üzerine neler hissettiğini anlatmıştır. Akatay’ı Erzurum’da Numune

Hastenesinde yatarken ziyaret ettiğini belirten Dursunoğlu, yazısında Akatay'ın şu dörtlüğüne yer vermiştir:

“Yaşmağın bayraklaşıyor

Hilâl kaşında yaşıyor

Gözlerin yıldızlaşıyor

Göksün vatan toprağıdır.”

Yazar, Karatay'dan temiz heyecanları olan, memleketini seven, yetenekli bir insan olarak bahsetmiş, onun memleket hasretiyle, Erzurum'dan, dadaşlardan uzakta bir yerde hayata veda ettiğini sözlerine eklemiştir (Dursunoğlu, 1944: 14-16).

“(Türk Destanından) Münasebetiyle” başlıklı yazısında Murat Uraz, Haluk Nihat Pepeyi'nin eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Destanlarında gönül davalarına yer vermediği belirtilen Pepe'nin eserleri şu şekildedir:

“Halûk Nihat Pepeyi'nin; ilk eseri olarak 1934'de neşrettiği (Türk destanına giriş)ten başlayarak sıra ile; Çanakkale destanı, Mütareke, Milli mücadele destanı ve son olarak başladığı (Türk destanından) adlı esrine doğru tasvir kudretinin gittikçe derinleştiği ve zengin kahramanlık menkıbelerinin onda uyandırdığı heyecanlar mısra halini aldıkça nazım ifadesinin de olgunlaştığı görülmektedir.”

Yazıda daha sonra Pepeyi'nin destanlarından parçalar verilmiştir. O zaman yeni hazırlamakta olduğu belirtilen destanından bir bölüm şu şekildedir:

“Bülbül düşündü durdu yıllardır... şair

Yıllardır türkülerim güle ve aşka dair

Bıktım bestelemekten arganunamda...

Bir başka ses vermeli nazım, diyardan şair

Yeşil bir kan damarı sızdı kuru dallardan

Bir senfoni halinde kuşlar, sazlar ormanda

Gönüller daha coşkun daha hoş masaldan

Dört iklim rüzgârları beste olmuş ummanda.”

Pepe'yinin, Türk Destanından bölümlere, bazı şairlerimizin camiiler ve minareler için yazdığı beyitlerden örneklere yer verilmiştir (Uraz, 1944: 15-18).

“Abdurrahim Şerif Beygu” başlıklı yazısında Sıtkı Dursunoğlu, Beygu'nun ölümü üzerine hissettiklerini anlatmış ve onun hayatı hakkında bilgiler vermiştir. Yazıda, Beygu'nun Anadolu tarihi üzerine önemli çalışmalar yaptığı “*Erzurum Tarihi*” eserinin birinci cildinin çıktığını, ikincisinin ise ölümü ile yarım kaldığı belirtilmektedir.

Dursunoğlu, Beygu ile yaşadığı okul yıllarından hatıralarından bahsetmiş, onun kendisini kendi imkânlarıyla yetiştirdiğinden övgü ile bahsetmiştir (Dursunoğlu, 1944: 23-24).

“Ayaklı Kütüphane” başlıklı yazıda, kuvvetli çenesiyle kimsenin baş edemediği, eskilerin ayaklı kütüphane dediği, büyük fikir âlimi olarak ifade edilen “Abdurrahim Sinimli” hakkında bilgiler verilmiştir. Sinimli'nin ileri gelen bir aileye mensup olduğu, Ayas Paşa mahallesinde doğduğu, memlekette birçok hayırlı iş yaptığı; kendisinin hiç devletten maaş almadığı, hep sanayi ve ticaretle uğraştığı belirtilmiştir.

Sinimli'nin Erzurum tarihi, folkloru hakkında derin bilgilere sahip olduğu, tarihi yansıtan kitâbeleri ezbere bildiği söylenmiştir. Yazar Türk Tarık Kurumu ve Erzurum Halkevi adına şehrin tarih ve edebiyat ürünleri hakkında araştırma yaparken bu konularda başvurulacak en yaşlı kişinin Sinimli olduğunu belirtmiş ve ona borçlu olduğunu ifade ederek ondan edindiği engin bilgilerden örnekler vermiştir.

Sinimli'nin Erzurum'da ilk şapka giyenlerden olduğunu, yenileğe inandığını, şapka giyilmesi için propaganda yaptığını, bu yüzden “Gavur hoca” diyenlere bile rastlanıldığı ifade edilmiş ve bu eleştirilmiştir. Ayrıca kendisinin nüktedan, neşeli bir kimse olduğu bu sevimli ve neşeli hali çok hastlanıp ölüme yaklaşırken bile koruduğu ifade edilmiştir. Sinimli'nin 3 Mart 1944 günü vefat ettiği bilgisi verilmiştir (İmzasız, 1944: 47-51).

“Nâmına Abide dikilen bir kahraman: Sivaslı Ali Çavuş” başlıklı yazıda Cemaleddin Server Üstünbaşoğlu, Erzurum Hasankale’ye yapılan bir yolculuk sırasında gördükleri, hissettiklerini yolculuk şartlarını ve yaşlı bir dedenin ağzından Sivaslı Ali Çavuş’u anlatmıştır.

“13 Mart 1918 Hasan Kalenin Kurtuluşu Şehid Alî” yazısının bulunduğu mermer önünde yaşlı dedenin Ali Çavuş hakkında anlattıklarının bir kısmı şöyledir:

“25-30 yaşlarında iri yapılı, pala bıyıklı bir süvari çavuşu olan ve kimsenin bileğini bükemediği bu baba yiğit, milli ismeti korumak, düşman çizmesi altında ırz ve namusu çüğnetmemek, tek kelime ile memleketin mukaddes toprağını düşman tecavüz ve istilâsından kurtarmak için 13 düşman komitesi azğınına karşı tek başına “Topdağı”na çıktı. Kanunun son damlasına kadar çarpışmağı göze almış ve and içmişti...”

Yazıda daha sonra yaşlı dedenin Ali çavuşun nasıl mücadele ettiğini ve nasıl can verdiğini anlattığı sözlerine yer verilmiştir. Ali Çavuş’un yörede âdeti bir evliya gibi görüldüğü belirtilmiş, mezarının eskiden “Nazlı baba” türbesi olduğu bilgisi verilmiştir. Üstünbaşoğlu, Sivaslı kahramana seslenerek onun mezarı, türbesi olmasa bile her zaman yüreklerde yaşayacağını söylemiş; yazısını Namık Kemal’in “Fedâkârın kalır ezkârı dâim kalb-i millette” ifadesiyle yazısına son vermiştir (Üstünbaşoğlu, 1945: 49-53).

“Bir halk terbiyecisi Tazegül’lü Ahmet Fevzî Alpağut” başlıklı yazısında Cemaleddin Server Üstünbaşoğlu, herkesin merkez vaizi olarak tanıyıp şairlik tarafını bilmediği Fevzi Alpagut hakkında bilgiler vermiştir. Alpagut’un olgun kişiliği nedeniyle şair özelliğini kendisinin sakladığı, Gazellerinin Rus saldırısında kaybolduğunu, bu yazıda eserleri hakkında verilen bilgilerin de hatır için zorlukla alındığı belirtilmektedir.

Üstünbaşoğlu, Fevzi Alpagut’un 1892 yılında Erzurum’un Ilıca ilçesinin Tazagül köyünde doğduğu, şiirlerinde “Serabî” mahlasını kullandığını söylemiştir. Dört-beş yaşlarında medreseye gittiğini ve Kur’an’ı hatmettiğini de sözlerine eklemiştir. Daha sonra Alpagut’un aldığı eğitimler, yaşadığı tecrübeler, savaş nedeniyle bir dönem göç edışı, hocalık hayatıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Üstünbaşoğlu, Türk Tarih Kurumu ve Halkevleri adına yaptığı araştırmada, Tazegöl köyünde kendisiyle tanıştığını anlatmış, yollarda kendisine eşlik ettiği ve değerli bilgiler verdiği için şükranlarını sunmuştur. şairin bilgisiyle, dostluğuyla Erzurum ve civar halkının gönlünde yer ettiği anlatılmıştır. Alpagut'un, 26 Mart 1944 tarihinde, 52 yaşında zamansızca vefat ettiği bilgisine yer verilmiştir.

Ahmet Fevzi'nin çok üstâd bir şair olmasa da samimi ve heyecanlı bir üslubu olduğu belirtilmiş, edebi eserleri şu şekilde sıralanmıştır:

"...şimdilik eski klâsik edebiyatımızın pek ehemmiyet verdiği cinas ve "iştikak" san'atının hususu ile İslâm ve tasavvuf edebiyatının güzel ve samimî örneklerinden sayılmaya değer "Fahr-i küil efendimize" ithafıyla peygambere yazdığı "Men" ve Menn" redifli na'tı ile "Kasas-ul Enbiâ" yi, telmihan hikâye ve işhâd eden "olur" redifli bir "gazel"i ve çok eskiden kaleme aldığı yine "Olur!" redifli ve hece vezinli diğer bir manzumesi vardır." (Üstünbaşoğlu, 1945: 24-28).

"Erzincanlı Hacı Ahmet İzzet ve Hasan Hayri Paşalar" başlıklı yazısında Cemaleddin Server Üstünbaş, edebiyatımıza katkıda bulunan devlet adamlarından örnekler vermiştir. Hacı Ahmet İzzet Paşa ve Hasan Hayri Paşa'nın Erzurum valisi olarak göreve başlamaları anlatılmaktadır. Yazıda daha sonra Ahmet İzzet Paşa'nın fıkralarından örnekler sunulmuştur. Bu fıkralar "Halk Bilimi Ürünleri" bölümünde ele alınacaktır.

Üstünbaş, İzzet Paşa'nın fedakârlıklarından, nerelerde çalıştığından ve üstün başarılarından bahsetmiştir. Onun hakkında verdiği bilgilerin bir kısmı şöyledir:

"...İzzet Paşa çok zengin, âlim, şair ve bilhassa "çeteci Abdullah Paşa" gibi "Celiy" ve "Reyhani" yazılarda büyük kudret göstermiş ve hayl, eser bırakmış değerli bir "Hattât" olmakla beraber son yüzyılın vezirleri içinde, hayret veren acib halleriyle de meşhurdur. Sakalını rastlıkla boyadığı için zamanın ricali, kendisine, "Kokusu ağır vezir" derlermiş."

Üstünbaş, Hasan Paşa hakkında da şunlardan bahsetmiştir:

"(1308-1892)de "ferik" rütbesiyle Erzurum valiliğine gönderilen ve iki yıldan fazla kalan KEL HASAN PAşA adıyla tanınmış, "Hasan Hayri Paşa" da nükte yapanlardan, ilme ve zerâfete meclûb olanlardandır."

Geceleri fenersiz sokağa çıkma yasağı ilk defa yasak eden kendisidir. Aykırı hareket edenleri, bizzat makamına getirtirir, bir acı kahve içirdikten sonra bizzat başında bulunarak döğdürürmüş.”

Yazıda Hasan Paşa'nın da fıkralarına yer verilmiştir (Üstünbaş, 1946: 33-36). Bunlar da yine “Halk Bilimi Ürünleri” bölümünde ele alınacaktır.

“Ziya Kuşçulu” başlıklı yazıda, halk için emek vermiş, tevazu içinde yaşayan ve hayatlarını kaybetmiş bazı öğretmenlerin isimleri verilmiş; son olarak Ziya Kuşçulu'nun vefat ettiği söylenmiştir. Bu kayıptan dolayı duyulan üzüntü dile getirilmiş, Kuşçulu'un eskiden çalıştığı bir okulun müdürünün kendisi için yazdığı şiire yer verilmiştir (İmzasız, 1946: 56).

“Tortumlu Mehmet Nuri Efendinin Ölümü ve Hal Tercümesi” başlıklı yazısında Fındıkoğlu, yazısından altı ay önce vefat eden irşat profesörlerinden Tortumlu Mehmet Nuri Efendi hakkında bilgiler aktarılmıştır. 105 yaşında hayata veda eden hocanın 1940 yılında, birçok müderris veren, Ödük köyünde doğduğu söylenmiştir. Ödük'ten çıkan önemli kişilerden örnekler verilmiştir.

Fındıkoğlu, Mehmet Nuri Efendi'nin çalıştığı yerlerden bahsetmiş, 95 yaşındayken bir araya geldiğini, ondan babası ve amcasıyla ilgili kendisinin bilmediği bilgileri öğrendiğini ifade etmiştir. Vefatından dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirerek yazısına son vermiştir (Fındıkoğlu, 1946: 5-6).

“İkinci Tetkik” başlıklı yazısında Cemaleddin Server, yine “Tortum'lu Mehmet Nuri Efendi” hakkında bilgiler vermiştir. Hocanın Tortum ve köyü Ödük için söylediği “Menbaı ilümü kemaldir Tortum” sözünü verdikten sonra onun eğitim hayatını ele almıştır. Hocanın, Tortum'un en zeki insanlarından olduğu belirtilerek onun için: “Erzurum'a bir dehri gelse Erzurum uleması namına konuşacak odur” dedikleri ifade edilmiştir. Kendisin, şair tarafını bilenlerin az olduğu belirtilerek yazıya son verilmiştir (Üstünbaş, 1946: 7-8).

“Lâlâ Paşa ve Sinan” başlıklı yazıda Hasan Akal, Cemalddin Server'in Erzurum'da bulunan camiler hakkındaki yazılarına değinmiş, Mimar Sinan'ın Lâlâ Paşa Cami hakkında bilgiler vermiştir. Daha sonra Mimar Sinan'nın hayatından bahsedilmiştir.

Mimar Sinan hakkında bazı çevrelerin yeniçeri ocağında yetiştiği için Türk olmadığını ileri sürdüklerini ancak daha sonra Türklerin de ocağa girdiği ilgili örnekler verilmiş ve babasının adının Abdülmenan olduğu bilgisi verilerek Sinan'ın Türk olduğu ifade edilmiştir. Yazının devamında Sinan'ın ahlakından ve eserlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümlerde paraya hiç önem vermediği ve ölümünde üzerinden hiç para çıkmadığı belirtilmiştir.

Elli yıllık sanat hayatında “81 camii, 400 mescit, 61 medrese, 7 darülkura, 17 imaret, 3 hastane, 7 büyük kemerli suyu, 18 kervansaray, 6 mahzen, 33 saray, 35 hamam, 19 türbe ve düzinelerce çeşme, sebil, hamam, han” yaptığı eserleri hakkında bilgi verilen bölümde yer almaktadır. Mimarlık alanında bir deha olduğu belirtilmekte ve bunun sebepleri anlatılmaktadır (Akal, 1946: 10-13).

“Şerif Soylu” başlıklı yazıda, Erzurumlu “Cennetzâde”lerden olan Doktor Şerif Soylu'nun kısaca kişiliği, eğitim hayatı hakkında bilgiler verilmiş, vefatından duyulan üzüntü dile getirilmiştir. Ayrıca yazının sonunda kendisi için yazılan beş beyitten oluşan bir şiire yer verilmiştir (İmzasız, 1946: 28).

Görüldüğü üzere ilgili yazılarda, Erzurum'da bulunan cami, çeşme ve çeşitli mimari yapılar hakkında bilgi verilmiş, şehrin eski ekonomik yapısı ve tarihinin Evliya Çelebi'nin eserlerinden de yararlanılarak, önemi belirtmeye çalışılmıştır. Ekonomide ilgi gösterilmeyen ancak, yapıldığı takdirde verimli olacağı belirtilen arıcılık gibi alanlar tanıtılmış, bölge ekonomisinin gelişimi için önerilerde bulunulmuştur.

3.4. Edebiyat, Halk Bilimi ve Ürünleri İle İlgili Yazılar

Bu bölümde, Dünya edebiyatı ve Türk edebiyatında meydana gelişmeleri ve sorunları konu alan yazılar incelenmiş, Halk Bilimi hakkında bilgiler verildikten sonra genel olarak halk şiiri ve halk şairlerini anlatan yazılara yer verilmiştir. Çeviri hikâyeler, piyes, makale ve mektuplardan örnekler sunulmuş, yerli ve yabancı edebî kişilikleri konu alan yazılar ele alınmıştır. Yazılar içinde yer alan ya da ayrı olarak yayınlanmış Halk Bilimi ürünlerinden örnekler verilerek, derginin halk edebiyatına ve kültürüne katkıları gösterilmeye çalışılacaktır.

3.4.1. Edebiyatla İlgili Yazılar

Yayla Dergisi'nde, edebiyat ile ilgili önemli denecek sayıda yazı kaleme alınmış, hem Dünya edebiyatı hem Türk edebiyatı ile ilgili örnekler verilmiştir. Modern şiiri akımları, bu akımların öncüleri ve bizdeki temsilcileri, Türk şair ve düşünürleri ve yabancı yazarların eserleri ve hayatlarına yazılarda yer verilmesi, belirtilen bu hususta fikir verebilir. Yazılan makalelerin bazılarında, aydınların halka inememesi konusu işlenmiş, öz eleştiri yapılmış ve kendimize ait önemli değerleri yeterince tanıtamadığımız, onlara sahip çıkmadığımız dile getirilmiştir. Bu konuda Mevlâna Celâleddin-i Rûmî örnek verilmiştir. Yayınlanan piyeslerde milli mücadele döneminden izler görülmekte, Osmanlı'nın son döneminin olumsuz şekilde eleştirilip, Cumhuriyet'in övülmesinin edebiyat alanında da kendisini gösterdiği anlaşılmaktadır. Dergide, Halkevi'nde verilen temsillere de yer verilmektedir. Edebiyat ile ilgili, M. Sami Onat, Rıza Ziya ve Fethi Ülkü'nün yazılarının yoğunluğu gözlenmektedir.

“Modern Şiir Cereyanları” başlıklı yazısında M. Sami Onat, Modern şiir akımlarının modern resim akımlarının şiire yansımaları olduğunu söylemiş, modern şiir akımları olan; Sürrealizm, Fütürizm, Kübizm ve Dadaizm'den bahsetmiştir.

Sürrealizm'in, Freudizm üzerine kurulan bir akım olduğunu, Andree Breton'un “*Menifeste du Surrealisme*”si ile güçlü şekilde ortaya çıktığını ve o güne kadar taraftar bulabildiğini, akımın bizdeki temsilcisinin Orhan Veli ve arkadaşları olduğunu söylemiştir. Yazıda Breton'un Sürrealizmi şöyle tarif ettiği belirtilir:

“Sürrealizm; ister lâkırdı, ister yazı, ister başka bir şekil ile tefekkürün hakiki faaliyetini tesbit eden psikolojik bir otomatizmdir. Tefekkürün; bedî ve ahlâki endişeden, akli ve mantıkî kontrolden kurtuluşudur.”

Fütürizm akımı hakkında bilgi verirken edebî Fütürizm ile resim fütürizmlerinin pek farklı olmadıklarını, ikisinin de kübizmin devamı olduğu vurgulanmıştır. Edebî Fütürizmi Marinetti'nin kurduğunu, Avrupa'da Severini ve Dülgueroff gibi taraftarlar bulduğunu ve bizdeki ilk ve son temsilcisini Nazım Hikmet olduğunu belirtmiştir.

Kübizmin de resim etkisiyle edebiyata girdiğini, kübist bir gözün “mevzuunun değişmez bir tek resmi yapabileceği kanaatini taşıdığını” ifade etmiştir. Bu akımı edebiyata sokan kişinin Guillaume Apollinaire olduğunu, bizde kübizm etkilerinin Ercüment Behzat Lâv’ın bazı şiirlerinde görüldüğünü söylemiştir.

Onat, bahsettiği son akım olan Dadaizm hakkında şunları söyler:

“Bu cereyanların en manasız veya en manalı şüphesi ki dadaizmdir. Harbi umumî gençliğinin karasız, ümitsiz ve anarşi içindeki haleti ruhiyesini temsil etmesi itibariyle karakteristik olan Dadaizm; her şeyi inkâr eden mantıksız bir çılgılık olması itibariyle de inası kararsız bir hercümerce sürükler.”

Onat, Dadaizm’in başında gelen kişinin Polonyalı Tristan Traza olduğunu, akımın bizdeki etkisinin ise Mümtaz Zeki’nin ve Asaf Hâlet Çelebi’nin bazı şiirlerinde görüldüğünü belirtir. Son olarak o gün itibariyle sadece sürrealizmin ayakta olduğunu, onun da büyük kitleleri arkasına alamadığından bahsederek sözlerine son verir (Onat, 1944: 14-15).

“La Bruyere ve (Karakterler)” başlıklı yazıda Fethi Ülkü, La Bruyer’in kısaca hayatından ve “Karakter” eserinin nasıl ortaya çıktığından bahsetmiştir. Parisli bir burjuva çocuğu olan Bruyere, hukuk eğitimi almış, “Duc de Borrbon”un mürebbiyeliğini yapmaya başlamıştır. Dük etrafındakileri küçük gören şımarık bir kimsedir. Dük ve saraylıların onu ve onun gibileri daima küçük görmeleri Bruyere’yi incitmiştir. Bu süreç onun kendine prensipler edinmesine ve bunları not etmesine neden olmuştur.

“Nefi’nin Acemce Şiirleri” başlıklı yazısında Z. F. Fındıkoğlu, Erzurum’da çıkan bir dergiden Nefi’den bahsetmenin anlamlı ve gerekli olduğunu belirtmiş, yazarının amacının biyografi vermek olmadığını sözlerine eklemiştir.

Yazıda “Ali Nihad’ın yazdığı “Nefi’nin Acemce Divanı Tercümesi”nden bahsedilmiş, eserde divan hakkında bilgi verildiği, şiirlerinden örnekler verildiği belirtilmiştir. Yazarın daha sonra Nefi’nin çeşitli yönlerini incelediği görülmektedir. Medrese eğitimi görüp görmediğinin, kendisi ile Erzurum ve Hasankale arasında ailevi bir bağ olup olmadığı konusunda kesin bir bilginin verilemeyeceğini ifade etmiş,

Acemce divanını göz önünde tutarak Mevlevi olma ihtimalinin bulunduğunu söylemiştir. Nefî'nin Mevlâna'yı övdüğü şu sözleri örnek olarak vermiştir:

“Evliya içinde şahsı içtihat sahibi olan Mevlana ki hakikata ermek hususunda gönlüm ondan başkasına uyarsa kâfir olur; ona karşı ben baştan ayağa aşk ve muhabbetim. Gönlümün hayat ve gıdası onu anmaktır.”

Yazıda daha sonra Nefî'nin Farsça ve Türkçe şiirlerinde “azamet” ve “haşmeti” yaşattığı belirtilmiş, psikolojik çözümlenmeler yapacaklar için şu tercüme verilmiştir:

“Ben Nef’iyim! Kader benim bekçimdir. Felekler, divanımın harem perdesi. Kaza eli daima benim fermanımı yazan nişancımdır!

Ben Nef’iyim! Yaptığımdan pişman olmam. Öyle kuru gürültüye pabuç bırakmam. Allaha yemin ederim ki ölürüm, bir lâhza cahil ile arkadaşlık etmem...”

Fındıkoğlu yazısının devamında Nefî'nin hicivciliğine değinmiş, hiciv hakkında bilgiler vermiştir. Tarihte hicivde fena tabirlerin kullanıldığı kaba hiciv kullanıldığını, 16 yüzyıldan beri namusa, şerefe tecavüz eden hicivlerin makbul olduğu, bunun 17. ye 18. yüzyılda daha abartılı örneklerinin görüldüğü belirtilir. Yazıda daha sonra Nefî'nin hicivlerinden örnekler ve açıklamaları verilmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

“Bana Tahir efendi kelp demiş

İltifatı bu sözde zahirdir.

Malikî mezhebindeyim zira

İtikadımca kelp Tahirdir.

Diyerek kendini Malikî mezhebinde göstermek ve köpeğin Malikî mezhebine göre temiz yani Tahir addedildiğini ileri sürmekle yaptığı tevriye ve cinasta Tahir efendiyi köpek göstermiştir.

Aşağıdaki parça da Mehmet Paşa hakkındaki hicvinden alınmıştır.

Garazim cehlını tahkiktir anın yoksa

Sen kadar har olayım öğersem a köpek

Sana nisbetle harandır har iken Veysi yine

Yaraşır dense har-ı İsi-i Meryem a köpek

Sen kadar har de olur mu acaba dünyada

Harsın amma har-ı Deccalile tev'em a köpek.”

Fındıkoğlu verdiği hiciv örnekleriyle yazısını sonlandırmıştır (Fındıkoğlu, 1945: 5-8)

“İçimizdeki Şeytan” başlıklı yazısında Rıza Ümit, Halkı içinde görev yapan aydınların bazılarını sitem etmiş, aydınların sürekli nutuklar çektiğini, halka inemediklerini; onların dilinden konuşamadıklarını ve bu yüzden amaçlara ulaşamadığını belirtmiştir. Aydınları eleştirdiği bir konuda, kendilerine düşen görevi hükümetten beklemeleridir. Hükümetin üzerine düşeni yaptığı, aydınların sözlerinin kürsülerde kaldığını, halkla bütün olamadıkları için, anlatılanları insanların benimsemediği söylenmiştir. Aydınların her şeyi bildiklerini sanmalarını, şeytanın cennetten kovulma nedenini “Doğru konuştuğum için Allah beni melekleri arasından kovdu” gerekçesine benzetmiş, bu millete insanları tanıyan, anlayan insanlar gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

“Her şeyi bilen fakat hiçbir şeye inanmayan adam nemize gerek. Ahlâka inanan, karşısındaki ile alay etmeyen, tesir yapan, telkin nefheden mefkûreci arıyoruz. Va'za başlamadan önce; kendimizi paklayalım, şeytan gibi yalnız kendimizi beğenmeyelim. Yani içimizdeki şeytanı atalım.” (Ümit, 1945: 9-10)

“Kendimizi Tanıtmıyoruz” başlıklı yazısında Muvaffak Sami Onat, Mustafa Gürsel'in kendisine Mısır'dan getirdiği Abbas Mahmut Efekad tarafından hazırlanmış, Arâis ve Şeyâtin adlı antolojide Mevlâna ile ilgili bilgilerin iki satırdan ibaret ve yanlış olduğunu belirtmiştir. Mevlâna'nın acem şairi olarak tanıtıldığını söylemiş, kendisinin Türk olduğunu belirttiği sözlerini şu şekilde olduğu belirtmiştir:

“Bigâne megirit mera zin kûyem

Der kûy-i şüma hane-i hud micuyem

Düşmen neyem erçend ki düşmen rûyem

Aslam türkest eğerçi hindî gûyem”

Onat yazısının devamında, sadece Mevlâna'nın değil, Farabî'nin, İbni Sînâ ve birçok büyük adamın Arap ve Acemler tarafından sahiplenildiğini bu durumun asıl suçlusunun biz olduğumuzu; onları yeterince tanıtamadığımızı ifade etmiştir. Daha sonra yapılan çeviri çalışmaların bahsetmiş, bunların daha da artması gerektiğini söylemiştir. Onat, dönemin yayıncılarının aşk ve mafya romanlarına gösterdikleri ilgiyi biraz da değerlerimize sahip çıkma konusunda göstermelerini dileyerek yazısına son vermektedir (Onat, 1945: 20).

“Voltaire ve Mektup nevi” başlıklı yazısında Fethi Ülkü, kısaca Voltaire'in kişisel ve edebi hayatını anlatmış, bir mektubunun çevirisine yer vermiştir. Voltaire'in 1649 yılında Paris'te doğduğunu, asıl adının “Fransçois Marie Arouet” olduğunu belirtmiştir.

Voltaire'in edebiyatın çoğu türünde eserler verdiğini ancak özellikle mektuplarıyla tanındığını söylemiştir. Voltaire'in İlk mektubunu 1711'de, son mektubunu 1778 (ölümünden dört gün önce) yazdığı, 12000 tane mektubunun olduğu, bu türde en çok tanınanların, “Cicero”, “Madame de Sevigne” ve “Voltaire” olduğu bilgisini vermiştir. Mektupların konularının çok çeşitli olduğunu sözlerine eklemiştir.

“M.x***'a” başlığıyla verilen, Londra'daki sosyal hayatın, sınıf farklılıklarının, İngiliz insanı özelliklerinin ele alındığı bir mektubunun tercümesi verilmiştir (Ülkü, 1945: 21-23).

Halkevi Dergisinin bir sonraki sayısında “ Voltaire ve Hikâyeci” başlıklı yazıda Fethi Ülkü, Voltaire'nin hikâyeciliği üzerinde durmuştur. “Zagid” ve “Candide” adlı eserlerini ayrı tutmuş görmüş, felsefi olsalar da sadelik içinde verildiklerini belirterek Voltaire'nin hikâyeciliğini övmüştür. “Candide” eserinin “Fehmi Baldaşın” tarafından çevrildiği bilgisini vermiş, “Zagid” eserinin birbirine bağlı yirmi bir hikâyeden oluşup, bilge bir adam olan Zagid'in başından geçenleri anlattığını ve ahlâk dersleri içerdiğini belirtmiştir. Bu eserinde bulunan bir hikâyeye “Âlicenap” başlığıyla verilmiştir (Ülkü, 1945: 52-53).

“Hakikî Şiirin Bazı Sırları” başlıklı yazısında Niyazi Sabri Ergül, genç şairlere, edebiyatçılara seslenmiş, herkesin söylediğinin aksine “şair ol” nasihatini vermiş,

maneviyat hazinesine ancak şiirle ulaşılabileceğini belirtmiştir. Lüzumsuz alçakgönüllülüğü yüzünden şiirin kendini herkese aynı derecede sevdiremediğini söylemiştir. Şiirde vezin ve kafiyeden vazgeçilmemesi gerektiğini, konu aranmasına gerek olmadığını; konunun gelip şairi bulacağını sözlerine eklemiştir.

Ergül, şiir yazarken nelere dikkat edilmesi gerektiğini şu üç maddede açıklamıştır:

“1- Kelime seçmek; ahenk ve kullanım bakımından seçilecek bu kelimelerde sadelikle beraber bir nevi hayatîyet ve asâlet aramak,

2- Mükemmel halk edebiyatıyla mükemmel münevver edebiyatını mezcetmek ve bunda muhakkak bir irtifa gözetmek,

3- Duygu ve düşünceyi (Fikri demiyorum) teksif etmek lazımdır.”

Ergül, bu formüle, biraz lirizm biraz samimiyet ve biraz felsefe katmayı önererek yazısını bitirmiştir (Ergül, 1944: 20-21).

Ergül, bir sonraki sayıda “Şiir Sanatı” başlıklı yazısında şiirle ilgili görüşlerini ifade etmeye devam etmiştir.

“İstanbul Romancılığı Hakkında Düşünceler” başlıklı yazıda A. Karakadıoğlu, İstanbul’da basılan eserleri eleştirmiştir. Karakadı oğlu, Asıl adı S. Dino olan Batılı’dan yapılmış tercümeleri incelediğini, yazılardaki ahlâksızlık bulunduğunu ve bunların on binlerce basılıp Türkiye’ye dağıtıldığını anlatmaktadır.

Tercümedeki ifadeleri “kusurlu olarak adlandırmış ve elindeki yazılardan bazı örnekler vermiştir. O örneklerden biri şöyledir:

“Bugün bütün bayanlar sigara içiyorlar. İyi ediyorlar. Çünkü dudaklarını kocasına uzattığı vakit yabancı bir kokuyu hissettirmemesi için bire bir, bir buluş...”

Karakadıoğlu, bunun edebiyat olarak kabul edilemeyeceğini belirtmiş, milli mücadelenin, Kurtuluş Savaşının bunlar için yapılmadığını; savcılarının görevlerini yerine getirmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu gibi yazıların, ülkeye sınırları geçen eşkıyanın vereceği zarardan fazlasını vereceğini, İstanbul ve Ankara’nın bu yayınlara dikkat etmesi gerektiğini söylemiştir (Karakadıoğlu, 1946: 8).

“Türk Edebiyatında Mizah ve Hicve Toplu Bir Bakış” başlıklı yazısını Murat Uraz, hicvin Halk edebiyatı ve Divan edebiyatında nasıl yer aldığı hakkında bilgiler ve örnekler vermiş, tarihsel süreçteki değişimlere değinmiştir. Uraz’ın hicvin genel halini görebilmek için yaptığı tasnif şu şekildedir:

“1- Tanzimata kadar divan edebiyatında hezel ve hiciv

2- Halk edebiyatında mizah ve hiciv,

3- Tanzimattan sonra divan tarzı hicvin devamı, tanzimat devresi şahsiyetleri elinde aldığı şekil,

4- 1895 senesinden sonra Serveti Fünun neslinde mizah ve hiciv

5- 1908’den sonra divan hicvini devan ettirenler,

6- 1908’den sonra mizah ve hicivde yenilik,

7- Son nesilde mizah.”

Uraz, 14. yüzyıldan önceki mizah ve hiciv örneklerine ulaşmanın zor olduğunu söylemiş, o gün, 14. ve 15. Yüzyılların bazı halk hikâyelerinde görüldüğünü, aydın edebiyatında ise ilk hiciv örneğinin Şeyhi’nin “*Harname*”si olduğunu belirtmiştir. 15. yüzyılın sonlarında Bursalı Lamiinin “*Letâif*” adlı eserinde bazı mizahî fıkraların ve 14. yüzyıl şairlerinden Şeyad Hamza’ya ait mizahî iki mani olduğunu ifade etmiştir.

Uraz, hicvin Müslümanlığı kabul etmemizle birlikte Arap ve Acem edebiyatlarından bize geçtiğini ve kaba ve hafif hiciv olmak üzere iki türünün olduğunu, çoğunluk tarafından kaba hicvin benimsenip ilgi gördüğünü söylemiştir. Hicvin ilk ve en karakteristik şeklini “Nef’i” ile aldığını da sözlerine eklemiştir.

Hicve örnek verilebilecek yazıları şu şekilde belirtmiştir:

“... On dördüncü asra ait bâzı fıkralarda shevî mevzulara temas edilmekle beraber, divan edebiyatındaki bir takım hezeliyat, bahnameler, şevkenğizler, şehrenğizlerden bağzıları, abname, berbername, hamannameler, Deli birader Gazalının (dafüülumum ve rafüülhumum)i, Kâni ve Suririnin hezeliyatı, Enderunlu Fazıl’ın hubanname, zinanname, çenğinamesi, Sabitin derenamesi, Haşmet’in (kisedaiharemeyn) mânzumesi hep bu mahiyette ve bazıları bir dereceye kadar hiciv sayılabilecek yazılardı. Veysi’nin kendi zamanından şikâyet için yazdığı bir manzume ile ne Sümmani’nin âlufe tevzii hakkındaki manzumesi de bu devrenin daha ziyade hicve ait yazılarıdır.”

Hiciv şairlerinin sövüp saydıktan sonra hayatlarının son zamanlarında pişman oldukları ve hak yoluna döndüklerini göstermek için tevbename yazıklarını belirten Ülkü, Veysi'nin sözlerini örnek vermiştir:

“Yeter ey dil havesi zilfü siyahkâr yeter

Yeter ey nurü belâdide bu inkâr yeter

Ceybi endişeye çek başını fikr et halin

Halk ile eylediğin biyhude küftâr yeter.”

Uraz yazısının devamında, hicvin yazımında en çok kullanılan nazım şeklinin kıt'a olduğundan ve hicivde yararlanılan edebî sanatlardan bahsetmiştir. Tarihi süreç içinde hicvin değişimden bahsetmeye devam edilmiş, Tanzimat'a kadar hicivlerin genelde ferdî olduğu; hedef alınanların sifulari kadılar, paşalar ve şairler olduğu belirtilmiştir. Tanzimat'tan o güne kadar eski tarz hicvi devam ettirenlerin; “Koçineli Kazım Paşa”, “Eşref” ve “Tahir Nadi” olduğunu söylemiştir.

Tanzimat neslinin fazla mizahla ilgilenmediğini, Tanzimat'tan sonra da divan tarzı hiciv yazarlarda ağır tabirlerin devam ettiğini, yenilik cereyanlarının da başladığını söyleyen Ülkü, artık saptirik mahiyette, hem hece hem aruz vezni kullanıldığını ve hicivlerin siyasi olaylara, siyasi kişilere yazılmaya başladığını belirtmiştir. Şinasi'nin iki hicvini, Ziya Paşa, Namık Kemal, Naci ve Abdülhak Hamit'in bazı çalışmalarını hicve örnek vermiştir.

“*Servet-i Fünun*”da yazan kişilerin hicve ilgi göstermediklerini belirtmiş, Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Süleyman Nazif'in bazı örnekler verdiğini söylemiştir.

1908'den sonra mizah edebiyatımızın çok genişlediğini dile getiren Ülkü, bu devirde mizahî manzumeler “Divançe” dendiğini, eskilere nazire olarak mizahî yazılar yazıldığını ve yazarların tuhaf imzalar kullandıklarını belirterek bunlardan örnekler vermiştir (Ülkü, 1946: 42-46)

3.4.2 Edebiyat Ürünleri

Bu bölümde, dergide yer alan, hikâye, çeviri, makale, piyes, mektup gibi edebiyat ürünlerine yer verilecektir.

3.4.2.1. Hikâye ve Çeviri

Maupassant'ın hikâyesi olan “*Bahar Gelince*”, Fethi ülkü tarafından çevrilmiştir. Yazarı ağzından anlatılan, Fransa'da geçen hikâyede ilkbaharın gelmesiyle çevrenin nasıl olduğu betimlenmiş, mevsimin insanda uyandırdığı duygulara değinilmiştir. İnsanda uyanan duygulardan en çok aşk üzerinde durulmuş, bir vapur yolculuğunda bir kadına duyulan hisler dile getirilmiş, yazarın beğendiği kadına tam da açılacağı zaman bilinmeyen bir adamın buna engel olduğu ve yazara kadınlara güvenilmemesi gerektiği öğüdünü verdiği görülür. Kişi daha önce aynı o güne benzer bir havada bir kadını sevdiğini ve kısa zamanda yaptığı evlilikte aşık olduğu kadının değiştiğini; mutluluğun yerini artık mutsuzluğu aldığını anlatır. Yazar, hoşlandığı kadının vapurdan indiği görüp peşinden gitmek istediğinde söz edilen kişi onu engeller ve yazara iyilik yaptığını söyler (Ülkü, 1944: 21-24)

Fethi Ülkü'nün çevirisini yaptığı, “*İlk Kar*” adlı Maupassant'a ait hikâyede, Cannes'te hasta, ölüme yakın ancak bulunduğu yerde olmaktan mutlu bir kadının bu duruma nasıl geldiği anlatılmaktadır.

Ailesi tarafından zengin olduğu için bir adamla evlendirilen kadının, ilk başlarda mutlu olduğu ancak daha sonra bulunduğu yere alışamaması sadece kendini düşünen kocasının, kadın üşüdüğü halde eve kalorifer taktırmaması, kadının sonunda kocasının ilgisini hastalanırsa çekeceğini düşünerek kendini hasta etmesi ve bir türlü akciğerlerinin düzelmemesi üzerine Cannes'e gitmesiyle amacına ulaştığı anlatılır. Hikâyenin sonunda, kadın isteklerini yerine getirmenin ve olmak istediği yerde olmanın huzuruyla hayatını kaybetmektedir (Ülkü, 1944: 26-30).

“*Köşedeki Beyaz Ev*” başlıklı hikâyesinde Afif Yasârî, on sekiz yaşındaki genç bir erkeğin her zaman uzaktan gördüğü beyaz evin içinde neler olduğunu, evde kimlerin yaşadığı konusunda hayaller kurduğunu anlatmıştır. Hikâyenin sonunda, evi

polislerin basıp evdeki kişileri götürmeleriyle düşündüğü gibi bir yer olmadığını anladığını görüyoruz (Yasâri, 1944: 54).

3.4.2.2. Makale

“Penbe Görmek” başlıklı yazısında Halûk Nihat Pepeyi, her olayı olumsuz olsa da pembe göstermeyi ve görmeyi bir hastalık olarak ifade etmiş, bu durumu bir şeytan işine benzetmiştir. Cemiyette aktif görev alan kişilerin bu hastalığa tutulmasının çok tehlikeli olduğunu, yüzyıllardan beri pembe görme alışkanlığımızın sürdüğünü ve bu durumdan kurtulup her şeyi olduğu gibi görmeye, göstermeye başlamanın zor bir süreçten sonra olabileceğini belirtmiştir.

Pepeyi, pembeliğe inanların da inandıranlar kadar suçlu olduğunu, artık masal değil gerçekleri aramız gerektiğini, bu zehre alışmamamız gerektiğini söylemiştir (Pepeyi, 1944: 9).

“Rudyard Kipling ve Adam Olmak” başlıklı yazısında Faruk Ülkü, İngiliz yazar Kipling hakkında kısaca bilgi vermiş ve onun, nasıl gerçek bir insan olunacağı ile ilgili görüşlerini paylaşmıştır. Kipling’in insanın hayvandan hangi özellikleriyle ayrıldığını ifade ettiği sözleri şöyledir:

“... İşte egoizmle sınırlanmamış olan idrak, mantık, vicdan, henüz insanlık duygularına kadar varamayan, ham devreden kalma karakterleri seçebilmek ve onları asgarî hadde indirip vicdanî hareket dediğimiz adamlık duygularına hayat vermek vasıtası oldukları için azizdirler. Biz onlara tasarrufumuz nisbetinde hayvandan uzağız ve ancak bunlarla tüfeyli bir mikrop olmaktan kurtuluruz.” (Ülkü, 1946: 14-16).

3.4.2.3. Piyes

Muvaffak Sami Onan’ın kaleme aldığı, “Serv-Lozan” başlıklı tiyatro oyunu iki bölümden oluşmaktadır. Oyunda geçen şahıslar şöyle belirtilmiştir:

- 1- Serv (siyah elbiseli)
- 2- Konferans (gri elbiseli)
- 3- Damat Ferit (siyah elbiseli)
- 4- Türk milleti (kırmızı-beyaz elbiseli)
- 5- Adalet (yeşil elbiseli)”

Oyunun birinci bölümünde Serv, Konferans ve Damat Ferit arasındaki konuşmalara yer verilmiştir. Konuşmalarda, Türk milletinin yok edilmek istediği, dönemin Osmanlı Devleti yöneticilerinin bu duruma kayıtsız kaldığı ve teslimiyetçi bir tavır sergiledikleri görüşü hâkimdir.

Oyunun ikinci bölümünde Türk milleti ve Adalet arasında geçen konuşmalar yer almaktadır. Türk milleti, Adalet'e seslenerek, kendisine yapılan zulümleri ve haksızlıkları anlatır. Adalet ise Türk milletine ayağa kalkarak şu cevabı verir:

*“Duydum bütün sözünü, (Türk Milleti) dinledim;
Istırabın, acının en çoğuyla inledim.
Nasıl kağın koştuyrsa daha çok teyyareden,
Nasıl kale yerine göğsünü açtınsa sen
(Adâlet) de ardından sessizce koşturdu,
Adâletin kalbi de senin kalbinle vurdu.
Artık haydi Lozan'a, kurtuluş ufkuına koş;
Haydi artık durma koş, haydi artık durma coş.
Ufuklardan ufuga koş, Serv'i boğmak için.
Ne dağ gelirse bekle, ne şimşek önünde dur;
(Muhtaç olduğun kudret damarlarında mevcuttur)
(Çok yüksek ve heyecanlı bir sesle)
Al hakkını, hıncını; döktüğün kanları al;
Yürü ey (Türk milleti) başında GAZİ KEMAL
Çiz hartanı yeniden korkma olsa da çetin;
Haydi bu altın kalem elindedir İSMET'in”*

Cevabın ardından “Dağ başını duman almış” marşının okunduğu belirtilerek metin son bulur (Onat, 1944: 21-25).

“Bir Başarı Karşısında” başlıklı yazısında Cemalettin Server, “Sadî Tek Tiyatrosu”nun Erzurum Halkevinde sahnelediği oyun üzerine, Anadolu'nun yetenekli gençlerine yeterli ilgi ve imkânlar sağlanmamasına rağmen onların en iyi

şekilde görevlerini yaptıklarını belirtmiş, “Biz, ne yazık ki yalnız yerin altındaki işlenmemiş madenleri değil üstündeki değerleri de bilmiyoruz” diyerek üzüntüsünü dile getirmiştir (Server, 1946: 17-18)

“Evimizde Bir Temsil Hadisesi” başlıklı yazısında Cemalettin Server, oyunculuğun bir yetenek işi olduğunu belirtmiş, konservatuarların yeteneği genişletecek yerler olduğunu söylemiştir. Okulsuz yetişen başarılı oyuncuların örnekler vermiştir. Efe Tiyatrosu’nun başarılarından, sadece yerli oyunlara yer verdiklerinden bahsetmiş, on beş gün içerisinde sahneledikleri oyunların adlarını sıralamıştır. Tiyatro’nun imkânsızlıklarından, sorunlarından söz etmiş, içinde olduğu olumsuz koşullara rağmen çaba gösterilip başarılı olunduğunu ifade etmiştir (Server, 1946: 27-30).

Yaşadığı bu durumla oluşan prensipleri sonucunda “Karakterler” adlı eseri ortaya çıktığı ve yazarın eserinin ilk bölümünün 1888’de çıktığı belirtilmiştir. Eserlerindeki portrelerin cemiyetten daha çok onu oluşturan fertlere ait olduğu, her sınıftan insanı yansıttığı söylenmiştir.

Ülkü daha sonra, Karakterler hakkında fikir sahibi olunması için eserden, 11. Kısım (İnsan Hakkında), 6. Kısım (Servet H.), 2. Kısım (Şahsi Liyakat) çevirilerini vermiştir (Ülkü, 1944: 44-46).

3.4.2.4. Mektup

“Bir Bacıya Mektup” başlıklı mektubunda Fethi Ülkü, kardeşi gibi gördüğü Türk kadınlarına “bacı” diyerek seslenmiş, namuslarına dikkat etmeleri, hayattaki kötü insanlara kanmamaları, kendilerini bu tür kişilerden korumaları gerektiği öğüdünü vermiştir. Yazısının sonunda, yeni evlenip vefat etmiş bir gelinin ardından, temiz bir şekilde gelin olup yine temiz bir şekilde hayata veda ettiği için uğruna kurban kestiren bir babanın hikâyesini anlatarak Türk geleneklerinin ahlaki değerini gösteren yaşanmış bir örnek aktarmıştır (Ülkü, 1946: 38-39).

3.4.3. Halk Bilimi İle İlgili Yazılar

Halk Bilimi ile ilgili yazıları incelemeye önce, yüzyıllardır üzerinde çok tartışılan “halk” ve “Halk Bilgisi” kavramları üzerinde durulması yerinde olacaktır.

Batı'da ve Doğu'da 19. yüzyılda halk anlayışının, sınıf farklılıklarını temel alan anlayışa göre açıklandığını görülmektedir. 19. yüzyıl Avrupa tanımlamasına göre halk; “medeni ve okur-yazar bir toplumda cahil kısım” olup, eğitim gömüş, aydın kesim ile aynı ülke ve millet içinde veya ona yakın bir yerde yaşamakta ancak; okuma-yazma bilmeyen, teknolojiden habersiz “ilkel” ya da “vahşi” olarak adlandırılan toplumlardan uzak tutulmaktadır (Ekici, 2004: 2-3).

“19. yüzyıl Türk toplumunda da bu anlayışlara paralel görünen anlayışlar mevcuttur. Osmanlı toplum düzeninde “havas” ve “avam” ayrımında görülen ve “halk” teriminin 19. yüzyıl Avrupasındaki anlamına karşılık gelen “avam”, 20. yüzyıldan itibaren “köylü” kavramıyla eş değerde bir anlam kazanmıştır.” (Ekinci, 2004: 4)

Kavram üzerinde başka bir görüş, günümüz Amerikalı halk bilimcilerden Alan Dundes'e aittir. Ona göre “Halk terimini açıklamak için onun “seçkin veya “ilkel”le tezat olarak algılanmasına dayalı bir tarif yapmak tamamen yanlıştır. Dundes: “Eğer ilkel olarak adlandırılan bir toplumda; masal, halk müziği veya halk türküsü varsa, ki araştırmacılar bu türlerin ilkel kabul edilen toplumlarda mevcudiyetini tespit etmiştir, bunları ne olarak adlandırmak gerekir?” sorusunu sorduktan sonra, toplumların böyle “etnosantirik” bir duyguyla sınıflandırılmasındaki yanlışığa dikkat çeker.” (Ekinci, 2004: 5)

Belirtilen halk kavramı üzerine burada sayılmayan farklı görüşler de belirtilmiştir. Kavramın bizde değerlendirilmesi konusuna dönersek, Türk kültür hayatında başlangıçtan itibaren Türklere özgü, kültürel tarzlar ve kültür kalıplarının, sosyal hayattaki farklılaşmalara paralel olarak yapılan eklemelerle yeni tarz ve kalıplar oluşturarak, eskileri geliştirip, bazı değişimlerle daha sonraki dönemlere kendi yolunda ilerlediği düşüncesine dayanarak Metin Ekinci, “Halk”, “Halk Bilgisi” ve “Halk Bilimi” kavramlarını şöyle tarif etmiştir:

“... “Halk” kavramı, başlangıçtan itibaren oluşturulan ve içeriği veya kalıbı sürekli yenilenip geliştirilen, gelenek, görenek, inanç ve anlayışını devam ettiren veya devam ettirmeye çalışan bütün grupları, yani milleti içine almaktadır. Bugün de bu kalıplara uygun olarak yeni yaratmalar ortaya koyan ve bu yaratmaları kullanan herhangi bir kişi, bir grup bunları içinde paylaştığında, sosyal statüsü veya mesleki etiketi ne olursa olsun halk bilimi açısından

değerlendirildiğinde, halk kavramı içinde yer alır. Sayılarını tespit edemediğimiz bu kültürel tarzlar, kalıplar ve yapıların oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiği bilgi, “Halk Bilgisi”dir. Bu bilgiyi kendine has yöntemlerle ele alan ve inceleyen bilim dalı da “Halk Bilimi”dir.” (Ekinci, 2004: 10-11)

Bu bölümde ve “Halk Bilimi Ürünleri” bölümünde, yukarıda belirttiğimiz hususlar göz önüne alınarak ilgili yazılar seçilmeye ve incelenmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, Âşıkların bâde içme geleneklerinden, halk şiiri muamma hakkında bilgiler verilmiş, halk edebiyatında sazın önemi ve saz tabirleri belirtilmiş, Anadolu kadınlarının giysilerinin özellikleri anlatılmıştır. Halk bilimi üzerine dergi yazarlarından, Murat Uraz’ın yazıları dikkat çekmektedir.

“Halk Şairlerine Göre Bâde” başlıklı yazısında Murat Uraz, Halk şairleri arasındaki bâde efsanesi hakkında bilgiler vermiştir. Efsaneye göre gerçek âşik pir elinden bâde içendir. Bâde, içki manâsında olduğundan divan ve tekke şairlerinde çeşitli şekillerde yorumlanmış ve ananeler ortaya koymuştur. Uraz, halk şairleri arasındaki bu farklılıkların neler olduğunu şöyle ifade etmiştir:

“... “Halk” kavramı, başlangıçtan itibaren oluşturulan ve içeriği veya kalıbı sürekli yenilenip geliştirilen, gelenek, görenek, inanç ve anlayışını devam ettiren veya devam ettirmeye çalışan bütün grupları, yani milleti içine almaktadır. Bugün de bu kalıplara uygun olarak yeni yaratmalar ortaya koyan ve bu yaratmaları kullanan herhangi bir kişi, bir grup bunları içinde paylaştığında, sosyal statüsü veya mesleki etiketi ne olursa olsun halk bilimi açısından değerlendirildiğinde, halk kavramı içinde yer alır. Sayılarını tespit edemediğimiz bu kültürel tarzlar, kalıplar ve yapıların oluşturduğu ve oluşturmaya devam ettiği bilgi, “Halk Bilgisi”dir. Bu bilgiyi kendine has yöntemlerle ele alan ve inceleyen bilim dalı da “Halk Bilimi”dir.”

Uraz, içip dünya olaylarına kayıtsız görünen bir zümrenin de bulunduğunu, bunun yanında sofî şairler ise bâdeyi sadece cennette içmeyi uygun bulduklarını ve halk şairinin de pir elinden içme düşüncesini benimsediğini söylemektedir. Yazıda halk şairlerinin bir kısmının bâde efsanesine bağlı olmadıkları, bazılarının arasında bâde ile alâkası olamayanlar ve pir elinden bâde içenlerin üstâd kabul edilmesini hata olarak görenlerin olduğu da belirtilmektedir.

Bâdeli halk şairlerinin daha çok şehir hayatından uzakta bulunanlar arasında görüldüğünü ifade eden Uraz, bunlara göre bâdenin “Er dolusu” ve “Pir dolusu” olmak üzere iki bade türü olduğunu söylemiş, bu türleri şöyle açıklamıştır:

“Er dolusu bâde; bu badeyi içerek aşık olan aynı zamanda kahraman da olur. Sevdiği için ölümlle göğüs göğüse gelir, maceraları kahramanlıkla doludur. Meşhur efsane kahramanı Köroğlu gibi.

Pir dolusu bâde; bu bâdeden içen âşık sevgilisi arkasından yanar, cefalar çeker. Bu kahraman değildir.

Vefakâr ve fedakârdır. Ercişli Emrah ve âşık Kerem gibi.”

Uraz, halk şairlerinin yaşadıkları destansı olayların bâde içmeleriyle başladığını ifade eder ve şairin bâde içmesini anlatan efsaneyi şöyle anlatmıştır:

“Ruhunda şairlik olan, bir sevgili arayan, onun arkasından koşmak ve yıpranmak, ömrünü bitirmek için çöşküllükte bulunanlar bâde içmeği kavurucu bir ihtiyaç olarak duyar. Esasen şair, destanî vakalara hayran ve bâde efsanelerine inanan bir muhitte de olduğu için, bir taraftan bu gibi anane ve menkabelere ait malzeme onun ruhunda ve benliğinde toplanırken, diğer taraftan da nakledilen vakaların heyecanını da âsabi üzerinde müessir olmaktan hali kalmaz. Gün geçtikçe sınırları bozulur. Nihayet bir gün bir bahçede veya mezarlık kenarında uyuduğu zaman (Hazreti pir) riyasına girer, (Kudret gülü) dedikleri kolunu uzatıp iki türlü bâdeden hangisini verecekse; bir, iki, üç... Sıra ile verir. Bu bâdelerden birincisi (Kendi bir adı bin aşkına), ikincisi (pirler aşkına), üçüncüsü de (sevdiği) kız aşkıdır. (Pir) kolunu kaldırır ve altından bir sevgili yüzü gösterir. Âşık onun üzerine atılır, (Pir) kolunu indirince sevdiği bir daha görünmez. (Pir) âşıkı böylece (Çarh çemberi)nden geçirerek aşk, vefa ve fedakârlık işlerinde imtihan etti en sonunda kaybolur. Âşık uyanır, kendini ya bir mezar taşına, ya bir ağaca veyahut bir bahçe parmaklığına sarılmış bulur. Ağlar yıpranır, ağzından ve burnundan kan gelir. Artık bâde içerek aşık olduğunu anlar.”

Uraz, Köroğlu efsanesinin şark rivayetinde, “Köroğlu”nun bâdeyi uyurken değil uyanırken içtiğinin anlatıldığı rivayeti, “Ercişli Emrah”ın rüyasında başlayan bâde efsanesini anlatır. “Âşık Sümmani”nin sevdiği “Gülperi” aşkına içtiği bâdeyi rüyasında içtiğini söyler ve bunu Sümmani’nin kendi dizeleriyle açıklar. Köroğlu efsanesinin Şark rivayetinde adı geçen “Lezgi Ahmet”in de bâdeyi rüyasında içtiğini Ahmet’in kendi dizeleriyle ifade eder.

Yazısının sonunda Uraz, bazı şairlerin bâde içme ananesine bağlı olup anlatılan rüya hadiselerini yaşadığını ancak son birkaç yüzyıldır bazılarının ise menkıbelerden kendilerine göre bir kompozisyon oluşturup halkı kandırdıklarını söyler. İnsanları kandırmaya çalışan bu kişilerin tutunamadıklarını, unutulup gittiklerini söyleyerek yazısına son verir (Uraz, 1944: 14-17).

“Halk Şiirlerinden Muamma” başlıklı yazıda, halk şairleri arasında kahve ve divanlarda muamma tertibinin anane olarak devam ettiğini, muamma toplantı yerinin asılarak duyurulduğunu söylemiştir. Muamma kahveye asılınca nasıl görüldüğünü şöyle anlatmıştır:

“Büyükçe bir tahta levhanın üzerine iki milimetre kadar kalınlığında bal mumu sürülür. Kahveye gelenlerden arzu edenler bu bal mumu levhanın üzerine para yapıştırır. Kahveye gelenlerden her hangi birisi bu muammayı hallederse bu paranın yarısını o, yarısını da muammayı tertip eden şair alırdı. Eğer kimse halledemezse şairi bu muammanın halini herkesin önünde söyler ve bütün paraları alırdı.”

Yunus peygamberin balığın karnındayken namaz kıldığına dair menkıbe üzerine tertip edilen muamma örnek verilmiştir:

“Namaz namaz o namaz onu kimse kılamaz

Etten mescit su kible onu kimse bilemez”

Daha sonra divanlarda halk şairlerinin karşılıklı muamma ve tutmaca söyledikleri belirtilmiştir. Âşık Bulduk ve Âşık Mahmut’un karşılıklı söyleşmeleri şu şekilde verilmiştir:

“Ol nedir ki; ustalardan ustadır

Ol nedir ki hastalardan hastadır

Ol nedir ki bağırsağı destedir

Aşık çocuk muammamı bil benim

Karşısındaki hasmı bulunan henüz genç aşık Mustafa şu cevabı veriyor:

O bucu (ipek böceği) dur ustalardan ustadır

O bucu ki hastalardan hastadır

Hem de onun bağırsağı destedir

Ustam ben bilirim sen öğren de gel”

Yazının sonunda halk şairlerinin muammaya “bağlama”, “tutmaca” da dedikleri, şairin muammayı çözemeyecek hale gelmesine “bağlamak” ya da “hapt etmek”, muammayı halletmeye de çözmek dedikleri belirtilmiştir. (İmzasız, 1945: 64).

Derginin yine 6. sayısında saz hakkında bilgiler verilmiş, sazın meydan sazı, adî saz, bozuk, dumran, çükür, bağlama gibi türlerinin olduğu belirtilmiştir. Daha sonra saz hakkında söylenen tabirlerden örnekler verilmiştir. Bu saz tabirlerinden bazıları şöyledir:

“- Saz altında dolaşmak: Ustasından izin alan gen saz şairi, artık serbest olarak sazı ile her yerde gezmeğe ve çalmağa mezundur. Buna (saz altında dolaşmak derler. (Aşık dediğin saz altında belli) olur sözü meşhurdur.

-Saza çıkmak; usta şairin, çıraklaması olan genç şaire saz çalmak ve şiir söylemek için izin vermesi demektir. Şifahi olan bu edebiyatın mahsullarını saza çıkan şairin unutmaması için ustası onun ağzına tükürür.

Sazına hâin: Sazı sert kullanan ve çalan.”

Bu tabirlerden başka; “saza el götürmek”, “sazı vermek”, “sazın hakkını vermek”, “umuz aşırı saz”, “düzlemek”, “sarı telli kepçe”, “tezyana” tabirleri de verilmiştir (İmzasız, 1945: 59-60).

Aynı sayıda “Sohbetler ve Meydan Edilmeler Hakkında” başlığı altında , “sohbet”, “sohbetçi”, “meydan”, “meydan edilmek”, “ac arslan”, “ağırlama”, “atışma”, “atmaca”, “bağlamak”, “çözmek”, “denk gelmek”, “dillenmek”, “divan”, “hapt etmek”, “mat etmek”, “pes”, “tutmaca”, “tekerleme”, “taşa kayaya çalmak”, “ses gelsin”, “beyitleşmek” ve “üstün gelmek” tabirleri anlamlarıyla verilmiştir (İmzasız, 1945: 60).

“Kadınların Giyim Eşyaları ve Süsleri” başlıklı yazısında Murat Uraz, Anadolu kadınının eskiden kullandığı elbiselerden, süslerden bahsetmiştir. Türk zevki ve ruhunun, giysilerin dikilişinde, süs eşyalarının yapımına yansıdığını belirten Uraz,

giyim eşyaları arasında Anadolu içinde çok farklılıklar olmadığını ancak, altından yapılan süs eşyalarında farklılıkların göze çarptığını söylemiştir.

Yazının devamında, kullanılan elbiselik kumaşlar ve bu kumaşlardan yapılan; entariler, şalvarlar, hırkalar, başörtüleri, gömlekler çoraplar, danteller, işlemeler, kadın kuşakları, hamam takımları hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Uraz Türkler tarafından kullanılan kumaşları şöyle sıralamıştır:

“ Türkler tarafından kullanılan kumaşlar; Hindi telli, sevahi, kutnu (yezd kutnısı, Bağdat kütüsü makbul idi), gülmez, kanaviz, aktiba, atlas, çatma, ziba, gezi, çitari, kemha, kenari telli, dallı, bin dallı, canfes, hâre, abani, kadife, mantin, altun oluk gibi isimler taşımakla beraber bu arada; nakş-ı pelenk, seraser, şib, zerkeş, munakkas, zerbağ, zerduz gibi ağır ve pahalı kumaşlar da bulunurdu. Şallardan da; lâhur, kişmir ve Horasan şallarına kıymet verilmekle beraber en çok yerli şallar kullanılırdı.”

Murat Uraz, yazısında kadınların kullandıkları süs eşyaları hakkında şu bilgileri vermiştir:

“Armudiye, Mahmudiye, gazi, beşi biryerde, sandıklı, karamis altınları kurdelâlara ve ipek bağlara, altın zincirlere dizilerek boğaza takılır ve (gerdenbent) yapılırdı.

Pırlanta, elmas, inci, mercan, zümrüt, necap ve akik taşları; küpeler, bilezikler, kırma kemerleri yüzükler, madalyonlar, boroşlar, gerdanlıklar, saatlar, köstekler ve iğneler de kullanılır, inci ve mercan kelep halinde de takılırdı.”

Bunların yanında, kıstı, suçık, aşırma, alınlık, top, tepelik, kale baş, saç bağı, tırnak karası, kınalar da kadınların kullandığı süsler arasında sayılmıştır. O dönemde kadınların cilt ve saç bakımında neler kullandıkları hakkında bilgiler verilmiş, yazının sonunda kadın elbiselerini, süslerini anlatan halk şairlerinin koşma ve türkülerinden örnekler verilmiştir. Bu şiirlerden bazı örnekler şöyledir:

“Ak elleri boğum boğum kınalı

Altın kemer ince belde mineli

Bir huru bakışlı melek simalı

Meftunuyum o dildare di gelsün

Kaşların şam yayı gözlerin humar

Aşık olan hüsnün zekâtın umar

Yakışır beline cevahir kemer

Şöyle geyin koşan bel incinmesin

Allıdır şalvarının tor pulları

Gayet ince düşmüş güzel belleri

Halka halka olmuş zülfün telleri

Tel tel edüp ak yüzüne kor gelin” (Uraz, 1945: 47-51)

3.4.4. Halkbilimi Ürünleri

Halk bilimi ürünlerinin çoğu sözlü olarak oluşturulmuş, oluşturulmakta ve kullanılmaktadır. Bu ürünlerin sözlü olması aslî bir unsur görülür ancak; bunların çoğu ağırlıklı olarak 20. yüzyıl ve sonrasında olmak üzere, daha önceki zamanlarda da yazıya geçirilmiş ve günümüzde de geçirilmektedirler. Ürünlerin yazılı olma durumu, sözlü olmanın devamı niteliğinde bir özelliktir. İlk şekillerini sözlü olarak alan halk bilimi ürünlerinin bir kısmı çeşitli nedenlerle yazıya geçirilirken, bir kısmı da, sözlü şekilleri tür özellikleri bakımından zaman içinde kesinleştikten sonra yazılı olarak oluşturulmaya başlanmıştır (Ekici, 2004: 11).

Bazı halk bilimi ürünleri, söz yanında, halk oyunları, halk tiyatrosu, yağmur duası gibi çeşitleriyle görsel; el sanatları adı verilen halı, kilim, göz boncuğu gibi ürünlerle de maddi olma özelliği taşırlar. Bu ürünlerin bir başka özelliği ise bireye ya da topluma ait olmalarıdır. Genel olarak halk bilgisi yaratmaları, özel olarak halk edebiyatı yaratmaları, ferdi ve anonim türler olarak ikiye ayrılır. Aslında oluşturulan tüm ürünler bireye aittir. Ancak, sözlü gelenekte oluşturulan ürünlerin çoğunun ilk oluşturucusu bilinmez. Bu nedenle pek çok halk bilimi ürünü “toplumun ortak yaratması” olarak isimlendirilir. Herhangi bir halk bilimi ürünü bir toplumun bir araya gelmesiyle oluşturulması söz konusu olamaz. Bu durumda topluma ait olma durumu, ilk meydana getireni ya da getirenleri bilinmeyen anlamını karşılamaktadır.

Topluma ait olmanın bilimsel alanda kullanılan ismi de “Anonim” terimidir (Ekici, 2004: 12).

Halk bilimi ürünlerini, yukarıda belirtilen bilgiler doğrultusunda değerlendirilmeye çalışıldı. Derginin bu bölümünde, Erzurum’a ait dil özellikleri, yerel dans ve güfte örnekleri, hayvanlara olan inançlar, bazı dini inanışlar hakkında bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca, Anayasa’da yapılan lügat değişiklikleri ve çeşitli halk şiirleri de mevcuttur. Bölüm ile ilgisi yazılar, Murat Uraz, C. Server Eminoğlu, İlgar Kızıroğlu tarafından kaleme alınmıştır.

3.4.4.1 Yerel Dans

“Erzurum Rakısları” başlıklı yazısında Murat Uraz, Erzurum’un yerel oyunu “bar”ın genel özelliklerinden, yörelere göre değişiklik gösterdiğinden, kadın barlarının ayrı olup bunların neler olduğundan bahsedilmektedir. “Hoş bilezik”, “Tamzara”, “Daldalar”, “Köroğlu”, “Çoban Barı” ve “Maro Barı”nın güfteleri verilmiştir. Bunlardan Köroğlu Barı şöyledir:

“Köroğlunun kör pıçağı

Ayvaz yiğitlerin koçağı

Ayvazın gümüş bıçağı

Yerde sürünür saçağı

Kır Ayvazım kır, dön Ayvazım dön

Derya kenarında biter kamışlar

Uzanır uzanır vermez yemişler

Sarı lira ile beyaz kuruşlar

Say Ayvazım say, ver Ayvazım ver

Köroğlu der oklar ile

Başını pulla mihlar ile

Dön Ayvazım, dön Ayvazım, kır Ayvazım kır.”

Yazıda daha sonra kadın barlarından bahsedilmiş, “Ayşem oyunu”, “Ağça Ferikler”, “Köy Türküsü” barlarının güfteleri verilmiştir. Erzurum barlarının diğer bölgelerdeki oyunlardan farkları belirtilmiş, bar kıyafetleri genel olarak anlatılarak Erzurum dadaş elbiselerinin bar figürlerine en çok yakışan giysiler olduğu söylenmiştir. Ayrıca barların eski ustalarından söz edilerek; “Kılıççı Mevlüt”, “Kasap Mehmet”, “Küçük Adil” bu ustalara örnek verilmiştir (Uraz, 1944: 4-9).

3.4.4.2 İnançlar

“Hayvanlara Ait İnanlar” başlıklı yazısında İlgar Kızıroğlu, Türklüğün zengin bölgelerinden Kars ve çevresinde hayvanlar üzerine olan inançları halkın söyleyişine göre anlatmaktadır. Yazıda, “Su aygırı”, “Subuğası”, “Leylek”, “Baykuş”, “Serçe” ve “Yılan” hakkındaki inançlar belirtilmiştir. Baykuş hakkındaki inanç şöyle anlatılmıştır:

“Baykuşun önünden, günün üç öyünde (Sabah, öğle, akşam) üç tane serçe pay olarak gelip geçer; bu da birisini yer ve yaratana şükrederek, ikisini azat eder. Bütün insanın dilinden anlayan Sultan Süleyman Peygamber, bunun hiç uyumadığını duyunca, seslenip soruyor ki, sen neden hiç yatıp uyumuyorsun? O da diyor ki, bizi yaratan Tanrıdan hicap edip utanıyorum, o hiç yatıp dincelmiyor ki... Kuşların içinde bir tek bu baykuş (Ardahan ve Ahıska ağzınca Baygu) cennete gidecektir.” (Kızıroğlu, 1944: 17-18)

“Tahtacılar Âyin ve Adetleri” başlıklı yazısında C. Server Eminoğlu, kendilerini Caferî mezhebine bağlı olarak gören Tahtacılar olarak ifade ettiği dini grup hakkında bilgiler vermektedir. Tahtacıların kendilerinden olmayanlara “karabaş”, “ağzı kara”, “yezîdi” ve “ham ervah” gibi isimler taktıklarını söylemiş, başlarındaki kişinin acemlerdeki gibi “seyyid” olduğuna inandıklarını ifade etmektedir.

Topluluğun, kerbelâ olayından dolayı Muharrem'in birinci gününden onuncu gününe kadar oruç tuttıkları ve haftalarca aşure pişirip yedikleri bilgisi verilmektedir. Çeşitli sebeplerle şeyh tarafından ceza verilen kişilere düşkün denildiği, bir süre sonra bu kişilerin affedilmek için şeyhe verdikleri ve dualarını aldıkları cennet satan papazlara benzetilerek anlatılmaktadır.

Tahtacıların, çeşitli ayinlerinden, bunların yapılış şekillerinden ve ölüm törenlerinin nasıl olduğunu anlatan yazar, topluluktaki kişilerin kendi içlerindeki sırlara sadık olduklarını “Ser vermek olur, sırrı iyan eylemek olmaz!” düsturuna bağlı kaldıklarını ifade etmiştir (Eminoğlu, 1944: 26-29).

3.4.4.3. Sözlü Kültür Ürünleri

“Ayaklı Kütüphane” başlıklı yazıda Abdurrahim Sinimli anlatılmış ve “Bayburtlu Zihni”nin “imrenür” redifli gazeli ve bir kıta ve bir mürfet örneği verilmiştir. Gazel örneği şöyledir:

“Bildim evsafın anın âlemde nazir imrenür

Nakd-i varın sarfeder kabil ki cana imrenür

Vasfını vessaf acayıp böyle bir nazik tenin

Lâl olur, epkem kalur her dem ki vasfa imrenür.

(Hilmiyâ) gûyâ müşarık olmak ister (Ziyâni) ye

Müsteban anda hacalet sadr-u cahe imrenür.” (Üstünbaşoğlu, 1944: 51).

“Erzurumdan Bir Halk Şiiri” başlıklı yazıda İsa Ballı, Sümmani hakkında bilgiler vermiş ve şiirlerinden örnekler verilmiştir (İmzasız, 1945: 55). Yayıla Dergisinin 6. sayısında Âşık Pir’in lirik bir koşma semaisine yer verilmiştir. Verilen koşma semai örneği şöyledir:

“Siyah kâküllerin dökmüş

İnce tellere tellere

Selvinin boynun uzamış

Taze güllere güllere

Doldur elinden içelim

Fani dünyadan geçelim

Seninle bile köçelim

Bizim illere illere

*Aşıklıkta vardır meyli
Mihnetin çekmişem haylı
Ben mecnun olam sen Leyli
Düşek çöllere çöllere*

*Okurum aşkın kitabın
Tüketti yüreğim tâbın
Akttı çeşmimin abın
Döndü sellere sellere*

*Pirim der ben neler gördüm
Sarardı çehre-i verdim
Sinemdeki pinhan derdim
Düştü dillere dillere.” (İmzasız, 1945: 59)*

3.4.4.4. Dil, Ağız ve Sözlük Çalışmaları ile İlgili Yazılar

“Anayasanın Lûgat Kısmı” başlığı altında, Büyük Millet Meclisinin 10 Ocak 1945’te Anayasanın Türkçeleştirilmesi sonucunda, kullanılacak kelimelerden örnekler alfabetik sıraya göre verilmiştir. Çalışmanın bir bölümü şöyledir:

“ A
Açık kalmak, boş kalmak- inhilâl etmek
Açığa vurmak- İzhar etmek
Adçekme- Kur’a
Akçalı- Malî
Almak- Cibayet etmek
Amaç- Gaye
Anayasa- Teşkilâtı Esasiye kanunu
Andiçmek- Yemin etmek
Andiçirilmek- Tahlif edilmek

Andlaşma- Muahede

Araç- Vasıta

Aralık ay- kânunuevvel

Ayaklanma- İsyân

Aykırı- Mugayır, münafi

Ayrıcalık- İmtiyaz (Privilege)

Ayrık- Müstesna

Ayrıksız- Bilâistisna

Azlık- Ekalliyet” (İmzasız, 1945: 54-57)

“Erzurum Ağzında Nisbet Cümlesi” başlığıyla yayınlanan Bahaddin Ögel’in yazısında, nispet cümlesinin Türk dil yapısında büyük rol oynamadığını, Uygur edebiyatında bu kuralın güzel örnekleri olduğunu belirtmiş, V. Gabain’in bu cümle yapılarını sadece örneklerle sıraladığını ancak, tahliline girmediği, dolayısıyla bu yönün eski durumu hakkında bilimsel bir bilginin olmadığını söylemiştir. Erzurum ağzı hakkında materyalin az olduğu itiraf eden Ögel, elde edebildiği örnekleri sıralayacağını ve tahlil edeceğini belirtmiş ve bu örneklerdeki “ki” nisbet bağlacının cümleleri birbirine bağladığını ifade etmiştir. Ögel’in verdiği örneklerden bazıları şöyledir:

“a- Bağlaç (conjonction) olarak:

1- Sebep Gerundifi anlamında:

Ör.

-Bir züriyetim olmadı ki gaxa da. Bu maxlugatıma sahab ola.

2- Zaman gerundifi anlamında:

a- Zaman rabıtası olarak:

Ör.

Getdi ki o durir; Baxdi ki gelir;

b- Olumsuz durumlarda istek kipi gösteren nispet cümleleri de takip rabıtası anlamını verebilir.

Ör.

- O iş olmadı ki buni yapsın.

- Yox ki...

3- Zarfın bulunduğu cümlelerde:

a- Büyütme ve mukayese zarfları ile:

- O gedden gonax var ki, ben bülmem

- Ele yedi ki heş bi şeyi galmadı

b- Suret zarfları ile (adverbs manieres):

Ör.

-Bene bele demişdi ki davarındığın zaman gel.

- Dedi nöbetçilere ki şe le yaparsınız.” (Ögel, 1946: 3-4)

“Erzurum Şivesinde Söz Yapılışı” başlığıyla verilen yazıda Bahaddin Ögel, Erzurum şivesinde, “Denominal isim tabanları”, “Denominal fiil tabanları”, “Deverbal isimler” alt başlıklarında belirtilen eklerle türetilen kelimelere örnekler vermiştir. Bu örneklerden bazıları şöyledir:

“1- Denominal isim tabanları

a- Ci isimleri. Meslek gösterirler

Sınıhçı (çıkıkçı), Zindancı, Halebeci, Damcı (ev damlıyor deme), Yolçı (bazan: yolçı), Bahçacı, Hancı

b- Çi meslek isimleri:

Davul-çi Dügür-çi

Dilen-çi Nahırçı

Yalançı

Yolçı Bazan ç ucu şeklinde de görülür.

c- Li sıfatları

1- Adi sıfatlar:

Boğoz-li Ballı yuha

Eşgili yahni Datli veya datlı

Sütli haşıl Suli küfde

Tohli veya tohlu Gabıhlı

Bazan ses uyumu kuralına uyar şekilde u, ı, ü seslilerinin de i den sonra geldikleri görülür,

2- Nisbet sıfatlarında da bazan ses uyumu kuralına uymayan köy-li, İsdanbul-li şekilleri de görülür.” (Ögel, 1946: 16-17)

3.4.4.5. Halk Hikâyesi

“Mor Koyun ve Kaval” başlıklı halk hikâyesini, Erzurum yaylalarını tanıyanların çoğunun bildiği, zengin bir köy ağasının kızına âşık olan fakir bir delikanlının macerasını anlatmaktadır. Hikâye kaval çalan çobanların dilinden anlatılmıştır. Kızını fakir birine vermek istemeyen ağa, kızını seven çobana yıllarca türlü zorluklar çıkarır. Hikâyenin sonunda çoban bütün istekleri yerine getirir, ağanın yeni bir bahane bulmasına fırsat vermeden köy ahalisi çoban ile genç kıza kırk gün kırk gece düğün yapar (İmzasız, 1946: 47-48).

3.4.4.6. Fıkra

“Erzincanlı Hacı Ahmet İzzet ve Hasan Hayrî Paşalar” başlıklı yazının sonunda, Ahmet İzzet Paşa ve Hasan Paşa ile ilgili sekiz fıkra verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Yolsuzluğu görülen memurlardan birini azlettirir, fakat İstanbul’a gönderirken birde “Tavsiye nâme” verir.

Adamcağız şaşırarak,

-(Efendim, hem beğenmiyor szlediyorsunuz, hem de ben, öven ve kıymetlendiren “Tavsiye” yazıyorsunuz.) der.

Paşa, üstün bir vakar ile:

-(O, muktezâ yı maslahat dı; bu da, iycâb-ı şân-ı vezarettir.) cevabını verir.

Jandarma olmak için kendisine müracâ’at eden irini, sözü bitene kadar dinledikten sonra birdenbire üzerine “Hah!” diye haykırır; zavallı adam da, gayet tabi’î olarak korkar. Hasan Paşa,

-(Yok yavrum; der, sen jandarma olamazsın.)” (Üstünbaşoğlu, 1946: 33-36)

3.4.5. Halk Şairleri ile İlgili Yazılar

Halk şairlerinden, Erzurumlu ya da Erzurum'da yaşamış, bu şehrin kültüründen etkilenmiş ve bu şehri etkilemiş isimler seçilmiştir. Erzurumlu Emrah, Âşık Sümmani, Âşık Mıkdad, Rizeli olduğu halde Erzurum'a gönülden bağlı olduğu belirtilen Kentenci bu isimlerdendir. Yöredeki halk şairleri ve onların şiirlerinden verilen örnekler, Erzurum halkını, onun yaşayışını, değerlerini anlamak açısından önem taşımaktadır. Halk şairlerini tanıtan yazıların bir kısmının imzası yayınlandığı, diğerlerinin, C. Server Üstünbaşoğlu, Fethi Dizdaroğlu tarafından yazıldığı görülmüştür. Bu bölümde, yukarıda belirtilen hususlara destek olacak yazıların incelemesi yapılacaktır.

“Emrah ve Selvican Hikayesi” başlıklı yazısında Fethi Dizdaroğlu, 19. Yüzyılın değerli saz şairi Erzurumlu Emrah hakkında birçok inceleme yapıldığını, yazı yazıldığını ancak, bu çalışmaların Emrah'ın kişisel ve edebi değerini tam olarak yansıtamadığı belirtmiştir. Emrah için yapılmış son eserin Türkçe Öğretmeni, Vehbi Cem Aşkun'a ait olduğunu ifade eden Dizdaroğlu, bu eserde Emrah'ın hayatı ve Selvican hikâyesine yer verildiğini söylemiş, Emrah'ın hayatıyla ilgili diğer kitaplarda olmayan hiçbir ek bilginin bulunmamasını eleştirmiştir (Dizdaroğlu, 1944: 22-23).

Derginin 4-5. sayısında, Erzurumlu Emrah'a seslenildiği anlaşılan, Nazif Ben'in yazdığı “Emrah gibi” başlıklı bir şiir de bulunmaktadır (Ben, 1944: 22). Dergide, Ölümünün 97. Yılı nedeniyle Cemil Cahit Kotan tarafından yazılan “Emrah için” başlıklı bir şiir de vardır. Şiir şöyledir:

*“Halit dedenin verdiği ilham ile ilmin,
Bazan mutasavvıf gibi, inlerdi derinde.
Bazan, sazının ağdalaşan handelerinde,
Divanı taşar, sanki Fuzulile Nedim'in*

*Bir, vecdin huzurunda çömelmiş görüürstün,
Âşık sazının, tek teli Leylâyı anarken,*

Bazan, dilinin giryesi Mecnunla yanarken,

Gönlümdeki viraneyi söyler, döğünürsün.

Lâkin, senin ardındaki efsane derindir,

Mızraba vuran, gölgesi aşkın, eserindir.

Toprak olamazsın, kara toprak değil asla,

Milletleşecek, koskoca bir sine yerindir.” (Kotan, 1946: 17)

“Erzurum’dan bir Halk Şairi” başlıklı yazıda, Âşık Sümmani ile ilgili bilgiler verilmiş, onun şiirlerinden örnekler sunmuştur. Sümmani’nin kendi adının Hüseyin olduğu, 1862 yılında, Narman’ın İd kasabasının Sami Kale köyünde doğduğu ve Babasının Kasım oğullarından Hasan olduğu bilgisi verilmiştir.

Yazıda Sümmani’nin ilk zamanlar çobanlık yaptığı daha rüyasında görüp uğruna bâde içtiği sevgilisi Gülperi’yi bulmak için çok memleketler gezdiği ancak bunu başaramayıp döndüğü belirtilmiştir. Sümmani’nin Kırım’da ilerleyen yaşlarına kadar kaldıktan sonra memleketine geri döndüğü, 1914 yılının başlarında köyünde hayatını kaybettiğini söylenmiştir. Sümmani’nin şiirlerinden şu örnek verilmiştir:

“Gönül bülbül iken gonca dalında

Öyle ah ettim ki gül parelendi

Hicran pazarında gam hayalında

Aktı dü çeşminden sel parelendi

Aşkın otağına bağ kırağına

Yüz sürüp hâkına düş ayağına

Dokundu zülfü yar gül yanağına

Zevk-ü sefadan tel parelendi

Güzeller şahısın sen nur-u cemal

Sendedir nezâket sendedir kemal

Dedim ifademden yazam arzuhal

Tahammül kalmadı el pareleni

Ey sakî-i yaver, hüsn-ü münevver

Ey yanağı gül ve lebleri ahmer

Ne gelmiş ne gelir böyle bir dilber

Vasfı kabil değil dil parelendi

Sümmani destin öp koy kendi başa

İfahe kâr etmez ciğeri taşa

Maksudu sevenler düşmüş ataşa

Dertsiz değil dertli kul parelendi” (İmzasız, 1944: 55).

“Bir Halk Şairi” adlı yazıda, “Âşık Mıkdad” mahlaslı, Erzurumlu şair Kemal hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. 1864 yılında Erzurum’da doğduğu, babasının adının Mustafa olduğu belirtilen şairin ustasının Hasankaleli Serdarî olduğu belirtilmiştir.

Kemal’in şiirlerinde, şairlik yeteneğinin ortaya çıkmasına İran’ın Hoy şehrinde sevdiği bir kızın neden olduğunu anlattığı söylenmiştir. Dinleri kendine bağlaya, tatlı, samimi bir anlatışı olduğu belirtilen şairin her iki vezinde de yazdığı ancak aruz vezninde zayıf olduğu ifade edilmektedir. Şairin bir koşması şöyledir:

“Hicran pazarında açtım bir dükkân

Gamle ortak oldum kâr-u zarara

Kırk sene beraber gam aldık sattık

Hiç heves etmedim gayri bir kâra

Gâhi tüccar oldum ve gâhi fakir

Vakit oldu kalmadı elde mağır

Ağladım, sızladım, ac, susuz hakir

Çok emekler verdim çorh-ı devva

Acele etmekle menzil alınmaz

Eğlenme ol yerde kadrin bilinmez

Kemal'ı bilmedik yola gidilmez

G3ah idare lâzım ve gâh mudara”

Yazının sonunda şairin, halk hikâyecileri arasında iyi bir tutacağı ve hâlâ hayatta olduğu belirtilmiştir (İmzasız, 1945: 59).

“Ketenci Zâde” başlıklı yazısında Cemâleddin Server Üstünbaşoğlu, Rizeli olduğu halde, Erzurum’u kendi memleketinden fazla sevdiğini söylediği Ketenci’nin, hâlâ dillerde dolaşan gazel, kaside, koşma ve destanlar meydana getirdiğini belirtmiştir. Üstünbaşoğlu, Ketenci’yi okur ve düşünür bir halk şairi olarak tanıtmış, kendi çağında benzerlerinden daima bir üstünlüğünün olduğunu ifade etmiştir. şairin halkçı olduğu kadar, divan ve tasavvuf şairleri gibi yolundan ayrılmadığını ve şiirlerini aruz ölçüsüyle yazdığını sözlerine eklemiştir. Ancak âşık tarzında halk diliyle söylediği şiirlerinin de olduğunu belirtmiştir. Yazının devamında Cemaleddin Server, şair ve onun şiirlerinde edebi sanatları kullanmadaki ustalığından bahsetmiş, şiirlerinden örnekler vermiştir. Yazının sonunda onuz beş beyitten fazla tutan “Güz Destanı” verilmiş, Ketenci’nin destanda, yerli tabirleri, mahalli şive ile bir araya toplaması ve kafiye bolluğundan bahsedilmiştir.

Dergide, hem yaşanan yöreye ait dil ve kültür unsurlarına hem de Türklere mitolojisi izlerine rastlanmaktadır. Anayasa’daki kelimelerin değiştirilmesi, inkılâplarla birlikte gelen Türkçeleştirme faaliyetlerinin bir yansımasını oluşturmaktadır. Yayınlanan fıkralarda, tarihi kişiler hakkında fikir sahibi olunabilmektedir. Tahtacılar ile ilgili verilen bilgiler toplumdaki dini inanışların çeşitliliğini göstermesi ve bu inanışların tanınması açısından önem teşkil etmektedir.

3.5. Dergide Bulunan Haber ve İlânlar

Yayla (Erzurum) Dergisi'nin yayımlanan sayılarının çoğunlukla son sayfalarında, parasız kurslar açılması, yapılan yardımlar gibi çeşitli Halkevi çalışmalarına, çocuk yuvası açılışı, sergi açılışı, ağaçlandırma, mülki idarecilerin değişimi gibi şehir haberlerine, CHP ilk kongreleri hakkında bilgilere, önemli günlerde yapılan ve yapılacak törenlere, yayınlanan yazılarda yapılan yanlışlıkların düzeltilmesine yer verildiği gözlemlenmiştir.

4. BÖLÜM: DOĞUŞ DERGİSİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

“*Doğuş Dergisi*”nde bulunan yazıların incelenmesinden önce derginin tarihi süreci hakkında bilgi verilmesi yararlı olacaktır. Bu nedenle, bu bölümde Doğuş Dergisinin yayın hayatına başlaması, çalışmaları, amacı ve kapatılması üzerinde durulacaktır.

4.1. Doğuş Dergisinin Çıkarılması, Amacı, Yazı Kadrosu ve Kapatılışı

Kars Halkevi bölgede örgütlenme çabalarının yanında, bölge kültürüne çok faydalı olacak bir dergi çalışması başlatmıştır. 1933'te Cumhuriyetin 10. yıldönümünde ilk sayısını çıkarmak üzere Lise Müdürü Rauf N. Bayındır'ın mesul müdürlüğünde çalışmalara başlanmış ve "*Doğuş*" adı verilen derginin, 29 Ekim 1933 tarihinde ilk sayısı çıkarılmıştır. Kars Halkevi'nin yayın organı olarak aralıksız on dört yıl yayın hayatına devam eden "*Doğuş Dergisi*", 1947 yılına kadar 61 sayı çıkarılabilmektedir (Aydoğan, 2010: 107).

“Halkevlerinin toplumda ortak bir dil, ortak bir tarih bilinci oluşturulmasında Türk dili ve tarihiyle ilgili araştırmalar yanında, bölgesel çalışmalarında bu amaca katkı sağlayacağı düşüncesiyle Kars Halkevi Dergisi'nde değerlendirilmiştir. 24 Bölgede önemli bir kültür unsuru olacak olan Doğuş, içerik olarak kültürel ve siyasi konularda zengin kadrosuyla bölge insanına büyük destek sağlamıştır. "*Doğuş* ilk çıktığında sekiz sayfa iken daha sonra bu sayfa sayısı önce on altıya daha sonrada otuz ikiye çıkarılarak geniş bir hacme ulaştırılmıştır. Kars'a dair değerleri tanıtmayı hedefleyen Doğuş, ulusal ve yöresel konularda yerli bilgi ve görüşleri ortaya koyarken; edebiyat ve tarih araştırmalar başlığı altında yer alan bilgiler ile bölgenin tarihi ve edebi seçkinleri açısından birçok eksikliği dolduracak ilk ve esaslı inceleme ve araştırmaları sunar.” (Aydoğan, 2010: 107)

Doğuş Dergisi'nde yayınlanan bazı yazılardan, yayın hayatında maddi olarak zorluklar çektiği anlaşılmaktadır. Dergi yönetimi, 9. sayıda, 9 aydan beri türlü mahrumiyetler içinde derginin yayın hayatını sürdürdüğünü belirtmiş, tüm bu olanaksızlıklar içinde halkın ilgisizliğinden yakınmıştır. Yazıda konuyla ilgili kullanılan ifadeler şöyledir:

“Memleket gençliğine yeni ve nurlu bir çığır açmak emeli ile Matbuat arasına karışan mütevazi mecmuamız çok küçük bir kütle tarafından rağbet görmeğe ancak muvaffak olabildi. Onun yükselmesine ve inkişafına çalışılacakken, maalesef yürüdüğü mukaddes gayeden kalması için maddi bir yardım olan 60 kuruşu bile esirgeyenler oluyor.

20 inci asrın ilerleyen icabları acaba bu günün gençlerinden bu hareketimi bekliyor? Hiçbir şeyden yılmayan atıldığı nurlu gayeden ayrılmayan “Doğuş” umuz yine yoksulluklarına bürünerek büyük inkişafına hazırlanmıştır. Fakat bu kütle yardımını pek ehemmiyetsiz olan yardımını esirgememelidir. Onun gayesine hizmet etmenin Milli bir borç olduğunu unutmamaları ve bu mukaddes yola onların da katılmaları lâzımdır.” (İmzasız, 1934: 8)

Derginin 13. sayısında Doğuş’un yıldönümü nedeniyle yazılmış bir yazıda yine derginin yaşadığı zorluklardan bahsedilmiş, durum şu cümlelerle anlatılmıştır:

“Birçok mahrumiyetler içerisinde atıldığı yüksek gayeden şaşmayan ve muhitinin elden geldiği kadar, fikirlerine duygularına tercüman olan bu ufak mecmuamız bu yeni yılına daha dinç ve daha ümitli olarak giriyor. Grek münderecatının fakirliği ve gerek hacminin küçüklüğü dolayısıyla atıldığı yolda kendisinden beklenen vazifeleri layıkile yapamıyorsa da bu hurufatın azlığı ve ev bütçesinin dağılığına atfederek diğer mecmua arkadaşlarından af edilmeliğini diliyor. Yeni yılında daha olgun ve dolgun bir şekilde çıkacağına ve arkadaşlarına kavuşmaya çalışacağına söz veriyor.” (C. 1934: 8)

Doğuş Dergisi bahsedilen bu nedenlerle yayın hayatına çeşitli zamanlarda ara vermek durumunda kalmıştır. 1939 yılının Haziran ayında 42. sayısı ile yeniden yayına başlayan derginin, geçirdiği süreci ve alınan sonuçları, Alaydın şöyle ifade etmiştir:

“Doğuş doğalı iki duraklama geçirdi. İkinci duraklamadan sonra bu nüsha ile yenden çıkıyor. Birinci duraklama Dergiyi idare edinin bilmem ne suretle ayrılmasına oldu. İkinci de, gene, böyle oldu galiba. Artık böyle duraklamalar DOĞUŞ için “geçmiş olsun” derim.

DOĞUŞ un uğradığı bu “Fetret”ler yalnız şahısların başından çekilmesile olmadı. Başlıca sebep il matbaasının teknik kifayetsizliği oldu. Noksan tertibatlı bir matbaada hem haftada iki gazete ve hem de ayda bir dergi çıkarmak biraz zordu. İlbayın ufak bir emir ve himmetile bu zorluk kaldırıldı. Yazı ve idare işlerini de, eskisi gibi, bir şahsın inhisar ve ya himmetine bırakmadık.” (Alaydın, 1939: 1)

Derginin yazar kadrosunda, Cevat Gobi, Celal Akın, Salih Ergin, Halide Nusret Zorlutuna, İsmail Yaver, Hakkı Balkas, Nasip Yağmurdereli, Rıfkiye Keğan,

Nusret Feridun, Halit Erdoğan, Tortumlu Ekrem, Refik Fikret, Zeki Yağmurdereli, Tarhan Toker ve M. Fahrettin Kırzioğlu gibi bölgenin önde gelen isimleri bulunmaktaydı.

“Her gazete, her mecmua bir boşluğu doldurur” anlayışı ile yayın hayatına başlayan Doğuş da kendi bölgesinde payına düşeni yapmak amacındaydı. Bu bağlamda tarihi ve kültürel olduğu kadar sosyo-ekonomik açıdan da bölge insanının ufkunu açıcı roller üstlenmişti. Mesela; Kars'ın düşman işgalinden kurtuluşuna özel bir sayı hazırlamış, Kars'ın ilk çağlardan itibaren tarihini anlatan araştırmalar yayınlamış, Kars'ın folklorik değerleri üzerine incelemeler yapılmış, bölge insanının gelişmesi ve daha iyi hizmetler sunulabilmesi için de kültürel, sosyal, siyasî birçok makale yayınlanmıştır.” (Aydoğan, 2010: 108)

Doğuş Dergisi, yayınlanmaya başladığı günden itibaren Atatürk inkılâplarının ve Cumhuriyet yönetiminin savunucu olduğunu ifade etmiş, bunu destekler nitelikte yazılara dergi içinde yer vermiştir. Dergide bu düşüncemizi destekler nitelikte ifadeler yer almaktadır. Derginin yıldönümünde yayınlanan yazıda konu ile ilgili şunlar ifade edilmiştir:

“Yayılma sahasına atılan bu mini mini yavru kendisine hür ve geniş bir hava bağıslayan Cumhuriyet idaresinin en ateşli en imanlı bir bekçisi olarak kalacak, onun mukaddes yolundan ayrılmayacak daima ileriye atılacaktır.

İnkılâp ve Cumhuriyet “Doğuş” u olarak yaşamaya azmetmiş olan “Doğuş” a uzun ömürler,, muvaffakiyetli yıllar temenni ederken Türk muhitinden de derin sevgiler, yüksek alâkalar bekleriz.” (C. 1934: 8)

Alaydın, “Doğuş Yeniden Çıkarken” başlıklı yazısında, derginin amacını şöyle belirtmiştir;

“Kuvvet kaynağımız İLİM ve SANATtır. Hedefimiz DOĞRULUK, İYİLİK ve GÜZELLİKTİR.

Misyonumuz YENİ DOĞUŞUN bütün manalarını kendi özel kültürümüzle, DERGİ de anıtlamaktır.

Ve en kutsal gayemiz ilde en derin bir imanla KEMALİST ÜLKÜ ve FİKİR ALEMİNİ kurmaktır.”

“1947 yılına kadar çıkan Doğu, bir takım siyasi, maddi ve teknik imkansızlıklar yüzünden yayın hayatına yaklaşık iki yıl ara vermek zorunda kalmıştır. On altı yıl boyunca Kars kültürüne büyük hizmetleri takdir toplayan Doğu'un yeniden çıkarılması için çalışmalar başlatılmıştır... Bu çabaların sonucunda Doğu, 1949'dan itibaren yeniden yayın hayatına başlar, 1951 yılına kadar çıkar. Demokrat Parti'nin halkevlerinin kapatılması amacıyla hazırladığı ve II Ağustos 1951 günü Resmi Gazete'de yayınlanan 5830 sayılı yasa ile halkevleri kapatılınca "Doğu" da yayın hayatına son verir.” (Aydoğan, 2010: 108-109)

Kars Halkevi Dergisi Doğu, başta Kars'ın olmak üzere, Türk tarihi, kültürü, edebiyatı, folkloru üzerine araştırma ve inceler yapmış, çalışmalarının sonucunu dergide okuyucularıyla paylaşmıştır. Belirtilen bu alanlardaki faaliyetleriyle ve sosyal alanda düzenlediği etkinliklerle Kars yaşamını olumlu yönde etkilediğini ve şehirde nispeten bir gelişim ve canlılık sağladığı anlaşılmaktadır.

4.2. Doğu Dergisindeki Türk İnkılâbı ile İlgili Yazılar ve Dergide Yer Alan Nutuklar

Bu bölümde, Atatürk'ü, onun ilke ve inkılâplarını anlatan yazılara, milli günlerin önemini ve anlamını belirten yazılara ve öğrencilere, devlet adamlarına, idarecilere ait nutuklara yer verilmiştir. İnkılâpların ülke yönetimine getirdiği yenilikler ve topluma yansımaları gösterilmeye çalışılacaktır.

4.2.1. Atatürk ile İlgili Yazılar

Mustafa Kemal'in vefatına kadar, kendisiyle ilgili yazılmış yazıların yanı sıra, derginin hemen hemen tüm sayılarında işlenen konu içerisinde onunla ilgi kurulmakta ve ismi anılmaktadır. Ayrıca çeşitli konularda söylediği sözler, halka ilham vermek amacıyla yayınlanmıştır. Atatürk'e dergide “Gazi”, “Büyük Gazi”, “Büyük Şef” diye hitap edildiği görülmüştür. Yabancı devlet adamlarıyla ilişkileri üzerinde durulmuş, onun Türk milleti için verdiği mücadeleler dile getirilmiş ve inkılâpçı kişiliği övülmüştür. Mustafa Kemal'in verdiği nutuk sırasında, kendisinin ve orada bulunanların duyduğu gurur ve yaşanan duygusallıktan dolayı ağladıkları belirtilmiş, iç ve dış düşmanlığın bu güçlü ruh birliğini görüp, Cumhuriyet'in gücünden emin olmalarını belirtilerek, Cumhuriyet ve inkılâplara destek verilmiştir.

Bu bölümde, yukarıda belirtilen tüm bu hususları desteklemek amacıyla ilgili yazılar incelenecektir.

“Gazi Mustafa Kemal !” başlığıyla verilen yazıda Mustafa Kemal şöyle anlatılmaktadır: *“İşte fani cihanın göğsünde beka bulmuş olan bir isim! İşte bütün ediplerin, bütün filozofların tavsiften aciz kaldıkları bir dahi, bir Türk oğlu!”* Daha sonra M. Kemal’in sözlerinden bir kısmına yer verilmiştir. Sözlerden bazıları şu şekildedir:

“Çocuğunu milli gayeye örnek yapan muallime ne mutlu!

Öz dilin, öz duygunun sesidir.

Bir neferi köyüne bir ışık yapmak, ne büyük saadet.” (İmzasız, 1933: 2)

“Şah ve Gazi” başlıklı, 30.06.1934 tarihinde *The Economist*’te yayınlanan ve dergide yer alan yazıda, İran şahının, Mustafa Kemal’i ziyareti konu alınmış, iki lideri asker ve inkılâpçı ruhlarının birbirlerine yaklaştırdığından söz edilmiştir. Yazıda daha sonra siyasî konulardan, Türkiye sanayisinden bahsedilmiştir (İmzasız, 1934: 3).

“Büyük Adamın Gözyaşları” başlığıyla yayınlanan ve 48 sayılı Hayat Dergisinden alındığı belirtilen yazıda N. Sadık, Gazi Mustafa Kemal’in nutkunu tamamladığını, 6 günde hiçbir hatibin tahammül edemeyeceği sürede, Türk vatanının nasıl kurtulduğunu, verilen mücadeleleri anlattığını belirtmiştir. Mustafa Kemal’in nutkunu bitirirken Türk gençliğine hitap ettiğini ve vatanın istiklâlini onlara teslim ettiğini söylemiştir. Sadık, Gazi’nin hitabesinin sonunda herkesin hıçkırıklara boğulduğunu, Mustafa Kemal’in de ağladığı bilgisini vermiştir. Sadık’ın o anları anlatan sözleri şöyledir:

“Büyük adamın bu iki damla gözyaşında, Türk vatanının ömrünü ebedileştiren, en saf ve pâk bir vicdan menbaından kopup gelmiş mübarek bir selsebilin kudsiyeti vardı. Bu gece, Gazi’nin gözyaşları ile ıslattığı bu hitabını, heyecanın kusvasına vasil olmuş bir kitlenin hıçkırıklarını yüzlerce insanın vecdü galeyanını, bu “fenaftiyül vatan” manzarasını gördükten sonra haber veriyorum ki: Türk Cumhuriyetinin gücünden şüphe edenlerin endişesi, Cumhuriyetin zayıf gününü bekleyenlerin ümitleri boştur! Gafllet ve delâlet uykusuna dalmış olanları müncinin hitabı uyandırdı... Türk vatanının istiklâline hâlâ göz dikmiş olanlar varsa, Gazi’nin hitabından sonra, onlar da anlasınlar ki onlar da beyhudedir.” (Sadık, 1936: 3-4).

4.2.2. Önemli Günler

Doğuş Dergisinde, millî bayramlar ve toplum hayatını ilgilendiren önemli günler hassasiyetle işlenmiş, bu günlerde yapılan faaliyetlerle ilgili yazılarda bilgiler verilmiştir. Yazıların, genelinde inkılâpların bir yansıması olarak milli konulara ağırlık verildiği, buna paralel olarak Türkçenin sadeleştirilmesi çalışmalarına da destek verildiği anlaşılmaktadır. TDK'nin çalışmalarına, dil kurultaylarına ve yerli malı tüketmeye teşvik eden yer veren yazıların varlığını da inkılâpların getirdiği yeniliklerin bir uzantısı olarak değerlendirilebileceğini görülmüştür. Milli mücadele döneminde Türk milletinin kazandığı zaferler de işlenen konular arasında yer almaktadır. Bunların dışında dergide, Kars ve çevresinde bulunan Erzurum ve Ardahan'ın kurtuluş günleri nedeniyle kaleme alınan yazılarda, geçmişte yaşanan acılar, Rusların ve Ermenilerin bölgedeki Türklere karşı zulümleri de değinilmiştir. Atatürk'ün vefatıyla birlikte, ebediyete uğurlanışının yıldönümlerinde onun kaybindan dolayı yaşanan üzüntü dile getirilmiştir. Yazıların çoğu imzasız olup, önemli günlerle ilgili, A. Cevat Gobi, İsmail Yaver, Saim Eroğlu'nun yazılar yazdığı görülmektedir.

Doğuş Dergisinin ilk sayısının ilk sayfasında bulunan A. Cevat'ın yazısında, Cumhuriyetin 10. Yılına ulaşmaktan dolayı duyulan mutluluk ve Türk inkılâbının en önemli hususu olan Türk birliğini vücuda getirecek dil ve tarih birliğinin sağlamasında yürünen yol anlatılmaktadır. Türk'ün zor zamanları mücadele ederek geride bıraktığı ve bu mücadelenin en büyük armağanı olan Cumhuriyet'e ulaşıldığı belirtilmektedir. Cevat yazısının sonunda Halkevlerinin, Cumhuriyet yolunda ilerleyeceğini ifade etmektedir (Cevat, 1933:1).

Derginin aynı sayısında yer alan “Bayramımız” başlıklı kısa yazısında M. Mehmet de duygularını şu şekilde ifade etmiştir:

“On yıl evvel esaretten saadete ulaştık.

En nihayetinde bu şerefli bayramımıza kavuştuk.

Barındık da ay yıldızlı sancağın gölgesine

Bir ağızdan ses verdik biz o “Başbuğun” sesine

Ulu Türkün necip nesli haykırır bu gün evet.

Çok yaşasın! Ulu Gazi! Yaşasın Cumhuriyet.” (Mehmet, 1933: 6)

“Anneler Bayramı” başlıklı yazıda, 29 Nisan’ın Himaye-i etfal umum merkezince “Anneler Bayramı” olan ilân edildiği, bu günde Türk kadınlarının eserleri ile iftihar edecekleri belirtilmektedir. Kadınların inkılâp ile her türlü hakka sahip olduğu ifade edilen yazıda, “Beşiği sallayan el; dünyaya hüküm eder” sözüne yer verilerek, çocukları yetiştiren annelerin vazifelerinin önemi vurgulanmıştır (İmzasız, 1934: 1).

“23 Nisan Bayramı” başlıklı yazıda, çocuklara, anne ve babalara bu bayramın kutsiyetini anlatmak için yazılan bir manzume hazırlandığı belirtilmektedir. Muallim Adnan’ın hazırladığı altı bölümden oluşan bu manzume bulunmaktadır (İmzasız, 1934: 3-4).

“Karsımızda 23 Nisan Bayramı” başlıklı yazıda, 23 Nisan’ın Türk İnkılâbında ilk adım olarak görüldüğü ifade edilmiş, Kars halkının çocuklarla beraber aynı coşkuyla günü yaşadıkları ve bayramla ilgili Kars’ta yapılan etkinlikler belirtilmiştir (İmzasız, 1934: 10).

“30 Ağustos Büyük Zafer ve Tayyare Bayramı Coşkun Tezahüratla Kutlandı” başlığı ile verilen yazıda A. Fuat, Bayram töreninin Kars’ta nasıl kutlandığını anlatmaktadır. Tören programını, konuşma yapanları belirten Fuat, geçlere çay ziyafeti verildiği bilgisini vermiştir (Fuat, 1934: 1).

“26 Eylül” başlıklı yazısında İsmail Yaver, Türk dünyasına doğan en parlak gün olarak ifade ettiği “Dil Bayramı” üzerinde durmuş, bir millet için dil ve tarihin ne kadar önemli olduğunu belirtmiştir. Dil için yapılan mücadeleyi bir savaşa benzeten İsmail Yaver, zaman içinde bozulmuş, yabancı dillerin etkisinde kalmış; ihmal edilmiş Türkçeye, artık gereken önemin verildiğini, dil ile ilgili çalışmaların yapıldığını söylemiştir. Dil ile ilgili mücadelenin “12 Temmuz 1932” tarihinde kurulan Türk Dil Kurumu (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) ile başladığını söyleyen Yaver, 26 Eylül 1932’de ve 18 Ağustos’ta yapılan dil kurultaylarından alınan verime değinmiştir. Tarihin de daha önce ihmal edildiğini düşünen yazar, yapılan çalışmalar ve çevirilerle yeni neslin tarihin şeref dolu sayfalarını öğreneceğini söylemiştir (Yaver, 1934: 3-5).

“Karsımızda Cumhuriyetin 11. Yıl Dönümü” başlıklı yazıda, Kars halkının Cumhuriyet Bayramının yıl dönümünü sevinç ve coşkuyla karşıladıklarını, her milliyetçi, cumhuriyetçi Türk gibi bu önemli günü andıklarını belirtmiştir. Törenlerde yapılan konuşmalardan, etkinliklerden bahsedilmiştir (İmzasız, 1934: 9).

“Yeni Yıl ve Doğuş” başlıklı yazısında C. Gobi, geçmişte yaşanan acı günler yaşanıldığını, ancak artık milletçe her alanda büyük bir ilerleme gösterdiğini belirtmiştir. Yeni yılın “Dil savaşı” olacağını, dil konusunda önemli gelişmelerin olacağını söyleyen Gobi, bu yılda Türk milletine sağlık, güç ve yükseliş dilemiştir (Gobi, 1935: 1). Yine aynı sayıda “Yıl başı” başlıklı yazısında S. Engin, yeni yılın yüzlere getirdiği kırıksıklığın önemi olmadığını, önemli olanın geçen yıl içinde yapılan başarılı işler olduğunu belirtmiş, Türk milletine iyi dileklerini sunmuştur (Engin, 1945: 5).

“Karsımızda 23 Nisan” başlıklı yazıda, Türk çocuğunun yüzünü güldürüp ona heyecan ve gurur yaşatan bu günde Kars’ta yapılacak faaliyetler anlatılmış, törenleri hazırlayan öğretmenlere teşekkürler sunulmuş, öğrencilere parlak bir gelecek dilenmiştir (İmzasız, 1935: 8).

“İstiklâl Harbi ve Utku” başlıklı yazısında Saim Eroğlu, Türk milletinin kurtuluş mücadelesine ve ondan önceki sıkıntılı günlere değinmiştir. Baş Kumandanlık Meydan Muharebesinin her Türk için unutulmayacak bir gün olduğunu belirten Eroğlu, bu zaferin komutanlarıyla ve milletiyle bir bütün olarak kazanıldığını söylemiş; bu büyük savaşta yeni bir tarih yaratarak çıkıldığını ifade etmiştir (Eroğlu, 1935: 4-5).

“Biriktirme ve Tutum Yedi Günü” başlıklı yazıda, biriktirme ve tutum günlerinde bulunulduğu belirtilerek, ulusal sermayenin güçlendirildiği, yerli malı tüketmenin ve ekonomik bağımsızlığın öneminden bahsedilmiştir (İmzasız, 1935: 3-4).

Derginin 28. sayısında “23 Nisan” başlıklı yazısında F. İnal, Türk tarihini gözden geçirmiş, Türklerin Anadolu’ya gelişini, kazandığı zaferleri anmış; milli mücadeleden ve Cumhuriyet’in kuruluşundan bahsetmiştir. 23 Nisan’da milletin hâkimiyetini kutlama günü olduğunu belirtmiştir (İnal, 1936: 1-2).

“30 Ağustos” başlıklı yazısında Cevat Gobi, ülkeleri işgale uğramış bir milletin zulmedenlere karşı, Mustafa Kemal önderliğinde mücadele ettiğini ve haklı ve bir zafer kazandıklarını belirtmiş, bu önemli günü Türk gençliğine emanet olduğunu söylemiştir (Gobi, 1936: 1-2). Derginin 45. sayısında “30 Ağustos 1922 Dumlupınar Başkomutan Meydan Muharebesi” başlıklı yazıda, büyük zaferin askerlik ve siyaset bakımından önemi anlatılmış, dünyanın Türk milletine saygı duymaya başladığı belirtilmiştir (İmzasız, 1939: 1-2).

“Dil Bayramı” başlıklı yazısında İsmail Yaver, 26 Eylül’ün Türk dünyasının en büyük bayramı olduğunu belirtmiş, Türk dilinin ilk kurtuluş adımını ilk kurultay ile attığını söylemiştir. Geçmişte Türk dilinin ihmal edildiğini ifade eden Yaver, Türkiye’deki ve Türk dünyasındaki dil ile ilgili çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir (Yaver, 1936: 1-2).

“Erzurum Kurtuluşu” başlıklı yazıda, 11 Mart’ın kahraman Erzurum’un kurtuluş günü olduğu belirtilmiş, Erzurum’un yüzyıllardan beri Türk devletlerindeki önemine değinilmiştir. Erzurum’un kurtuluşunda şehirdeki ve köylerdeki dadaşların verdikleri mücadele, yaptıkları fedakârlıkların anlatılmıştır (İmzasız, 1938: 9-10).

“30 Eylül 1920 Sarıkamış’ın Kurtuluşu” başlıklı yazıda, yeryüzünde 9 tane Sarıkamış olduğu bilgisi verilmiş, ancak en kanlı mücadelelerin verildiği Sarıkamış’ın bizim topraklarımızda bulunan olduğu belirtilmiştir. Çarlık Rusya’nın bölgeye yaptığı saldırılar anlatılmış, ordumuzun 30 Eylül 1920’de Sarıkamış’ı kurtardığı ifade edilmiştir (İmzasız, 1939: 1-3).

“Cumhuriyet Bayramı” başlıklı yazıda, Cumhuriyetimizin 16. yaşına girdiği belirtilmiş, günün anlamı, hürriyete şık bir ulusun husumetlere karşı ayaklanıp zafer kazanması şeklinde ifade edilmiştir (İmzasız, 1939: 1-2).

“30 İlkteşrin 1920 Karsın Kurtuluşu Bayramı” başlıklı yazıda, Türk tarihinde Kars’ın önemine değinmiş, şehrin tarihi hakkında bilgiler verilmiştir. Kars’ın kurtulmasıyla 40 yıllık Rus zulmünün sona erdiğinin belirtildiği yazıda, Kars’ın kurtuluşunun Türkiye’nin ilk siyasi ve askeri zaferi olduğu ifade edilmiştir (İmzasız, 1939: 3-5). Derginin 47. sayısında bulunan “Karsın Ruslar Eline Düşmesi” başlıklı yazısında Talat Aksoy, Kars’ın ebedi olarak kurtuluşa ermesinin 19. yılının

kutlanıldığı belirtmiş, şehrin istilâlarla kanlı yaşlar döktüğünü, düşman zulmüne uğradığını ifade ederek bu kurtuluş gününün Kars halkı için bir bayram olduğunu söylemiştir. Yazıda ayrıca Rusların Karsı ilk ve son işgalini anlatan iki tane destan örneği verilmiştir (Aksoy, 1939: 17-19).

“Büyük Yasımızın Yıl Dönümü” başlıklı yazıda, Mustafa Kemal Atatürk’ün vefatının birinci yıl dönümünde, 10 Kasım 1938 tarihinde Türkiye’nin, bütün Türklerin hatta Doğu ülkelerinin büyük bir üzüntü duyduğu ve yürekten ağladığı belirtilmiş, milletin büyük önderin eserlerine sahip çıktığı, atanın ebediyen gönüllerde yaşayacağı ifade edilmiştir (İmzasız, 1939: 1).

“7 Mart 1921 Ardahan’ın Kurtuluşu” başlıklı yazıda, Çaldıran zaferiyle Türk hâkimiyetine giren Ardahan bölgesi hakkında tarihi bilgiler verilmiş, Ardahan’ın Rusların ve Gürcülerin işgaline uğradığı, Misak-ı Milli ile 7 Mart 1920’de şanlı ordu Türk ordusu tarafından kurtarıldığı belirtilmiştir. Aynı tarihte Posof, Çıldır ve Artvin Çoruh’un kurtarılmasının Türkiye’nin büyük zaferlerinden olduğu ifade edilmiştir (İmzasız, 1940: 1-2).

“12 Mart 1918 Erzurum’un Kurtuluşu” başlıklı yazısında Karsaklı, Erzurum’un sıcak denizlere inme amacındaki Rusya’nın göz diktiği yerlerden biri olduğunu, Ermenilerin Çarlık Rusya’nın boş vaatlerine kanıp bölgedeki insanları katlettikleri belirtilmektedir. Rus ve Ermeni mezaliminden bahsedilen yazıda, Ermeni yurdu yapılmak istenen Erzurum’un mücadele ve inançla Türklerde kaldığı, Erzurum’un kurtuluşunun en büyük bayramlardan birisi olduğu ifade edilmektedir (Karsaklı, 1940: 2-4).

“Kars’ın İlk Kurtuluşu” başlıklı yazısında Karsaklı, 93 Harbinde yaşanan felaketlerden bahsetmiş, Rusların Anadolu içlerine kadar yabancı unsurları yerleştirmeye çalışarak Türkleri azınlık haline getirmeye çalıştığını söylemiştir. Azerbaycan ile bağlantımızın kesen Rusların, en çok da Kars’a karanlık günler yaşattıklarını; halka 40 yıl zulmettiklerini belirtmiştir. Karsaklı, Rus ve Ermeni zulmünden kurtulma yolunun ilk defa 25 Nisan 1918 tarihinde açıldığını sözlerine eklemiştir (Karsaklı, 1940: 2-3).

“24 Temmuz 1923 Lozan Muahedesinin İmzalandığı Gün” başlıklı yazıda, Lozan Anlaşmasının imzalandığı günün, bir zaman herkesin dediğini yapmak zorunda bırakılmış, konuşma hakkı olmayan Türk milletinin, zaferi ve barış bayramı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yazının sonunda milli meselelerden Boğazlar sorunu ve Hatay’ı arzulandığı gibi sonuçlandıran hükümet tebrik edilmiştir (İmzasız, 1940: 1).

4.2.3. Nutuklar

Öğrencilere, devlet adamlarına, yöneticilere ait nutukların yayınladığı bu bölümde, çoğu bölümde olduğu gibi, inkılâplara ve Cumhuriyet’e destek verildiği görülmektedir. Lise öğrencisi, yaptığı konuşmada Atatürk’e seslenmiş; vatanda tek bir genç kalıncaya kadar Cumhuriyet’in yaşayacağına söz vermiştir. A. Cevat Gobi’nin nutkunda da millî gurur üzerinde durulmuş, okumanın millî bir vazife olduğu belirtilmiştir. İsmet İnönü’nün nutkundan, o dönemde hava gücüne önem verildiği ve bunun için çalışmalar yapılması gerektiğinin ifade edildiği anlaşılmaktadır. Atatürk’ün yayımlanan iki nutkunda, Cumhuriyete giden yolda neler yaşadığı, düşmanların nasıl yenildiği ve gelinen noktada Türkiye Cumhuriyeti’nin amacının herkesle barış içinde yaşamak olduğu görülmektedir. Mustafa Kemal’in, CHP’nin 3.Kurultayı’nda milletvekillerine halkın içinden geldiklerini hatırlatarak, halkla yakın ilişkiler içinde olunması gerektiğini ifade etmesinin, onun halkçılık anlayışını göstermektedir.

“Lise Dördüncü Sınıf Talebesinden Turgut Efendinin Nutku” başlığıyla yayımlanan nutukta, Cumhuriyet’in kuruluşu nedeniyle yapılan bir konuşma olduğu görülmektedir. Türk gençliğini temsil eden öğrenci, Cumhuriyet Bayramında yaşadığı sevinci ve gururu dile getirmiştir. Atatürk’e “ “Büyük Gazi” diye seslenen öğrencinin nutkunun bir kısmı şöyledir:

“... Toprak üstünde Türk nesli yaşadıkça son neslin son ferdinin kalbi çarptıkça Cumhuriyet yaşayacaktır. Onu hayin gözlerden kıskanç ellerden korumak ilelebet yaşatmak için büyük Gazimizin dehası önünde söz veriyoruz, Türk gençliği Türk mefkuresi namına verdiğimiz bu söz sarılmak bilmeyen yüce bir dağ, eğilmek bilmeyen çelik bir heykel gibi gayelerimizi önünde dikili duracak, hayatımızın sonuna kadar bize yol gösterecek, bizi Cumhuriyetin nurlu gayesine doğru gönderecektir. Büyük tarihi nutkunda Gazimiz bu sözü gençlikten istiyordu gençlik de bu anda mukaddes varlığı

önünde and içiyor; şerefi ve namusu üzerine söz veriyor. Yaşasın Gazimiz ve onun büyük eseri. Yaşasın Türk gençliği.” (Turgut, 1933: 8)

“Halkevi Reisinin Tayyare İhtifalındaki Söylevi” başlığıyla yayınlanan nutkun, Halkevi Başkanının, Hava Şehitleri Günü ile ilgili yapıldığı görülmektedir. Vazife aşkı, yurt sevgisi için canlarını veren havacılara seslenen başkan, emanetleri olan bu vatani onlar gibi koruyacaklarına, onların ruhları önünde söz vermektedir. Daha sonra hava kuvvetlerinin savaşlarda önemli bir yere geldiğinin belirtildiği, her vilayetin hatta kasabaların bir uçak alarak orduya hediye ettikleri bilgisinin verildiği anlaşılmaktadır (İmzasız, 1935: 7).

“22 Şubat Cuma günü Evimizin Yıl dönümünde Ev Reisi Bay Hüseyin Talınlı’nın Söylevi” başlığıyla yayınlanan nutukta Hüseyin Talınlı, Halkevlerinin açılışından o güne kadar 80 olan halkevine 23 tanesinin daha eklenmesinde duyduğu mutluluğu dile getirmekte, medeniyet yolunda ilerlemek için tüm gayretlerini gösterdiklerini söylemektedir. Diğer ülkelerin kültür teşkilatlanmasına verdiği önemi örnek gösteren Talınlı, halkevlerinin emelinin, Türk milleti içinde sağlamlık, ilerleme sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Nutkun sonunda Halkevlerinin şubeleri ve şubelerin yaptığı çalışmalar hakkında bilgiler verilmektedir (Talınlı, 1935: 6-7). Doğu Dergisin 18. Sayısında Talınlı’nın nutkunun devamı yayınlandığı görülmektedir. Aynı başlıkla verilen nutkun bu bölümünde Talınlı’nın, Kütüphane, neşriyat, temsil, spor, müzik alanlarında yapılan çalışmalardan ve Halk dersaneleri ve kurslarından bahsettiği anlaşılmaktadır (Talınlı, 1935: 7-8).

“Halkevimizin yıl Dönümünde Neşriyat Şubemizin Mümessili Bay C. Gobi’nin Söylevi” başlığıyla yayınlanan nutukta Gobi, kültür ocağı olan halkevlerinde milli gurur duymayan bir Türk vatandaş olmasını düşünemediğini söylemekte, amaçlara sadece fertlerin yetiştirilerek ulaşılabilceğini belirtmektedir. Yeterli olmasa da Kars’ta kurdukları kütüphane açtıkları ifade eden Gobi, halkın okumaya ilgi göstermemesine üzülmede ve nedenlerini sormaktadır. Nutkun sonlarında bilgisiz hiçbir milletin haklarını elde edemediği ve edemeyeceği vurgulanmakta, okumak ve bilgi sahibi olmanın milli bir vazife olduğu ifade edilmektedir (Gobi, 1935: 7-8).

“C. H. Partisinin Üçüncü Büyük Kurultayında Kemal Atatürk’ün Söylevi” başlığıyla yayınlanan nutukta Atatürk, Birinci Umumi Kongrenin hangi şartlar altında yapıldığını hatırlatmakta, bunun partinin ve inkılapların tarihi bir hatırası olduğunu, milli tarih mefhumunun böyle zamanları anmakla oluşabileceğini belirtmektedir. Atatürk, milletin partiye olan ilgisine karşı şükranlarını bildirmekte, kongrede bulunanların hepsine halkın içinden geldiklerini vurgulamıştır. Ortak amaçlar ve karşılıklı samimiyetle isabetli yollarında yürüyeceklerini söyleyen Atatürk, kongrenin millet ve memleket için hayırlar getirmesi dileğiyle nutkuna son verir (Atatürk, 1935: 1-2).

“Büyük Şefin Söylevi” başlığıyla yayınlanan nutuk yine Atatürk’e aittir. Atatürk, iç ve dış düşmanların nasıl yenildiğini anlatmış, 16 yıllık süreçte yaşanan Türk devriminin genel bir özetini yapmıştır. Nutukta kültürel gelişmeler, ekonomik, bayındırlık işlerinde yapılan çalışmalar ve önlemler hakkında bilgi verilmektedir. Ekonomik bunalım yaşanan dünyada, yurdun ekonomisinin yeni bir düzene oturtulduğu ve ülkenin kendisini koruduğu belirtilmektedir. Türkiye’nin dış siyasette amacının ulusal barışı korumak ve güven içinde yaşamak olduğunu söyleyen Atatürk, Sovyet Rusya, İran, Balkan Devletleri, Afgan Devleti ile ilişkilerimizden bahsetmiş, komşularımızla ve uzak ülkelerle ilişkimizin normal ve dostça olduğunu söylemiştir. Daha sonra partinin kendi meseleleri ile ilgili bilgiler veren Atatürk, Cumhuriyet Halk Partisinin esas düşüncesinin, vatandaşları her türlü ayrılıktan korumak ve ülke için faydalı kılmak olduğunu ifade etmektedir (Atatürk, 1935: 1-3).

“Türk Hava Kurumunun Altıncı Kurultayında Başbakan İsmet İnönü’nün Söylevi” başlığıyla verilen nutukta İnönü, Türk Hava Kurumunun çalışmalarından, havacılığın dünyada kazandığı önemden bahsetmektedir. Hava gücünün önemine değinen İnönü, bu gücün ne gibi kolaylıklar sağlayacağını örnekler vererek açıklamaktadır. Her ülkeyle barış içinde olmak için çaba gösterildiğini belirtmekte ancak bunun tek başına barışı sağlayamayacağını; memleketin kendini savunma gücünün yeterli olması gerektiğini belirtmektedir. Uçakların maliyetleri hakkında bilgi veren İnönü, devletin hava kuvvetleri açısından amaçlarını dile getirmiştir (İnönü, 1935: 1-3).

Derginin daha sonraki iki sayısında İnönü'nün nutkunun devamı yayınlamıştır. İnönü nutkunun devamında, ülkenin hava siyasetinden, en az 500 uçağa sahip olunması gerektiğinden, çok zamanlar atlatmış bir milletin ve ülkenin savunmasını sağlamak için bolluk içinde olacağı bekleyecek zamanının olmadığını belirtmektedir (İnönü, 1935: 1-2). Türkiye'nin coğrafi konumundan dolayı hava saldırısına uğrama tehlikesi olduğunu söyleyen İnönü, silahsızken bile sekiz devletin ülkemize saldırıp, onu işgal ettiği günleri hatırlatmıştır. Hava kuvvetleri açısından yeterli seviye olmadığını belirtmekte, yeterli güce ulaşmak için gereken bütçeye de sahip olunmadığını ifade etmiştir. Bunun için ekonomik tedbirler öneren İnönü, varlıklı vatandaşlardan en azından 20 Lira; diğer vatandaşların da istedikleri miktarda bağış yaparak havacılığa destek olmaları gerektiğini sözlerine eklemektedir (İnönü, 1935: 1-3).

“Büyük Adamın Hitabesi” başıyla Mustafa Kemal'in nutkundan bir parça yayınlanmıştır. Yazının sonunda Mustafa Kemal'in “Gençliğe Hitabe”si verilmiştir. Mustafa Kemal'in gençliğe hitabından önceki ifadeleri şöyledir:

“ Muhterem Efendiler; sizi günlerce işgal eden ve uzun ve teferruatlı nutuk en nihayet mazi olmuş bir devrin hikâyesidir. Bunda milletim ve müstakbel evlâtlarımız için dikkat ve tayakkuzu davet edebilecek bazı noktalar tebarüz ettirebilmişsem kendimi bahtiyar addedeceğim

Efendiler, bu beyanatımla millî hayatı hitam bulmuş farz edilen büyük bir milletin, istiklâlini nasıl kazandığını ve ilim ve fennin en son esaslarına müstenit millî ve asri bir devleti nasıl kurduğunu ifadeye çalıştım. Bugün vasıl olduğumuz netice, asırlardan beri çekilen milli musibetlerin doğurduğu intibahın ve bu aziz vatanın her köşesini sulayan kanların bedelidir. Bu neticeyi Türk gençliğine emanet ediyorum.” (Atatürk, 1936: 1-2)

“Karsın Kurtuluşu Münasebetiyle Ev Başkanının Nutku” başlığıyla verilen nutukta, Halkevi Başkanı konuşmasına “Aziz Yurttaşlar” diyerek başlamış, Cumhuriyetin 13. yıldönümü ve Kars'ın kurtuluşunun 2 gün arayla olmasından ayrıca mutlu olduğunu belirtmiştir. Kars'ın Çarlık Rusya ve Ermeniler tarafından yıllarca zulme uğradığını ifade eden başkan, Ermenilerin Anadolu'da Büyük Ermenistan kurma hayallerinden bahsetmiştir (İmzasız, 1936: 6-7).

“Doğuş’a Dair” başlığıyla verilen nutukta Nesib Yağmurdereli, Doğuş Dergisinin Doğu Anadolu’daki okuma ihtiyacını gidermede amacında olduğunu belirtmiş, Kars halkının doğru ve güzel yazılar okuması için çalıştıklarını belirtmiştir (Yağmurdereli, 1938).

4.2.4. İnkılâplarla İlgili Yazılar

Dergide, Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalar, kadınlara verilen haklar, millî değerlere verilen önem belirtilmiş, altı Atatürk ilkesi detaylı şekilde açıklanmıştır. İnkılâplarla birlikte, köylü ile aydın arasındaki duvarın yıkıldığı, Türk toplumunun yapısında bir sınıf ayrılığının kalmadığı ifade edilmiş, milliyetçilik ilkesi işlenirken, Osmanlı’nın milliyet kavramından uzak olduğu iddia edilerek bu konuda olumsuz eleştirilerde bulunulmuştur. Öğretmenlerin görevinin sadece eğitim vermek değil, Cumhuriyet’in ve inkılâpların koruyuculuğunu yapmak olduğu ifade edilmiş, Atatürk’ün öğretmenlere verdiği değer hatırlatılmıştır. Bu hususu göz önüne aldığımızda, öğretmenlerin, inkılâpları halka anlatmada ve benimsetmede özel bir görev yüklendiği anlaşılmaktadır. İnkılâplarla ilgili, ağırlıklı olarak A. Cevat Gobi’nin yazılar yazdığını, bunun yanında, Salim Altuğ, H. N. Zorlutuna gibi isimlerin de yazılar kaleme aldığı görülmüştür.

“Cumhuriyet Abidesi” başlıklı yazısında A. Cevat, eserin önünde on, on beş yıl öncesine gittiğini ve sessizlik içinde kaldığını belirtmektedir. Yazar abideyi şu şekilde tanımlamıştır: “*Cumhuriyet Abidesi, yer yaşadıkça onun göğsünde bütün şeref kudreti saklayacak, nesilden nesle, o günü, o kurtuluş gününü, bu günü bu yükseliş gününü nakl edecek canlı bir tarihtir.*”

Abidenin Türk ruhunu yansıttığını, ona sarsılmaz bir dağ heybeti verdiğini ifade etmekte, Cumhuriyet abidesinin Türk milletinin mümessili olarak daima yaşayacağını sözlerine eklemektedir (Cevat, 1934: 1-2).

“Cumhuriyette Yeni Demir Yolları” başlıklı yazısında Telât, demir yollarının istiklâlin kazanılmasındaki önemine değinmiş, Cumhuriyet ile beraber durmadan demiryollarının geliştirildiğini söylemiştir. Türkiye’de ilk demiryolu inşaatının 1860 yılında başladığını belirten yazar, 1920’den o güne kadar 1800 kilometre demiryolu elde edildiği bilgisini vermiştir (Telât, 1934: 7-8).

“Mutlu Sana Türk Kadını” başlıklı yazısında Salim Altuğ, Türk inkılâbıyla birlikte kadınların sosyal haklar kazandığını belirtmiş, Türk kadınının erkeklerle beraber kurtuluş için savaştığını onlara yardım ettiğini hatırlatmıştır. Altuğ, başka milletlerin yüz senede ulaşamayacakları yeniliklere bizim on yılda eriştiğimizi, Türk kadınının Asya ve Orta Avrupa kadınlarına da örnek olacağını söylemiştir. Türk kadınına önemini “Atatürk’ün beşiğini sallayan el de senin öpülecek arı elindir” diyerek belirtmiştir (Altuğ, 1935: 2).

“Köy İnkılâbı” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, bir ulusun uzun süre yaşamak istiyorsa sağlam temeller üzerine inşa edilmesi gerektiğini; bizim milletimizin bu sağlam temelinin de köy ve köylü olduğunu belirtmektedir. Toplumun temeli olan köylerde, birbiri ardına gelen inkılapların yanında köylünün refahını sağlayacak, yüzünü güldürecek “köy inkılâbı”nın da yapılması gerektiğini ifade etmiş, her köyde açılacak okulların ve fenni ekincilik merkezlerinin açılmasının buna öncülük edeceğini söylemiştir (Gobi, 1935: 1-2).

“Altı Büyük Ülkümüz Cumhuriyetçiyiz” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, Cumhuriyet’in Türk ulusunun ruhuna en uygun yönetim şekli olduğu belirtmiş, tarih boyunca hiç kimseye baş eğmemiş Türklerin, zor zamanlarında bile boyunlarına vurulmak istenen zincirleri kırdığını, hürriyetlerini koruduğunu belirtmiştir. Türk ulusunun özlediği kurum olan Cumhuriyet’e diğer milletlerin aksine kan akıtmadan kavuştuğu ifade eden Gobi, Cumhuriyetin insan ruhuna en uygun kurum olduğunu sözlerine eklemiştir. Cumhuriyeti bir fazilet olarak gören yazar, Cumhuriyetçi kişiyi şöyle tarif etmiştir:

“Cumhuriyetçi; ulusal kuruma bağlı, ulusal ahlaka saygılı bir kimsedir. Yurt için yaşar yurt için ölür.

Cumhuriyetçi; ulusal fazileti yaşatan ideal bir ruhtur. Gücünü, bilgisini yalnız ve ancak yurt uğrunda harcar. İşte bu bir fazilettir. Fazileti ayrıca, insanlığı hayvanilikten ayıran büyük büyük ve açık bir fark diye tarif eder...”

Gobi, Türk ulusunun büyük bir coşkuyla Cumhuriyetçi olduğunu haykırdığını belirterek yazısına son vermiştir (Gobi, 1935: 3-4).

Gobi, derginin bir sonraki sayısında “Altı Büyük Ülkümüz” adlı yazı dizisine devam etmiş ve “Ulusçuyuz” başlıklı yazısını kaleme almıştır. Türklerin

milliyetçiliği her zaman benimsediklerini belirten Gobi, millet içine ayrılık sokmak isteyenlere karşı hep galip geldiğini söylemiştir. Osmanlı'nın ulusçuluk anlayışından uzak olmasından dolayı dağıldığını ifade etmiş, bu konuda Osmanlı İmparatorluğunu eleştirmiştir (Gobi, 1935: 2-3). Derginin sonraki sayısında "Halkçıyız" başlıklı yazısında Gobi, bizim ülkemizdeki halkçılığı gençliğin benimsediğini, diğer ülkelerdeki gibi klişe olmadığını belirtmektedir. Bilgili gençlerin, halktan kişilerin elini sıkarken onların benliğine saygı gösterdiklerini ifade etmiş; onların derebeylik zihniyetini yıkarak halka şeref kazandırdıklarına değinmiştir. Türkiye'de sınıfların olmadığını, üstünlüğün ancak bilgi ve çalışma ile kazanılacağını belirten Gobi, Türk gençliğinin halkçılığı içten benimseyip dünyaya tanıttığını söyleyerek yazısına son vermiştir (Gobi, 1935: 4).

Doğuş Dergisinin bir sonraki sayısı olan 24. sayıda yazı dizisine devam eden Gobi, "Devletçiyiz" başlıklı yazısında Türklerin tarih boyunca her zaman devletçi olduğunu, devlete dayanmayan her şeyin yok olup gittiğinin farkında olduklarını belirtmiştir. Yazarın devletçilik ile ilgili ifadelerinden bir bölümü, "*Devletçiliktir ki; bütün değer ile yaşayan, paramızın günden güne artıyor ve saklıyor. Ve yine devletçiliktir ki zanaatlarımızı yabancı kapitallere karşı bütün varlığıyla kanatları altına alarak koruyor, yayılma ve yükselmesine çalışıyor.*" şeklindedir. Gobi, Türk milletinin devletçiliği benimseyip yükseltmeye çalıştığını sözlerine eklemiştir (Gobi, 1935: 1-2).

A. Cevat Gobi, derginin sonraki sayısında bulunan "Devrimciyiz" başlıklı yazısında, devrimciliğin milletin içine sinmiş enerji depoları olarak yaşadığını, zamanı geldiğinde patlayarak kendini gösterdiğini ancak bunu her ulusun başaramadığını belirtmektedir. Sessiz duran kümelerin için için korlaşarak yeryüzüne hâkim olmaya başlayabileceğini söyleyen Gobi, buna örnek olarak Türk milletini göstermiştir. Türk milletinin yapılan devrimi benimsediğini ifade eden Gobi, halkın devrimleri geliştirdiğini ve Türk devrimi Fransız devrimi gibi kanlı olmadığını arkasında 14 milyon vatandaş olduğunu sözlerine eklemiştir (Gobi, 1936: 1-2).

"Ulusal Egemenlik" başlıklı yazısında İlhan Erim, Türk milletinin halk egemenliğinin en güzel örneğini hemen hemen kurduğunu belirtmiş, halk egemenliğinin 20. yüzyılın normal bir rejimi haline geldiğini söylemiştir. Faşizm ve

Bolşevizm'in halk egemenliğin türlü yollarla etkileyip, bulandırmaya çalıştığını ifade eden Erim, Türk milletinin egemenliğin esas yapısını bozmadığını dile getirmiştir. Ülke insanın birbirine kaynaşmış olup adeta tek bir vücut olduğunu vurgulayan yazar, bu bütünlüğün Türk milletinin yüceliğinin bir göstergesi olduğunu söylemiştir (Erim, 1936: 4-5).

“Doğuş” başlıklı yazıda Melahat Saim Eroğlu, Türk inkılabı doğrultusunda gençlerin yetiştirilmesinde Halkevi Dergilerinin önemi belirtmiş, derginin inkılâplar yolunda hizmet verdiğini ve amacını şu sözlerle açıklamıştır:

“Mecmua gençliği, inkılap fikriyatı noktayı nazarından kendi ideali uğrunda müşterek ülkü sahibi imanlı gençliği her şeyden evvel kısa zaman zarfında yetiştirmek amacına doğru gidiyor.

Bu mecmua bir gençlik fikir mecmuasıdır. Gayesi; inkılap için toplu ve teşkilatlı gençlik fikrini yaymak ve bu uğurda çalışmaktır.” (Eroğlu, 1936: 10).

“Öğretmenin Öğütlerinden” başlıklı yazısında H. N. Zorlutuna, ileriye gitmek için Türkiye Cumhuriyeti'nin ülküsünün, Türklüğü koruyarak Batılılaşmak; Türk karakteri taşıyarak ilimde, fende en gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmak olduğunu belirtmiştir. Bu amaca ulaşmak için Türk hükümetinin ve milletinin elinden gelene yaptığını söyleyen Zorlutuna, milletin sosyallikte yükselmesinin de gerektiğini ifade ederek buna ulaşmak için bazı şartların neler olduğu hakkında görüşlerini belirtmiştir (Zorlutuna, 1936: 6-8).

“Cumhuriyet ve Kültür” başlıklı yazısında H. N. Zorlutuna, devlet içinde 13 yılda yapılan inkılâplardan bahsetmiş, okumaya verilen önemin arttığını, Türk köylüsü ile Türk aydını arasındaki aşılmaz duvarın Cumhuriyet ile yıkıldığını ifade etmiştir. Harf inkılâbına değinip, ülke genelinde 13 yıl içinde okul ve öğrenci sayısının arttığını söyleyen Zorlutuna, gençliğin en büyük ödevinin sağlam adımlarla bu ışıklı yolda yürümek olduğunu sözlerine eklemiştir (Zorlutuna, 1936: 4-6).

“İstiklal Marşı'na Dair” başlıklı yazısında A. Türk milliyetçiliği üzerinde durmuş, Türk milletinin kendisini sömürge yaptırmadığını; her zaman hür yaşayıp, kimseye boyun eğmediğini belirtmiştir. Türk zaferinin destan halinde ifadesi olarak gördüğü İstiklâl Marşının her Türk'ün kalbinde saygıyla yer alması gerektiğini ifade

etmiştir. Vatan toprağı için canlarını seve seve verdiklerini söylediğı şehitlere şu şekilde seslenmiştir:

“şanlı bayrağımızın rengini sizin temiz kanınızdan, gök ve yıldızdan aldık. Siz öldünüz fakat Türk milleti ve ruhlarınız yaşıyor. Bu topraklara göz diken olursa; biz de sizin gibi savaşarak kanımızı dökmeğe her an hazırız. Sizin kanlarınız vatanın damarlarında dolaşıyorsa unutmayın ki bizim kalbimiz de vatandır.” (A. , 1938: 2-3).

“15 Devrin Yılı” başlıklı yazısında M. F. Bortaçino, işgal yıllarından bahsetmiş, dönemin Osmanlı Hükümetini eleştirmiştir. Cumhuriyetle birlikte eğitimde, kadın haklarında meydana gelen ilerlemelerden söz etmiş, köylülere sağlanan kolaylıklara, yurt içinde ve sınırlarımızda yabancıların değil Türk milletinin hâkimiyeti olduğunu ifade etmiştir (Bortaçino, 1938: 10-13).

“İnkılap Öğretmeni” başlıklı yazısında Halil Erdoğan, Türk milletinin yükselişinde öğretmenlerin sorumluluklarının çok olduğunu, görevinin sadece bilgi öğretmek değil, inkılâpların bekçiliğini ve koruyuculuğunu yapmak olduğunu belirtmiştir. Yazıda Mustafa Kemal’in öğretmenlere verdiği değer hatırlatılmış; kendilerine bu değerın Cumhuriyet ile birlikte verildiğı söylenmiştir (Erdoğan, 1938: 14-15).

“Laikliğin şümûlü” başlıklı yazısında Nail Bayer, insanların zamanla düşüncelerin değıştığını belirten Bayer, batıl inanç olarak gördüğü bazı davranışları Türk milletinin artık terk ettiğini, daha farklı düşünmeye başladığını belirtmiştir. Bazı kötü âdetlerimizin olduğunu söyleyen yazar, bunların da bırakılması gerektiğini dile getirmiştir (Bayer, 1939: 26-27).

4.3. Kars, Kars’taki Eserler, Tarih ve Kişilerle İlgili Yazılar

Bu bölümde, Kars tarihi, şehir yaşamı, sorunları, şehirde bulunan tarihi eserler, Türk tarihi ile ilgili yazılar, genellikle bölge için önemli olan kişiler hakkında kaleme alınan yazılar incelenmiştir.

4.3.1. Kars ile İlgili Yazılar

Dergide, Kars tarihi üzerine gelen bilgiler verildiği ve şehirde yaşanan sorunların Cumhuriyet yönetimiyle çözüme kavuşmaya başladığının anlatıldığı görülmektedir. Kars'ta bulunan kale, cami, kilise gibi yapılardan, bunların hangi milletler tarafından yapıldığı hakkında bilgiler verilmiş, şehirde tarih boyunca hangi milletlerin yaşadığı konusunda açıklamalar yapılmıştır. Yazıların bir kısmında, tarih boyunca ticari, siyasi ve askeri geçiş alanı olan ve büyük öneme sahip olan Kars ile ilgili çalışmanın olmadığı belirtildiği, şehre gereken ilginin verilmesi gerektiğinin ifade edildiği görülmüştür. Kars'ın su ve elektrik sorununa da değinilen yazılarda, Cumhuriyet ile beraber barajların yapıldığı ve belirtilen sorunların giderildiği söylenmekte, hükümetin çalışmalarına destek verilmektedir.

“Kars Asari Atıkası Üzerinde Şahsi Küçük Tetkikler” başlıklı yazısında Hakkı Balkas, gezilen yerlerin tarihinin en iyi orası için yazılmış eserlerden öğrenilebileceğini belirtmiş, Anadolu illerinin birçoğu hakkında önemli eserler varken, Kars için henüz detaylı bir eser hazırlanmadığını söylemiştir. Kendisinin bir tarihçi olmadığını, fakat “Muhtasar Kars Tarihçe ve Coğrafyası” adlı bir müsvedde yazdığı bilgisini vermiştir. Türk tarihçilerini Kars tarihi ile ilgili çalışmalar yapmaya davet eden Balkas, Eski ve Yeni Kale hakkında bilgiler vermiştir. Eski kalenin çok eski zamanlarda, Ermeniler döneminde yapıldığı görüşünü belirten Balkas, kalenin zamanla bir kısmının yıkıldığını, tepe üzerinde bir bölümünün ayakta kaldığını söylemiştir. Kalenin Selçuklular, Osmanlılar ve Ruslar tarafından onarım gördüğünü ve bu yapının da Yeni Kaleyi meydana getirdiğini ifade etmiştir (Balkas, 1935: 3).

Hakkı Balkas'ın, yukarıda belirttiğimiz başlık altında sonraki sayılarda da yazıları vardır. 17. Sayıda “Kars Asari Atıkası Üzerinde Şahsi Küçük Tetkikler Uçuk Kilise” başlıklı yazısında, Kars'ın 6 kilometre batısında, Petrofko ve Ladi köyleri arasında bulunan çok eski bir Ermeni Kilisesi hakkında bilgiler vermiştir. Kilisenin zamanla tahrip olduğunu belirten Balkas, yapının aynı zamanda manastır olarak kullanıldığını, intizam ve ihtişam sahibi olduğunu ifade etmiştir. Yazar, kilisenin üzerindeki kabartmalarda kartal, Hz. İsa sureti ve insan başı olduğu bilgilerini vermiştir. Yazıda dipnot olarak “uçuk” kelimesinin anlamının yıkılmış olduğunu,

yapının harap halinden dolayı köylülerin bu ismi kullandığını belirtmiştir (Balkas, 1935: 2).

Derginin 18. sayısında yazısının devamı olarak yayınlanan “Kars Asari Atıkası Üzerinde Şahsi Küçük Tetkikler Kemal Atatürk’ün Heykeli” başlıklı yazısında Hakkı Balkas, Atatürk’ün heykeli hakkında bilgiler vermiş geleceğe bir hatıra kalacağı için usta bir elde yapılmasından dolayı yaşadığı mutluluğu dile getirmiştir. Yazıda daha sonra “Camii Kebir” (Ulu Cami) hakkındaki bilgilere de yer verilmiştir (Balkas, 1935:2). Doğu Dergisinin 23. Sayısında yine “Kars Asari Atıkası Üzerinde Küçük Tetkiklerime İstinaden Şehrin Kuruluşu ve Genişlemesi” başlıklı yazısında Hakkı Balkas, Kars şehrini tarihte birçok devletin ele geçirdiği, buranın Anadolu ve Kafkaslar arasındaki ticari, siyasi ve askeri alanda bir geçiş noktası olduğu belirtilmiştir. Şehrin sırasıyla; İskit, Asur, Ermeni, İran, Yunan, Roma, Gürcü, Bizans, Arap, Selçuklu, Osmanlı, Rus ve Türkiye Cumhuriyeti devletlerinin hâkimiyetine girdiği bilgisi verilmiş; imar alanında en çok hizmet edenlerin Türkler, eski Ermeniler ve Ruslar olduğu ifade edilmiştir (Balkas, 1935: 5-6).

“Su” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, suyun Anadolu için yüzyıllardır sorun oluşturduğunu, yokluğunun hastalıklara, bolluğunun sellere neden olup tarım alanlarına zarar verdiğini belirtmiştir. Cumhuriyetle birlikte yurdun her yanında barajların kurulmaya başladığını, şehirlerin temiz su kullandığını söyleyen Yağmurdereli, Kars’ın da bu hizmete kavuştuğunu, Borluk suyunun şehrin su ihtiyacını giderme de önemli rol oynayacağını ifade etmiştir (Yağmurdereli, 1938: 1-2).

“Kars, Su ve Elektrik gibi İki Devrimsel Esere Kavuştu” başlıklı yazısında Tarhan Toker, su ve elektriğin insan hayatındaki önemine değinmiş, medeni dünyanın her işini elektrikle hallettiğini, elektriğin kültürel hayatın kaynaklarından biri olduğunu söylemiştir. Eski dönemlerde Anadolu’nun ihmal edildiğini ifade eden Toker, Erzurum, Sivas, Kars gibi şehirlerin sürgün şehri olarak görülmesini eleştirmiştir. Kars valisi “Akif Eyidoğan” tarafından bu iki önemli kaynağın kazandırıldığını belirten yazar, Eyidoğan’a teşekkürlerini sunmuştur (Toker, 1938: 13-15).

“Kars” başlıklı yazısında M. Fahrettin Çelik, Kars üzerine çalışma yapılmamasından dolayı üzüntü duyduğunu ifade etmiş, bu konuda çalışma yapanların da yanlış bilgiler aktardığını iddia etmiştir. Tarhan Toker’in Kars ile ilgili çalışmasını eleştiren Çelik, “*Kars*” adlı çalışmada yanlış gördüğü yerleri belirtmiştir (Çelik, 1939: 26-31). Çelik’in yazısı *Doğuş Dergisi*’nin 44. sayısında devam etmiştir. Eser içinde gördüğü yanlışlıkları anlatmaya devam etmiştir (Çelik, 1939: 37-40). *Derginin* bir sonraki sayısında “Kars” başlıklı yazısını tamamlayan yazarın, Toker’in eseriyle ilgili eksiklikleri ve yanlışlıkları belirttiği görülmektedir (Çelik, 1939: 19-23).

“Kars’ın Öz Sanı Alp-Kala” başlıklı yazıda, şehrin tarihteki önemine değinilmiş, her çağda atalarımız tarafından uğrak yeri olmuş Kars’ı, öz dilimizle Gazi şehir anlamındaki “Alp-Kala” olarak andıkları belirtilmiştir (İmzasız, 1940: 1-2).

“Kars Elinde Yayın ve Basım İşleri” başlıklı yazıda, ayın işlerinin anlaşılması için öncelikle ilin, mülki idare tarihi hakkında bilgiler verilmiş, daha sonra Kars ile ilgili yazılar yayınlayan sergi ve gazetelerden bahsedilmiştir. Kars adına ve Kars’ta çıkarılmış yayınlar şöyledir: 1870 yılından 93 Harbine kadar çıkan “*Salname-i Vilayet-i Erzurum*”, Rusça çıkarılan ve buraya göç ettirilen Hristiyanların menfaatlerini korumayı amaçlayan “*Kars Gazetesi*”, Kazım Karabekir’in Varlık Evi adıyla kurduğu matbaada basılan “*Varlık Dergisi*” 1927 yılında çıkarılmaya başlayan “*Yeşilyayla*”, 1929 yılında Cumhuriyet Bayramında çıkarılmaya başlanmış “*Kars Gazetesi*” ve “*Doğuş Dergisi*”dir (İmzasız, 1940: 29-32).

“İslâm Ansiklopedisinden Kars” başlıklı yazısında M. Fahrettin Çelik, Rus Tarihçi W. Barthold’un Orta Asya Tarihiyle ilgili eserlerinin, “Moğol İstilâsı Devrinde Türkistan”, Moğol İstilâsına Kadar Orta Asya’da Hristiyanlık Tarihi”, “Aral Gölü ve Amuderya’nın Aşağı Mecrasına Ait Haberler” adlı eserler olduğu belirtilmiştir. Yazıda daha sonra Barthold’un “*İslâm Ansiklopedisi*”ne Kars hakkında yazdıkları hakkında bilgiler verilmiştir (Çelik, 1941: 26-27). *Derginin* sonraki sayısında bu yazıya devam edilmiş, gerekli görülen düzeltmeler yapılmıştır (Çelik, 1941: 17-21).

4.3.2. Eserler ile İlgili Yazılar

Doğuş Dergisi'nde çoğunlukla, Kars'ta bulunan Ani harabeleri hakkında bilgiler verildiği görülmektedir. Ani'de hâkimiyet kuran Hristiyan ve İslam devletlerinden bahsedilen yazılarda, M. Fahrettin Çelik, Ani'nin asıl adının "Anı" olduğunu belirtmiş, daha sonraları Ani şeklinde söylenmeye başladığını ifade etmiştir. Ani harabelerinden başka, Saltuk yazıtları, yazıt hakkında yazılan eserler ve 1010 yıldır ayakta olduğu belirtilen Künbet Cami'nin, tanıtılan eserler arasında olduğu görülmüştür. Yörede bulunan eserlerin geçmişlerine ait bilgilerin dergide yayınlanmasının, tarihi mirasın tanıtılması ve sahip çıkılması açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır.

"Ani Yıkıntıları Hakkında İncelemeler" başlıklı yazı dizisinin birinci yazısında, Ani yıkıntılarının Kars ili sınırları içinde bulunduğu belirtilmiş, konumu detaylı şekilde anlatılmış; yıkıntıların tarihi, bu süreçte geçirdiği değişimlerden bahsedilmiştir. Ani'nin "Orta Ani", "Yeni Şehir" ve "Yukarı Şehir" olmak üzere üç şehre ayrıldığı bilgisi verilmiş; 12. yüzyılda müze binasının düzeltilindiğini ve buraya hâkim Müslüman milletler tarafından üzerine "Bismillah" yazıldığı ve buranın mescide dönüştürüldüğü söylenmiştir (İmzasız, 1936: 4-6). Ani yıkıntılarıyla ilgili ikinci yazıda, kalıntıyı oluşturan 3 şehir hakkında bilgiler verilmiş, "Saray Kilisesi" alt başlığı altında buranın yapımı, tarihi, kullanımı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Yapının 6. ya da 7. Yüzyıla ait olduğu belirtilmekte, yapı üzerinde eski Hristiyan Ermenilerin yazısıyla yazılmış bir kitabe olduğu ifade edilmekte; pençelerinin etrafında keşiş kafalarının kazıldığı ve tavşan şekillerinin üzerinde Sultan Süleyman mührünün olduğu bilgisi verilmektedir. Ayrıca Hz. İbrahim'in Allah'a kurban keseceği merasimin resminin de bulunduğu belirtilmiştir (İmzasız, 1936: 4-6).

Ani yıkıntıları ile ilgili üçüncü yazıda, yukarı şehrin güney tarafında bulunan "Küçük Kale Kilisesi", "Kale Manastırı" ve "Simpat Divar Hisarı" hakkında bilgiler verilmiştir (İmzasız, 1936: 32-33). Yıkıntılarla ilgili dördüncü yazıda daha önce belirttiğimiz kısımlar ile ilgili ayrıntılara girilmiş; eserler üzerindeki yazılar, resimler anlatılmıştır (İmzasız, 1936: 15-16).

“Karsta Saltık Yazıtları” başlıklı yazısında M. Fahrettin Çelik, yazılı Türk tarihinin, gerçeklik yönünden yeniden taranıp yazılması ihtiyacını dile getirmiş, yazıtlar ile bilgi vermeden önce Saltıkların kökeninden, kuruldukları yaşadıkları yerlerden, dinî inanışlarından bahsetmiştir. Daha sonra yazıtların bulunduğu yerin çevresi ile ilgili bilgiler vermiş, yazıtlara kimlerin eserlerinde yer verdiğini anlatmıştır. Evliya Çelebinin yazıtı tarif eden sözlerinin verildiği yazıda, yazıtların tam suretinin Pertev Paşa ve Beşir Ağa kütüphanelerinde bulunan, yazma nüshalarda nasıl olduğu aktarılmıştır (Çelik, 1939: 3-6).

Derginin bir sonraki sayısında, aynı başlık altında “Saltık Yazıtları” hakkında bilgiler verilmeye devam edilmiş, yazıtlara ait ikinci ve üçüncü suretlerini “Rahmi zade İbrahim” adlı değerli bir yazarın tanıttığı ifade edilmektedir. Adı belirtilen yazıcıdan bahsedildikten sonra, yazıtta; Saltık Hanlarının en ünlüsü olduğunun söylendiği Melik İzzeddin’in devrin en büyük unvanlarını almasının ve devletin o dönemdeki önemini anlatıldığı bilgisi verilmiştir (İmzasız, 1939: 3-5).

“Kars İlindeki Eski Şehir Örenlerinden Anı” başlıklı yazı dizisinin derginin 49. Sayısında bulunan bölümünde M. Fahrettin Çelik, Ani’nin Kars’tan 40 kilometre güneydoğusunda bulunduğu belirtmiş, bulunduğu yer hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir. Yazının devamında Anı adı üzerinde durulmuş, yeni alfabeyle geçilince Ani olarak söylenmeye başlayan yerin doğru söylenişinin Anı olduğu ifade edilmiştir. Çelik daha sonra, Ani’yi konu alan eserleri yazılar hakkında bilgiler verilmiştir (Çelik, 1940: 2-5). Derginin sonraki sayısında Anı’da hâkimiyet kuran Hristiyan, İslâm devletleri ile diğer devletler ile ilgili bilgiler verileceği belirtilmiştir. Yazıda bunlardan, “Kamsarakanlar”, “Bağratlar” ve “Şeddetler”den bahsedildiği görülmektedir (Çelik, 1940: 2-6).

Derginin 52. sayısında Anı ile ilgili yazıya devam edilmiş, Çelik’in Ani’ya hâkim olanlar hakkındaki açıklamalarının sürdüğü görülmüştür. Alp Arslan’ın 1064 yılında Ani’yı alması üzerinde ayrıntılı şekilde durulmuş, tarihi eserlerde bu konuyla ilgili yazılardan bölümler sunulmuştur. Alparslan’ın “Meşâhiri İslâm” adlı eserin 2. cildinde belirtilen konuşması şu şekildedir:

“Askerler! Sizin gibi bahadır bir askerın hakanı bulunduğundan ötürü övünüyorum. Tahta geçişimin başlangıcında ülke ufuklarını dolduran karışıklık bulutlarını koçaklık kılıcınızın şimşegi ile savarak yurdu kayırdınız. Bugünkü günde, İslâmlık âlemi karşımızda yağya keskin cihad kılıcınızı göstermenizi bekliyor. O halde ben gereği gibi yurdu koruma ve hem de Tanrı sözü sancağını yükseltmek gibi iki işi yapmış olacaksınız. Yağınız çokluksa da ilk arslan tekin hücumunuza bil dayanamayacağını bilirim. Çünkü onlar, yurtlarını değil, canlarını kurtarmaktan başka bir nesneyi düşünmeyen birtakım korkak adamlardır. Siz ise, hayatın eğreti olup, asıl şerefin cihad uğrunda can vermek şerefinden ibaret olduğunu bilen arslanlarınsınız. İşte, hakanınız, bundan sonraki adımını kavga meydanına atıyor. Şu kılını tutmakta olan elimde tutar kalmayınca dek uğraşacağım. Dinini, yurdunu, hakanını seven arkamdan gelsin.” (Çelik, 1940: 2-9)

Derginin 54. sayısında yazının devamı yayınlanmış, bu bölümde Çelik, Anı’ya hâkim olan Şeddatlar’ın yapısı, yönetimi, hükümdarları ve yıkılışı hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir (Çelik, 1940: 21-28). Anı ilgili yazı dizisinin son bölümünün derginin 57. sayısında yayınlandığı görülmektedir. Bu bölümde bölgeye hâkim devletler hakkındaki bahislere devam edilmiş, Anı’ya ait birçok inanlar olduğu belirtilmiştir (Çelik, 1940: 13-21).

“1010 Yıllık Kumbet Cami” başlıklı yazıda, mâbetin Kars’ın Kaleiçi Mahallesiinde bulunduğu, Anı Bağrat hanlarından Abas çağında Kars’ta yaptırılan dört kiliseden ayakta kalan yapı olduğu ifade edilmiştir. Kumbet’in fiziksel dururumu ve özellikleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir (İmzasız, 1940: 34).

4.3.3. Tarih ile İlgili Yazılar

Dergide, Türk tarihinin uzak ve yakın dönemleriyle ilgili bilgiler verildiği görülmektedir. Tarihimizin yanlış öğretildiği iddia edilmekte, Timur’un zalim biri olarak anlatıldığını ancak onun millî hisleri kuvvetli, adaletli bir lider olduğu anlatılmaktadır. Timur ile ilgili bu görüşü desteklemek için oğullarına bıraktığı ve adaleli olmalarını söylediği vasiyetine yer verilmiştir. Tarihi yazılarda Kars’a ait bilgilere de yer verilmiş, tarihte Kars ve çevresine göç eden ve burada yaşanan Türk boyları ve diğer milletler hakkında bilgiler verilmiştir. Yazılarda milli mücadele dönemine ait izlerde görülmektedir. Süreçte yapılan anlaşmalardan, Misâk-ı Milli’nin milletimiz açısından ne kadar önemli olduğundan bahsedildiği görülmektedir. Çarlık Rusya’nın Türkleri milli kimliklerinden uzaklaştırma

çabalarının anlatılarak bu tür kötü niyetli girişimlere karşı bilinçli olunması gerektiği belirtilmiştir. İfade ettiğimiz tüm bu konuların, Türk tarihini, Kars'ın geçmişini aydınlatmada yararlı olacaktır.

“Zalim Temurlenk” başlıklı yazısında Dr. Necmettin, Timur'un bizim okullarımızda, Türk hocalar tarafından hep zalim olarak anlatıldığını söylemiş, onun kendi dönemine göre değerlendirilmemesini eleştirmiştir. Anlatıldığı gibi Timur'un zalim bir kişi olmadığını belirten Dr. Necmettin, onun ok ve kılıcı kadar kalemini kullanmakta da usta olduğunu ifade etmiştir. “Saltanatlar fatihi bahtlı çocuklarıma, cihanın ulu hakanları neslime” diye başlayan “Tüzükâtı Temür”deki ifadelerinden bahseden Necmettin, Timur'un adaleti ısrarla tavsiye ettiğini belirtmiş ve buna istinaden, onun ölüm döşeğinde oğullarına vasiyetinin şu şekilde olduğu bilgisini vermiştir:

“Çocuklarım! Vasiyetlerimi unutmayınız. Her işinizde rehberiniz adalet olsun. Benim gibi uzun zaman hükûmet etmek istiyorsanız kılıcınızı ihtiyat ve iktidarla kullanınız. Dikkat edin! Aranıza fitne ve ziddiyet girmesin. Babanızın bu sözlerini her zaman hatırlayınız.”

Daha sonra Timur ile Beyazid arasındaki mücadeleye de değinen Dr. Necmettin, Timur'un Türk tarihinde; Türkçülük düşüncesinde önemli bir temsilci olduğunu belirtmiştir (Necmettin, 1934: 2-4).

“Tarih ve Cumhuriyet” başlıklı yazısında Zakir Sıtkı, insanlığın başlangıcıyla düşüncelerine uygun yaşayış tarzını bulmaya çalışıldığını, Romalıların M.Ö. 510 yılında cumhuriyet yönetimini kullandıklarını ancak hiçbir milletin Türkler kadar cumhuriyete bugünkü anlamını veremediğini belirtmiştir. Cumhuriyet'in Türkler için en uygun yönetim biçimi olduğunu ifade eden Zahir Sıtkı, Türk hükümdarı Mete'nin en küçük işlerde bile beylerinin görüşünü aldığını, Türklerin yönetimde kadınlara söz hakkı verip fermanlarının altına “hakan ve hatun emrediyor” ifadesi konulduğu bilgisini vermiştir (Cahit Sıtkı, 1934: 7-8).

“Tarihten Açılmamış Sayfalar” başlıklı yazısında Melahat Saim Eroğluer, 197 yılında Roma İmparatoru Serrerus'un İstanbul'u ele geçirip, şehri yaktığını ve halkı kılıçtan geçirdiğini belirtmiştir. 330 yılında Konstantin'in şehre hâkim olup birçok saray ve yapı inşa ettirdiğini söylemiştir (Eroğluer, 1936: 14-15).

“Boğazlar Konferansı” başlıklı yazıda, Sevr’i kabul etmeyerek bağımsızlığı için mücadele eden Türk milletinin, Lozan’la yürüyüşüne devam ettiğini, Boğazlar Konferansıyla da boğazlarda tamamen Türk egemenliğinin sağlandığını belirtmiştir (İmzasız, 1936: 2-3).

“Kars İli Bölgesinin En Eski Çağlardan Beri Gördüğü Yerleşme, Akın ve Hakimiyetlerin Pek Kısa Bir Çizelgesi” başlıklı yazısında M. Fahrettin Çelik, göç edip Kars ve çevresinde yaşayan Türk boylarından ve diğer milletlerden bahsetmiştir. Yazının, hazırlanmakta olan “*Kars Tarihçesi*” eserinin bir kısaltması olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yazıda pek çok yer adı kullanılmıştır (Çelik, 1939:3-8). Derginin 46. sayısında aynı başlıkla verilen yazıyla konunun işlenmesine devam edilmiş, Kars’ın kendi yerlilerinin Artalardan olduğu ve bu yerlilerin milattan önceki yıllarda boylarına göre; Sırak, Gogar, Faziyen, Alarod ve Taok adlarıyla tanındıkları bilgisi verilmiştir. Daha sonra bu oymak ve boylar ayrıntılı şekilde açıklanmıştır (Çelik, 1939:4-11). 47. sayıda da Kars’a yerleşenlerin listesi açıklamalarıyla verilmeye devam edilmiştir (Çelik, 1939: 6-9).

“Kurtuluş Savaşı Tarihimizde Önemli bir noktanın Aydınlatılması” başlıklı yazısında Yasin Akdağ, Tarhan Toker’in “Kars Siyasi Tarihi” başlığıyla yayınlanan yazısındaki bir yanlışlığı düzeltmek istediğini belirtmiş; Oltu’nun 1918 yılı başında Ermenilerden temizlendikten sonra bir daha işgale uğramadığını, anavatana katılana kadar istiklâlini koruduğunu söylemiştir. Akdağ daha sonra Oltu tarihi hakkında genel bilgiler vermiştir (Akdağ, 1939: 17-19).

“Gümürü Muahedesinin İmzası” başlık yazıda, Çarlık Rusya’nın Petro’dan beri sıcak denizlere inme amacına ulaşmak için yaptığı faaliyetler anlatılmış, Gürcülerin ve Ermenilerin Rusya’nın yanında olup Türklere karşı savaştığı belirtilmiştir. Daha sonra yazıda, Büyük Millet Meclisinin emriyle harekete geçen Türk ordusunun başarısı ifade edilmiş, Gümrü ile Ermeni meselesinin sona erdirildiği söylenmiştir (İmzasız, 1940: 1-2).

“Ulusal Ant (Millî Misak)” başlıklı yazıda, bir devletin yapısına, özüne uygun bir amacı olmadığı takdirde yaşayamayacağı, Osmanlı Devletinin de bu nedenle çöktüğü belirtilmiştir. Milli mücadele döneminden kısaca bahsedilmiş, Atatürk’ün

millete baş olarak seçildiğini ve ona kurtarıcılık ettiği ifade edilmiştir (İmzasız, 1940: 1-2).

“Çarlığın Türkleri Uyuşturma İşi” başlıklı yazıda Muğan, Çarlık Rusya’nın Kars’ta esareti altına giren Türk halkını benliğinden uzaklaştırmak, uyuşturmak için, üç yol izlediği belirtilmiştir. Bunlardan birincisi halktan çok az vergi alıp, halkın kendisini sözde çok rahat hissetmesini sağlayarak onları çalışmaktan uzaklaştırmak, ikincisi Türkiye’ye yakın olmalarından dolayı Ruslardan öğ almalarını önlemek için askere alınmamaları, üçüncüsü sansür ve baskı ile Türkleri milli kimliklerinden uzaklaştırmaya çalışmalarıdır (Muğan, 1940: 31-32).

“1853-1856 Yıllarındaki Kırım Savaşı Sıralarında” başlıklı M. Fahrettin Çelik, Kırım Savaşı süreci ve savaşın Kars’a etkileri üzerinde durmuş, bölgenin zamanla yardım alamamaya başladığını, bunun sonucunda Kars’ta açlık ve hastalıkların başladığını belirtmiştir. Yazıda ayrıca Nâkîti’nin süreç etkisinde kalarak yazdığı beyitlere, ağıta, kasidesine yer verilmiştir (Çelik, 1941: 4-9).

4.3.4. Ekonomi ile İlgili Yazılar

Ekonominin, inkılâplarla birlikte geliştiğinin belirtildiği yazılarda, ülke sanayisinde pamuk üretimi, bölgedeki hayvancılık ve tarım konusunda bilgiler verilmiştir. Türkiye’deki yeraltı madenlerinin neler olduğunun anlatıldığı ve bu konuda ülkenin zengin olduğu belirtilmektedir. Cumhuriyet öncesinde, yeraltı yerüstü kaynaklar yeterliyken, bunların dışardan alınmasının eleştirildiği görülmektedir.

“Sanayimizden Pamuk İşleri” başlıklı yazısında Kitapçioğlu Salim, cumhuriyetin ilk on yılında pamuk işlerimizde olan gelişmelerden bahsetmektedir. 1924 yılında umumi ve hususi bütçelerden paraları verilen giyeceklerin yerli malından olmasının zorunlu olmasıyla alanda büyük bir adım atıldığını belirten Salim, hükümetin Kayseri’de iki dokuma fabrikasının inşasına başladığını belirtmiştir (Salim, 1933: 5).

“Aziz Yurdumun Kıymetli Köylüsüne” başlıklı yazısında Kazan Asmaz, inkılâplarla beraber köylülerin sorunlarının düşünölmeye başlanılmasına sıra geldiğini ifade etmiş, hayvancılık ve sorunları üzerinde durmuştur. Hayvanların yok

pahasına satıldığını belirten Kazan Asmaz, köylülerin sorunlarına beraberce çözüm bulunması gerektiğini vurgulamıştır (Asmaz, 1933: 5-6). Derginin aynı sayısında hayvancılıkla ilgili olarak “Karsta Yüncülük” başlıklı yazısında Kitapçioğlu Salim, Kars’ın başlıca gelir kaynağının hayvancılık ve hayvansal ürünler olduğunu belirtmiş, artık koyunun etinden çok ürünlerinden kazanç sağlanabileceğini söylemiştir. Çıldır’da “Herik” denilen, Dalgıç cinsinde küçük koyunların beyaz yünlerinin Karaman koyununun etinden daha güzel olduğu ve yününün Merinos yünlerine benzediği bilgisi verilmiş; bunun değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Salim, 1933: 6-7).

“Şarkın Müstesna Göle, Çıldır Sığırırkı” başlıklı yazısında Baytar Müdürü Kemal, Avrupa’nın sığır ırklarından örnekler vermiş, sığırlardan en verimli şekilde faydalanmanın yollarına değinmiştir. Hükümetin on bir ilin sığır ırkını, kırmızı ve mor renkte olarak ifade edilen Göle ve Çıldır ırkıyla ıslah etmeye çalıştığını, zamanla Avrupa hayvanları ayarına ulaştırılmasının amaçlandığını belirtmiştir (Kemal, 1934: 5).

“Sabunculuk” başlıklı yazısında A. Cevat, sabun üretiminin hemen hemen ülkemiz ihtiyacını karşıladığından, genel olarak sabun imalâtından, imalâta yaşanan sorunlardan, üretimde dikkat edilmesi gereken noktalardan bahsetmiştir (Cevat, 1934: 2). “İktisat ve Tasarruf” başlıklı yazısında lise öğrencisi Talât, Modern iktisadın teşkilât olduğunu belirtmiş, Cumhuriyet öncesinde, ülkenin yer altı ve yer üstü kaynakları varken dışarıdan bu maddelerin alınmasını eleştirmiştir (Talât, 1935: 6).

“İşletilmemiş Sermayenin Memlekete olan zararları ve Kars’taki Süt Toz Fabrikaları” başlıklı yazısında Tüccar Kerimoğlu İbrahim, cumhuriyetle birlikte yeni fikirlere açık olan sermaye sahiplerinin yeni fabrikalar açtıkları, bun fabrikaların kendileri kadar ülkeye ve millete de faydalı olduğunu belirtilmiştir. Açılan süt fabrikalarının köylüleri mutlu ettiğini ve artık sütü daha ucuza aldıkları ifade edilmiştir (İbrahim, 1934: 4-6).

“Eğer Manevi Sermaye Suistimal Edilmezse En Büyük Bir Sermayedir” başlıklı yazısında İbrahim Daşdemir, ticaretin arttığını fakat peşin alışverişin

azaldığını söylemiş, Avrupa ticaret merkezlerinde veresiye'nin fazla olduğunu belirtmiştir. Bizde veresiye ile ticaretin yapılmasının olumlu ve olumsuz yönlerine değinmiştir (Daşdemir, 1935: 3-4). Derginin 21. sayısında “Vilayetimiz Tetkiklerinden Kağızman ve Tuzluca Tuzları” başlıklı yazısında Murat, Kağızman ilçesinin 4 kilometre batısında yer aldığı bilgisini verdiği Kağızman Tuzlası hakkında genel bilgiler vermiş, kaya tuzu üretimi bakımından tuzlanın Türkiye’de üçüncü olduğunu sözlerine eklemiştir. Murat, tuzla içinde sekiz memur, dokuz güvenlik görevlisi ve yılda 1500 işçi çalıştığını ifade etmiştir (Murat, 1935: 6).

Derginin “Köylünün Köşesi” adı verilen bölümünde “Tarım Fenni” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde toprakta olması gereken maddeleri belirtmiş; toprak ıslahı, alçılama hakkında bilgiler vermiştir (Gobi, 1935: 3). Derginin 27. sayısında yer alan “Yerli Malı” başlıklı yazısında, Melahat Saim Eroğlu, yerli malı kullanımı için ayrılan bir hafta olduklarını belirtmiş, ancak toplumun yerli malı tüketmesi için yapılması gereken çalışmaların yetersiz olduğunu söylemiştir. Eroğlu, gerekli çalışmaları yapmanın sadece devletin değil; milletçe herkesin görevi olduğunu ifade etmiştir (Eroğlu, 1936: 7).

“Maden Kömürleri” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, dünyada Kömür ve Petrole verilen önemi anlatmış; artık savaşların din ya da milli nedenlerden değil, ekonomik nedenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Sanayinin gelişmesiyle kömür ve petrole duyulan ihtiyacın arttığını söyleyen Gobi, ülkemizde de hem ormanların korumasını sağlamak hem de daha çok verim sağlamak için kömür kullanımının yaygınlaşması gerektiğini vurgulamıştır. Zonguldak kömür yatakları ve burada çıkan kömürün kalitesi hakkında bilgi veren Gobi, Türkiye’nin linyit bakımından da çok zengin olduğunu belirterek ülkedeki linyit bulunan sahalari sıralamıştır (Gobi, 1936: 10-13).

“Gümüşhane Madenleri” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, şehir için “Gümüş ili” tabirinin kullanıldığını söylemiş, Gümüşhane hakkında genel bilgiler vermiştir. Yazısında daha sonra gümüş ocaklarından bahseden Gobi, şehirde “Kırk pavli” ve “hazine mağarası” adlı iki önemli ocak olduğunu, içinde buldukları yıl Bayındırlık Bakanlığının bu ocakları açtirdığını belirtmiştir. Açılan bu ocaklar sayesinde ülkenin genel refah seviyesinin artacağı görüşünü paylaşmıştır (Gobi, 1936: 15-16).

“Balkayadaki Maden Kömürü” başlıklı yazısında A. S. Sadece Kars’ın değil tüm Doğu illerinin en önemli sorunlarından birinin yakacak olduğunu belirtmiş, her medeni devlet gibi Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin de yakacak olarak kömürü kabul ettiğini söylemiştir. Ülke genelindeki odun yakma alışkanlığından kolay vazgeçilemediğini söyleyen yazar, kesilen ağaçlar nedeniyle bölgede ormanlara verilen zararı anlatmıştır. Kömür kullanılan yerlerde eldeki sayısal verilerin aktarıldığı yazıda, kömür kullanımının; zatürre vakalarının azalmasını, tasarrufu, ağaçların korunmasını ve yakacaktan elde edilen verimin atmasını sağladığını belirtmiştir (A. S. , 1939: 17-20).

4.4. Bilim-Teknoloji, Sanat, Eğitim ve Sosyal Hayat ile İlgili Yazılar

Bu bölümde, Doğu Dergisinde, o dönemde kullanılan silahlar, teknolojik gelişmeler, doğa bilimleri ile ilgili bilgi veren yazıların yanında, eğitim, çocuk yetiştirme, toplum hayatında yaşanan sorunlar, toplum yapısı, müzik hakkında genel bilgiler veren yazılar incelenecektir.

4.4.1. Bilim ve Teknoloji ile İlgili Yazılar

O dönemde yeni çıkan silahlar, teknoloji, doğa bilimleri ve fen bilimleri ile ilgili yazılar bulunmakta, teknolojik gelişmelere hakkında bilgi verilmektedir. Belirttiğimiz hususları dergide yer alan yazılar incelenerek açıklanmaya çalışılacaktır.

“Radiüm” başlıklı yazısında Şükrü Zade Celâl, Radyum hakkında bilgiler vermiş, Kimya içindeki yerini anlatmıştır. “Mendelyef cetvelinde” 88. Unsur olduğunu söylediği Radyum’un kullanıldığı alanlardan bahseden Celâl, günden güne miktarı azalan gaz, petrolün yerine Radyum’a bırakacağını, tedavisiz hastalıklara cevap vereceğini belirtmiştir (Celâl, 1934:7). Şükrü Zade Celâl Doğu Dergisinin 8. sayısındaki “Aya Gitmek Mümkün müdür?” başlıklı yazısında, Ay ile arz (yeryüzü) arasındaki mesafeye değinmiş, bu mesafenin Ay’da hava olup olmadığı konusunu düşündürdüğünü ifade etmiştir. O günkü şartlarda Ay’a gitmeyi güçleştiren nedenlerden bahseden Şükrü Zade Celâl, Ay’a yolculuk için yapılan çalışmalar hakkında bilgiler vermiştir (Celâl, 1934: 3).

“Stratosferde (x)” başlıklı yazısında Şükrü Zade Celâl, yine Ay’a gitme konusu üzerinde durmuş, uçakların 500-700 kilometre yüksekte havasız alanda uçamadıklarını, bu sorunu gidermek için Profesör Perseval’in roket projesini yürüttüğünü söylemiştir (Celâl, 1935:2). Derginin 16. Sayısında Akın soyadını alan Celâl, “Raket Tayyareleri” başlıklı yazısında, roketli uçaklarla yüksek hızla, kısa zamanda yolculuklar yapılabileceğini belirtmiş, roketli uçaklarda patlayıcı maddelerin kullanıldığı bilgisini vermiştir (Akın, 1935: 5).

“Tabiat ve Hayatta Tekâmül” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, yeryüzünün oluşum süreci hakkında bilgi vermiş, insanlığın zekâsı sayesinde buluşlar gerçekleştirip yeryüzüne hâkim olduğunu, sürekli ilerlediğini söylemiştir (Gobi, 1935: 1-2).

Doğuş Dergisinin 18. Sayısında “ Zerre ve Atom” başlıklı yazısında Nusret Feridun, Atom’un tarihsel süreç içinde hangi gelişmelere uğradığını, Eski filozofların Atom’un parçalanmasını kabul etmediklerini, zamanla bu görüşün değiştiğini belirtmiştir. Zerre’nin tanımını veren Feridun, “Brvvnien hareket”ten bahsetmiş, bununla ilgili örnekler vermiştir (Feridun, 1935:4). Derginin bir sonraki sayısında “Zerre ve Atom” başlıklı yazısına devam eden Nusret Feridun, Zerre hakkındaki açıklamalarına devam etmiş, zerrenin hacimlerini kum taneleri ile karşılaştırmış; gerçek hacimleri bu kadar az olduğu halde gaz fanusun her noktasında birden görülebilmelerini bir örnekle açıklamıştır (Feridun, 1935:7-8). Derginin sonraki sayısında aynı başlıkla yazısına devam eden Feridun, Zerrenin Atomlardan vücuda geldiğini belirtmiş, ilgili örnekler vermiştir. Yazısının bu bölümünde ve Atom ve Zerre ilişkisi üzerinde durmuştur (Feridun, 1935:5-6).

“Tabiat ile Fen Arasında Ziya ve Hararet Rekorları” başlıklı yazısında Celâl Akın, bilimin her geçen gün geliştiğini ifade etmiş, Güneş ışınlarının en güçlü ışınlar olduğunu söylemiştir. Yazının genelinde Güneş ışınlarının günün saatlerindeki şiddet dereceleri hakkında bilgi verilmiştir (Akın, 1936: 11-12).

“Tabiattan Alınacak Dersler Kommensalizm” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, tabiatın insanın düşünce hayatına egemen olduğunu belirtmiş, Russo’nun “Tabiat, tabiat, tabiata koşunuz” sözünü tabiatın zihinsel dünyamızdaki önemini vurgulamak

için kullanmıştır. Gobi “Komensalizm”i güçsüz yaratılanın, güçlünün gölgesine sığınarak yaşaması olarak tanımlamış, kavram hakkında bilgiler vermiş; bunu insan hayatına uyarlayarak gençlere kommensal olmamalarını söylemiştir (Gobi, 1936: 13-15). Gobi, aynı başlık altında derginin 30. sayısında “Mimetizm”den bahsetmiştir. Bu kavramın taklit; yaratılıştaki aciz ve zayıflar için bir korunma kanunu olduğunu söyleyen Gobi, kavramı insanlarla ilgili hale getirmiş ve insanların olmadıkları gibi göründüklerini ifade etmiştir (Gobi, 1936: 11-13).

“Uçak ve Hava Tehlikesi” başlıklı yazısında Celâl Akın, savaşlarda en etkili silahların uçaklar olduğunu belirtmiş, ülke savunmasında hava kuvvetlerinin önemli olduğunu söylemiştir. Akın daha sonra, hava tehlikesine karşı korunma yöntemlerinden ve uçaklarda kullanılan silahlardan bahsetmiştir (Akın, 1936: 2-4).

“Yangın Bombaları” başlıklı yazısında Ş. Ulusagüven, ilerleyen zamanlarda savaşlarda, cephelerde çarpışan orduların ihtiyaçlarını karşılayan grupların yok edilmeye çalışılacağını söylemiş, bunu gerçekleştirmek için yangın bombalarından yararlanacağını belirtmiştir. Ulusagüven yazısının devamında, Fosfor bombası, elektrontermik bombası hakkında bilgi vermiş bu silahlardan korunma yolları üzerinde durmuştur (Ulusagüven, 1938: 4-6).

4.4.2. Kültür-Sanat ile İlgili Yazılar

Dergide, müzik hakkında genel bilgiler verildiği, müzik tarihinin anlatıldığı, müzik türlerinden örnekler verildiği, Doğu ve Batı müzikleri hakkında yorumlar yapılarak bunların karşılaştırıldığı ve müzik ile şiir arasındaki ilişkinin açıklanmak istendiği görülmektedir. Konu ile ilgili yazılar incelenerek belirtilen hususlar açıklanmaya çalışılacaktır.

“Balo” başlıklı yazısında Birsen, balo kelimesinin İtalyancadan dilimize geçtiğini ancak sanki uzun zamandan beri kültürümüz içinde varmış gibi kabul görmesini yadırgamış; baloların özelliğini kaybettiğini, kişilerin kıyafetleri, makyajları, parfümleri ile bir gösteriş yeri haline getirildiklerini belirtmiştir (Birsen, 1933: 4-5). Derginin 9. Sayısındaki “934 Yılı Hayvan Sergisi” başlıklı yazısında Mir Mehmet, 1928 yılından beri Kars’ta düzenlenen hayvan sergisinden bahsetmiş, 1934 yılına kadar nasıl yapıldığı ile ilgili kısaca bilgi verip yapılan değişiklikleri dile

getirmiştir. Hangi hayvanlara ikramiye verilip hangilerine verilmeyeceğine ve ikramiyelerin miktarına değinen Mir Mehmet, en çok hangi türlerin kazanç getirdikleri üzerine yorumlar yapmıştır (Mehmet, 1934: 3-4).

“Musiki Hakkında Umumi Bilgilerden” başlıklı yazısında S. Engin, herkesin söylediği ancak tam olarak anlayamadığı konular üzerinde duracağını belirtmiş, eski sanatın insanlık tarihiyle başladığı, yeni sanatınsa 17. yüzyılla başlayıp günümüze kadar geldiğini söylemiştir. Bu sanatların kendilerine özgü özellikleri olduğunu ifade eden Engin, bu özellikler hakkında bilgi vermiştir (Engin, 1936: 7-10).

”Caz” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, Caz’ın insanı coşturan, medeni hayatın içine sokan, insanı dünden yarına atan bir müzik türü olduğunu söylemiş, bu türün dinlenilmesini önermiştir (Gobi, 1936: 11-12).

“Fidelyo Operası” başlıklı yazısına S. Engin, Beethoven’ın “Ben insaniyet için latif kevser şarabı hazırlayan bakusum... İnsanların ruhlarını ilahi bir vecd ile coşturan benim” sözüyle başlamış daha sonra Bethoven’ın hayatı ile ilgili bilgiler vermiştir (Engin, 1936: 7-10). Derginin sonraki sayısında “Musiki” başlıklı yazıda Beethoven hakkında bilgiler verilmeye devam edilmiş, sanatçının kendisinin yazdığı mektuba yer verilerek onu kendi kaleminden daha iyi anlayabileceğimiz belirtilmiştir (Bettino, 1936: 12-13).

“Şark ve Garb Musikileri” başlıklı yazısında S. Engin, genel olarak Doğu ve Batı müziği arasındaki farklardan bahsetmiş, Doğu müziğinin İslâm etkisi altına girip daha hususi bir mahiyet kazandığını, Batı müziğinin ise daha renkli ve insan ihtiyaçlarına daha çok hizmet eden özellikte olduğunu belirtmiştir. Engin, Şark müziğinin güzel sanat dalı olamayıp teknik bir sanattan öteye geçemediğini de sözlerine eklemiştir (Engin, 1935: 3-5).

“Musiki ve Şiir Münasebeti” başlıklı yazısında Niyazi Sabri Ergül, şiirle müziğin bir kişi tarafından aynı derece sevilebileceği ancak, aynı başarıyla icra edilemeyeceğini söylemiştir. Bu iki yeteneği bir araya toplayan kimselerin çok ender olduğunu belirten Ergül, konuyla ilgili bazı görüşlere yer vermiştir. Bu görüşlerden bazıları şöyledir:

“Şiir gül şurubu ise musiki sadece güldür.

Şiirdense musiki herhalde daha fettandır. Bu, hiçbir zaman şiirin mestedi el füsünündeki kıvraklığı inkâr etmek değildir.

Fena adam, kötü söz olur ama kötü şiir, fena musiki olamaz. Bazı kimseler galiba, şiir ve musiki olmayan nesnelere böyle tasvir ediyor. Kötü güzel, denir mi hiç?...” (Ergül, 1941: 22-23).

4.4.3. Eğitim ve Sosyal Hayat ile İlgili Yazılar

Bölüm incelendiğinde, insanların toplum içerisindeki gelişimleri, çocukların yetiştirilmesinde aile ve öğretmenlerin dikkat etmesi gerekenler ve onların eğitiminde çocuk psikolojisinin önemi, okullarda disiplin sağlamada kullanılan bazı yanlış yöntemler üzerinde durulduğu görülmektedir. Belirtilen konuları açıklamak üzere bu konularla ilgili yazılar incelenecektir

“Muhit Terbiyesi” başlıklı yazısında A. Cevat, çocukların ilk eğitimlerinin ailede verildiğini çocuğun büyüdükçe mahallesinden, arkadaşlarından etkilendiğini belirtmektedir. Çocuğun başboş bırakılmaması gerektiğini söyleyen A. Cevat, ailesinden gerekli ilgiyi görememiş bir çocuğun yanlışla düştüğünde bunun çocuğun hatası olmadığını belirtmiş, ailenin en önemli görevinin okul ile el ele verip çocuğunu tüm tehlikelere karşı korumak olduğunu ifade etmiştir (Cevat, 1934: 1-2). Derginin 16. sayısında bulunan “İnzibat ve Çocuk Psikolojisi” başlıklı yazısında Muallim Mustafa, çocukların kendilerine özgü bir tabiatları olduğunu söylemiş, onların yetiştirilmesinde çocuk psikolojisini bilmenin önemine değinmiştir. Anaokulu çağındaki çocukların özelliklerini anlatan Muallim Mustafa, çocuk yetiştirmede en önemli olan unsurun sabır olduğunu ifade etmiştir (Mustafa, 1935: 4).

“Çocuk Karşısında Öğretmenin Rolü” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, çocuk ruhunun hassaslığına değinmiş, çocuk gelişiminde bireysel farklılıklar olduğunu; ailelerin ve öğretmenlerin çocukların fiziksel ve zihinsel süreçlerini iyi takip etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Çocukların hayat ve doğanın çetin şartlarına göre yetiştirilmesi gerektiğini söyleyen Gobi, öğretmenlerin çocuk üzerinde çok etkili olduğunu ve çocukların millî duygulara sahip, iradeli, bilgili bireyler olmalarını sağlamaları gerektiğini ifade etmiştir. Yazının sonunda öğrencilerin yükseköğretime

geçerken bile sicil dosyalarının öğrenciyi takip etmesinin yararlı olacağını söylemiştir (Gobi, 1936: 1-2).

“Telkinin Eğitimdeki Rolü” başlıklı yazısında A. Cevat Gobi, öğretmenin öğrencileri eğitmede, sevgi ve telkin gibi iki etkili silahının olduğunu belirtmekte, telkin ile her zaman zafere ulaşılabileceğini düşünmektedir. Bu konuda “İ. M. Guyau”nun, “Kendilerine en ziyade inanılan ve en ziyade itaat edilenler; en ziyade inananlar ve öyle görünenlerdir” sözünü örnek gösteren Gobi, öğretmenlerin her şeyden önce sözleri ve hareketleriyle karşısındakilere inanç telkin etmeleri gerektiğini ifade etmiştir (Gobi, 1936: 2-3).

“Mekteplerde Disiplin” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, Türk milletini felâketlere sürükleyen nedenlerden birinin eski mektep terbiyeleri olduğunu söylemiş, dayanın öğrenci üzerinde hiçbir etkisinin bulunmadığını ifade etmiştir. Okullardaki bazı disiplin sorunlarına değinen Yağmurdereli, kurallara uymanın öğrencilere gerektiği öğretilmemesini eleştirmiştir (Yağmurdereli, 1938: 8-11).

“Bir Muallimin Notları: Birinci Sınıfta İlk Gün” başlığıyla verilen İsmet Aytekin Kültür’e ait yazıda, okula yeni başlayan öğrencilerin ilk günü diyaloglar halinde verilmiştir (Kültür, 1939: 20-23).

“Tekâmül Nasıl Olmalıdır” başlıklı yazısında A. Cevat, insanın zihinsel ve toplumsal gelişimine benzetmiş, vücut nasıl hücrelerin bir araya gelmesinden meydana geliyorsa insanın diğer yöndeki gelişimlerinin de bu şekilde bir araya geldiğini belirtmiştir. Kişinin önce aile ile sonra toplum ile kaynaşıp milli benliğini oluşturmasını daha sonra evrensel bir kimliğe erişmesi gerektiğini söylemiştir (Cevat, 1933: 2)

“İçtimai Hastalıklardan Kumar” başlıklı yazısında Kerim oğlu İsa, çalışma azminden uzak, zahmetsiz yaşamak isteyen insanlar olarak ifade ettiği kumarbazlardan bahsetmiş, bu kişilerin ne devletin ne de ailelerinin onlardan beklediği çalışmaları yapmadıklarını, kendi zevkleri için yaşayıp nefislerine hâkim olmadıklarını belirtmiştir (İsa, 1934: 2).

“Bayram Tatilleri” başlıklı yazısında Foto Fuat, Kurban Bayramı nedeniyle yapılan 4 günlük tatilin gereksiz olduğunu, bu günler içinde tüm milletin çalışması

gerektiğini söylemiştir. Ekonomik sıkıntılara değinen Fuat, bayram inkılâbının da olması gerektiğini belirtmiştir (Fuat, 1934: 4-5).

“Fert Halinde Cemiyet” başlıklı yazısında A. Şeyrani, tasavvufi bilgilerle, ekonomik ve içtimai bilgileri karşılaştırmış; gerilemeyi kişileşmede, yükselmeyi ise cemiyetleşmede gördüğünü söylemiştir. Yazar, toplum ile içtimaî ve ekonomik ilişkiler kuramayan kişilerin oluşturduğu milletlerin yenik ve gelişimden mahrum olduklarını, bunun aksine cemiyet halinde yaşayan milletlerin galibiyet ve hâkimiyet halinde yaşadıklarını belirtmiştir. Bizim alışverişte, sosyal ilişkilerde ve çeşitli konularda hakkaniyetin azaldığını söyleyen Şeyrani, birbirimize güvenmemeye başladığımızı ve böylelikle kendimize kötülük ettiğimizi ifade etmiştir (Şeyrani, 1934: 1-2).

“Kadın Askerlik Vazifesini de Yapar” başlıklı yazısında Melahat Saim Eroğlu, Dünya Kadınlar Birliğinin Ankara’ya giderek M. Kemal’i ziyaret etmesi üzerine, onun Türk kadınının gerektiğinde milli mücadelede olduğu gibi erkeklerle yan yana savaşa gideceğini söylediğini belirtmiştir. Eroğlu, Türk kadınının Kurtuluş Savaşında cephelerdeki mücadelelerinden bahsetmiş, yaptığı fedakârlıkları dile getirmiştir (Eroğlu, 1935: 3).

“Köy ve Köylüye Dair” başlıklı yazıda Nesib Yağmurdereli, köy ve köylülere eskiden gereken önemin verilmemesini eleştirmiş, köylülerin sadece askerlik, vergi ve angaryada akla geldiğini belirtmiştir. Demokrat idare ile köylüye bakışın değiştiğini söyleyen Yağmurdereli, köylülerin ihtiyaçlarına daha çok kulak verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Yağmurdereli, 1938: 1-3).

“İçtimaî Hayatta Terbiye” başlıklı yazısında M. Ali Özataç, Halkevlerin amacının halkın milli, ahlaki, içtimai, edebi hislerini geliştirmek olduğunu, daha sonra toplum düzenini sağlamada hukuki olumsuz olayları artırması değil azaltması gerektiğini söylemiştir. Meydana gelen istenmeyen olayların altında yatan nedenlerinin araştırılıp, giderilmesinin önemi belirtmiştir (Özataç, 1939: 23-24). Özataç, belirttiğimiz başlık altında derginin bir sayılarında da yazısına devam etmiş, o dönemde mahkemelerde öne çıkan davaların adam öldürme, adi hırsızlık ve ırza geçme suçları olduğu bilgisini vermiştir. Belirttiğimiz bu suçların nedenleri ile ilgili

düşüncelerini açıklamıştır (Özataç, 1939: 10-12). Dergisin Sonraki sayıdaki yazısında yazar, Medeni Kanunda evlenme ile ilgili maddeler hakkında açıklamalar yapmıştır (Özataç, 1939: 27-28).

4.5. Spor, Sağlık ve Kişiler ile İlgili Yazılar

Bu bölümde, dergide yayımlanan spor ve sağlıkla ilgili yazılar incelenmiştir. Sporla ilgili yazıların Ziya Halim ve Tarhan Toker tarafından yazıldığı ve yazılarda genellikle Kars futbol takımı hakkında çeşitli bilgiler verilmiştir. Sağlıkla ilgili yazılarda, çeşitli hastaların belirtilerinden, hastalıklara yakalanmamak için alınacak tedbirlerden, hastalık durumunda neler yapılması gerektiği üzerinde durulmuştur. Doğum sonrası oluşan hastalıklara ağılık verildiği görülmektedir.

4.5.1. Spor ile ilgili Yazılar

“Sporcuların İstekleri” başlıklı yazısında Ziya, çevre illere göre daha başarılı olduğunu söylediği, İdman Yurdu’nun bazı sorunlarından bahsetmiştir. Takımın sorunlarının başında sahasızlık olduğunu belirten Ziya, futbolcuların idmanlarda bozuk alan yüzünden sakatlandıkları ifade etmiş, gençliğe çok önem veren hükümetin, bu soruna bir an önce çözüm bulacağına inandığını ifade etmiştir (Ziya, 1934: 7-8). Derginin 9. sayısında bulunan ve “İğdırlılarla Yapılan Spor Temasları ve Neticeleri” başlıklı yazısında Ziya Halim, İğdır Halkevi sporcularının Kars’a gelişinden, ağırlanışından bahsetmiş, Kars takımının kazanmasıyla sonuçlanan maç hakkında ve takımların kadroları hakkında bilgiler vermiştir (Halim, 1934: 7-8).

“İdman Yurdu İğdır’a Giderken” başlıklı yazısında Ziya, İğdır takımının ziyaretine karşılık olarak, Kars takımının da İğdır’a gideceğini söylemiş, takımın yapılacak maç için hazırlıklara başladığını ifade etmiştir. Kars takımının durumundan ve eksikliklerinden bahseden Ziya, takıma başarılar dilemiştir (Ziya, 1934: 4-5).

“Ufak Bir Mukaddeme” başlıklı yazısında F. Sabri, sporun ne olduğu, nasıl doğduğu, nasıl devam ettiği hakkında bilgiler vermiştir. Uzun bir tarihe sahip olan sporun, her milletin kendi varlığı ve düşünüşüne göre doğduğunu ifade etmiş, sporun milletler için önemine değinerek yazısının sonunda Türk milletinin de layık olduğu sporcu gençleri yetiştirmesini dilemiştir (Sabri, 1934: 5).

“Erzurumla Spor Temaslarımız” başlıklı yazısında Ziya Halim, Kars’ta futbolun başladığı 1926 yılında Erzurum Muallim Mektebi öğrencileriyle yapılan karşılaşmadan sonra Erzurum ile başka bir karşılaşma yapılmadığını belirtmiş, Erzurum Halkevinin açılmasıyla çeşitli bağlantıların kurulduğunu ve Cumhuriyet Bayramında bir karşılaşma olacağını tahmin edildiğini söylemiştir (Halim, 1934: 6). Derginin aynı sayısında bulunan “Kars Sporun Bayramı” başlıklı yazıda Ziya Halim, Kars takımının idmanları hakkında bilgiler vermiş, iki takım haline ayrılıp yaptıkları mücadelelerden bahsetmiştir (Halim, 1934: 7).

“Kars Spor Müsameresi” başlıklı yazıda, Kars Sporlu gençlerin, Yıldız Sinemasında, “Sancağım” adlı piyesi sahneye koydukları belirtilmiştir (İmzasız, 1935: 8). Derginin 18. sayısında yer alan “Karsta Spor” başlıklı yazıda, sporun gençlik için öneminden bahsedilmiş, savaşlarda spor yapan gençlerin sağladığı faydalar hakkında örnekler verilmiştir. Kars’ta spor işlerinin durgunlaşmasının nedenleri üzerinde durulmuş, Türk gençliğinin spora gereken önemi vermesi dilenmiştir (İmzasız, 1935: 6-7).

“Doğuda Spor” başlıklı yazısında Tarhan Toker, eski dönemlerde Doğu Anadolu Bölgesinin her bakımdan ihmal edildiğini, gençlerin enerjilerin boş yere harcandığını söylemiştir. Cumhuriyet yönetimiyle bölgeye hizmet vermeye başladığını ifade eden Toker, devlet tarafından desteklenen spor kulüpleriyle gençlerin sağlıklı şekilde yetişeceklerini belirtmiştir. Bölgenin coğrafi özellikleri dikkate alındığında her yapılamayacak spor alanlarında faaliyet gösterilebilir olduğuna dikkat çeken Toker, iklim sayesinde yaz sporları ve kış sporlarının ayrı ayrı yapılabileceğini dile getirmiştir (Toker, 1938: 9-11).

4.5.2. Sağlık ile İlgili Yazılar

“En Büyük Varlık Sağlıktır” başlıklı yazısında A. Cevat, Hayat amaçlarına ancak sağlıklı olunursa ulaşılabileceğini belirtmiş, beden rahatsızlıklarının insanı ruh rahatsızlıklarına götürdüğünü, bunun da kişide ümitsizliğe neden olduğunu ve kötü düşünceler oluşturduğunu ifade etmiştir. İnsanı hayata bağlayan en büyük nedenin ümit olduğunu ifade eden A. Cevat, milli görevlerin teslim edileceği gençlerin sağlıklı yetişmelerini gerektiğini söylemiştir (Cevat, 1934: 1-2).

“Uyuzun Fenalığı” başlıklı yazısında Şükrü Şakir, Aristo ve Hz. Musa’nın uyuz hastalığından bahsettiğini söylemiş, uyuz belirtilerin neler olduğunu hakkında bilgiler vermiştir (Şakir, 1934: 6).

“Lüzumsuz Güneş Banyosunun Felaketleri” başlıklı yazısında Doç. Dr. Süheyl Bey, o dönemde fazla güneşlenmenin mektepliler ve genç kızlar arasında moda olduğunu söylemiş, bu durumun neden olduğu olumsuzluklar üzerinde durmuştur. Güneş altında en fazla 30 dakika durulması gerektiğini belirten Süheyl Bey, yazın güneş ışınlarından en az şekilde etkilenmek için neler giyileceği hakkında bilgiler vermiştir (Süheyl, 1934: 8).

“Tabiatta Mikroplar” başlıklı yazısında Dr. Esat Oktay, mikropların insan hayatına her zaman vermediğini, normal seviyede bulunduğu takdirde bağışıklık sistemi için yararlı olduğunu söylemiştir. Mikropları inceleyen bilim dalından, mikropların çeşitlerinden bahsetmiştir (Oktay, 1938: 9-13).

“Gebeler Nelerle Beslenmelidir” başlıklı yazısında Dr. Süleyman Kuntalp, gebelik hakkında genel bilgiler vermiş, gebelik sürecinde kadınların neler yapmaları ve nasıl beslenmeleri gerektiğiyle ilgili açıklamalar yapmıştır (Kuntalp, 1938: 4-6). Derginin sonraki sayısında Kuntalp, “Rahmin Dışında Gebelik” başlıklı yazısıyla gebelik hakkında açıklamalarına devam etmiş, rahmin dışında oluşan gebeliklerin nedenlerinden ve yaşanan süreçten bahsetmiştir (Kuntalp, 1938: 7-11).

Dr. Süleyman Kuntalp derginin 38. sayısında “Gebelik Kanamaları” başlıklı yazısında gebelikte meydana gelen kanama türleri hakkında bilgi vermiş hastalığın teşhis ve tedavisi üzerinde durmuştur (Kuntalp, 1938: 3-6). “Rahmin İçinin Dışına Ters Dönmesi” başlıklı yazısında Dr. Süleyman, doğum sonrası meydana gelebilen başlıkta belirtilen durumun nedenlerinden, belirtilerinden ve hastalığın oluşmaması için alınacak önlemlerden bahsetmiştir (Kuntalp, 1938: 4-5). Derginin 40. sayısında “Tababette Buz Tedavisi” başlıklı yazısında Dr. Süleyman Kuntalp, tıp alanında buzun hangi durumlarda kullanıldığını anlatmış (Kuntalp, 1938: 3-5), 41.s sayıda ise “Buz Tedavisi” başlıklı yazısında belirtilen konu hakkında bilgi verilmeye devam edilmiştir (Kuntalp, 1938: 9-10).

4.5.3. Kişilerle ilgili Yazılar

Dergide, Erzurum için hizmeti geçmiş, şehirde tanınan kişilerin vefatları üzerine, önemli Türk sanatçılarla, yabancı ülkelerdeki liderlerle ilgili yazılar bulunmaktadır. Ülke liderlerinden bahsedilen yazılarda verilen dostluk mesajların, Türkiye'nin diğer devletlerle barış içinde yaşama amacında olduğunu göstermektedir. Yazılarda Mimar Sinan ve eserleri hakkında bilgi verildiği, Abdülhak Hamit'in ölümünün birinci yılı nedeniyle onu ve edebi kişiliğini anlatan bir yazıya da yer verildiği görülmektedir.

“Büyük İnkılapçı-Değerli Misafirimiz Rıza Şah Pehlevi Hz.” Başlıklı yazıda, Türk milletine ezeli kardeşliğini ve sıcak sevgisini sunan İran Şahının Kars'ı ziyaret ettiği belirtilmiş, kendisine candan sevgi dilekleri belirtilip Türk yurduna hoş geldiği ifade edilmiştir. Yazının devamında iki dost devletin iki parlak güne olduğu ve birlikte yükselerek geleceğe yürüyeceği belirtilmiştir (İmzasız, 1934: 1). Doğuş Dergisinin 12. sayısında 7 Temmuz 1934 tarihinde “*The Bombay Chronicle*”de çıkan “Efganistanın Genç Kralı” başlığıyla yayınlanan yazıda, Simla Başkonsolosu Serdar Salâhattin Han'ın “*United Press*” muhabirine verdiği röportajın içeriği hakkında bilgiler verilmiştir. Konsolos, Zahir Şahı şehzadelik zamanlarından beri tanıdığını belirtmiş ve ona karşı derin bir hürmetle bağlı olduğunu ifade etmiştir. Zahir Şahın metafizik ve felsefe ile ilgilendiğini, Fransızca'yı çok iyi bildiğini belirten konsolos, Şahın devleti nasıl yönettiği konusunda yorumlar yapmış, Afganistan'ın çeşitli konuları hakkında bilgiler vermiştir (İmzasız, 1934: 3).

“Tağı (Taki) Öldü” başlıklı yazısında Fuat Aras, yalnız çalgıcı ve artist değil, sosyal hayatta gördüğü eksikleri zarif nüktelerle tiyatrodan ve şarkılarında halka duyuran bir sanatçı olarak ifade ettiği Tağı'nın ölümünü duyurmuştur. Birçok sanatçı gibi onun da ilgisizlikten öldüğünü belirten Aras, Tağı'nın ölümünün açasının birkaç satırdan ibaret kalmamasının gerektiğini ve Kars halkının çocuklarına sahip çıkması gerektiğini belirtmiştir (Aras, 1935: 6).

“Koca Sinan” başlıklı yazısında Saim Eroğluer, Sinan'ın asker aynı zamanda mimar olduğunu söylemiş, eserlerinin Budin, Viyana, İran, Mısır yollarında sıralandığını; onun, Türk askerinin haşmetini Süleymaniye'ye yansıttığını

belirtmiştir. Yazar, Mimar Sinan'ın Türk kültürünün bütün kudretini eserlerinde gösterdiğini, abidelerinin Türk sanatının plastik bir sanatı olduğunu ifade etmiştir (Eroğluer, 1936: 15).

“Abdülhâk Hamit” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, Türk edebiyatının önemli ismi Abdülhak Hamit Tarhan'ın ölümünün 1. yılı nedeniyle kaleme aldığı yazısında, onun boşluğunu ancak eserlerini yaşatarak doldurabileceğimizi belirtmiştir. Avrupa'nın sanatçıya verdiği öneme değinen Yağmurdereli, yüzyıllar geçse de Batı'nın sanatçıları tanıtmaya devam ettiğini, onlar için özel kürsüler açtıklarını söylemiştir. Bizde “unutmak” hastalığı olduğunu sözlerine ekleyen yazar, bu olumsuz davranışımızı eleştirmiştir (Yağmurdereli, 1938: 1-2). Derginin aynı sayısının ilerleyen sayfalarında “Tezer” başlığı ile yayınlanan yazıyı Yağmurdereli yine Abdülhak Hamit için kaleme almıştır. Yazarın “Tezer” adlı eserini tanıtan Yağmurdereli, Tarhan'ın eserlerinde işlediği konular hakkında bilgiler vermiştir (Yağmurdereli, 1938: 9-12).

“Rif'at Efendi Hayatı-Eserleri” başlıklı yazısında Talât Aksoy, Kars ili şairlerinden Rif'at Efendi'nin mahlasının Rif'at - Rif'ati olduğunu, babasının müderris Hacı Reşit Efendi, annesinin ise Kars'ın ileri gelen ailelerinden Azatlı Zadelere Saim Hanım olduğu belirtilmiştir. Daha sonra şairin hayatı ile ilgili genel bilgiler verildiği görülmektedir. Şairin kişiliği ve eserleri hakkında, önceki yüzyılda Kars'ın en büyük âlimi ve şairi olarak belirtilmiş Hâmid'in beyitlerinden örnekler verilmiştir. Rif'at Efendinin eserlerine ulaşamadığı, elde olan eserin 93 Harbi sonrası Kars'ın elden çıkmasıyla ilgili bir mersiye gazelinden ibaret olduğu ifade edilmiştir. Haksızlıklara tahammül edemediği söylenen şairin yazıda verilen bir beyiti şöyledir:

“Ne doğdu şemsi Huda ne bulundu felâha yol

RİFAT umdukların hep olmada fânusi hayal” (Aksoy, 1940: 7-10).

“Nasreddin Hoca'da Beşerlik” başlıklı yazısında Hikmet Özdemir, halk ruhuna nüfuz etmiş insanların gerçek kişiliklerinin yanında efsanevi kişiliklerinin de olduğunu, halk tarafından asıl belirtilen ikinci karakterlerinin tanındığını belirtmiştir.

Buna “Battal Gazi” ve Danışmentnamedeki “Ahmet Gazi”yi örnek gösteren yazar bu durumun en tipik örneğinin Nasreddin Hoca olduğunu ifade etmiştir.

“Niyazi Sabri Ergül” başlıklı yazısında M. Fahrettin Çelik, o gün Muş Husisî Muhasebe Vâridat Müdürü olarak görev yapan ve Kars ‘taki genç şairlerden olduğunu belirtilen Niyazi Ergül’ün hayatı ile ilgili bilgiler sunmuştur. Yazının bu bölümünün sonunda şaire ait şiirlerden örnekler verilmiştir. (Çelik, 1940: 6-8).

“Mehmet Şevki Özdemir” başlıklı yazıda, Karabulak ve Ilıca Nahiye Müdürlüğü yapmış, daha sonra öğretmenlik yapmaya başlamış, Mehmet Şevki Özdemir’in hayatı ile ilgili genel bilgiler verilmiş; şiire, edebiyata ilgisinin nasıl başladığı anlatılmıştır. Yazının sonunda Özdemir’in şiirlerinden örnekler verilmiştir. Şairin bir koşması şöyledir:

Ah çekemem derinden şu dağlar erir,

Bakın talih bize neler gösterir:

Gâh sürur, gâh keder bizle eğlenir,

Yaptığı dalgalı iş bizim için.

ŞEVKİ yad ellere yad oldu gitti,

Mihnet-ü gam bize ad oldu gitti,

Bu dehre gelenler şad oldu gitti,

Geçer gamlı günler iş(şu) bizim için...” (İmzasız, 1940: 13-19).

“Gönül Öğretmen” başlıklı yazısında Adil Araslı, varlıklı bir ailenin kızı olan, eğitim için Avrupa’ya gitmek yerine Öğretmen Okulunu tercih edip, imkânsızlıklar içinde olan Karabaht Köyüne öğretmen olan Gönül öğretmen hakkında bilgiler vermektedir. Herkesi şaşırtan bir tercih yapıp, ücra bir köyde göreve başlayan Gönül öğretmen, okulda her işi yapmış, zaman içinde köyü suya, yola kavuşturmuş; köyün yaşam şartlarını düzeltmiştir. Zaman içinde insanlar köy için “Gönül Öğretmen Köyü” demeye başlamış, ancak onun erken ölümü ile üzüntüye bürünmüşlerdir. Dönül öğretmen için mezar yaptıran köylülerin her bayram ve millî günde onun

mezarını ziyaret ettikleri ve onun için gözyaşı döktükleri belirtilmiştir (Araslı, 1941: 14-16).

“Bir İkaz” başlıklı yazısında A. Şevket Bohça, Abdülhak Hamit’in ölüm gününü farklı farklı gösteren İsmail Habib, Sabri Esad ve Hıfzı Tevfik’i eleştirmiş, böyle olayların insanı, bu alanda çalışma yapılmamasının daha hayırlı olabileceğini düşündürdüğünü ifade etmiştir. Bohça, belirtilen üç kişiye düşen görevin gerçeği bulup hatalarını düzetmek olduğunu söylemiştir (Bohça, 1947: 5-6).

4.6. Edebiyat, Halk Bilimi ve Ürünleri ile İlgili Yazılar

Bu bölümde, Türk edebiyatının gelişimi, sorunlarını ele alan yazılar incelenmiş, dergide yayınlanan, çeviri hikâyeler, mektup, gezi yazısı gibi çeşitli edebiyat ürünlerinden örnekler yer verilmiştir. Halk edebiyatı, halk şairleri, çeşitli halk bilimi ürünlerinin konu edildiği yazılar da incelenmiştir. Bölümde, Doğuş Dergisi’nin, Türk kültürüne yaptığı katkılar gösterilmeye çalışılacaktır.

4.6.1. Edebiyat ile İlgili Yazılar

Doğuş Dergisinde, edebi türler hakkında gelen bilgilere, romancılık ile ilgili sorunlara, edebiyat tarihi konusundaki yetersizliğe değinilmiş, Yahya Kemal’in şiirimize getirdiği yenilikler anlatılmış, 1828-1829 Türk-Rus Savaşı sırasında yazılan şiirlerden örnekler verilmiştir. Divan edebiyatı ile Halk edebiyatı arasındaki farklara değinildiği görülmüş, Türk edebiyatının bir bütün halinde incelenip, öğrenilmesi gerektiği görüşü savunulmuştur. Bu bölümde, yukarıda belirttiğimiz düşünceleri açıklamak amacıyla konuyla ilgili yazılar incelenecektir.

“İki Türlü Edebiyat” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, edebiyatımızın “Divan edebiyatı” ve “Halk edebiyatı” olarak iki bölümde değerlendirilmesi gerektiğini söylemiş, iki edebiyat arasındaki farklara değinmiştir. Aydınlar arasında rağbet gören Divan edebiyatının Türk unsurlar içermediğini belirten Yağmurdereli, bunun aydınların halktan kopukluğunu gösteren bir unsur olduğunu ifade etmiştir. Halk edebiyatınınsa Türk milletinin duygularını, Türk dilinin özelliklerini yansıttığını belirtmiş, bu düşüncesini desteklemek için Nefi’ye ait bir kasideyi ve Âşık Hasan adında bir saz şairinin şiirini örnek göstermiştir (Yağmurdereli, 1938: 2-5).

“Tenkit Nedir” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, Tenkit’in kültür hayatımıza Tanzimat ile beraber girdiğini söylemiş, ancak bir türlü doğru anlamadığını dile getirmiştir. Divan edebiyatında Tenkit’in tamamen yanlış anlaşıldığını ifade eden Yağmurdereli, “Hiciv” adı altında kişilerin birbirlerine yüz kızartıcı ifadeler kullandıklarını belirtmiştir. Hâlbuki Tenkit’in fikirlerin anlaşılmasına, karanlıkta kalan noktaların aydınlatılmasında önemli bir tür olduğunu söyleyen yazar, Tenkit işini ehline bırakmak gerektiğini ifade ederek yazısına son vermiştir (Yağmurdereli, 1938: 1-2).

“Edebiyatta Şöhret ve Taassup” başlıklı yazıda, şöhretin yalancı bir etiket olduğunu belirtmiş, eserlerin kendisine değil, kimin yazdığının önemli görülmesini eleştirmiştir. Başından geçen bir olayı anlatarak durumu örneklendiren yazar, eski kişilere saplanıp kalınmamasını; yeni isimlere de önem verilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Sağnak, 1938: 8).

“Romancılığımız Neden Kısırdır?” başlıklı yazısında Fahri Güntay, yazmanın konu ve hayal gücü ile ilgili olduğunu söylemiş, Türk edebiyatında yapılan yanlışlıklara değinmiştir. Bozuk bir üslûpla gereksiz yere doldurulan sayfaları hayretle karşıladığını belirten Güntay, eserlerin halktan uzak olduğunu iddia etmiştir. Yazarların Anadolu’yu ihmâl ettiğini, sürekli İstanbul’da geçen eserler verdiklerini ifade etmiştir. Dönemde konusu Anadolu’da geçen ve milli duygularla yazılan ender eserlerden birinin Yaşar Nuri Güntekin’in “Çalıkuşu” romanı olduğunu belirtmiş, eserin ilgi gördüğünü ifade etmiştir. Yazısının devamında Batı edebiyatıyla Türk edebiyatının kıyaslamasını yaparak aradaki farkı anlatmaya çalışan Güntay, okuyucunun artık eserlerde heyecan, değişiklik, gezmek istediğini söyleyerek yazısına son vermiştir (Güntay, 1939: 31-35).

“Yahya Kemal ve Şiir” başlıklı yazısında Hikmet Dizdaroğlu, şiirin derinlik gerektirdiğini belirtmiş, kimi şairin fildişi kulelerde duygudan yoksun şekilde realiteye mahkûm olduğunu, kimi şairin ise melankolide eridiğini söylemiştir. Yahya Kemal’in ise eserlerinde bütün unsurları kullandığını, orijinalitesini olduğunu ifade etmiştir. Yahya Kemal’in şiirde yaptığı yeniliklerden bahsederken, neo-klasizm yaptığını, eski şekil altında yeni bir ruh oluşturduğunu söyleyen Dizdaroğlu, onun eski kelimelere yeni anlamlar kazandırdığı düşüncesinden bahsetmiştir. Yahya

Kemal'in "Şeref Âbid" adlı şiirinden parçalar veren yazar, onun şiirlerinde İstanbul'un özel bir yeri olduğunu sözlerine eklemiştir (Dizdaroğlu, 1940: 16-20). Derginin 54. sayısında aynı başlık altında yazıya devam edilmiş, Namık Kemal'in şiirlerinde örnekler verilerek onun anlam dünyasının zenginliği gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yazıda Namık Kemal ile Ahmet Hâşim karşılaştırılmış birbirlerinden farklı yönleri sunulmuştur (Dizdaroğlu, 1940: 5-11).

"1828-1829 Türk Rus Savaşı Sıralarına Ait Şiirler" başlıklı yazıda Mora İsyanını fırsat bilen Rusların Türklere açtığı savaş hakkında kısa bir bilgi verilmiş, o günlerde yaşanan acıların ve gerilememizin nedenlerini gördüğü belirtilen Erzurum'da bulunan müderris Nâtikî'nin millî duygularla yazdığı şiirlerinden her üç Divan nüshasında bulunan 5 önemli parça görüldüğü belirtilmektedir. Yazının ardından Nâkitî'nin el yazısı olan divanlarından örnek sayfaların fotoğrafları verilmiştir (İmzasız, 1941: 31-32).

"Edebiyat Tarihi İhtiyacı" başlıklı yazısında A. Şevket Bohça, bizdeki edebiyat tarihlerinin incelendiğinde ciddiyetten uzak, fikirden mahrum, edebi zevkle alâkası olmayan eserler olduğunu söylemiştir. Edebiyat tarihinin, ne şahıslar listesi ne eserler grafiği ne de doğum ölüm tarihleri dergileri olmadığını söyleyen Bohça, sanatçının şahsiyetinin bir aynası olması gerektiğini belirtmiştir. Yazar, bizde sanatçıların bir insan olarak kabul edilmeyip onların olağanüstü bir hale getirilmeye çalışılmalarını eleştirmiştir. Son olarak önemli önemsiz her kişi ve eserin edebiyat tarihinde yazılıp eserlerin içinin boşaltılmasına karşı çıkan Bohça, bütün saydığı nedenlerden dolayı ciddi bir edebiyat tarihine ve edebiyat tarihçilerine muhtaç olduğumuzu ifade etmiştir (Bohça, 1947: 12-14).

Yaşar Nâbi'ye cevap olduğu belirtilen, "Edebiyat Tedrisâtı" başlıklı yazısında A. Şevket Bohça, Yaşar Nabi'nin 1937 yılında yazdığı "Edebiyatımızın Bugünkü Meseleleri" adlı kitabını okuduğunu, orada belirtilen birkaç husus konusunda kendi görüşlerini belirteceğini söylemiştir. Belirtilen kitapta, divan edebiyatının okutulmasının gereksiz olduğu yönündeki ifadeyi eleştiren Bohça, edebiyatımızı layıkıyla anlayabilmemiz için her dönemine hâkim olmamız gerektiğini, divan edebiyatını yok saymamız halinde 9-10 yüzyıllık bir tarihi de inkâr ediyor hale geleceğimizi söylemiştir. Edebiyatın doruklarını görebilmek için onun bir bütün

halinde ele alınması gerektiği üzerinde duran Bohçacı, Türk edebiyatının Doğu’yu ve Batı’yı iyi tanıyıp anlayan nesiller elinde yükselebileceğini sözlerine eklemiştir (Bohçacı, 1947: 8-11).

4.6.2. Edebiyat Ürünleri ile İlgili Yazılar

4.6.2.1. Hikâye

Doğuş Dergisinin 6. sayısında yer alan “Kör” başlıklı hikâyede Esin, Yalçın ve Eli arasındaki aşkı konu almış, Eli’nin evlendikten sonra kör olmasını ve ardından intihar etmesini anlatmaktadır (Esin, 1934: 6-9). Derginin 9. Sayısında “Can” başlıklı hikâyede A. Cavidan, yaşanmış bir olayı anlattığını belirtmiş, “Üsmen dayı”nın Türk milletinin verdiği mücadeleyi, düşmanların şehirleri, kasabaları nasıl yakıp yıktıklarını, memleketine gelen bir insana anlattığı ve burada yatan kahramanları hakkında bilgi verdiği görülmektedir (A. Cavidan, 1934: 4-5).

“Beyim Bu Para Geçmiyor” başlıklı hikâyede A. Cavidan, çok başarılı olmasa da yardımcısı Veli ile birlikte ava çıkan bir adamın, birgün arkadaşının ısrarı üzerine çıktıkları avda, tavşan vurduğu sanılırken akşam buldukları eve köylülerin gelip tavşan için hem az hem de geçmeyen para verdiğini söylemeleriyle, adamın hilesinin ortaya çıktığı anlatılmaktadır (Cavidan, 1934: 5-6).

Derginin 14. Sayısında “İki Gaye Farkı” başlıklı Hippolyte Taine’nin hikâye çevirisi bulunmaktadır. Aynı sayıda “Zemaneler” başlıklı hikâyesinde A. Cavidan, önce hikâyedeki kahramanlar ile bilgi vermiştir. Bir anne ile kızın konuşmalarını içeren hikâyede aile bireylerinin iletişimsizliğine, birbirlerini aslında hiç tanımadıklarına değinilmiştir (Cavidan, 1934:5-6). Derginin 17. sayısında “Denizin Kızı” başlık hikâyesinde Erman, güzel bir yaz sabahını tasvir etmiş, köyde yaşayan annesi ölmüş, babası ve analığı ile yaşayan Fatoş adındaki bir kızın hayatını anlatmıştır. Hikâye, analığın, sevdiğinin aklını çelip kendine çekmesi üzerine kızın intihar etmesiyle sona ermektedir (Erman,1935: 4).

“Kurbanlık Koyun” başlıklı hikâyeyi Nejat Yılmaz, Kurban Bayramı nedeniyle yazmış, bir koyunun ağzından yaşanılanları anlatmıştır (Yılmaz, 1935: 7). Derginin 20, 22 ve 24. sayısında “Cennet Hanım” başlıklı hikâyede Erman, eşini ve babasını

kaybetmiş yalnız başlarına kalmış anne ve kızın hayatlarını anlatmaktadır. Evli olan alan ancak eşini köye gönderip Cennet Hanımla beraber yaşamaya başlayan Sıddık Bey'in başına gelenler anlatılmıştır.

“Köpükten Hayaller” başlık hikâyede Hayrı Arı, zor şartlarda büyümüş ve daha sonrada güç belâ geçinen bir ressamın hayatının bir kesitini ele almıştır. Ressamın açlığını unutturan, bir kadını gördüğündeki sevinç tarif edilmiş, kadının oradan gitmesiyle ressamın hayallerinin sona erdiği anlatılmaktadır (Arı, 1938: 11-13).

“Bir Macera” başlığıyla derginin 41. sayısında yayınlanmaya başlayan ve daha sonraki sayılarda devam eden hikâyede bir erkeğin geçmişte bir kız âşık olup daha sonra kızın uzak bir yere gitmesiyle ayrıldıkları ve adamın çaresiz bir hastalığa yakalandığı kendi ağzından anlatılmaktadır (Yağmurdereli, 1938: 9-10).

“Zafer veya Hiç” başlıklı hikâyede Şevki Bulut, bir öğretmenin okuldaki yılın son dersini vermesi ve içindeki sıkıntısının nedeni anlatılmıştır. Muhlis öğretmenin yılın son derslerinde sınıfta hep hayat mücadelesinden, hayatın kederli ve zevkli hallerinden bahsettiği, ancak o gün hep olumsuz şeyler söylediğini fark ederek bunun nedenini düşünmüştür. Muhlis Bey, on yıl önce nişanlısı ile ayrıldıkları ve onun hemen ardından ölmesinin neden olduğunu anlamıştır (Bulut, 1947: 13-15). Hikâye derginin 60. sayfasında devam etmiş, Muhlis Bey'in, nişanlısı Nihal'in ruhunu görüp konuşması anlatılmıştır. Hikâyenin sonunda Muhlis Bey'in bir çeşmenin yanında ölü olarak bulunmuştur (Bulut, 1947: 15-16).

“Kelbeslek” başlıklı hikâyede Cavide Rıfat, bir filmin gala gecesinde locanın ön kısmında gördüğü şık ve güzel kadının, yıllar önce yan komşuları olan daha sonra başak bir şehre giden ailenin kötü davrandığı, bütün işlerini yaptırdıkları, yüzü sivilceli, “kelbeslek” diye seslendikleri evlatlık kız olduğu gören adamın ağzından anlatılmaktadır (Rıfat, 1947: 15-16).

4.6.2.2. Özdeyiş

Doğuş Dergisinin 2. sayısının son sayfasında “Saadete Dair” başlığı altında üç özdeyişe yer almaktadır. Ayrıca aynı sayfada “Gazi ilk Mektebinin Cumhuriyet Bayramında Yazdığı Vecizelerden” başlığı altında da üç tane özdeyiş verilmiştir. Özdeyişlerden bazıları şunlardır:

“Başkalarının saadetine çalışmak kendi saadetini sigorta etmektir. J.Droze

Saadeti kendi nefsinde aramayıp da onu uzakta aramak beyhudedir. J.J. Rosso” (İmzasız, 1933: 8).

Derginin 2. sayısının 2. sayfasında “Felsefi Düşünceler” başlığı altında düşünürlerin çeşitli konulardaki 10 özdeyişine yer verilmiştir. Bu özdeyişlerden bazıları şunlardır:

“Güzel bir ruha aşık olan, bütün hayatınca sadık kalır. Çünkü sevdiği şey payıdardır. Eflatun

Evladına vereceğin terbiyeyi kendi terbiyene hasretme çünkü o senin yaşadığın zamandan başka bir zamanda yaşamak için dünyaya gelmiştir. İmam Ali” (İmzasız, 1934: 2)

“Ölülere Hörmət” başlıklı A. Cevat’ın kaleme aldığı yazının içerisinde konuyu desteklemesi için kullanılmış, “Ölülere hörmət etmesini bilmeyen milletler; toprak üstünde yaşamak hakkını kaybetmiş milletlerdir.” özdeyişi bulunmaktadır (Cevat, 1934: 1).

Derginin 22. sayısında “Düşünce Damlaları” başlığı altında Anatol Frans’a ait 4 tane özdeyiş verilmiştir (Doğuş, 1935:8). 24. sayıda aynı başlık altında Anatol Frans’a ait 13 tane özdeyiş verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir:

“-Bir ulus, yerinde köklü bir ahlâk manzumasına iye olduğu çağda barbarlıktan çıkar, ahlâkını yitirir, yitirir yitirmez döneceği yer yine eski barbarlığıdır.

-Ahlâk kuvvetlerini yitirmiş bir ulus hemen her şey yitirmeğe yaklaşmış demektir.

-İsbat edilmiş bir gerçeğin kabul edilmiş bir gerçek haline gelmesi bazen çok zamana muhtaçtır.” (İmzasız, 1935: 6-7)

Derginin 27. sayısında daha önceki sayılarda olduğu gibi “Düşünce Damlaları” başlığı altında çeşitli konularda 10 tane özdeyişe yer verilmiştir (İmzasız, 1936: 6-7). Derginin 59. sayısında “Neler Demişler” başlığı altında, Fuzuli, Bâki, Ruhi ve Şeyhülislâm Yahya’nın birer beyitine yer verilmiştir. Fuzuli’nin beyiti şöyledir:

“Ger derse Fuzûli ki güzellerde vefâ var,

Aldanma ki şair sözü elbette yalandır” (İmzasız, 1947: 6).

4.6.2.3. Mektup

“Musiki” başlıklı yazının devamında Beethoven’ı seven Bettine adında bir kadının Goethe’ye yazdığı mektup bulunmaktadır. Bettine mektubunda, Beethoven’a olan hayranlığı ve duygularını anlatmıştır (Bettine, 1936: 12-13).

“Vural” başlığıyla verilen mektubun, ismi verilmemiş biri tarafından arkadaşı Vural’a yazıldığı anlaşılmakta, küçükken savaş yıllarında benzer acılar yaşamış arkadaşına, o günlerine hatırlattığı, çekilen zorlukların, akıtılan gözyaşlarının bugünün muvaffakiyeti için olduğunu; artık kötü günlerin sona erdiğini bildirdiği, ondan da haber beklediği görülmektedir (Tunçer, 1935: 6).

4.6.2.4. Nesir

“Yaşamak İstiyorum” başlıklı yazının bir “mevzun nesir” olduğu ifade edilmiş, bir gecede insanın neler hissettiği, hali tarif edilmiştir. Kişinin ruh halinin anlaşılması açısından yazının bir bölümünü aşağıda verilmiştir:

“Yaşları, kızgın topraklarda cazırtılar kopardı, boğulan bir ben, bir de hançeren vardı... Avuçlarım; kımıldayan topraklarda çürüyüp yanan taşları kucakladı. Enginde bir ümide sımsıkı bağladılar. Şimdi sarkan bacaklar, bir basamak arıyor, çarptıkça kopan, kaçan topraklara: “Beni kurtar!” diyerek yalvarıyor... Kopacak gibi duran bileklere taze kan göndermek için koşuyor yüreğim yukarı... Fışkırtıyor, kızıl kanları uyuşturan damarlarıma; kanadıkça sürtünen, sürtündükçe kanayan, kanayan dizlerim kavuşmak için yarına coşuyor, damarlarımda kan yıldırım gibi koşuyor... Gece beni çektikçe, beni yokluğunda boğmak istedikçe en sıyrılıp kaçmak diliyor, düşüyor, kalkıyor yaşamak istiyorum.”(Adam, 1936: 8-9).

“Deniz” başlıklı kısa nesirde lise öğrencisi Orhan Araslı, gök ve denizin maviliğın anlatmış; şu ifadeleri kullanmıştır:

“Deniz bir devdir insanlardan, kıyılardan ölç alır. Deniz uysal bir mahlûk olur can çekiştiren bir insan gibi, bir ölü gibi. Deniz çözülmeyen bir bilmedir.” (Araslı, 1938: 13).

“İstanbul’u Yad” başlıklı yazısında Cavidan, her bucağında başka âlem başka bir neşe olduğunu söylediği İstanbul’un günlük yaşamını kelimelerle resmetmiş, sanki o anları yaşıyormuşçasına ayrıntılı şekilde şehirde olanları akıcı bir dille anlatmıştır (Cavidan, 1934: 6-7).

“Göz Bebeği” başlıklı yazısında Gobi, yapma gülüşlerin boyanan dudaklar gibi sahte olduğunu söylemiş samimi bir gülümsemeyi tarif etmiştir. Ancak gülüş anlamını verenin göz bebekleri olduğunu belirten Gobi, tüm duyguların göz bebeklerinde kendini gösterdiğini ifade etmiştir. Yazar, nesir boyunca göz bebeklerinde yansıması görülen duyguları anlatmıştır (Gobi, 1934: 6).

“Hayatla Ben” başlıklı yazıda Melahat Saim Eroğlu, kar yağmı bir Nisan gününü ve havanın, baharın gelecek olmasını düşünmenin, onda hissettirdiklerini anlatmıştır (Eroğlu, 1935: 3).

Derginin 18, 19, 20, 21, 22 ve 23. sayılarında “Aşka Veda” başlığıyla yayınlamaya başlayan Saim Eroğlu’nun yazı dizisinde, birbirlerini seven erkekle kadının tanışması, aralarında geçen olaylar, birlikte yaptıkları seyahat, kızın teyzesinin hasta olduğu anlatılmıştır. Bu erkekle kadının belirsizlik içinde gelişen ilişkileri sone ererek yazı dizisi tamamlanmıştır.

“Gölgeler” başlıklı nesirde Halet Gönül, bir güneş batımını kişileştirme ve betimlemeler kullanarak anlatmıştır. Yazının bir bölümü şöyledir:

“...Gölgeler, göklerin yedi katından beldeler indirirken, kıskan tabiat kalan son enkazı da yakmış olacaktı. Güneş, her günün sonunda, fânilerle meçhulleri böyle birleştirdikten sonra, kim bilir hangi diyarların göklerinde tahtlarını kuracak...” (Gönül, 1947: 3-4).

“Akşamda Tahassüslerim” başlıklı yazıda Halet Gönül, akşamın kendinde nasıl duygular uyandırdığını anlatmış, günün yerini geceye bıraktığı anları şöyle ifade etmiştir:

“Günün geceye elini uzattığı bir anda; gözlerim, her zamankinden daha çok daha büyük kıymetler taşımak için, kalbimdeki hisleri uzaklara yollamamışken ne çabuk maddi evlerine dönüyorlar” (Gönül, 1947: 3-7).

4.6.2.5. Anı-Gezi Yazısı

“Bir çiftlik Hatırası” başlıklı anısında Lise öğrencisi Nusret İbrahim, bir önceki yıl Alem Dağındaki çiftliklerine anneannesinin yanına giderken yolda başına gelenleri anlatmış, eve vardıklarında anneannesinin yemek yaparken bir anda onu görüp sevindiğini; bugünü ömrü boyu hatırlayacağını söylemiştir (İbrahim, 1934: 9).

“1940 Ağrı Çıkışı” başlıklı yazıda Nuri, 5175 rakımlı Ağrı Dağına çıkarken yaşanan heyecanı ve zorlukları anlatmış, yüksekliğini neden göstererek Ağrı’nın bu ülkenin en önemli yeri olduğunu ifade etmiştir. Dağa çıkış ve iniş sürecinde nerelere uğranıldığını, neler yapıldığını ve nelere dikkat edilmesi gerektiğini anlatan Nuri, yazısının sonunda bu çıkışlarında izlenilen yolun en kolay yol olduğunu, zirveye top çıkardıklarını, 1937 yılındaki çıkışta Atatürk büstünün çıkarıldığını, bu sefer İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın da büstlerinin zirveye çıkarıldığını söylemiştir (Nuri, 1941: 1-5).

4.6.2.6. Piyes

“Mete Piyesi” başlıklı yazıda, Kars Öğretmenler (Muallimler) Birliği tarafından önceki yıl temsil edilen Mete Piyesinin, Kars Lisesi öğretmenlerinden Cevat bey tarafından kaleme alındığı, 110 sayfalık millî kahramanlarımızdan Mete’yi konu alan piyeste, çok az yabancı kelime kullanıldığı belirtilmiştir. Yazıda piyesin küçük bir bölümü örnek olarak verilmiştir (İmzasız, 1934: 5-6).

4.6.2.7. Çeviri

“Garp Edebiyatı” başlığı altında verilen çevirilerden biri derginin 15. sayısında “Lamartine” den yapılmıştır. Çeviri, 3 bölüm halinde “Namütenahi”, “Gözler” ve “Bu Dünyada” isimli yazılardan oluşmaktadır (Fikret, 1935: 3).

Julien’nin “Bülbül ile Eşek” isimli fabl’ı Ç. Abbas Gökçe tarafından çevrilmiş, derginin 59. sayısında yayınlanmıştır. Fabl’da, eşeğin bülbüle imrenerek onun gibi ötmeye çalışması anlatılmaktadır (Gökçe, 1947: 11). Derginin 61. sayısında, yine Julien’e ait “Arslan, Eşek ve Tilki” isimli fabl çevirisi yer almaktadır (Gökçe, 1947: 2).

Dergini 61. sayısında Krilof’un “Maymun ve Ayna” adlı fablının, M. Türkel tarafından çevirisi yayınlanmıştır. Adı belirtilen fabl’ın bir kısmı şöyledir:

“Birgün maymun görürken aynada öz aksini,

Ayıyı hafif dürter gösterir bu resmini

Der: Bu ne iğrenç çehre Allah aşkına bir bak

Kuru kafatasında, yanyana bir çift kulak

Ey Allah'ım bunu sen ne diye yaratmışsın?

Anasının batnından dünyaya fırlatmışsın

Bu ne acayip gözler? Bu da ağız mı dersin?" (Türkel, 1947: 14).

4.6.3. Halk Bilimi ile İlgili Yazılar

Halk kavramının tarihi süreçte nasıl tanımlandığından başlayarak, Halk edebiyatı ve özellikleri, Halk Bilimi, Halk Biliminin Türkiye'deki öncüleri, halk bilimi çalışmaları saz şairleri hakkında bilgiler verildiği görülmektedir. Osmanlı'nın bazı dönemlerinde Anadolu Türklerinin kabalığın ve bayağılığın simgesi haline getirildiği iddia edilmiş, Osmanlı'nın zaman için Türkler tarafından kurulduğunu unutmış gibi davrandığı söylenmiştir. Tarihin bir yansıması olarak, Rusların, Kars'ı işgali sırasında halkın yaşadıklarını anlatan şiirlerden örnekler verilmiştir. Türk kültürü için önemli bir isim olan Nasrettin Hoca hakkında bilgiler verilen yazılarda, onun Türk ırkının karakteristik özelliklerini dünyaya yansıtan ender isimlerden olduğu ve sadece Türk dünyasında değil, diğer milletler üzerinde de etkisi olduğu belirtilmiştir.

“Halk Edebiyatının Mana ve Mahiyeti” başlığıyla yayınlanan Nesib Yağmurdereli'nin kaleme aldığı yazı dizisinin birinci bölümünde halk kavramı üzerinde durulmuş, demokratik devlet yönetimine geçilmeden önce kavramın sürüden başka bir şeyi ifade etmediği söylenmiştir. Aristokrat zümrenin kendinden aşığı gördükleri halk tabakasını ve onun dili ve geleneklerini küçük gördüklerini belirten Yağmurdereli, halk dilini ve kültürünü halk şairlerinin yaşattıklarını ifade etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bazı dönemlerinde sarayın dejenere olduğunu, Anadolu Türkünü kabalığın, bayağılığın simgesi haline getirildiğini söylemiş, “Kapını Türk'e, sırtını kürke alıştırma.” sözünü duruma örnek olarak göstermiştir. Yazısının devamında Yağmurdereli, Arapça ve Farsçaya gereğinden fazla önem verilip, Türkçenin ihmal edilmesine ve morfolojisinin bozulduğunu belirterek durumu eleştirmiştir (Yağmurdereli, 1938: 6-9).

Yukarıda belirtilen başlık altında 40. sayısında yayınlanan yazının sonraki bölümünde Yağmurdereli, Türklüğün ve Türk dilinin hakir görüldüğü konusundaki

fikirlerini anlatmaya devam etmiş, bu konuda yükselen feryatlardan en yanığının Âşık Paşa'nın olduğunu söyleyerek, onun şu mısralarını paylaşmıştır:

“Türk diline kimseler bakmaz idi

Türklere herkes gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri

İnce yolu ol ulu kandilleri”

Yazının devamında Halk edebiyatı üzerinde durulmuş, onun hakkında genel bilgiler verilmiştir. Halk edebiyatının, günümüze kadar hep halkı düşündüğünü ve konusunu halktan aldığını söyleyen Yağmurdereli, saz şairlerinin milli varlığı harekete geçiren en ufak olayı işlediğini belirtmiştir. İslamiyet'ten önce halk şairlerine “baksi” ve “ozan” dendiği, Anadolu'ya göçle beraber bölgede “vahdet-i vücut” denilen tasavvuf akımının etkisine girerek bu şairlerin “âşık” adını aldıkları bilgisi verilmiştir.

Yazının devamında günümüz halk edebiyatıyla ilgili yeterli bilgi olmadığı, bunun nedeninin ise halk şairlerinin ve ürünlerinin derlenmemesi olduğu belirtilmiştir. Daha sonra Yağmurdereli, folklor kavramı üzerinde durmuş, İngilizce olan “folk (halk)” ve “lore (bilgi)” kelimelerinden meydana geldiğini ve dilimize “halkiyat” olarak girdiğini söylemiştir (Yağmurdereli, 1938: 7-9).

Derginin 41. sayısında yazının 3. Bölümü yayınlamış, saz şairlerinin milli varlıkla ilgili her olayı konu ettikleri, şiirlerine kendi ruhlarından heyecan kattıkları ifade edilmiş, yüzyıllarca halk kütlesinin şiir ve musiki zevkini tatmin ettikleri belirtilmiştir. Yazıda kıt'a örnekleri verildiği görülmüştür (Yağmurdereli, 1938: 1-3).

“Nasreddin Hoca'da Beşerîlik” başlıklı yazısında Hikmet Özdemir, halk ruhuna nüfuz etmiş insanların gerçek kişiliklerinin yanında efsanevi kişiliklerinin de olduğunu, halk tarafından asıl belirtilen ikinci karakterlerinin tanındığını belirtmiştir. Buna “Battal Gazi” ve Danışmentnamedeki “Ahmet Gazi”yi örnek gösteren yazar bu durumun en tipik örneğinin Nasreddin Hoca olduğunu ifade etmiştir.

Nasreddin Hoca'nın hayatı ile ilgili elde kesin bilgilerin olmadığını söyleyen Özdemir, halk arasındaki rivayetlerden, Timur ile ilgili fıkralarından anlaşıldığı

kadar 13. Yüzyılda yaşadığının anlaşıldığını, bunu Fuad Köprülü'nün de bu rivayeti kabul ettiğini belirtmiştir.

Hoca'nın Türk ırkının bazı özelliklerini dünyaya tanıtan ender isimlerden olduğu vurgulanmış, etkisinin sadece Türkler arasında değil; Yunanlılar, Romenler ve Sırlar arasında da yayıldığını söylemiştir. Edmond Sausssey'in, Hoca'nın fıkraları ve beşerliyi hakkında düşündükleri şöyledir: *“Esasen süratli bir tetkik dahi bunların hemen hepsini âlemşümul temlere irca etmek için kâfidir.”*

Nasrettin Hoca'nın realistliği ve özellikle mizahi yönü ele alınmış, imkânsızlıklar içinde pratik çözümler üretmedeki yeteneğine değinilmiştir. Halkın psikolojisini çok iyi bilen Hoca'nın ahlâk vaizliği yapmadığı, zahitlere ve ham sofulara çattığı anlatılmıştır. Yazını sonunda, Nasreddin Hoca ve fıkraları ile ilgili çalışmaların azlığını eleştiren Özdemir, Hoca'nın milletimiz için önemli bir insan olduğunu ve unutulmaması gerektiğini belirtmiştir (Özdemir, 1940: 21-24).

“Saz Şairleri” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, Halk edebiyatı ile ilgili bilginin az olduğunu bunun da nedeninin bu konuda çalışma yapan kimse bulunmaması olduğunu söylemiştir. Geçmişte Arap ve Acem etkisinde kalan Divan edebiyatının Türk milletinin duygularını yansıtmadığını ve toplum tarafından benimsenmediğini belirten Yağmurdereli, halk şairlerinin yurdu gezerek halk ürünlerini yaydıklarını, halkı yaşattıklarını ifade etmiştir.

Saz şairleri menşeinin çok eski olduğunu söyleyen yazar, Türklerin Müslümanlığı kabul ettikten sonra Anadolu'ya geldikten sonra millî edebiyatlarını unutmadıklarını, uzun süre hece vezniyle türkü, destan okuduklarını, o dönem Anadolu'da hâkim olan “Vahdet-i Vücut” akımından etkilendikleri ve eskiden “Ozan” denilen halk şairlerine bu dönemle birlikte “Âşık” denmeye başladığını belirtmiştir (Yağmurdereli, 1938: 1-2).

“Folklör” başlıklı yazısında Ali Reşat Özdemir, Folklor kelimesin İngilizce kökenli olduğunu ve dilimizdeki anlamının halk bilimi olduğunu söylemiş, terimi bizde bu anlamda kullanan ilk ismin Ziya Gökalp olduğunu belirtmiştir. Bizde Halk Bilimi çalışmalarının geç başladığı söyleyen Özdemir, konu ile ilgili hareketlerin 1908 inkılabından sonra, Türk edebiyatında millî akımın etkili olmasıyla

hızlandığına değinmiştir. Edebiyattaki bu millileşme sürecini kısaca anlatan yazar, bu dil ve edebiyat hareketinin temelini Şinasi ve Ziya Paşa ile atıldığını, Namık Kemal ile hızlanıp Ziya Gökalp ile yepyeni bir şekil aldığını belirtmiştir. Daha sonra Halk edebiyatı ve halk biliminin önemine değinilmiş, önemli halk şairlerinden örnekler verilmiştir (Özdemir, 1947: 9-10).

“Karsın “Karagünler”inde Halk Edebiyatında Ulusal Ruh” başlıklı yazısında K. Kırzı, 135 yıldan beri Kars ve çevresinde bulunan halk şairlerinin bütün millî destanlarda, azılı düşmanlara karşı; özellikle yaptıkları zulümler nedeniyle Ruslara duyulan öfkeyi dile getirdiklerini ifade etmiştir. Bu âşıklardan birinin de “Ardahanlı Mazlumi” olduğunu söyleyen Kırzı, şairin, Nikola Destanı’nın Rus idaresinin en ezici döneminde söylendiğinden, bu konuda iyi fikir vereceğini belirtmiştir. Yazının sonunda Mazlumi’nin “Nikola Destanı” da verilmiştir (Kırzı, 1939: 22-24).

“Karsda Edebiyattan” başlıklı yazısında M. F. Arpaçay, Kars’ın tanınmamış birçok şairinin bulunduğunu söylemiş, yanlış tanıtılmasından dolayı üzüntüsünü belirterek buranın yeniden ve doğru bir şekilde tanınmaya muhtaç olduğunu dile getirmiştir. Arpaçay, Evliya Camisi mütevellisi olan dedesi Yemen Halfe oğlu Molla Muhiddin Efendinin mecmualarından elde ettiği şiirlerden örnekler vermiştir (Arpaçay, 1933: 3-5).

“Halk Şiirleri” başlıklı yazısında Nesib Yağmurdereli, halk türkülerindeki hasretin, Anadolu köylüsünün ruhundan doğduğu, halkiyat(halk bilimi)ın bir bilim dalı olduğunu ifade etmiştir. “Türk Halk Bilgisi Derneği”nin Türk halkçılığına önemli eserler kazandırdığını söyleyen Yağmurdereli, bunlar arasında 25 şiirden oluşmuş “Seçme Memleket Şiirleri” ve “ 5 şiirden oluşmuş “Seçme Halk Şiirleri” gibi eserlerin bulunduğunu söylemiştir. Bu yazıda sadece Halk Biliminin şiir kısmı üzerinde duracağını söyleyen yazar, şiire dair halk bilimini şu kısımlar üzerine topladığını belirtmiştir:

1- Vatana hasret türküleri: (Halk şairlerinin gurbetlerde, doğdukları yere dair olan şiirleri.)

2- Gerami şiirler (Sevgiliye dair koşmalar, mayalar, karşılıklı deyişler, maniler.)

3- Kahramanlık türküleri (Efe türküleri, dadaş türküleri, isyan türküleri.)

4- Cinaî vak’alara ait türküler (Hapishane türküleri, katil türküleri ve destanları.)

5- *Gülünç türküler (Zem destanları, taşlamalar, atife-er tekerlemeleri.)*

6- *Aile hayatına dair türküler(Düğünlerde, çocuk oyunlarında söylenen türküler, ninniler.)*

7- *Mersiyeler*

8- *Dindarene şiirler (Münacat, Nât, ilahi.)”*

Halk edebiyatı ürünlerini oluşturan türkü, destan, koşma, mani türlerinin birilerinin aynı olduğunu ancak bestelerinin; söylenişlerinin farklı olduğunu belirten yazar, sadece koşma ve maninin daha kısa vezinlere sahip olduğu belirtmiştir. Yazıda verilen, Faruk Nafiz’in halk diliyle yazılmış bir koşması şöyledir:

“Kirpiğine sürme çek,

Kına yak parmağına:

Bu yıl yaşın girecek,

Kız gelinlik çağına!

Anlatıyor duruşum,

Ben sana vurulmuşum;

Ko; düşsün gönül kuşum

Saçların ağına,

Yaş olsam gözlerden akmam

Göz olsam gayre bakmam,

Vatanımsın bırakmam

Elleri kucağına.” (Yağmurdereli, 1938: 14-16).

Nesib Yağmurdereli, “Halk Şiirleri” başlıklı yazısına derginin 35. sayısında devam ettiği görülmektedir. Bu bölümde halk şairlerinin hasretlerinden bahsedilmiş, Zihni’nin memleket hasretini anlattığı bir destanına, Kerem ile Aslı hikâyesinin bir bölümüne yer verilmiştir (Yağmurdereli, 1938: 10-14). Derginin 36. sayısında bulunan yazının diğer bölümünde, şairin sevgisine karşılık veremeyen sevgili için

yazılan şiirlerden örnekler sunulmuştur. Erzurumlu Emrah'ın aruz ve hece vezniyle birçok şiirinin olduğu belirtilmiş, sevgili için yazdığı iki koşmasına yer verilmiştir (Yağmurdereli, 1938: 13-15).

“Halk Edebiyatı Etrafında ve Kağızmanlı Hıfzı” başlıklı yazısında Çetinel, edebiyatımızda yükselmenin halk edebiyatını temel alabileceğini belirtmiş, halk edebiyatının önemine ilişkin görüşlerini ifade etmiştir. Yazının sonunda Çetinel, o yılın yazında Fahrettin Çelik'in Kağızman'a derleme yapmak için gittiğini söylemiş, halk şairi Hıfzı hakkındaki bilgilere yer vermiştir (Çetinel, 1941: 21-23).

“İç Oğuz Yahut Kars Eli” başlıklı yazısında Karsaklı, Dede Korkut Kitabında geçen bazı yer adları hakkında bilgiler vermiştir. Yazıda, yer adlarının yönlerine göre şöyle sıralanmıştır:

“Doğuda-Berde, Gence, Gökçedağ, Gökdeniz (Gökçegöl). Kuzeyde-Tumanın, Akhisar (Ahilkelek), Aksıka (Ahıska), Başlaçık (Kütayüs bölgesi). Batıda-Demirkapı (Şavşette), Dizimert (Rize?), Trabuzan, Karadeniz, Parasarın Bayburt Hisarı (Bayburt). Güneyde-Karadere Ağzı (Erzurum kuzeyinde ve Karasu kaynağındaki Gürcü Boğazı?), Karuneli (Erzurum), Pasın, Avni, Aladağ, Alınca Kalesi (Ordubat-Nahçıvan arasında) Adlarını sıraladığımız bu yerlerin arasında kalan bölge OĞUZ ELLERİ dir.”

Yazının devamında Kars'ın Ön Asya'ya gelen ilk Oğuzlara yurt olduğu ifade edilmiş, Kars'ın kasaba ve köylerinde “Uğuz” sözünün “saf ve evsene” anlamında kullanıldığı, ancak eski Uğuzlarda keramet olduğuna inanıldığı belirtilmiştir. Karsaklı yazısının sonunda, Dede Korkut hikâyelerinde görülen ibare, benzetme ve kelimelerin Kars ve çevresinde hâlâ kullanılmakta olduğunu söylemiştir (Karsaklı, 1939: 20-21).

4.6.4. Halk Bilimi Ürünleri

4.6.4.1. Halk Şiiri

“Poshovlu Aşık Zülali” başlıklı yazı içerisinde şaire ait “Gözlerin”, “Utanmasın” “Arzıyan” başlıklı 11’li hece ölçüsü ile yazılmış şiirler, rüyasında gördüğü Mehriban adlı kız çocuğu ile pir arasındaki konuşmalarını içeren dörtlükler,

yine şairin arkadaşlarının isteğiyle bir güzele yazdığı kıt'a yer almaktadır. Zülali'nin tramvay durağından ayrılan bir güzele yazdığı, "Utanmasın" başlıklı şiiri şöyledir:

*"Güzel, hayalinde ne ise söyle,
Oynat o leblerin, dil utanmasın.
Yakın gel kolların boynuma dola,
Uzat bus edeyim, el utanmasın*

*Yaşın on beş bilmem daha kaçında,
Ataşlı yılanlar vardır saçında,
Seherin vaktinde bağlar içinde,
Gösterme cemalin gel utanmasın*

*Gonça düşme gel Zülâlin elinden,
Bülbül ölse vazgelirmi gülünden,
Bir koku yollasan zülfün ttelinden*

Değsin akşam, sabah yel utanmasın." (Çelik, 1939: 8-13).

"Derginin 42. Sayısında "Bugünkü Halk Şairlerimizden" başlığı altında, Ali Kazaklı'nın "Şenliği Görsün" adlı 11 hece ölçülü 7 dörtlükten oluşan koşması, Ardahanlı Mahzuni'nin 11 hece ölçülü 4 dörtlükten oluşan koşması ve Poshov'lu Müdami'nin bir semaisi yayınlanmıştır. Ardahanlı Mahzuni'ye ait koşma şöyledir:

*"Bir saç Leylaya meftun olalı,
Gece, gündüz o yar müptelâsıyım.
Sevda bu başıma geldi geleli,
Aşka nöker oldum, gam kölesiyim.*

*Bana derler, sen olmuşsun evsana,
Bilmezler aşk odu kâr etmiş cana,*

*Yedi yıl sahrada seyri mekâna,
Mecnun tek bu derdin divanasıyım.*

*Bir hayal başta düşünür, yazar,
Gönül cevlân eder, dünyayı gezer,
Kimse yar şehrine etmemiş nazar,
Ben bu hayalların eşkiyasıyım.*

*MAHZUNî bu dertten olmaz bir âbat,
Aşıklık bazı şad, bazı da berbat,
Aşk ocağı yanar, olur harabat,
Yar yolunda yanan pervanasıyım.” (İmzasız, 1939: 30-32).*

Derginin 43. sayısında “Kars’a Söylenen Tapşırmasız Şiirler” başlığı altında II. bölümde Türküleri koşmalar, destanlar yayınlanmıştır. Şiirlerde Türk-Rus Savaşı konu alınmıştır. Diyakırlı Ali Emiri’nin neşrettiği ifade edilen türküsü şöyledir:

*“Bayraklar çekildi gelinmi sandın,
Davullar çalındı düğünmi sandın
Bu yola gidenler gelirmi sandın
Buna Karsın yolu derler giden gelmedi
Gidip de ana can gelen olmadı...*

*Aslan (Türk) gafletinden ifrit (Rus) ön almış
Veranın dört yanı şehitlik olmuş
Yashdır yolları gidenler ölmüş
Buna Karsın yolu derler giden gelmedi
Gidip de anacan gelen olmadı...
Gelmedi gelmedi murad almadı...” (İmzasız, 1939: 5-9).*

Yukarıda belirtilen başlıkla K. Kırzı'nın derlediği ürünler, derginin 44, 45, 46 ve 47. sayılarında yayınlanmıştır. Şiirlerde yine Türk-Rus Savaşı ele alınmıştır. 44. Sayıda bulunan bölümde, 11'li hece ölçüsüyle yazılmış, 4 beşlik halinde iki şiir yayınlanmıştır. O dönemdeki olumsuzlukları anlatan şiirin bir dördlüğü şöyledir:

*“Artık zari bülbül artır figanı,
Düşman “yurdu” alıp eller “cananı”
Dağılmış eşlerin, güllerin hani?
Bozulmuş yuvalar hep mer'a kalmış;
Hazan yeli esmiş, gül hara kalmış” (Kırzı, 1939: 9-10).*

Derginin 46. sayısında Rusların Ardahan'ı işgal etmesiyle yaşanan zulmü, acıları, Türk'ün yaşadıklarını anlatan 11'li hece ölçüsüyle yazılan, 6 dördlükten oluşan bir ağıt ve 8'li hece ölçüsüyle yazılmış 5 dördlükten oluşan bir maya yayınlanmıştır. Belirttiğimiz ağıtın bir kısmı şöyledir:

*“Urus geldi, vayki düşdi Ardahan,
Dağ, daş karageydi, çol çocuk giryan,
Bir günde kıldılar altı yüz kırk can
Ağlaşır Ardahan “Alosman!” deyin..*

*Urus geldi Ardahana ki girdi,
Göze gelenleri hep bir kırdı,
Kazağı, soldadı talana girdi,
Ağlaşır Ardahan “Alosman!” deyin..*

*Urus geldi Ardahanı kuşatdı,
Şenliğini dışarıya boşaltdı,
Camıları kiliseye döşetti,
Ağlaşır Ardahan “Alosman!” deyin..” (Kırzı, 1939: 8-10).*

Sonraki sayıda, yazı dizisinin devamında seferberlik ilanını duyan Karşlıların duasını içeren, Sarıkamış'ta Türklerin zafer kazanması üzerine yazılan iki şiir ve Kars' söylenmiş maniler yer almaktadır. Manilerin cenaze sonrasında, şen günlerde, mahallelerde, Aras ırmağına söylenildiği ifade edilmiştir. Yazıda yer verilen manilerden bazıları şöyledir:

“ (1)

Bu Karsın balına bak

Moskof sarmış dört yanı

Dolan da dalına bak

Kesilmiş yoluna bak

(8)

Karsın kala ensesi

Burayamı yıyılmış

Gelir derğirman sesi

Gözel olanlar hası

(13)

Çukur mehle çukurda

Her kim müjde getirse

Bir yarım vardır orda

Oni düşmesin derde

(24)

Esker oldum ben Karsda

Unudamam ben sizi

Birinciyim her derste

Kulaklarım havada

(26)

Araz Araz han Araz

Âleme yolun oldi

Bingölden kalkan Araz

Bana eyledin garaz” (Kırzı, 1939: 12-16).

4.6.4.2. Destan

Derginin 44. sayısında Âşık Noksani'nin Hatay'ın kurtuluşu üzerine 11'li hece ölçüsüyle yazdığı, 12 dördlükten oluşan destanı yer almaktadır. Destanın son iki dördlüğü şöyledir:

“Teyyaremiz uçar dağlar başında

Asker tâlin eder sahra, dōşünde

Ömrümü sorarsaz seksan yaşında

Yeni kuvvet bulduk, cana yetiştik

NOKSANİ kocaldın mezardır yerin

Münkir, Nekir gelir; söylermi dilin

Dünyadaki Türkler şad olun gülün

Devran bize döndü sana yetiştik” (İmzasız, 1939: 7-8).

Derginin 49. sayısında, “Kars ve Havalisinin 1293 Harbinde Eline Düşmesi Felâketimize Ait İki Dâstani Şiir” başlıklı yazısında Adil Özer, Şavşatlı İsmail Hakkı ve Didarî hakkında kısa bilgiler vermiş ve belirtilen şairlerin, savaşın halkta yarattığı duyguları yansıtan birer destanlarını vermiştir. İsmail Hakkı'nın “93 Ardahan Ağıtı” başlığıyla verilen destanı, 11'li hece ölçüsüyle yazılmış ve 7 dördlükten oluşmuştur. Didarî'nin destanı da 11'li hece ölçüsüyle yazılmış olup 13 dördlükten meydana gelmiştir. İsmail Hakkı'nın yukarıda bahsedilen destanı şöyledir:

“Hücum edip kâfir tabur bağladı

Top sesinden yürekleri dağladı

Bunu gören ehli İslâm ağladı

Gonca iken soldu gülün Ardahan

Müzeyyen çarşılar virana kaldı

*Dil bilmez kimseler içine doldu
Kalmadı şenliği tarumar oldu
Yağma oldu cümle malın Ardahan*

*Sultan Hamit bizzat gafletten uyan (!)
Ortalıkta kaldı hep sabi sıbyan
Satıldı vilâyet ayan beayan
Şikâyete yetmez dilin Ardahan*

*Biz de ol Hudaya çok ittik kusur
Selâtin camiler hep kaldı esir
Haber olsun sana İstanbul Mısır
Her yerden kesildi yolun Ardahan*

*Saat on ikide toplar atıldı
Top dumanı birbirine katıldı
Ne zaman ki imdet yolu tutuldu
O zaman kırıldı belin Ardahan*

*Emroğlu tabyasa edlara yandı
Kahraman Kaptan Bey pervane döndü
Seksen bin düşmanla yalnız kendi
Duman sardı sağın solun Ardahan*

*Ağlayıp İSMAIL sen kılma zâri
Ezel takdir etmiş Cenabi Bâri
Düşmanın canına cehennem narı*

Soldu al yeşili gülün Ardahan” (Özer, 1940: 19-22).

4.6.4.3. Mani

Derginin 28. Sayısının 13. sayfasında “Maniler” başlığı altında iki tane maniye yer verilmiştir. Belirtilen maniler şöyledir:

“Deniz ortası mildir

Bizi söyleten dildir

Bir sen söyle birde ben

Bakalım dertli kimdir.

Denizler engin olur

Suları rengin olur

Sevda çeken dervişin

Yüreği zengin olur.” (İmzasız, 1936: 13).

Derginin 42. sayısında “Karsa Söylenen Tapşırmasız Şiirler” başlığı altında verilen ve K. Kırzı’nın derlediği belirtilen 6 tane mani yayınlanmıştır. Manilerin sonunda ne için yazıldıklarının açıklarının verildiği görülmektedir. Manilerin Türk-us Savaşı, Ermenilerin yaptığı zulümler üzerine yazıldığı ifade edilmiştir. Belirttiğimiz manilerden bazıları şöyledir:

“Şöregelde (Gedikler) kamunu yanındaki (Başgedikler) de Türk-Rus savaşları sırasında

(3)

Ah! Elemi Gedikler

Top bedeni gedikler

Bir kanlı kavga koptu

Kan leş oldu Gedikler

Şüregeldeki (Korhana) köyünün Ruslar tarafından 93’ten itibaren bozulması üzerine:

Ah! Elemi Gorhana

Evel şendi Gorhana

Zalim Moskof alalı

Gerçek oldu Gorhana” (Kırzı, 1939: 14).

Derginin sonraki sayısında yukarıda belirtilen başlık altında manilerin yayınlanmaya devam edildiği görülmektedir. Bu bölümde, Kars’ın Rusların eline geçmesi üzerine yazılmış 20 tane mani yer almaktadır.

Derginin 43. Sayısında “Azerbaycan Halk Edebiyatı” başlığı altında, K. Kırzı’nın derlediği 7’li hece ölçüsüyle yazılmış dörtlüklerden oluşan 38 parça mani yayınlanmıştır. Azerbaycan manilerinin dergide yer almasının, Anadolu dışında yaşayan Türklerin tanınması açısından önemli bir yer tutmaktadır. Belirttiğimiz manilerden bazıları şöyledir:

“ (1)

Gonca gül yetişende

Bülbüller ötüşende

Anam yollara baksın

Her yadına tüşende

(2)

Denizin başına bak

Dibinin daşına bak

Men sevdim el apardı

Feleğin işine bak

(3)

Ezzinen dağıttı

Duman çöktü dağ itti

Biz de bir oymağ idik

Felek vurdu dağıttı.” (Kırzı, 1939: 20-22).

4.6.4.4. Fıkra

Doğuş Dergisinde yayınlanan fıkraların çoğunlukla “Şen Sözler” başlığı altında yayınlandığını görmekteyiz. Ancak başlık belirtilmeden de yayınlanan fıkralar

bulunmaktadır. Derginin 1. sayısında belirttiğimiz başlık adı altında 8 tane fıkra yayınlanmıştır. Bu fıkralardan biri şöyledir:

“ -Muallim: (Çocuğun babasına) Çocuğunuz çok zeki ve çalışkandır.

-Benim gibi.

-Muallim: Bazen de çok hiddetli ve geveze olur.

-Annesi gibi...” (İmzasız, 1933: 7-8).

Derginin 2. sayısının 6. Sayfasında başlıksız olarak 1 tane, 8. sayfasında “Şen Sözlere” başlığı altında 3 tane fıkra yayınlandığını görölmektedir. Bu fıkralardan biri şöyledir:

“-Meb'us: (Hizmetçisine) Kahve altundan sonra kahve istemem, uykumu kaçırıyor.

-Hizmetçi: Yatmaya mı gidiyorsunuz efendim

-Hayır, meclise gidiyorum.” (İmzasız, 1933: 7-8)

Derginin 7. sayısının 5. sayfasında “Mağazada” ve “Bir Doktor Hastasına” adıyla 2 tane, fıkra yer almaktadır.

Derginin 30 sayısının 15. Sayfasında “Fıkracıklar” ibaresinin altında “Sıcaklar ve Sınavlar” başlığıyla konu ile ilgili 6 tane fıkra yayınlanmıştır. Bu fıkralardan biri şöyledir:

“Biri dert yanyordu:

-İmtihanda mümeyizler bana çok soğuk davrandılar bilmem ki neden?

Öteki güldü:

-Seni biraz serinletmek istiyorlardı da ondan.” (Tarhan, 1936: 15-16).

4.6.4.5. Bilmece

Bilmecelerin genellikle Doğuş Dergisinin son sayfasında yayınlandığını görölmektedir. Derginin 1. sayısında bulunan bilmece şöyledir:

“1- Yüce tarihinin eğilmez şahidi kimdir?

2- Dedelerimizin büyük zaferlerini çift heceli bir kelimeye sor!” (İmzasız, 1933: 8).

Derginin 7. sayısında “Yeni Bilmecelerimiz” başlığı altında sorulan bilmecenin cevabını bilenlere çeşitli ödüller verileceği belirtilmiştir. Sorulan bilmece şöyledir:

“Bir ustayım hünerim incelikler yaratmak

Asrın modalarına neş’e güzellik katmak

San’atın üstünde başka san’at olamaz

Ne yazık ki bu işte zararım çok kârım az

Karanlıkta çalışan çok temiz bir kimseyim

Yediğini kâr yapar, bil bakalım ben neyim?” (İmzasız, 1934: 10).

4.6.4.6. Atasözleri

Doğuş Dergisinde bulunan atasözlerinin yazılar içinde bulunmakla beraber bazen de atasözü oldukları belirtilerek ayrı başlıklar halinde verildikleri görülmektedir. Derginin 2. sayısında Lokman Dayı’nın yazdığı “Şehirlerden Köylere Doğru” başlıklı yazıda “*Bir fena komşunun yedi mahalleye zararı olur.*” atasözü bulunmaktadır (Lokman, 1933: 7-8). Derginin 19. sayısında yer alan “İş Başaranın Olursa” başlıklı yazıda “At binenin kılıç kuşananın” atalar sözü olarak belirtilmiştir (C. Gobi, 1935: 4).

4.6.4.7. Dil ve Ağız

“Aylantı Ülküsü, El İşte Gönül Ülküde” başlıklı yazıda Kenan Fikret, öz Türkçe olduğunu ifade ettiği 24 kelime kullanmış, yazının sonunda ek olarak kullanılan kelimelerin bilinen anlamlarını vermiştir. Kullanılan kelimeler ve anlamlarından bazıları şöyledir: “Yanluk-insan, bun-ihtiyaç, kangı-hangi, kingürü-aynı, türsün-gaye, bayık-hak, yanut-din, tıtağ-kullanılan şey, irselik-şart” (Fikret, 1934: 2-3). Derginin 16. Sayısında bulunan Saim Eroğlu’na ait “Üvertür” başlıklı yazıda yine öz Türkçe kelimeler kullanılmış anlamları yazının sonunda verilmiştir. Yazıda kullanılan kelimeler ve anlamları şöyledir: “Kongu-Tez, Mevzu, yumuş-vazife, dükel-kül, aslam-faide, ime-çare, amaç-hedef.” (Eroğlu, 1935: 6)

Derginin 20. sayısında “Osmanlıcadan Türkçeye Misalli Karşılıklar” başlıklı yazıda Osmanlı Türkçesinde kullanılan 10 kelimenin Türkiye Türkçesindeki

karşılıkları cümle içinde kullanımlarıyla iki liste halinde verilmiştir. Bu karşılıklardan bazıları şöyledir:

*“*Müstakil: Erkin, Bağımsız. İstiklâl: Erkinlik, Bağımsızlık.*

Misal: Biz müstakil bir milletin çocuklarıyız. – Biz erkin bir ulusun çocuklarıyız.

**İnkişaf etmek: Gelişmek*

İnkişaf ettirmek: Geliştirmek

İnkişaf: Gelişim

Misal: Türkiye'nin ekonomik gelişimi günden güne artıyor.” (İmzasız, 1935: 8).

Derginin bir sonraki sayısında “Osmanlıca'dan Türkçeye Misalli Karşılıklar” başlıklı yazının devamı yayınlanmış, üçüncü, dördüncü ve beşinci listeler verilerek 15 kelime ve karşılıkları örneklerle açıklanmıştır (İmzasız, 1935: 7-8). 22. sayısında başlığını daha önce belirttiğimiz yazı devam etmiş altıncı, yedinci ve sekizinci liste yayınlanmış 15 kelime ve karşılığına yer verilmiştir (İmzasız, 1935: 7-8). 23. sayıda, dokuzuncu, onuncu, on birinci ve on ikinci listeler yayınlanmış, 20 kelime ve karşılığı verilmiştir (İmzasız, 1935: 7-8). Derginin 24. sayısında on üç ve on dördüncü listeler yayınlanmış, 10 kelime ve anlamı verilmiştir (İmzasız, 1935: 7-8).

“Şive Meselesi” başlıklı yazısında C. Gobi, Türklerin çok eski ve çok köklü bir tarihinin olduğunu, Türk milletinin farklı coğrafi bölgelere dağılmasıyla aynı dili başka biçimlerde konuştuğunu belirtmiştir. Ancak bu biçim farklılığının dil ayrılığı demek olmadığını söyleyen Gobi, bu durumu farklı yansıtanları eleştirmiştir. Gelmek mastarının birinci teklik halinin muhtelif bölgelerde; geliyorum, gelorum, geliyom, galiyom, geliyerim, gelirem, geliyem,” gibi farklı şekillerde söylendiğini ancak burada mastarın “gelmek” olduğunu açıkça görüp anladığımızı söyleyerek, biçim farklılıklarının dil farklılığı olmadığına dayanak göstermiştir. Gobi yazısının sonunda, en güzel şive ile tüm milletin konuşmasının her vatanseverin özlemini çektiği bir husus olduğunu sözlerine eklemiştir (Gobi, 1936: 1-3).

4.6.4.8. Masal

Derginin 30 sayısının 13. sayfasında “Aşık Şenliğinin Süleyman (Adlı Masalından)” başlığıyla bir masal verilmiştir. Masalın 11 dördlüğü bu sayıda yayınlanmıştır. Belirttiğimiz masalın ilk 3 dördlüğü şu şekildedir:

“Bir kadeh nuş ettim sageri kevserden

Nice türlü türlü ahvâlât gördüm

Sanırsın ki kaldık yarla ruberu,

Bakıp cemâline alâmet gördüm.

Gördüm cemâlini okudum hece

Sarup etrafımı müneccim, hoca

Yetmiş iki saat üç gün, üç gece

Habi naze dalup pek gaflet gördüm

Uyandım etrafa baktım kalmakal

Kimi remil atar, kimin söyler fal

Bir eyyam müneccim malum etti hâl

Her pünhan sırrımı ben ayan gördüm...” (İmzasız, 1936: 13-14).

Aşık Şenliğin, Süleyman adlı masalının devamı derginin sonraki sayısında devam etmiştir. Bu sayıda masalın 23 dördlüğü yayınlanmıştır. Belirttiğimiz masalın toplam 24 dördlükten meydana geldiği görülmektedir. Ayrıca masalı, N. Ferudun’un topladığı belirtilmiştir (İmzasız, 1936: 7-10).

4.7. Haberler ve İlânlar

Doğuş Dergisi’nde, yapılacak konferans ve yarışmaların ilânları, Halkevi müsamereleri, Halkevlerinin çalışmaları, CHP Kongreleriyle ilgili haberlere yer verilmiştir. Dergide kayıp, evlenme, ölüm haberleri de bulunmaktadır. Dergiye belirtilen konularda yazı gönderilmesi istenmiş, yayınlanan sayıların sonlarına bilmeceler koyularak, okuyucular arasında hediyeli yarışmalar düzenlendiği görülmüştür.

SONUÇ

19. y.y.'nin ikinci yarısından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun birliğini sağlamak için çeşitli fikir akımları ortaya çıkmıştır. Bu akımların en önemli olanları, Osmanlıcılık, İslâmcılık, Batıcılık ve Türkçülüktür. II. Meşrutiyet, Balkan Savaşları ve Rumeli'nin kaybı gibi olaylar sonucunda Osmanlıcılık ve İslâmcılık fikir akımları etkisini kaybetmiş, devlet içindeki Türkler dışındaki tüm unsurların milli şuur ile hareket etmeleri, Türk aydınlarını yeni arayışlara yöneltmiştir. Devleti kurtarmaya yönelik akımlardan en sonuncusu Türkçülüktür.

1789 Fransız İhtilâliyle Avrupa'da yayılan milliyetçilik, Osmanlı'nın Balkanlardaki ayrılıkçı yaklaşımlara tepkisi, Rusya'da bulunan Türk aydınlar arasında yayılan pantürkist akım, Türkleri milliyetçilik düşüncesine itmiş, bunun sonucunda Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Ocakları kurularak, teşkilâatlanma ihtiyacı giderilmeye çalışılmıştır.

Türk Ocakları fiilen, 12 Mart 1912'de Tanin Gazetesinde çıkan ilânla resmen kurulmuştur. Diğer kuruluşlardan daha önemli bir konuma sahip olan ve daha uzun süre faaliyetlerini sürdüren Türk Ocakları, toplum içinde ulusal bilincin oluşması ve yayılması, halk kitlelerini birleştirmek, uygar, sağlıklı ilerleyebilmek, ulusal ekonomi gelişimini sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Özellikle Hamdullah Suphi'nin başkanlığa gelmesiyle, Türklük bilincinin oluşmasında önemli çalışmalar yapan Türk Ocakları için, Mustafa Kemal'in övücü ifadeler kullanmıştır. Ancak, zaman içinde çeşitli nedenlerden dolayı Türk Ocağına yaklaşım değişmiş, Ocakların kapatılmasına karar verilmiştir. Türk Ocaklarının kapatılma nedenleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ocakların Cumhuriyet rejiminin kurulmasından sonra yönetim ve inkılâplara engel teşkil edecek tavırlarda bulunduğu, siyasetle uğraşmaya başladığı, faşist düşünceye ilgi ve yakınlık duyduğu, kapatılmaları konusunda ileri sürülen görüşlerdendir. Sonuç olarak Ocaklar, devletin gelişimini sağlayamayacağı düşüncesiyle 1932'de kapatılmıştır.

Atatürk'ün halk devleti olma düşüncesi, Türkiye Cumhuriyeti temel ilkelerini halka benimsetmek, halkın ülkedeki değişimi ve gelişmeleri öğrenmesini sağlama ihtiyacından dolayı yeni bir örgütlenme ihtiyacı doğmuş, bunun sonucunda ortaya

çıkan bu ihtiyacı gidermek amacıyla, Halkevleri 19 Şubat 1932'de 14 ilde törenler düzenlenerek açılmıştır. Ulusun bilinçli, birbirini anlayan, aynı ideale bağlı halk kütlesi olarak örgütlemek, kültür, ülkü, amaç birliği sağlamak, milli ruhu güçlendirmek, köyü-kentli-aydın arasındaki ilişkileri düzenlemek, CHF ilkelerini, nasıl uygulanacağını anlatmak ve inkılâpları halka yaymak, Halkevlerinin amaçları arasındadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle, Cumhuriyet döneminde kurulmuş eğitim ve kültür kurumları olan Halkevleri, Avrupa'da bulunan benzeri kuruluşların ve Türk Ocaklarının tecrübeleri üzerine kurulmuş, yetişkin eğitimini sağlama görevini üstlenmiştir. Belirtilen bu amaçları gerçekleştirmek ve her vatandaşın yetenek ve isteklerine göre bir çalışma alanı bulabilmesi için Halkevleri, Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze olmak üzere dokuz şubeye ayrılmıştır. Bu şubelerin yaptıkları çalışmalar, eğitim, kültür ve sosyal alanda halkın gelişmesine yönelik olmuştur.

Halkevlerinin CHP'ye bağlı bir kuruluş olması, tek partili dönemde sorun olmasa da, çok partili hayata geçildikten sonra bu durum rahatsızlık vermeye başlamıştır. Demokrat Parti'nin Halkevlerinden yararlanmak istemesi üzerine, tüzüğe uygun olmadığı gerekçesiyle olumsuz cevap verilmesi tepkilere neden olmuştur. 1947 bütçe görüşmelerinde de CHP ile DP arasında Halkevleri ödeneği konusunda hararetli tartışmalar yaşanmıştır. Bu gelişmeler sonrasında DP'nin iktidara gelmesiyle, 11 Ağustos 1951'de Resmi Gazetede yayınlanan 5830 sayılı kanunla CHP'nin mallarına el konulmuş, 478 Halkevi ve 4322 Halkodası kapatılmıştır.

Erzurum ve Kars Halkevleri de, daha önce belirtilen, Halkevi amaçları doğrultusunda çalışmıştır. Şubelerde görev yapan üyelerin genellikle öğretmen, hukukçu, müfettiş ve memur olduğu görülmektedir. Halkevleri, buldukları illerin çehresini değiştirmeye çalışmış, okuma yazma oranını yükseltmiş, folklorik değerlerin disiplinli ve düzenli bir şekilde gün ışığına çıkmasına ve korunmasına katkıda bulunmuşlardır. Yayın hayatına başladıktan sonra Erzurum Halkevi Dergisi olan Yayla ve Kars Halkevi Dergisi olan Doğuş, çalışmalara yön vermiştir.

19 Şubat 1932'de 14 ilde Halkevi açılmıştır. Bu tarihten uzun süre geçmesine rağmen, Erzurum'da Halkevi açılmasıyla ilgili bir çalışma olmaması dikkat çekicidir. Ancak 1933 yılında Erzurum'da Halkevi açılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. 23 Şubat 1934'de açılan Erzurum Halkevi, geçici yerlerde hizmet etmiş, 1939 yılında yeni binasına taşınmıştır. Erzurum Halkevinin çalışmaları açılışından sonra birkaç yıl sönük geçmiş, bu durum Erzurum halkının, CHP Merkezinin ve Erzurum Milletvekillerinin tepkisini çekmiştir.

1942 yılına kadar, Erzurum Halkevi Başkanlığı konusundaki sorunlar devam etmiş, gerekli yeterliliğe sahip olan kişiler başkanlığa gelmemiştir. 1942'de 3. Genel Müfettişliği Maarif Müşaviri Murat Uraz başkanlığa gelmiştir. 1942'ten 1945 sonuna kadar başkanlık yapan Uraz, birçok faydalı çalışmada bulunmuştur. 24 Aralık 1945'de Erzurum Halkevi Başkanlığına, Erzurum Lisesi'nde Edebiyat Öğretmenliği yapmış olan Sıtkı Dursunoğlu gelmiştir. Döneminde bazı olumsuzluklar yaşansa da, Dursunoğlu'nun önemli katkıları olmuştur.

Kars Halkevi, 1933'te Milli Emniyet Müfettişi Eyüp Saygun başkanlığında açılmıştır. Kars'ta pek çok Halkevi ve Halkodası açılmasına, Rus mezaliminin geçmişte bölge halkına yaşattığı acıları hafifletmek amacıyla izin verilmiştir.

Erzurum ve Kars Halkevleri, halka milli değerleri, Türk inkılâbını benimsetme yolunda önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Halkevi kültür dergileri Yayla ve Doğuş'ta yayımlanan yazılarla, halkçılığa, halk bilimine, edebiyata ve sosyal konulara değinilerek, halkın bilgilendirildiği görülmektedir.

Erzurum Halkevi Dergisi olan Yayla, 19 Şubat 1944'te çıkmaya başlamış, Vilâyet Matbaasına bağımlı kalması 2 ayda bir çıkmasına neden olmuştur. Dergide yayınlanan yazılarda da, 3-4 dergi yayınlamaya uygun olan Erzurum'un bu konudaki kısırlığı üzerinde durulduğu görülmektedir. Derginin İmtiyaz sahibi Murat Uraz, Yazı İşleri Müdürü Fazıl Nalbandoğlu'dur. Yayla Dergisi'nin geneline bakıldığında, milli bayramlar, tarih, edebiyat, Türk kültürü, Erzurum için önemli olan kişilerin anılması ve sağlık ile ilgili yazıların ağırlıklı olduğu görülmektedir. Erzurum Halkevi Dergisi, 11 sayı çıkabilmiş, Sivas'ta aynı isimle başka bir derginin yayınlanması nedeniyle, ismini "Erzurum" olarak değiştirmek zorunda kalmıştır. 2. Sayıdan

itibaren “Erzurum” ismi kullanılmaya başlanmıştır. Dergi çıkarılırken isminin Yayla olması nedeniyle bu çalışmada “Yayla” ismi kullanılmıştır.

Doğuş Dergisi, 1933'te Cumhuriyetin 10. Yıl dönümünde ilk sayısını çıkarmak üzere Lise Müdürü Rauf N. Bayındır'ın müdürlüğünde çalışmalara başlanmıştır. Kars Halkevi'nin yayın organı on dört yıl yayın hayatına devam eden "Doğuş Dergisi", 1947 yılına kadar 61 sayı çıkarılabilmektedir. Doğuş, içerik olarak kültürel ve siyasi konularda zengin kadrosuyla bölge insanına büyük destek sağlamıştır. "Doğuş" ilk çıktığında sekiz sayfa iken daha sonra bu sayfa sayısı önce on altıya daha sonrada otuz ikiye çıkarılarak geniş bir hacme ulaştırılmıştır. Doğuş Dergisi mali sıkıntılar yaşamış, bu konuyu dergide kimi zaman dile getirmiştir. Yazı işleri idaresinde de sorunlar olduğu dergide yayınlanan yazılarda geçen bazı ifadelerden anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, Halkevlerinin, kurulduğu ilk dönemde parti ile halk arasındaki iletişimi, devlet ve halk bütünleşmesini sağlamaya çalıştığı, Türk inkılâbının geniş kitlelere anlatılma ve yayılma olanağına kavuştuğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemde, Atatürk'ün vefatı, Halkevi yöneticilerinin tutumu nedeniyle parti ile halk arasında bir kopuş yaşandığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

AKÇIÇEK, Eren ve KARAYAMAN, Mehmet (2007); *Atatürk'ün Türk Ocakları'nı Ziyaretleri ve Yaptığı Konuşmalar*, İzmir.

AKYÜZ, Kenan (1986); *Türk Ocakları*, TTK, Ankara.

ARAR, İsmail (1963); *Atatürk'ün Halkçılık Programı ve Halkçılık İlkesinin Tarihiçesi*, Baha Matbaası, İstanbul.

ARIKAN, Zeki (1999); *Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi*, Atatürk Yolu Dergisi, Cilt VI/23, 263-281, Ankara.

AYDOĞAN, Erdal (2006); *Doğu'da Bir Kültür Ocağı: Kars Halkevi*, Atatürk Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, Erzurum.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı (1950); *Halkın Evi*, Ulus Basımevi, Ankara.

BERKES, Niyazi (1965); *Baticılık, Ulusçuluk ve Toplumsal Devrimler*, Yön Yay., İstanbul.

BOZKURT, Celâl (1968); *Siyaset Tarihimizde Cumhuriyet Halk Partisi (Dünü, Bugün, İdeolojisi)*, Ankara.

CEYLAN, Haldun (2011); *Niğde Halkevi ve Akpınar Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

CHP (1963); *Halkevleri*, İstanbul Gençlik Kolları Yayını, İstanbul.

C.H.P. (1940); *Halkevleri İdare Teşkilât Talimatnamesi*, Zerba Matbaası.

CHP (1963); *Kuruluşlarının Yıldönümünde Halkevleri (1931-1951-1963)*, İstanbul.

CHP (1940); *Halkevleri Çalışma Talimatnamesi*, Zerbaat Matbaası, Ankara.

ÇEÇEN, Anıl (1990); *Atatürk'ün Kültür Kurumu / Halkevleri*, Gündoğan Yayınları, Ankara.

ÇEÇEN, Anıl (2000); *Atatürk'ün Kültür Kurumu*, Çağ Yay. , İstanbul.

DİNÇ, Sait (2008); *Atatürkçü Düşünce Sistemine Göre Halkçılık İlkesi*. (http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_ataturkcu_dusunce_sistemi_halkcilik.pdf)

DURAK, Gökhan (2006); *Trakya Bölgesi Halkevi Faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

EKİCİ, Metin (2004); *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Geleneksel Yayıncılık, Ankara.

ERGEN, Sinan (2007); *Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği* (Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

İNAN, M. Rauf (1988); *Gazi’nin (Atatürk’ün) Halkçılık Ülküsü, Halkevleri ve Sonrası*, TTK Basımevi, Ankara.

HALKEVLERİ (1939); *Halkevi Dergilerinin Yazı Kadroları*.

HALKEVLERİ (1971); *Halkevlerinin Doğuşu 19 Şubat 1932 Açılışın İlk Haftası*, Ankara.

HASPOLAT, Evren (2011); *Meşrutiyetin Üç Halkçılığı ve Kemalist Halkçılığa Etkileri*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı 47, Ankara.

İĞDEMİR, Uluğ (1974); *Halkevleri ve Halkodaları*, Atatürk ve Halkevleri, Ankara.

İLGAZİ, Abdullah (2002); *Atatürk’ün Halkçılık Anlayışının Türkiye’nin Çağdaşlaşmasındaki Rolü ve Önemi*, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı 8, Muğla.

KALYONCUGİL (2006); Metin Murat, *Toplumsal Dönüşüm Bağlamında Halkevleri* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KAŞ, Hasan (2007); *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi* (Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

KAYA, Şükrü (1938); *Halkevleri ve Ödevlerimiz*, Gürses Basımevi, Ordu.

KUNTER, Halim Baki (1964); *Kuruluşlarının 32. Yıldönümünde Halkevleri (19 Şubat 1932-19 Şubat 1964)*, Halkevleri Genel Merkezi, Ankara.

KÜÇÜKUĞURLU, Murat ve OKUR, Mehmet (2007); *Tek Parti Döneminde Erzurum Halkevleri*, Dünya Kitapevi, Trabzon.

LEVEND, Agâh Sırrı (1951); *Türk Ocaklarından Halkevlerine*, Ulus Gazetesi, Ankara, 17.01.1951.

ÖLÇEN, Ali Nejat (1988); *Halkevlerinin Yokedilişi*, Halkevleri Genel Merkezi Yayını, Ankara.

ÖZER, İsmail (2010); *Türk Modernleşmesinde Halkevi ve Diyarbakır Halkevi Örneği*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PAMUK, Bilgehan (2005); *Erzurum Şehir Tarihinin Kaynakları ve Literatürü*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Cilt 3, Sayı 6.

ŞİMŞEK, Sefa (2002); *Bir İdeolojik Seferberlik Deneyimi Halkevleri 1932-1951*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul.

TEMİZHAN, Oğuz (2006); *Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

TOKSOY, Nurcan (2007); *Halkevleri –Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak-*, Orion Yayınevi, Ankara.

TURAN, Şerafettin (1999); *Türk Devrim Tarihi (Çağdaşlık Yolunda Türkiye)*, Bilgi Yay., İstanbul.

ZEYREK, Dr. Şerafettin (2006); *Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)*, Anı Yayınları, Ankara.

... (1933-1947); *Doğuş*, Sayı 1-59, Kars Halkevi, Kars.

... (1944-1946); *Erzurum*, Sayı 2-11, Erzurum Halkevi, Erzurum.

... (1944); *Yayla*, Sayı 1, Erzurum Halkevi, Erzurum.

EKLER

Ek 1: Yayla Dergisi'nin İlk Sayısından Bir Örnek

YAYLA

Erzurum Halkevi Kültür Dergisi

Yıl: 1

19 / Şubat / 1944

Sayı: 1

"DERGİ, MİZ ÇIKARKEN"

Bir şehirden oturuyoruz ki, biz ona ihmal etsek de, hatta ret ve inkâr beylesek te, o, tarih muvacehesinde aldığı rol ve mana ile bize daima kendini ihtar eder derur.

Oymalarında Türk zeokinin inceliği mahkûkeleşip yedi asrın ötesinden yetmiş asır sonrasına asaletimizin iki murassa şahidi gibi uzanan « Çifte minareler » büyük Türk ırkının dehâsını gösterdiği gibi Erzurum'un da Türk tarihindeki mevkiini ilân eden birer belâgattır.

Şehrin şarkında, toprakları taşlaşmış bir teppe ile taşları yosunlanmış bir kışla gören; burası ne? demeden yakın tarih dile gelir:

— Burada, Erzurum'un kadını ve erkeği bir sabah karanlığında Türk'ün sayısız şahamet destanlarından birini daha kanlarıyla yazdılar, adına Azizîye derler.

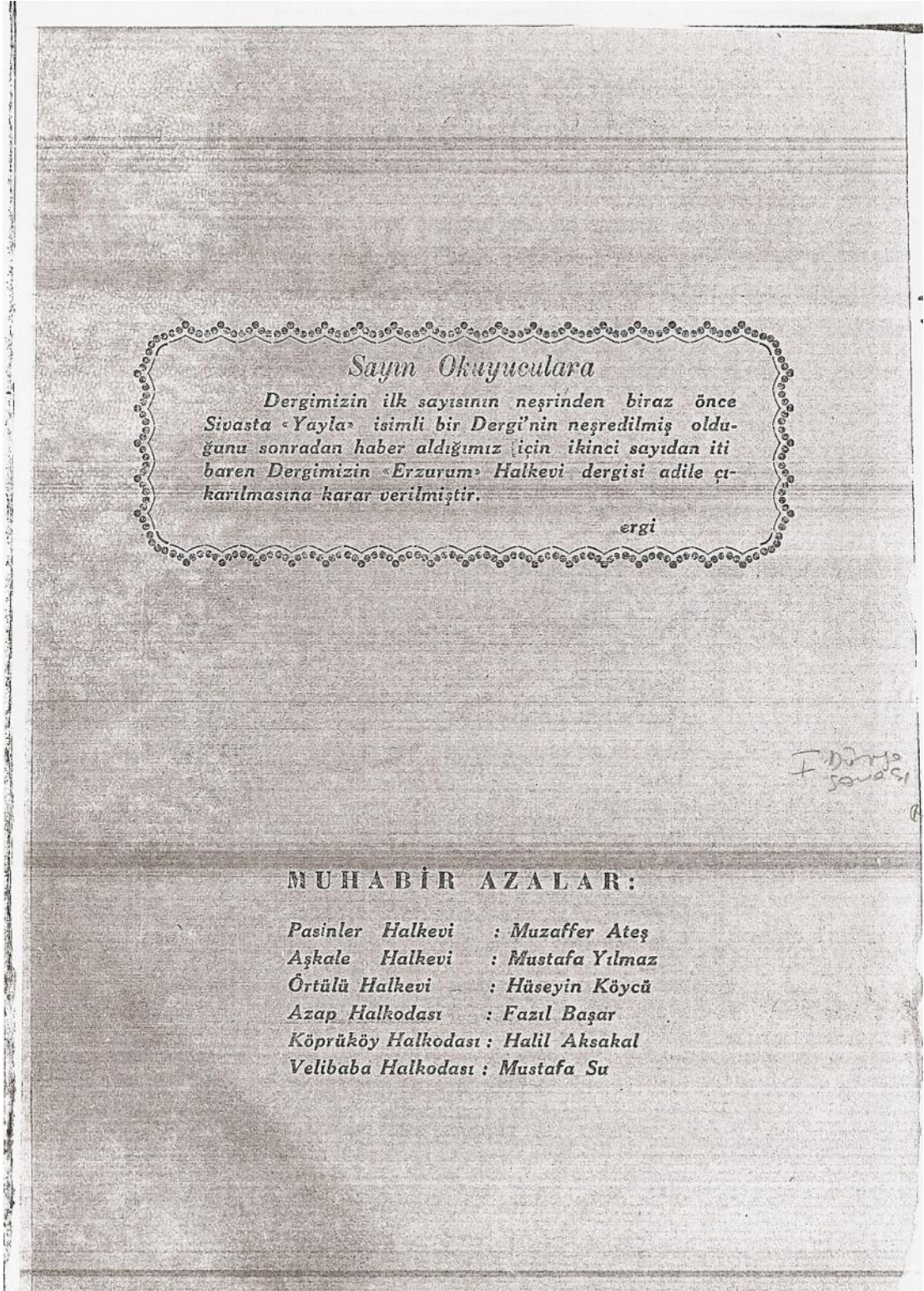
Tecessüsümüzü bir devlet batımı ile bir devlet doğumunun ara günlerine götürünce, sancı çeken « Millî vicdan » in bir halk kongresi halinde, Mustafa Kemal adlı bir kahraman şeklinde tecellisini görürüz...

Hasilî, mazinin muhtelif cemiyet faaliyetlerine sahne olan 80 bin nüfuslu mamur Erzurumundan, tabii afetlere uğrayıp yıkılmış, istilâlarla mücadele ede ede yıpranmış Erzurumuna kadar hepsinde aynı manayı muhafaza eden bir serhat kalesi tipi meşhudumuz olur ki; Cumhuriyet hükûmetinin ve bilhassa büyük Millî Şef in zaman zaman kuvvetli alâkasına mazhar olmuş bulunmasına rağmen halâ bazı noksanlarını ikmal edememiştir.

Konomuza temas eden en mühim eksigi, mevzii ve mahalli in'ikâslarla kendini harice tanıtamayan bir gazetenin mevcut olmamasıdır.

Mühim devlet teşekküllerinden büyük bir kısmını sinesinde taşımakla, asker, sivil bir çok aydın vatandaş ve hemşehriye malik olan Erzurumun bu noksanı evvelce idrâk edilip ya mevkut bir mecmua, ya gânlük bir gazete nezrile bu ihtiyaca cevap vermek imkânı hasil olmuşsa da bunların devamı bir yayın organı halinde yaşama esbap ve vasıtalarından mahrum oluşu, kendini devlet merkezine bağlayan şimendüferle denize ulaştıran transit yolunun mevcut olmasına rağmen sesini içinde boğan bir biçarelik haline sokmuştur.

Ek 2: Yayla Dergisinin Adının, "Erzurum" Olarak Değiştirildiğini Belirten Yazı

Ek 3: Erzurum Halkevi Temsil Şubesinin Çalışmalarından Bir Örnek

Erzurum barlarından biri oynanırken

Ek 4: Erzurum Temsil Şubesinin Sahnelediği Kahraman Piyesinden Bir Sahne

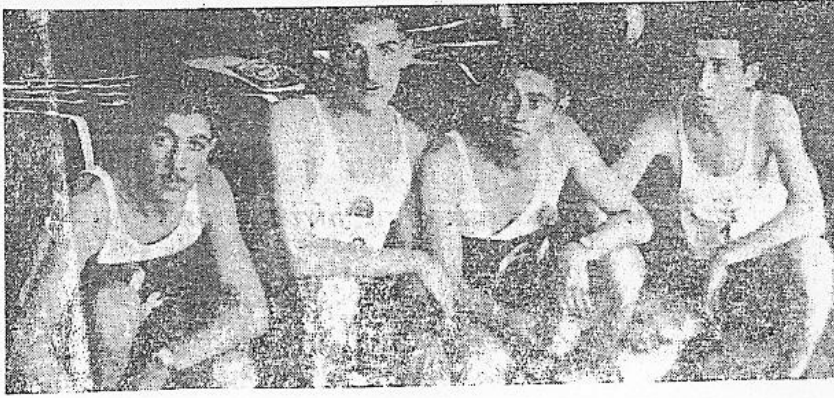

Ek 5: Erzurum Halkevi Spor Şubesi Kayakçılarında Bir Grup

Kayakçılardan bir grup

Ek 6: Erzurum Halkevi Spor Şubesi Koşucuları

1943 Atatürk koşusuna iştirâk eden Halkevi koşucuları

ERZURUM

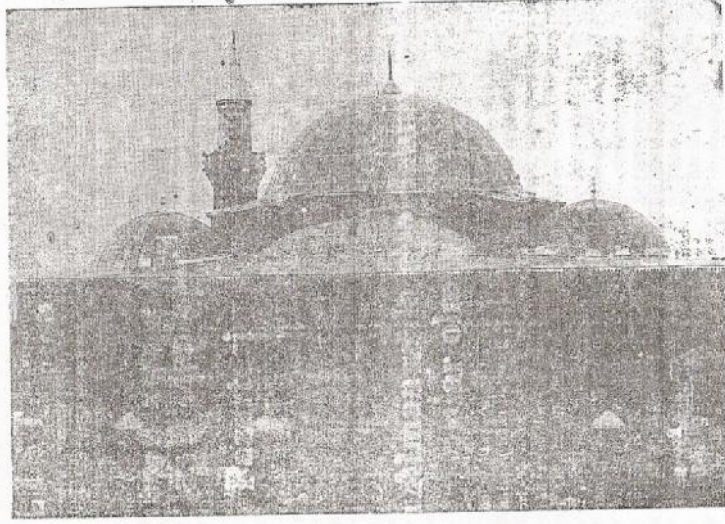
HALKEVİ DERGİSİ

İÇİNDEKİLER

19 Mayıs	Fazıl Nalbandoğlu
Erzurum rakısları	Murat Uraz
Maarif kalkınması	Fazıl Nalbandoğlu
Vur davulcu (Şiir)	Nazif Ben
Yarına güven	Ulvi Dağlıoğlu
Modern Şiir cereyanları	M. Sami Onat
Ağaç ve ormanın Erzurum için değeri	Târik Rona
Asker (Şiir)	Şahap İnci
Sarhoşluk	Doktor Zeki Başer
Bahar gelince (Hikâye)	Fethi Ülkü
Saadet Şiir	Baha Karatay
Elveda (Şiir)	Şahap İnci
Şehir haberleri	

BİLLİ KÜTÜPHANE
ANKARA

Ek 8: Erzurum'da Bulunan Lala Mustafa Paşa Camii

LALA MUSTAFA PAŞA CAMII

Buğlevihaların çoğu sormadan kırılmıştır.
Pencereilerin üzerindeki yazılar meşhur
harat (Derviş Alinin dir. Mihrap ve
minberi) basılır. Mihrabın sağındaki
büyük sütunda kit yazı ile (Lâ ilha...)
yazılıdır. Başındaki kubbeye üzerinde
dört tane ve karşılığı.

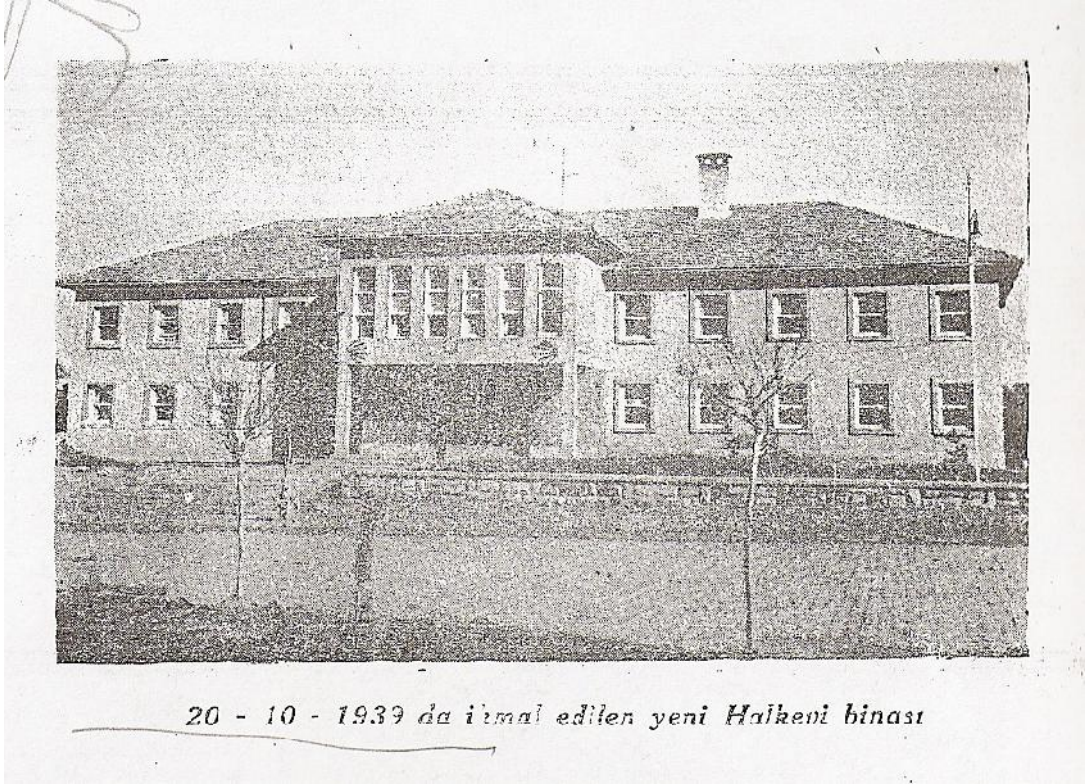
asad etmektedir. Kubbelerin hepsi tuğ-
ladır.
(Paşa malikîni altı küçük taş direk
üstündedir. Son cemaat yeri yekpare
altı sütun üzerinde baş kubbelerdir.
Pencerelerinin üzerine içeriden ve di-
şardan, yazılı çini levhalar konulmuştur.

Ek 9: Erzurum Halkevi Dershanesinin İlk Mezunları

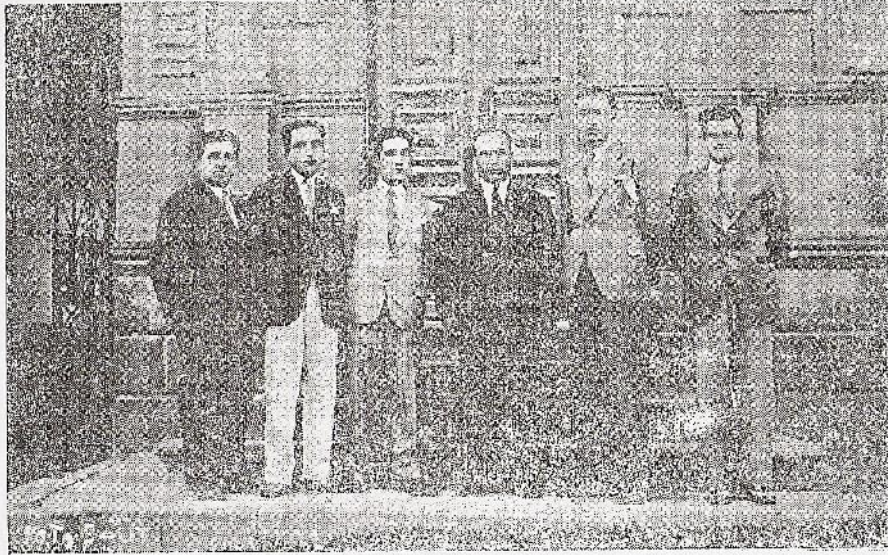

Halkevi Çakıroğlu binasında ilk halk dersanesinden mezun olanlara vesika tevzi merasiminden

Ek 10: 1939 Yılında Kalıcı Olarak Kullanılmaya Başlanan Erzurum Halkevi Binası

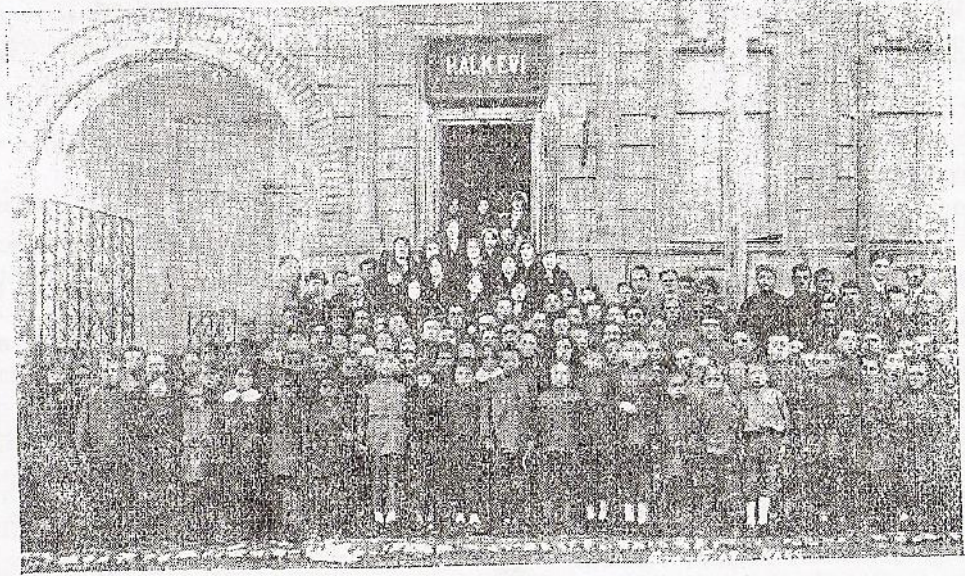
Ek 12: Kars Halkevi Yöneticileri

Halk Evi İdare Heyeti

Soldan : Aza Raşit, Ziya, Cevat, reis Eyyup, Yaver Feyzi Sacit beyler

Ek 13: Erzurum Sosyal Yardım Şubesi Çalışmalarından Bir Örnek

Halk evimizin geydirmek suretile sevindirgi öksüz yavrular
Halk evi önünde idare heyetile bir arada

Ek 14: Doğuş Dergisinde Bulunan Bulmacalardan Bir rnek

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2			██			██				
3						██	██		██	
4	██		██		██			██	██	
5	██	██			██					
6			██	██		██		██		
7							██			
8			██	██				██		██
9					██			██		
10	██			██					██	

Yukardan aşağı

- 1 – arşaf , Tayyare
- 2 – Millet , İsim
- 4 – Bilgi
- 5 – Müddet , abuk
- 6 – Yama , muziki alati
- 7 – Alevin lekese , şeref, isim
- 8 – Yer ,
- 9 – iziyet , yol
- 10 – uçuk , edet

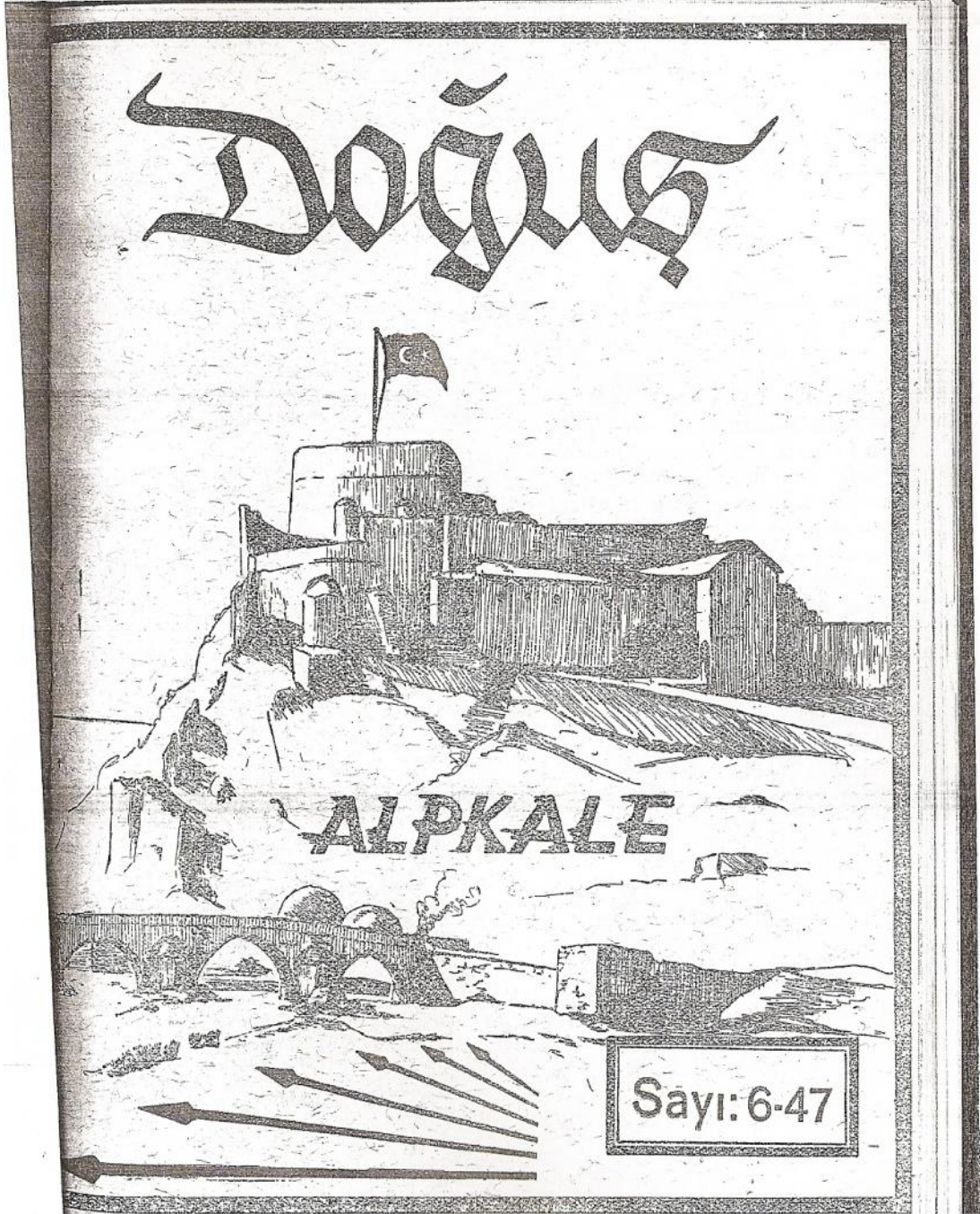
Sağdan sola

- 1 – İdare şeklimiz
- 2 – Renk , miktar , isim
- 3 – Dans , yol
- 5 – Namus , alet
- 6 – Nahayet , erkek
- 7 – Kğit , Kıralie
- 8 – Affetmek , isim
- 9 – Sehir , emir, zaman
- 10 – Nota irade

Haledenlerden birinciye dolma kalem ikinciye album
ncye kart verilecektir.

Kars Vilâyet Matbaası

Ek 15: Doğuş Dergisi Kapaklarından Bir Örnek

Sayı: 7-(48)

Yıl: 6

1939

I. Kânun

DOĞUŞ

Kars Halkevi Aylık Dergisi

Büyük Yasımızın Yıl Dönümü

Eşsiz bahadır, dâhi başkomutan, büyük kurucu ve ebedî Şefimiz Kemal ATATÜRK geçen yıl İkinciteşrin 10 unda gözlerini fâni hayata kapadı. O sırada bütün Türkiye, bütün Türkler hatta bütün Doğu ülkeleri, yeryüzünün bu büyük yitiline yürekten ağladı, ciğere den dağlandılar. Acunun bellibaşlı kimseleri, ünlü basınları Onu, saygı ile anıp yazıklandılar. Bütün bunlar, yeni Türkiyenin Cumhuriyetimiz ve devrimimizin kurucusu olan ulu bir varlığın fâni gövdesinin mukadder âkibeti içindi.

Bugün, o büyük yas günümüz üzerinden bir yıl geçmiş; biz ise avunmuş bulunuyoruz. Çünkü, Türkiyeye, eşsiz dehası ve aydın görüşüyle ebebi olarak kurtuluş ve erkinlik, güçlü ve ilerleyici bir yaşayış ve varlık veren ATATÜRK'ün bütün eserleri ve kutsal tapşırıışları sağlamca korunmakta; O'nun, gayemize doğru güvenle yürümek için gösterdiği ışıklı yolundaki sağlam gidişimiz herkese inan vermektedir. Bütün gönüllerimize sinen, damar ve iliklerimize uyanıklık aşıl原因an „Kemalcılık„ diye temsillediğimiz, ATA'nın en özlü ve ulu varlığı ise ebede kadar yaşayacaktır!

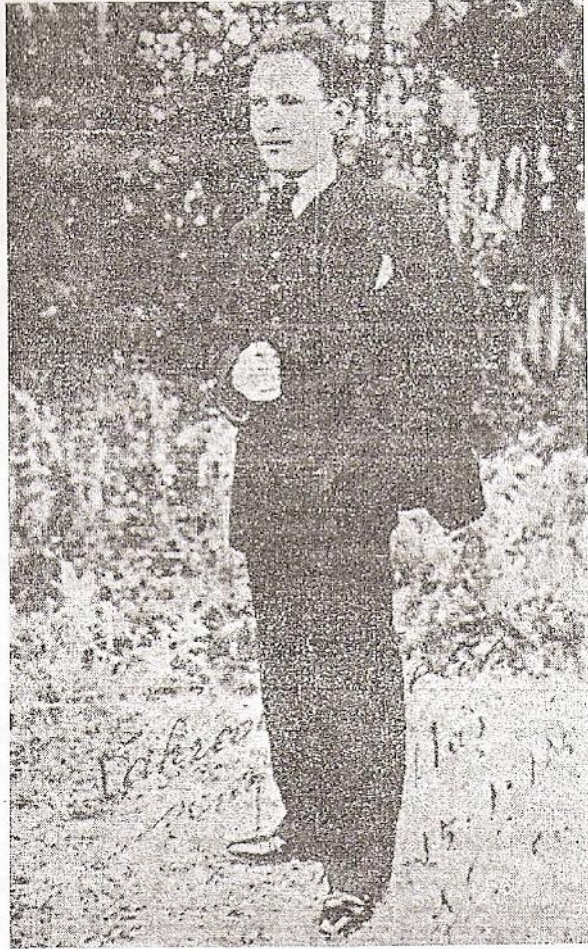
«DOĞUŞ»

Ek 17: Karşı Genç Şairlerden Niyazi Sabri Ergül

Sayfa 9

DOĞUS

1940 Nisan

*Karşı genç şairlerimizin başında gelen
Niyazi Sabri **ERGÜL***

GÜNÜMÜZÜN ŞAIRİ

Ek 18: Karşı Şairlerden M. Şevki Özdemir

Sayfa 16

DOĞUŞ

1940 Nisan

Karşı şairlerden.
kılâsik edebiyata bağlı
öğretmen
M. Şevki ÖZDEMİR

GAD

Ek 19: Halk Şairlerinden Poshovlu Hakkı

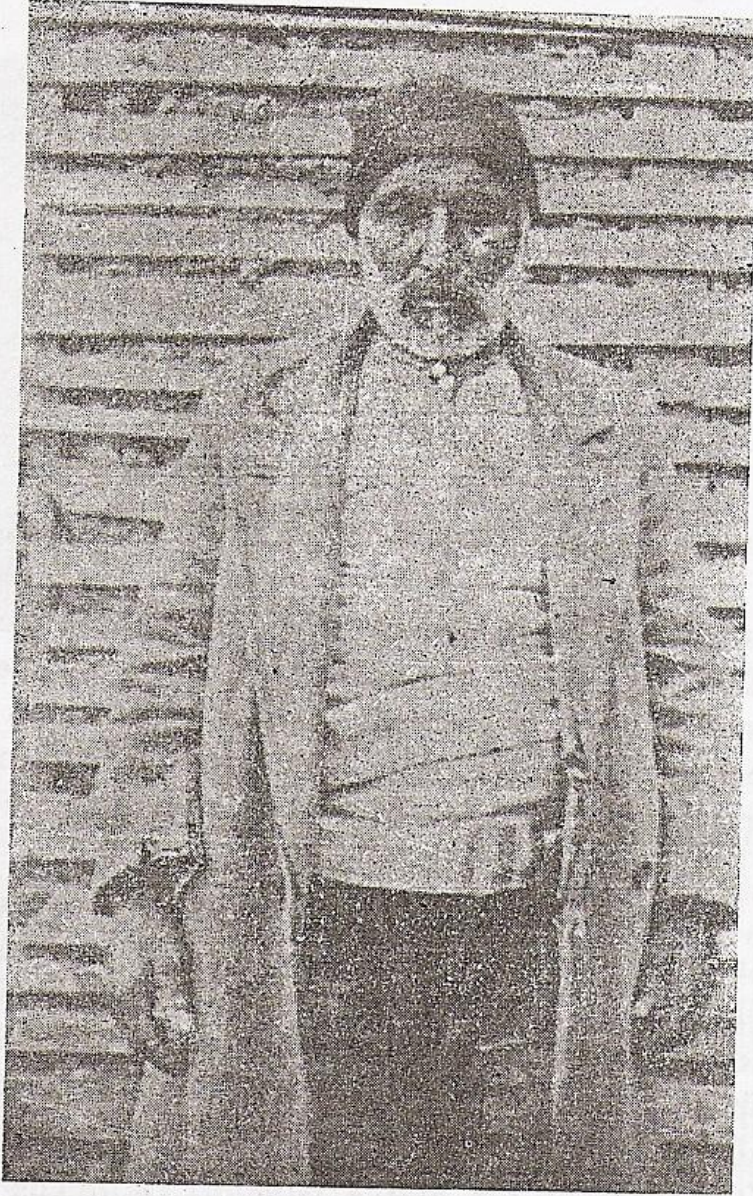
Poshov'lu
Hakkı (HAKİKÎ)

Ek 20: Halk Şairlerinden Poshovlu Ferhat

28

DOĞUŞ

1940 Nisan

Poshov'lu Ferhat (MAHSÛNÎ)

1010 YILLIK KÜNBET CAMI

Karsın (Kalaici) mahallesinde ve eski Paşasarayının alt yanında bulunan bu mâbe', Anı Bagrat hanlarından ABAS çağında Karsta yaptırılan dört kilseden ulusu ve sağlam kalan yapıların en eskisidir.

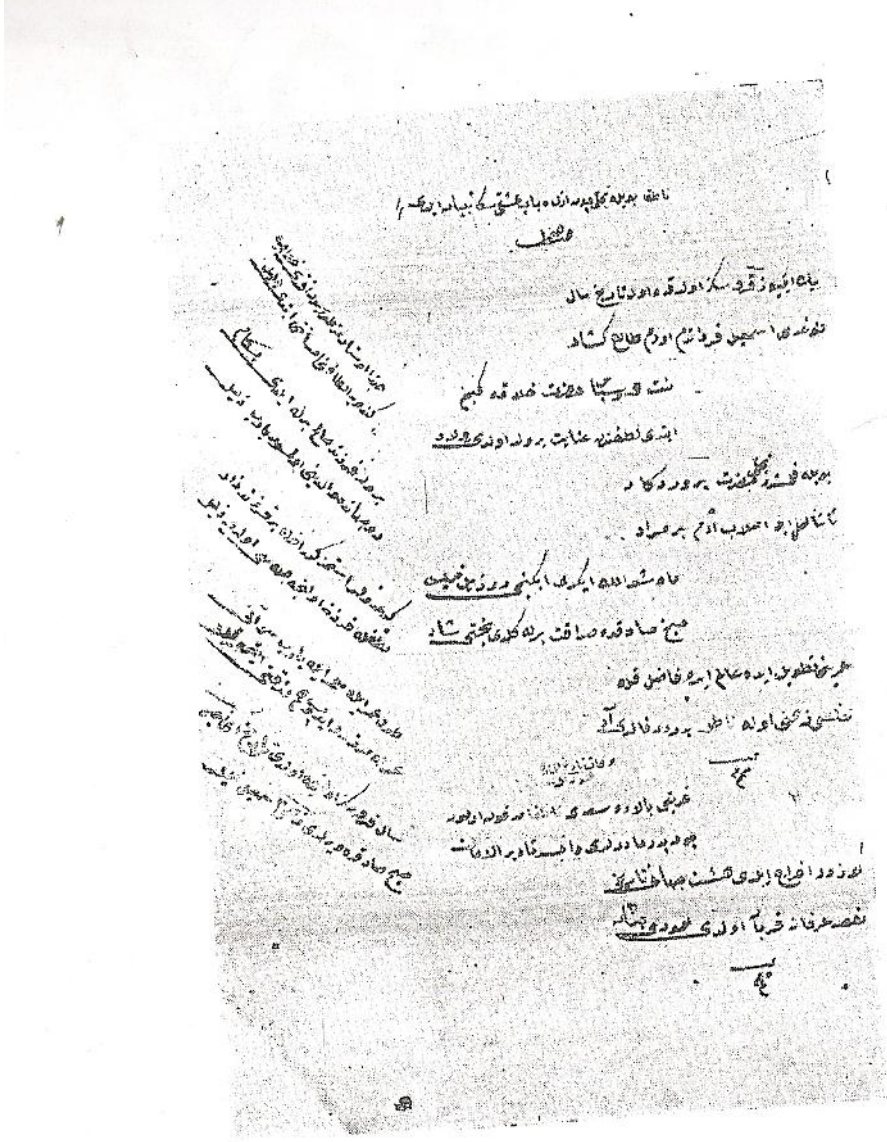
Künbet altında görülen kemer aralıklarında on iki adam kabartması havariyundur. On iki penceresinden içeri düşen güneş ışığı saat başlarını göstermek gibi bir ustalikle 930 yılında yopılan bu hıristiyan Türk ma bedinde, Hazarlarda ulusal arma olarak görülen (altı kollu yıldız) kabartmalarından başka güney yanında da bir (arslan) kabartması vardır.

Ek 22: Halkevi Dergilerinin Listesi

<u>Halkevinin adı</u>	<u>Derginin adı</u>
Ankara	Ükü
Adana	GörüŖler
Afyon	Taşpınar
Amasya	YeŖilirmak
Antalya	Türk Akdeniz
Bafra	Altınyaprak
Balıkesir	Kaynak
Bursa	Uludağ
Burdur	Burdur
Artvin	Çoruh
Denizli	İnanç
Diyarbakır	Karacadağ
Elâziğ	Altın
Eminönü	Yeni Türk
Eminönü	Halk Bilgisi Haberleri
Kayseri	Erciyaş
Erzurum	Erzurum
Eskişehir	Halkevi
Giresun	Ak Su
Isparta	Ün
İzmir	Fikirler
Kars	Doğuş
Konya	Konya
Manisa	Gediz
Mersin	İçel
Merzifon	Taşan
Milâs	Yeni Milâs
Muğla	Muğla
Niğde	Akpınar
Niksar	Ülker
Tire	Küçük Menderes
Trabzon	İnan
Samsun	19 Mayıs
Sinop	Dranas
Sivas	Orta Yayla
Yozgat	Bozok
Zonguldak	Kara Elmas

Ek 24: Ardahanlı Nâtikî'nin El Yazısı, Karalama Divanından Bir Örnek

Ardahanlı Nâtikî'nin el yazısı
Erzurum'daki torunlarından B. Canip Kocaoğlu kü
tüphanesindeki (karalama divanı)ın bir sayfası

Ek 25: Ardahanlı Nâtikî Temiz Divanından Bir Örnek

	دیدی معنی لری قدن کلوی لری دیدی لری لری اوش مشد
ایکی لسی طاهر اولمشد افندم بریا وقتده اولور مم مشد	
دیدی ناطق بور مری فتم ایبر ندر صمان دیناره اولسوندر مشد	
حرف بیتم	
دیدی دودم میهران والی فارس	
کل بر ای قائل یاسی لری لری لری طل معانی یولدر قبل سکوت انهنج	
ادم ای ایدر بر سز انهنج دایما صد رنده ثبت ایچسین بی اغوجاج	
کچه جاک لری لری لری لری لری فرست ویرین تعالی عمت هنک لری	
بر خصوص که اسس بلا کنی هم اعدا شد دور ایبر لری لری لری لری	
منوعین المعارف کتبه الکمال قاسم اعدا دین در راعی ذوالاحیة	
حکم شرعک انصاف بیجه اولور هر صفت	

Ardahanlı Nâtikî'nin (temiz divan)ından bir sayfa.
B. Canip Kocaoğlu kütüphanesindeki tu divan;
İst. Üniversite kütüphanesindeki divan gibi yazılıdır.

ÖZGEÇMİŞ

19.07.1987’de, Ankara’da doğan Nazik Müge TEKİN, ilk ve orta öğrenimini sırasıyla Hasan Ali Yücel İlköğretim Okulu ve Eryaman Lisesinde tamamlamıştır. 2005 yılında girmeye hak kazandığı, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümünü, 2009 yılında başarıyla bitirmiştir.

2010 yılında Yüksek Lisans eğitimine Bozok Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında başlamıştır. “Erzurum ve Kars İlleri Halkevi Dergileri: Yayla ve Doğuş” başlıklı teziyle 2012 yılında mezun olmuştur.

İletişim Bilgileri

Adres:

Eryaman 4. Etap

Klima Blokları

3B Blok Daire 10

06930 ANKARA

Telefon:

(312) 283 2165

E-posta:

n.muge.tkn@gmail.com